

ศุภกิจการเงินการธนาคารในทัศนะของพุทธศาสนา

นางสาว สมศิริ ปรมัตถวินัย

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-1673-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE BANKING AND FINANCE BUSINESS FROM A BUDDHIST PERSPECTIVE

Miss Somsiri Pramudwinai

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Buddhist Studies

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-1673-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ธุรกิจการเงินการธนาคารในทัศนะของพุทธศาสนา
โดย	นางสาว สมศิริ ปรมัตถวินัย
สาขาวิชา	พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์ ปรีชา ช้างขวัญยืน
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. กัลยา ติงศรัทีย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวทย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ปรีชา ช้างขวัญยืน)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริเพ็ญ พิริยจิตกรกรกิจ)

บทคัดย่อวิทยานิพนธ์

นางสาว สมศิริ ปรมัตถวินัย : คุรุกิจการเงินการธนาคารในทัศนะของพุทธศาสนา.

(THE BANKING AND FINANCE BUSINESS FROM A BUDDHIST

PERSPECTIVE) อ. ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ ปรีชา ช้างขวัญยืน, อ.ที่ปรึกษาร่วม :

รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 127หน้า. ISBN 974-17-1673-7.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์คือเพื่อศึกษาบทบาทของผู้ควบคุมทุนในสมัยพุทธกาลที่มีต่อสังคม เพื่อศึกษาทัศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อคุรุกิจการเงินการธนาคารในปัจจุบัน และเพื่อเสนอรูปแบบและหลักการดำเนินการทางการเงินแบบพุทธ

ผู้ควบคุมทุนสมัยพุทธกาลคือพระเจ้าแผ่นดิน เศรษฐีและสมาคมพ่อค้า ผู้ควบคุมทุนเหล่านี้มีบทบาทต่อสังคมในการช่วยเหลือผู้อ่อนแอกว่าในรูปของทานและหลักประกันของชีวิต ทั้งโดยการช่วยเหลือโดยอิสระและการประสานความร่วมมือกัน บทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับอุดมคติของสังคมที่แสวงหาความหลุดพ้น ส่วนการดำเนินคุรุกิจการเงินการธนาคารในปัจจุบันที่ไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนาคือ การจัดสรรทุนให้แก่กิจกรรมที่มีการเบียดเบียนชีวิต สติปัญญาและสิ่งแวดล้อม การบริโภคเพื่อความสบายอย่างเห็นแก่ตัว การเก็งกำไรหรือสนับสนุนการเก็งกำไร และการไม่ตอบแทนแก่ผู้ให้ความพึ่งพาคือสังคมและรัฐ รูปแบบการดำเนินงานทางการเงินแบบพุทธคือ การปฏิบัติเกี่ยวกับเงินอย่างมีเกณฑ์จำกัดเกณฑ์ดังกล่าวคือ อวิหิงสา สมชีวิตา กตัญญูกตเวทิตาและทาน โดยรูปแบบการจัดสรรทุนสู่สังคมมีทั้งการให้กู้และการร่วมทุน นโยบายของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธคือการมีสำนึกในความพึ่งพิงที่ตนได้รับจากสังคมและรัฐจึงตอบแทนกลับคืนในรูปของการไม่หาทำไรสูงสุด แต่ใช้รูปแบบการดำเนินงานทางการเงินแบบพุทธ ซึ่งจะทำให้การจัดสรรทุนช่วยสร้างความดี ทำให้ความทุกข์ในสังคมลดลง และเกิดความมั่งคั่งแก่รัฐซึ่งจะช่วยกำจัดความยากจนในสังคมหรือในโลก เพราะการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจอย่างมีความพอเหมาะในการบริโภคและการใช้จ่ายคือจุดเริ่มต้นของการกระจายทรัพย์แบบพุทธ

ภาควิชา.....-..... ลายมือชื่อนิสิิต.....

สาขาวิชา...พุทธศาสนศึกษา.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา..2545..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

AN ABSTRACT

4280198022 : MAJOR BUDDHIST STUDIES

KEY WORD: BUDDHIST / BUSINESS / BANKING / FINANCE

SOMSIRI PRAMUDWINAI : THE BANKING AND FINANCE BUSINESS FROM A
 BUDDHIST PERSPECTIVE. THESIS ADVISOR:PROF.PREECHA
 CHANGKHWANYUEN, THESIS COADVISOR : ASSOC. PROF. NARONG
 PETPRASERT, Ph.D., 127 pp. ISBN 974-17-1673-7.

The objectives of this thesis are to study the roles of capital controllers in society during Buddhist time, to study Buddhist perspective towards present banking and finance business, and to propose the Buddhist means and criteria for doing banking and finance business.

Capital controllers in Buddhist time were King, wealthy men and guilds. They played prominent role in the society individually or via coordination in helping the weaker in form of Dana and life security. This role corresponded with the ideal of the society seeking for enlightenment. Banking and finance business practices that do not conform with Buddhist view include giving loans to activities that endanger or oppress lives, aggravate intellect and environment, extending consumption loan, speculating or supporting thereof and not returning favour to the patrons of the bank which are society and government. Buddhist way of doing financial business is financial management with limitations. These limitations are Avihimsa, Samajivita, Katannukatavedita, and Dana. Fund allocation to society by Buddhist bank can either be in the form of lending or joint-venture. The policy of Buddhist bank reflects its realization of patronage the bank receives from society and government, thus Buddhist bank does not maximize profits in return and, instead, employs Buddhist criteria in financial management. These criteria can help bring about good value while alleviate unhappiness in the society. They also eventually make the country wealthy which is the necessary factor for poverty eradication in the society as well as in the world. This could happen because an economically balanced livelihood is the beginning step of the Buddhist way of giving or wealth distribution.

Department-.....	Student's
Field	of study...Buddhist	Advisor's
Academic	year..2002.....	Co-advisor's

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้เนื่องจากความช่วยเหลือและความร่วมมือของบุคคลหลายท่าน ผู้เขียนขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่ปรึกษาคือ ศาสตราจารย์ ปรีชา ช่างขวัญยืน และรองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ผู้ได้ให้ความกรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษารวมทั้งให้คำปรึกษาแนะนำและตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์นี้ด้วยความเมตตายิ่ง คณาจารย์ภาควิชาปรัชญาและภาควิชาภาษาตะวันออกที่ช่วยให้ผู้เขียนได้มีโอกาสเรียนรู้วิชา ได้รับความคิด และมีมุมมองต่อสิ่งต่างๆเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสิ่งที่ได้รับตลอดระยะเวลาการศึกษาเหล่านี้คือส่วนที่จำเป็นที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้

นอกจากนั้น ผู้เขียนต้องขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษาทั้งสองท่านคือ คุณอรวรรณ สะหาบและคุณสังเวียน พู่เฟื่องที่ได้ให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกและประสานงานเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาของการศึกษา เพื่อร่วมหลักสูตรทุกท่านสำหรับความเป็นมิตรที่ดีและการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกัน

ท้ายสุด ผู้เขียนขอแสดงความสำนึกในพระคุณและความขอบพระคุณต่อบุพการีและพี่ทุกท่านของผู้เขียนสำหรับการส่งเสริมและการให้กำลังใจตลอดมา ส่วนความผิดพลาดใดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้นั้น ผู้เขียนขอน้อมรับไว้เพียงผู้เดียว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ฎ
คำอธิบายคำย่อ	ฏ
บทที่	
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
1.3 ขอบเขตและวิธีการศึกษา	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
2. บทบาทของเงินโดยการกำหนดความหมาย	4
2.1 ความหมายของเงินทางเศรษฐศาสตร์	4
2.2 บทบาทความหมายของเงินที่มีต่อมนุษย์ในเชิงทฤษฎี	7
2.2.1 บทบาทของความหมายเงิน : ทฤษฎีความต้องการถือเงินของ Keynes และทฤษฎีปริมาณเงินของFisher	7
2.2.2 สรุปข้อสังเกตจากทฤษฎี	13
2.3 ความหมายของเงินด้านที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ	14
2.3.1 เงินกับธรรมชาติ	14
2.3.2 มนุษย์กับการสะสม	16
2.4 เงินในแง่มุมมองของพุทธศาสนา	18
2.4.1 เจตนารมณ์ของการมีชีวิต	18
2.4.2 เงิน: วิธีทางเพื่อความอยู่รอด	18
2.4.3 เงิน: วิธีทางเพื่อความสบาย	20

3. เศรษฐกิจและการเงินสมัยพุทธกาล	21
3.1 เศรษฐกิจและหมุนเวียนของเงิน	21
3.1.1 ปัจจัยทางสังคม	21
3.1.2 สภาพทั่วไป : การหมุนเวียนของเงินและอำนาจการบริโภค	23
3.2 ผู้มีทุนและบทบาทในสังคม	27
3.2.1 พระราชา	27
3.2.2 สมาคมพ่อค้า	28
3.2.3 เศรษฐี	29
3.3 ทิศนะทางการเงินบางประการของพุทธศาสนา	30
3.3.1 ทิศนะเรื่องการกระจายทรัพย์	31
3.3.2 ทิศนะเรื่องการกู้ยืม	33
3.4 ความจำกัดของเงินในสมัยพุทธกาล	36
3.4.1 อุดมคติของสังคม	36
3.4.2 ความสามารถในการผลิต	36
3.4.3 ระบบการโอนอำนาจการบริโภคอื่นๆ	37
3.5 ทิศนะของพุทธศาสนาต่อความจำกัดของเงิน	38
4. การเงินการธนาคารยุคปัจจุบัน	40
4.1 ระบบการเงิน	40
4.1.1 จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ	40
4.1.2 กระแสการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจ	42
4.1.3 ความจำเป็นของสินเชื่อและตัวกลางทางการเงิน	44
4.2 การธนาคาร : ธนาคารพาณิชย์	46
4.2.1 รายได้ของธนาคารพาณิชย์	46
4.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างภาคแท้จริงและภาคการเงิน : อัตราดอกเบี้ย	49
4.2.3 เกณฑ์การจัดสรรทุน : ประสิทธิภาพในการหากำไร	50
4.2.4 การบริหารการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์	51
4.2.5 แนวคิดของทฤษฎีการธนาคารโดยสังเขป	52

4.3	บทบาทของธนาคารกลางและธนาคารพาณิชย์ต่อจุดหมายทางเศรษฐกิจ	56
4.3.1	ธนาคารกลางและแนวความคิดของนโยบายการเงิน	56
4.4	ตลาดการเงินระหว่างประเทศและเครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่	60
4.4.1	เครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่ : อนุพันธ์ทางการเงิน (Financial Derivatives)	61
4.4.2	ผลของการผูกพันกับสัญญาอนุพันธ์ในแง่ของธนาคารพาณิชย์	69
4.4.3	ข้อสังเกตเกี่ยวกับอนุพันธ์ทางการเงิน: การเก็งกำไรและการป้องกันความเสี่ยง	70
4.4.4	ข้อสังเกตเกี่ยวกับอนุพันธ์ทางการเงิน swap: กรณีวิกฤตค่าเงินบาทของไทยปี 2539 - 2540	75
5.	ธุรกิจการเงินการธนาคารในทัศนะของพุทธศาสนา	78
5.1	จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ	78
5.1.1	ระดับบุคคล	79
5.1.2	ระดับรัฐหรือผู้ปกครอง	80
5.2	รูปแบบการใช้ทรัพย์สินแนวพุทธกับการหมุนเวียนของเงินในระบบเศรษฐกิจ	83
5.2.1	ระบบเศรษฐกิจ	83
5.2.2	การกระจายทรัพย์สิน	84
5.2.3	ความไม่มีหนี้	85
5.2.4	การใช้จ่ายโดยไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของเงิน	85
5.2.5	ระบบการธนาคาร	86
5.3	การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์	87
5.3.1	การดำเนินธุรกิจของธนาคารพาณิชย์กับจุดมุ่งหมายของรัฐ	87
5.3.2	การจัดสรรทุนของธนาคารพาณิชย์ : การแปรจากปริมาณเป็นคุณค่า.....	90
5.3.3	ดอกเบี้ยในทัศนะของพุทธและการร่วมลงทุนของธนาคาร.....	91
5.4	สินเชื่อและการร่วมลงทุนของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธ	94
5.4.1	สินเชื่อเพื่อธุรกิจ	94
5.4.2	หลักการพิจารณาเรื่องสินเชื่อเพื่อธุรกิจและการร่วมลงทุนทางธุรกิจ.....	95

5.4.3	สินเชื่อเพื่อการบริโภค	100
5.5	การได้อำนาจในการใช้ทรัพยากร : การทำงาน การลงทุนทางการเงิน และการเก็งกำไร	108
5.5.1	การทำงาน	108
5.5.2	การลงทุนทางการเงิน	109
5.5.3	การเก็งกำไร	110
5.5.4	สรุปบทบาทของเงินที่สัมพันธ์กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในทัศนะของพุทธศาสนา	112
5.5.5	เครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่และการเก็งกำไร	114
5.6	สรุปการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบันและทัศนะของพุทธศาสนา	117
5.6.1	หลักการหากำไร	117
5.6.2	วิธีการหารายได้	117
6.	บทสรุป	119
6.1	บทบาทของผู้ควบคุมทุนในสมัยพุทธกาล	119
6.2	ทัศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อธุรกิจการเงินการธนาคารในปัจจุบัน	119
6.3	หลักการดำเนินงานทางการเงินและการธนาคารแบบพุทธ	120
6.4	ข้อเสนอแนะ	123
	รายการอ้างอิง	124
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	127

ภาพประกอบ

2.1	เงินประเภทที่ไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธ (ระดับมุ่งปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์)	20
4.1	กระบวนการเปลี่ยนแปลงในเครื่องมือดำเนินนโยบายการเงิน ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักเคนส์	57
4.2	อิทธิพลของเงินต่อการกำหนดระดับของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักการเงินนิยม	58
5.1	การเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินตามแนวพุทธ	80
6.1	ผังสรุปกระบวนการแนวคิดหลักการดำเนินการ ทางการเงินและการธนาคารแบบพุทธ	120

คำอธิบายคำย่อ

เอกสารอ้างอิงส่วนที่เป็นคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ระบบคำย่อและเลขหมายในพระไตรปิฎก ระบุถึงชื่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ม. มู หมายถึง มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก์ พระไตรปิฎกเล่มที่ 12 ข้อ 155 หน้า 91

อักษรย่อชื่อคัมภีร์เรียงตามลำดับอักษรวิธีแห่งภาษาบาลีมีดังนี้

อญ. จตุกก. = อญฺคฺตฺตฺรณิกาย จตุกก.นิปาต

อญ. ติก. = อญฺคฺตฺตฺรณิกาย ติก.นิปาต

อญ. ทสก. = อญฺคฺตฺตฺรณิกาย ทสก.นิปาต

อญ. ปญจก. = อญฺคฺตฺตฺรณิกาย ปญจก.นิปาต

อญ. สตตก. = อญฺคฺตฺตฺรณิกาย สตตก.นิปาต

ชฺ. ชฺ. = ชฺทฺทฺทฺนิกาย ชฺทฺทฺทฺปาสู

ชฺ. ชา. = ชฺทฺทฺทฺนิกาย ชาดก

ที. ปา. = ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

ที. ม. = ทีฆนิกาย มหาวรรค

ที. สී. = ทีฆนิกาย สීลกฺขณฺธวรรค

ม. อฺ. = มชฺฌิมนิกาย อฺบริปณฺธนาสก

ม. ม. = มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺธนาสก

ม. มฺ. = มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺธนาสก

สํ. ข. = สํยฺตฺตฺนิกาย ขนฺธวาวรรค

สํ. ม. = สํยฺตฺตฺนิกาย มหาวาวรรค

สํ. ส. = สํยฺตฺตฺนิกาย สคาถวรรค

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ลักษณะการบริโภค การใช้จ่ายและกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสังคมมีผลมาจากทั้งตัวบุคคลเองและสิ่งแวดล้อม หนึ่งในปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญคือเงินหรือตัวกลางการแลกเปลี่ยน การที่คนแสดงพฤติกรรมของการอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินนั้น จะเห็นได้จากการที่ธนาคารกลางสามารถควบคุมการใช้จ่ายเงินในระบบเศรษฐกิจได้โดยการควบคุมปริมาณเงินและอัตราดอกเบี้ยผ่านนโยบายทางการเงิน โดยอาศัยการปรับเปลี่ยนปริมาณเงินในระบบหรืออัตราดอกเบี้ยก็ส่งผลทำให้คนมีการใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ เงินจึงมีบทบาทที่เกินขอบเขตของการเป็นตัวกลางสมมติทางการแลกเปลี่ยนและไม่ได้แสดงบทบาทเป็นเพียงเครื่องมือของมนุษย์อย่างเดียว เพราะมีอิทธิพลและบทบาทต่อพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย

เมื่อพิจารณาถึงภาวะของระบบเศรษฐกิจก็ได้ผลในการทำงานเดียวกัน นั่นคือระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันหรือทุนนิยมก็คือระบบที่ให้ความสำคัญแก่เงินเป็นเป้าหมาย(End)ไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องมือ(Means) ซึ่งสามารถกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า พฤติกรรมของคนถูกชักนำด้วยทุนหรือเงินซึ่งคือการตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงิน ดังนั้น การที่บทบาทของคนในด้านเศรษฐกิจอยู่ภายใต้การชักนำของเงินจึงดูเหมือนเป็นไปในทุกระดับเพราะอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีอำนาจซึ่งนำสูงในเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจก็คือผู้ที่มีทุนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีทุนที่มีอำนาจกระจายทุนในระบบเศรษฐกิจ การกระจายทุนในระบบจะเป็นลักษณะใดก็ขึ้นอยู่กับผู้มีทุนเป็นประการสำคัญ ถ้าผู้มีทุนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินมาก ก็จะชักนำกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปในแนวทางนั้นได้มากด้วย

ผู้มีทุนในระบบเศรษฐกิจในที่นี้คือธนาคารพาณิชย์ และการตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงินในระบบทุนนิยมคือการแสวงหากำไรสูงสุด ก็ย่อมจะทำให้การจัดสรรทุนเป็นไปตามวิถีทางของการหากำไรสูงสุดด้วย ผลกระทบต่อสังคมคือกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งให้ผลตอบแทนสูงหรือคืนทุนเร็วย่อมได้รับการส่งเสริม การส่งเสริมการบริโภคแบบเกินตัวหรือเป็นหนี้เพื่อการบริโภค ฯลฯ กิจกรรมทั้งหลายในระบบเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นและดำเนินไปจึงเป็นผลสืบเนื่องจากการตอบสนองของการหากำไรสูงสุดของผู้จัดสรรทุน ทำให้กิจกรรมหลายประเภทในสังคมที่เป็นช่องทางรายได้ของธนาคารพาณิชย์นั้น จึงอาจเป็นกิจกรรมที่ไม่น่าจะสอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนา

ในทางตรงกันข้าม ถ้าธนาคารพาณิชย์ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินหรือการทำกำไรสูงสุด การจัดสรรทุนแก่สังคมก็ย่อมจะไม่ขึ้นกับเกณฑ์กำไรสูงสุดซึ่งจะทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการจัดสรรทุนขึ้นอยู่กับเกณฑ์อื่นที่อยู่นอกเหนือจากเงิน สังคมก็จะมี ความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เน้นผลตอบแทนสูงสุดมากขึ้นตามไปด้วย ธนาคารพาณิชย์จึงถือได้ว่าเป็นผู้นำและมีส่วนสำคัญของสังคมในเรื่องการสรรค์สร้างประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้น การที่ธนาคารพาณิชย์ตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงินหรือไม่จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะมีส่วนชักนำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องไปถึงพฤติกรรมของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับเงินด้วย ประเด็นที่วิทยานิพนธ์นี้จะศึกษาคือการตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงินดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนาหรือไม่

วิทยานิพนธ์นี้จะศึกษาถึงเกณฑ์อื่นที่นอกเหนือจากเกณฑ์กำไรสูงสุดที่ธนาคารพาณิชย์ควรจะใช้ในการปฏิบัติต่อเงินซึ่งก็คือเกณฑ์ทางด้านพุทธศาสนา และศึกษาถึงความเป็นไปได้ของการดำเนินธุรกิจของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธที่ไม่จำเป็นต้องใช้การทำกำไรสูงสุดตามแนวทุนนิยมเพื่อให้การดำเนินธุรกิจอยู่รอด โดยที่สามารถหลุดพ้นจากการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินและส่งผลไปสู่สังคมด้วย ซึ่งคือการบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจและด้านคุณค่าพร้อมกันไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้ควบคุมทุนในสมัยพุทธกาลที่มีผลต่อสังคม
2. เพื่อศึกษาทัศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อธุรกิจการเงินการธนาคารในปัจจุบัน
3. เพื่อเสนอวิธีการ รูปแบบ และหลักการดำเนินการทางการเงินแบบพุทธ

1.3 ขอบเขตและวิธีการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาเรื่องการเงินและการธนาคารในประเทศไทยซึ่งครอบคลุมเฉพาะสถาบันการเงินที่เป็นธนาคารพาณิชย์ โดยใช้วิธีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลักทั้งในส่วนของการเงินการธนาคารและพุทธศาสนา โดยการวิจัยที่เกี่ยวกับพุทธศาสนานั้นใช้เอกสารชั้นต้นคือพระไตรปิฎกฉบับหลวง และนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยจะทำให้ทราบถึงลักษณะการดำเนินงานทางการเงินและการใช้เครื่องมือทางการเงินที่ไม่สอดคล้องกับพุทธศาสนา รวมทั้งจะได้หลักการของแนวทางการจัดการธุรกิจทางการเงินการธนาคารที่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนาที่คาดว่าจะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เพื่อที่จะได้มีธนาคารพาณิชย์แนวพุทธที่จะช่วยสร้างคุณค่าที่จะคานน้ำหนักกับการประกอบกิจการธุรกิจและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญแก่ผลตอบแทนทางการเงินโดยส่วนเดียว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

บทบาทของเงินโดยการกำหนดความหมาย

ในการที่จะเข้าสู่เรื่องราวของธุรกิจการเงินการธนาคาร ควรจะต้องรู้จักธรรมชาติและบทบาทของสินค้าในธุรกิจนี้ นั่นคือ เงิน เงินแม้จะเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มนุษย์คิดขึ้นมาใช้อย่างหนึ่งแต่ก็มีมิติและความหลากหลายกว่าเครื่องมือชนิดอื่นๆ ในบทนี้จะอภิปรายถึงความสำคัญของความหมายที่แตกต่างกันของเงินซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทของเงินและการมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์อีกทอดหนึ่ง รวมทั้งความหมายและหน้าที่ของเงินตามเจตนารมณ์ของพุทธ

2.1 ความหมายของเงินทางเศรษฐศาสตร์

เงิน*ดูเสมือนเป็นสิ่งที่ง่าย ๆ ที่รู้จักกันดี แต่ก็มีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการให้ความสำคัญซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล ถ้าให้แต่ละคนให้นิยามแก่คำว่าเงินแล้ว ก็จะพบว่าจะมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่ทัศนะ ต่อไปนี้เป็นกรณีนิยามคำว่า 'เงิน' โดยนักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงจำนวนหนึ่ง:¹

1. TAYLOR เขียนใน "Money Trade and Industry" ว่า:

“เงินคือสื่อในการแลกเปลี่ยนที่ยอมรับกันทั่วไป เงินคือสิ่งที่ออกแบบเป็นพิเศษและใช้ได้ในการแลกเปลี่ยนการค้า แต่ก็มีผู้นำไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น เพราะเงินมีความเหมาะสมเป็นพิเศษ เนื่องจากเงินเป็นสื่อของการแลกเปลี่ยนที่ยอมรับกันทั่วไป”

2. CASSEL เขียนใน "The Social Theory of Economy" ว่า:

“สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องวัดทั่วไปเพื่อทราบราคาของสินค้านั้น

* คำว่า เงิน นี้ในบางครั้งจะเรียกว่าทรัพย์สิน ทั้งคำว่าเงินและทรัพย์สินผู้วิจัยใช้ในความหมายเดียวกันคือเป็นคำที่ใช้แทนกันและกันได้ ถ้าผู้วิจัยต้องการจะกล่าวเจาะจงถึงทรัพย์สินในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีความหมายเพิ่มขึ้นจากคำว่าเงิน ผู้วิจัยจะกล่าวโดยเต็มว่าทรัพย์สินในสมัยพุทธกาล นอกเหนือไปจากนั้น การที่จะเลือกใช้คำว่าเงินหรือทรัพย์สินขึ้นอยู่กับความเหมาะสมทางภาษาเท่านั้น

¹ เมธี ดุลยจินดา, เงินและบทบาทของเงิน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520) หน้า 13.

สิ่งนั้นแหละเรียกว่า เงิน หน้าที่ประการแรกและสำคัญของเงิน ก็คือ การใช้เงินเป็นเกณฑ์ในการวัด ซึ่งจะช่วยให้ทราบค่าของ สิ่งที่แลกเปลี่ยนกันได้”

3. ROBERTSON เขียนใน “Money” ว่า:
“เงินคือเครื่องชำระหนี้ขั้นสุดท้าย (final means of payment) เงินคือสิ่งที่มีการยอมรับกันอย่างกว้างขวางในการชำระค่าสินค้า หรือในการปลดเปลื้องข้อผูกพันทางธุรกิจชนิดอื่นๆ”
4. BENHAM เขียนใน “Economics” ว่า:
“ เงินคือเครื่องมือชำระหนี้ที่มีผู้ยินยอมรับ”
5. BAUDIN แห่งมหาวิทยาลัย Paris เขียนใน “Economie Politique”ว่า
“มีผู้เรียกเงินว่า เงินเป็นสิ่งที่นำทุกสิ่งทุกอย่างมาให้เจ้าของ กล่าวคือผู้มีเงินสามารถทำอะไรต่ออะไรได้ เงินเป็นสาเหตุแห่ง ความสุข ที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราจะซื้อหาได้ในเบื้องต้น”
6. SIMMEL ในหนังสือชื่อ “Philosophie des Geldes” เขียนว่า
“เงินเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ทำให้ประโยชน์แก่บุคคลทุกคน ไม่ว่าจะใน ที่ใดหรือเมื่อใด และไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าชนิดใด”

ความหมายที่ให้ต่างกันหรือเหมือนกันย่อมแสดงว่าเงินเป็นเครื่องมือที่มีนัยสำคัญ ต่อความรู้ลึกซึ้งของแต่ละท่านต่างกันออกไป แต่ในบรรดาความหมายทั้งหลายของเงินไม่ว่าจะเป็น เครื่องวัดมูลค่าหรือราคา สื่อแลกเปลี่ยนสินค้า เครื่องมือชำระหนี้ ฯลฯ ก็สามารถสรุปรวมหน้าที่ของเงินที่สำคัญโดยย่อ 2 ประการคือ การเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยน และการเป็นสิ่งสะสมมูลค่า

การเป็นเครื่องวัดมูลค่าสามารถจัดอยู่ในหน้าที่ของการเป็นสื่อของการแลกเปลี่ยน เพราะความมีคุณสมบัติเป็นสิ่งที่ใช้วัดมูลค่าได้จึงทำให้เป็นสื่อแลกเปลี่ยนได้ ขณะที่ความหมายของการเป็นเครื่องมือในการชำระหนี้ อาศัยทั้งความหมายของความสามารถในการสะสมมูลค่า ได้ของเงินกับความสามารถในการเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยน เนื่องจากความสามารถในการสะสมมูลค่า หมายถึง ความสามารถเป็นที่พักชั่วคราวของอำนาจซื้อในระยะเวลาหนึ่งและการชำระหนี้ คือการโอนอำนาจซื้อคืนแก่ผู้ให้กู้ แต่โดยที่อำนาจซื้อนั้นได้มาจากความสามารถในการเป็นสื่อแลกเปลี่ยน ดังนั้น ความสามารถชำระหนี้ได้ของเงินจึงย่อมเป็นไปได้เพราะความสามารถในการสะสมมูลค่าและการเป็นสื่อการแลกเปลี่ยน

ความหมายการเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน คือการที่เงินทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่เป็นตัวกลางของการซื้อขาย มีความหมายเกี่ยวกับเงินที่ใช้จ่ายในปัจจุบัน เงินประเภทนี้คือเงินในความหมายที่แคบที่สุดและมีสภาพคล่องที่สุดคือ เงินธนบัตร เหรียญกษาปณ์ในมือ และเงินฝากเพื่อเรียกที่ธนาคารพาณิชย์

ส่วนการเป็นตัวสะสมมูลค่าหมายถึงการสะสมอำนาจซื้อไว้ได้สำหรับใช้ในอนาคต ทำให้เงินกลายเป็นสิ่งที่มีค่าในตัวเองเทียบเท่ากับสินค้า ก่อให้เกิดเงินในความหมายของการกักเก็บ คือเช่าและเสียค่าเช่าได้ในรูปแบบที่เรียกว่า ดอกเบี้ย ดังนั้นนอกจากอำนาจซื้อในอนาคตแล้ว เงินในฐานะเป็นตัวสะสมมูลค่าจึงเป็นสิ่งที่ทำให้งอกเงยขึ้นได้ ฉะนั้นจึงมีความหมายเกี่ยวกับความมั่งมี การเก็บสะสม เงินกู้ การลงทุนทางการเงิน การเก็งกำไร การเก็งราคา ซึ่งเป็นความหมายของการใช้หรือคาดหวังอำนาจซื้อในอนาคต เงินประเภทนี้มีความหมายที่กว้างขึ้นคือเงินฝากประเภทอื่นๆ เช่น เงินฝากออมทรัพย์ เงินฝากประจำ ตัวสัญญาใช้เงิน พันธบัตร ฯลฯ

ความหมายของเงินทั้งการเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและสิ่งสะสมมูลค่าได้ถูกนักเศรษฐศาสตร์นำมาใช้เป็นสมมติฐานที่แฝงอยู่ในทฤษฎีทางการเงิน การใช้เงินในความหมายที่ต่างกันทำให้เกิดความแตกต่างทางพฤติกรรมมนุษย์ที่ตอบสนองต่อบัจจัยกระตุ้นนั้นๆ การอธิบายต่อไปนี้จะแสดงถึงความแตกต่างของการให้ความหมายแก่เงินซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่ตอบสนองแตกต่างกัน ซึ่งแม้จะเป็นพฤติกรรมมนุษย์ในทฤษฎีทางการเงิน แต่ทฤษฎีทางการเงินและทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ก็ใช้พฤติกรรมการตอบสนองนี้ในการกำหนดทฤษฎีและเครื่องมือทางการเงินที่มีผลเป็นกฎเกณฑ์ต่อมนุษย์ ดังนั้นการศึกษาถึงปัจจัยและผลในทางทฤษฎีจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ที่จะนำไปใช้จริงด้วย

ก่อนการวิเคราะห์ตัวทฤษฎี ควรที่จะได้มีการกล่าวถึงลักษณะของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์และเครื่องมือหลักที่มักใช้ในการประเมินการตัดสินใจ เนื่องจากทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มักมีรูปแบบการกระทบกันของปัจจัยต่อกันไปเป็นทอดๆเหมือนลูกโซ่ การตัดสินใจว่าเมื่อมีปัจจัยอย่างหนึ่งแล้วมนุษย์จะตัดสินใจทางเศรษฐกิจอย่างไรต้องมีข้อสมมติฐานอยู่ สมมติฐานสำคัญทางเศรษฐศาสตร์คือการทำให้อรรถประโยชน์ของตนสูงสุด เครื่องมือพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ที่พบบ่อยและใช้ตัดสินใจอรรถประโยชน์ของมนุษย์มีดังตัวอย่างเช่น

1. กฎของอุปสงค์อุปทาน (Law of Demand and Supply)

เป็นกฎทั่วไปที่ใช้เทียบปริมาณของปัจจัยที่มีอยู่กับความต้องการปัจจัยนั้น ผลจากการวัดจะทำให้ทราบราคาหรืออีกนัยหนึ่งมูลค่าของปัจจัยนั้นที่ควรจะเป็น กฎนี้จัดว่าเป็นการวัดราคาของความต้องการของมนุษย์ในเวลาปัจจุบัน

2. การวัดค่าส่วนเพิ่ม (Marginal Value)

เป็นการเปรียบเทียบปริมาณค่าตัวแปรที่เพิ่มขึ้นสืบเนื่องจากค่าของตัวแปรอีกตัวหนึ่งเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนหนึ่งหน่วย มักใช้ร่วมกับค่าอื่นๆ เช่น ต้นทุนส่วนเพิ่ม หมายถึง ต้นทุนรวมที่เพิ่มขึ้นเมื่อมีการผลิตสินค้าเพิ่มขึ้น 1 หน่วย หรือรายรับส่วนเพิ่ม หมายถึง รายรับส่วนเพิ่มขึ้นเมื่อมีการผลิตสินค้าเพิ่มขึ้น 1 หน่วย เป็นต้น มักใช้เป็นการเปรียบเทียบผลที่จะได้รับในปัจจุบันกับสิ่งที่ต้องเสียออกไปในลักษณะต่อหน่วย

2.2 บทบาทความหมายของเงินที่มีต่อมนุษย์ในเชิงทฤษฎี

การจะศึกษาผลกระทบของเงินที่มีต่อมนุษย์ย่อมต้องศึกษาพฤติกรรมตอบสนองที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของเงิน ในทฤษฎีแรกที่จะกล่าวถึง เป็นทฤษฎีของ Keynes ซึ่งจัดแบ่งประเภทความต้องการถือเงินของมนุษย์จากความหมายของเงินที่ต่างกัน ส่วนทฤษฎีของ Fisher เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินว่าจะมีผลต่อปัจจัยต่างๆ ทางเศรษฐกิจและการตัดสินใจของมนุษย์อย่างไร

2.2.1 บทบาทของความหมายของเงิน : ทฤษฎีความต้องการถือเงินของ Keynes และทฤษฎีปริมาณเงินของ Fisher

2.2.1.1 ทฤษฎีความต้องการถือเงินของ Keynes

จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) ได้เสนอทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับความต้องการการถือเงินของมนุษย์ที่มีการแยกความหมายของเงินในฐานะสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและตัวสะสมมูลค่า การยกทฤษฎีนี้ขึ้นมาอภิปรายก็เพื่อสังเกตพฤติกรรมของมนุษย์อันเนื่องมาจากเงินในทั้งสองความหมาย Keynes ได้แบ่งความต้องการเงินออกเป็น 3 ประเภทคือ:²

² วเรศ อุปาดิก, เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544) หน้า 275.

1. ความต้องการถือเงินเพื่อจับจ่ายใช้สอย
(Transaction Demand For Money)
2. ความต้องการถือเงินเพื่อใช้ยามฉุกเฉิน
(Precautionary Demand For Money)
3. ความต้องการถือเงินเพื่อเก็งกำไร*
(Speculative Demand For Money)

1. ความต้องการถือเงินเพื่อจับจ่ายใช้สอย

Keynes กล่าวว่า ความต้องการถือเงินของทั้งครัวเรือนและธุรกิจเกิดเนื่องจากการที่ไม่ได้มีรายรับและรายจ่ายเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกัน จึงจำเป็นต้องถือเงินไว้เพื่อใช้จ่ายในกิจวัตร โดยความต้องการถือเงินจะแปรผันไปทางเดียวกันกับรายได้ประชาชาติ ถ้ารายได้ประชาชาติยิ่งสูง ความต้องการถือเงินก็จะยิ่งสูงด้วย ความต้องการถือเงินที่เพิ่มมากขึ้นตามรายได้รวมของประชาชาติย่อมแสดงถึงพฤติกรรมปกติของมนุษย์ที่มีแนวโน้มถือเงินเพื่อจับจ่ายใช้สอยสิ่งที่เป็นจำเป็นและไม่จำเป็นแก่ชีวิตมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการเมื่อมีรายได้มากขึ้น ความหมายของเงินเพื่อจับจ่ายใช้สอยนี้ จึงเป็นเงินในฐานะสื่อกลางการแลกเปลี่ยนเพียงประการเดียว

2. ความต้องการถือเงินเพื่อใช้ยามฉุกเฉิน

ความต้องการถือเงินประเภทนี้เกิดขึ้นเพราะความไม่แน่นอนในอนาคตที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ มีลักษณะแปรตามไปทางเดียวกันกับรายได้ประชาชาติและมีความสัมพันธ์อย่างผกผันกับอัตราดอกเบี้ย ความหมายของเงินประเภทนี้ ต่อเมื่อถึงอนาคตแห่งการใช้จ่ายจึงจะใช้เพื่อเป็นสื่อการแลกเปลี่ยน แต่ช่วงของการเก็บไว้ก่อนถึงเวลานั้นๆ ในอนาคตคือการใช้ความหมายของเงินที่มีความสามารถในการสะสมมูลค่า (อำนาจซื้อ) จึงจัดว่าเป็นเงินที่ถือไว้ตามความหมายของการเป็นตัวสะสมค่าที่หวังเพียงอำนาจซื้อ แต่ไม่ได้หวังความมั่งคั่งของเงิน

3. ความต้องการถือเงินเพื่อเก็งกำไร

ตามแนวความคิดของ Keynes คนเรามีความต้องการถือเงินไว้เพื่อเป็นเครื่องสะสมค่าหรือสะสมทรัพย์สินด้วยซึ่งเขาเรียกว่า การเก็งกำไร การเก็งกำไรในทฤษฎีนี้คือการที่จะต้องคาดคะเนหรือเก็งระดับอัตราดอกเบี้ย แล้วทำการเปลี่ยนหรือย้ายไปมาระหว่างหลักทรัพย์ที่ตนถืออยู่ (ซึ่งในทฤษฎีของเขา คือ พันธบัตร เพียงอย่างเดียว) เพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุด ความไม่แน่นอนของอัตราดอกเบี้ยในอนาคตทำให้คนต้องการถือเงินสดไว้เก็งกำไร ถ้าสามารถล่วงรู้อัตราดอกเบี้ยในอนาคตได้แล้ว ความต้องการถือเงินเพื่อการเก็งกำไรก็จะมี ความต้องการถือ

* ความต้องการถือเงินเพื่อการเก็งกำไรนี้มีเฉพาะแต่ในสังคมทุนนิยมเท่านั้น

เงินชนิดนี้คือ การถือเงินในความหมายการเป็นตัวสะสมค่า เพื่อหวังความมั่งคั่งหรือประโยชน์ในอนาคตที่เพิ่มขึ้น

2.2.1.2 ทฤษฎีปริมาณเงินระยะสั้นของ Fisher หรือทฤษฎีวิวัฏจักรธุรกิจ

เออร์วิง ฟิชเชอร์ (Irving Fisher) ได้เสนอทฤษฎีปริมาณเงินในรูปแบบการซื้อขายแลกเปลี่ยน (The Quantity Theory: The Transaction Approach) ซึ่งจัดเป็นทฤษฎีการเงินในสำนักนีโอคลาสสิกที่สำคัญทฤษฎีหนึ่ง ทฤษฎีนี้สามารถอธิบายผลของการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินต่อระดับราคา และผลระยะสั้นของการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินที่มีต่อกิจกรรมเศรษฐกิจซึ่งใช้อธิบายกลไกการเกิดของวัฏจักรธุรกิจได้ จนเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ทฤษฎีวิวัฏจักรธุรกิจ (Theory of Business Cycle) ประเด็นน่าสนใจที่จะนำมาวิเคราะห์คือ โดยหลักแล้วทฤษฎีนี้ใช้ความหมายของเงินว่าเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและเป็นตัวสะสมค่าในเรื่องของการออม เราต้องการจัดประเภทพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อเงินในทั้งสองความหมายว่าจะให้ความหมายเพิ่มเติมอย่างไรบ้างและเพื่อศึกษาดูว่าพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อเงินเป็นพฤติกรรมที่ต่างกันหรือเหมือนกันและมีลักษณะเฉพาะหรือไม่

Fisher วิเคราะห์การปรับตัวของระบบเศรษฐกิจระยะสั้นเมื่อปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงไปดังนี้:

“เมื่อระบบเศรษฐกิจซึ่งอยู่ในภาวะดุลยภาพมีปริมาณเงินเพิ่มขึ้นเนื่องจากปัจจัยภายนอกเช่น การที่ประเทศมีดุลการค้าเกินดุล ซึ่งการที่ปริมาณเงินเพิ่มขึ้นจะทำให้มีผลต่อไปก็คือ อุปสงค์รวมของการใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ซึ่งเมื่อผลผลิตไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ระดับราคาจะสูงขึ้น อีกประการหนึ่งคือ บางส่วนอาจมีการนำไปฝากธนาคาร ทำให้เงินสำรองของธนาคารเพิ่มขึ้น และเป็นฐานที่ทำให้ธนาคารสามารถขยายเงินฝากต่อไปได้”³

วิเคราะห์: เมื่อปริมาณเงินมากขึ้น จึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นความต้องการของคนให้ใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เป็นไปตามกฎทางเศรษฐศาสตร์ของซาย (Say's Law) ที่กล่าวว่า “อุปทานย่อมก่อให้เกิดอุปสงค์ในตัวเองเสมอ”⁴ นั่นคือการที่ปริมาณเงินมากขึ้น จะส่งผลกระทบต่อให้เกิดความ

³ ชมเพลิน จันทร์เรืองเพ็ญ, ทฤษฎีและนโยบายการเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) หน้า 67.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

ต้องการในการใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ส่วนการที่เมื่ออุปสงค์ของการใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ระดับราคาขยับสูงขึ้นนั้น เป็นไปตามกฎของอุปสงค์และอุปทาน

“การเพิ่มขึ้นของระดับราคาในขั้นแรกนี้เป็นสาเหตุให้ระดับราคามีแนวโน้มสูงขึ้นต่อไปอีก โดยผู้ซื้อและผู้ขายยังไม่ได้คำนึงถึงการเพิ่มระดับราคาเมื่อทำสัญญาให้กู้และสัญญาการทำงาน ทำให้นักธุรกิจและผู้ลงทุนพบว่าตนเองอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบขึ้น และเนื่องจากรายรับเพิ่มขึ้น โดยที่ต้นทุนยังไม่เปลี่ยนแปลง ปริมาณและอัตรากำไรของนักธุรกิจจะเพิ่มขึ้น ดังนั้น นักธุรกิจจึงมีแรงจูงใจที่จะขยายปริมาณการลงทุน โดยการกู้เงินจากธนาคารเพื่อมาใช้ในการนี้ ธนาคารก็ยินดีที่จะให้กู้ยืมจากเงินสำรองที่เพิ่มขึ้น การขยายการให้กู้ยืมจะทำให้เกิดการขยายตัวของปริมาณเงินเป็นระลอกที่สอง ทำให้ระดับราคาและอัตรากำไรของธุรกิจยิ่งสูงขึ้นไปอีก”⁵

วิเคราะห์: การที่นักธุรกิจและผู้ลงทุนรู้สึกว่าตนอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบมากขึ้นคือผลของการเปรียบเทียบกำไรของตนในอดีตกับปัจจุบัน และความต้องการลงทุนเพิ่มขึ้นเนื่องจากแนวโน้มของกำไรที่สูงขึ้น เป็นพฤติกรรมของการแสวงหากำไรสูงสุดซึ่งเกิดจากการเปรียบเทียบรายรับส่วนเพิ่มกับต้นทุนส่วนเพิ่มตามทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ปริมาณการผลิตที่ต้นทุนส่วนเพิ่มยังน้อยกว่ารายรับส่วนเพิ่มอยู่ หมายความว่า กำไรยังไม่สูงสุดและสามารถขยายกำลังการผลิตได้อีก (กำไรจะสูงสุดเมื่อรายรับส่วนเพิ่ม เท่ากับ ต้นทุนส่วนเพิ่ม)

“ การขยายตัวของปริมาณเงินเป็นระลอกที่สองนี้ ทำให้การลงทุนที่ตั้งใจไว้มากกว่าการออมที่ตั้งใจไว้ เนื่องจากผลตอบแทนที่แท้จริงของการลงทุนสูงขึ้น ในขณะที่ผลตอบแทนที่แท้จริงของการออมลดลง เพราะผู้ซื้อและผู้ขายยังไม่ได้ปรับตัวต่อภาวะเงินเฟ้อที่เกิดขึ้น แต่ในที่สุดแล้วทั้งผู้ซื้อและผู้ขายก็ตระหนักถึงภาวะเงินเฟ้อ และคาดคะเนว่าระดับราคาจะสูงขึ้นต่อไปอีก การคาดคะเนดังกล่าวส่งผลให้อัตราดอกเบี้ยที่เป็นตัวเงินและค่าแรงที่เป็นตัวเงินปรับตัวในทางเพิ่มขึ้น เพราะความพยายามที่จะรักษามูลค่าที่แท้จริงของรายได้ให้คงเดิม”⁶

วิเคราะห์: เนื่องจากผลตอบแทนที่แท้จริงคือ ผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินหักด้วยระดับราคาที่สูงขึ้น (เงินเฟ้อ) ดังนั้น รายรับที่เพิ่มขึ้นจากการผลิตจึงทำให้ผลตอบแทนที่แท้จริงของการลงทุน

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

ทุนสูงขึ้น ขณะที่ผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินของการออมไม่มีการปรับให้สูงขึ้น เมื่อปรับด้วยภาวะเงินเฟ้อแล้ว ผลตอบแทนที่แท้จริงของการออมจึงลดลง

เมื่อผู้ออมและแรงงานตระหนักถึงภาวะเงินเฟ้อแล้ว ได้คาดคะเนระดับราคาในอนาคตว่าจะสูงขึ้น เป็นผลมาจากการให้ความหมายของเงินในฐานะเป็นตัวสะสมค่า เพราะสำหรับทางด้านผู้ออมนั้น การใช้จ่ายเงินเพื่อการออมหรือการลงทุนทางการเงิน เป็นสิ่งที่มีความหมายอยู่แล้วในตัวว่าใช้เงินในฐานะตัวสะสมค่า คือคาดหวังที่จะเก็บเงินไว้ในเวลาอนาคตและการให้เงินมีการสะสมค่าเพิ่มขึ้นด้วย สำหรับทางด้านแรงงาน ความหมายหลักในการใช้เงินคือใช้เงินในฐานะเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน แต่ที่อธิบายว่ามีความหมายของการสะสมค่าด้วยนั้น เนื่องจากตามทฤษฎีความต้องการถือเงินของ Keynes คนเราย่อมมีความต้องการถือเงินในฐานะเป็นตัวสะสมค่าอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเพื่อความจำเป็นสำหรับเหตุฉุกเฉินซึ่งไม่หวังความมั่งคั่งหรือการนำไปลงทุนซึ่งหวังความมั่งคั่ง การนำความหมายของการถือเงินของ Keynes เข้ามาช่วยอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับอิทธิพลจากเงินในทฤษฎีของ Irving นี้ จะทำให้เข้าใจได้ถึงความหมายของเงินรายได้ของแรงงานว่าไม่ได้มีความหมายแค่การเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนเท่านั้น

การคาดคะเนระดับราคาว่าจะสูงขึ้นแล้วทำให้อัตราดอกเบี้ยและค่าแรงปรับตัวไปในทิศทางที่สูงขึ้น ก็เนื่องมาจากความต้องการพิทักษ์ผลประโยชน์ในปัจจุบัน นั่นคือการที่เงินเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนของแรงงาน และความต้องการรักษาและดูแลผลประโยชน์ในอนาคต ซึ่งก็คือเงินในความหมายของการเป็นตัวสะสมค่าของทั้งผู้ออมและแรงงาน จึงเป็นเหตุทำให้มีการเรียกอัตราดอกเบี้ยและค่าแรงเพิ่มขึ้น

Fisher อธิบายผลกระทบของเงินเฟ้อที่มีต่อผลผลิตและอัตราการหมุนเวียนเงินระยะสั้นว่า:

“เมื่อเกิดเงินเฟ้อ ค่าแรงที่แท้จริงจะลดลงและนำไปสู่การจ้างงานเพิ่มขึ้นและการขยายตัวในผลผลิต แต่ผลที่เกิดขึ้นเป็นภาวะชั่วคราวซึ่งจะนานเท่าใดก็ขึ้นกับระยะเวลาที่แรงงานมีการปรับตัวต่อภาวะเงินเฟ้อที่เกิดขึ้น ส่วนทางด้านอัตราการหมุนเวียนเงินนั้น เงินเฟ้อทำให้อ่านาจซื้อลดลง คนจะรีบใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้าและบริการและยังทำให้ระดับราคาเพิ่มในอัตราที่สูงขึ้น แต่อัตราหมุนเวียนเงินที่เพิ่มขึ้นนี้จะเป็นการชั่วคราวเช่นกัน”⁷

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

วิเคราะห์: ค่าแรงที่แท้จริงลดลงนำไปสู่การจ้างงานที่เพิ่มขึ้น เพราะผู้ลงทุนซึ่งตระหนักถึงค่าเงินเฟ้ออยู่แล้วทราบว่าเมื่อเทียบกับค่าแรงที่แท้จริงที่จ่ายในปัจจุบันกับค่าแรงที่แท้จริงที่จ่ายในอดีต(ก่อนมีเงินเฟ้อ)นั้น ค่าแรงแท้จริงที่จ่ายในปัจจุบันมีค่าลดลงจากการที่เงินเฟ้อเพิ่มมากขึ้น ผู้ลงทุนจึงรู้สึกได้เปรียบในการทำการผลิตโดยยังมีต้นทุนต่ำ ทำให้เกิดความต้องการจ้างแรงงานมาผลิตเพิ่ม พฤติกรรมนี้อาจเทียบได้จากกฎอุปสงค์อุปทานว่า เมื่อราคาแรงงาน(ค่าแรงแท้จริง)มีมูลค่าลดลง จะทำให้เกิดความต้องการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น

ส่วนการที่คนใช้จ่ายมากขึ้นเมื่ออำนาจซื้อลดลง สามารถอธิบายได้โดยเริ่มจากความหมายของอำนาจซื้อ อำนาจซื้อของเงินหมายถึงความสามารถในการซื้อสินค้าและบริการของเงินจำนวนหนึ่งในระยะเวลาตั้งแต่ปัจจุบันจนถึงอนาคต อำนาจซื้อที่ใช้ในปัจจุบันก็คือเงินในฐานะสื่อกลางแลกเปลี่ยน ส่วนอำนาจซื้อที่ไม่ได้ใช้ในปัจจุบันแต่เก็บไว้ใช้ในอนาคต คือเงินในฐานะเป็นตัวสะสมค่า การที่คนมีพฤติกรรมใช้จ่ายมากขึ้นเมื่อมีอำนาจซื้อลดลงเพราะความตระหนักในภาวะเงินเฟ้อทำให้มีการคาดคะเนว่าระดับราคาจะเพิ่มสูงขึ้นอีก ซึ่งหมายความว่าอำนาจซื้อในอนาคตจะลดลงอีก ทำให้ต้องรีบจ่ายเงินออกเพื่อซื้อสินค้าและบริการ พฤติกรรมเช่นนี้เท่ากับเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์หรืออรรถประโยชน์ของตนเองในอนาคตโดยอาศัยการเก็งราคา

“การขยายตัวในกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จนถึงจุดเปลี่ยนคือปัจจัยที่จำกัดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและทำให้ภาวะเงินเฟ้อชะลอตัวลง ซึ่งก็คือข้อจำกัดด้านอัตราเงินสดสำรองธนาคารพาณิชย์ซึ่งถูกกำหนดโดยกฎหมาย เมื่อธนาคารขยายการให้กู้ยืมไปเรื่อยๆ จนในที่สุดอัตราเงินฝากของธนาคารค่อยๆ ลดลง ธนาคารก็จะลดการให้กู้ยืม ทำให้อัตราการขยายตัวของปริมาณเงินและการเพิ่มของระดับราคาลดลง การที่อุปทานของเงินทุนสำหรับการให้กู้ยืมลดลงจะทำให้อัตราดอกเบี้ยที่เป็นตัวเงินสูงขึ้น เมื่ออัตราดอกเบี้ยที่เป็นตัวเงินและอัตราค่าแรงที่เป็นตัวเงิน (ซึ่งปรับตัวสูงขึ้นหลังการเพิ่มขึ้นของระดับราคา) เพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกันกับอัตราการเพิ่มของระดับราคา ส่วนต่างของกำไรของนักธุรกิจจะลดลงจนกระทั่งเท่ากับระดับเดิมก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลง(ปริมาณเงิน) อุปสงค์ต่อเงินทุนสำหรับการให้กู้ยืมจะไม่ขยายตัวอีกต่อไป แต่ถ้าอัตราดอกเบี้ยที่เป็นตัวเงินและค่าแรงที่เป็นตัวเงินยังสูงขึ้นต่อไปอีก เนื่องจากการคาดคะเนเงินเฟ้อสูงกว่าเงินเฟ้อที่เกิดขึ้นจริงอุปสงค์ต่อเงินทุนสำหรับการให้กู้ยืมจะลดลง และส่วนต่างของกำไรก็จะลดลงเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจจะยังไม่อยู่ในภาวะตกต่ำ ตราบเท่าที่ธนาคารยังมิได้ทำการลดปริมาณเงินลง”^๑

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

วิเคราะห์: พฤติกรรมการลดการให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์มีผลมาจากข้อบังคับทางกฎหมาย และการที่ระดับอัตราดอกเบี้ยสูงขึ้นหรือลดลงเป็นผลมาจากกฎอุปสงค์อุปทานของปริมาณเงินในตลาด ส่วนระดับค่าแรงที่เป็นตัวเงินปรับสูงขึ้นก็เนื่องมาจากผลการคาดคะเนระดับราคา โดยกลไกการปรับตัวขึ้นของค่าแรงมีความแตกต่างกันระหว่างตลาดการแข่งขันเสรี (Free Market) และตลาดที่มีเศรษฐกิจแบบผสม (Mixed Economy) ในตลาดการแข่งขันเสรี การที่ค่าแรงเพิ่มสูงขึ้น เป็นผลมาจากกลไกของตลาด* ส่วนในตลาดที่มีเศรษฐกิจแบบผสม การที่ค่าแรงเพิ่มสูงขึ้น เป็นผลมาจากกลไกการต่อรอง** การคาดคะเนราคาที่สูงเกินกว่าความเป็นจริงหรือสูงกว่าเงินเฟ้อ หมายถึงการพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเองในอนาคตนั้นมีค่าสูงกว่าความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ทำให้อัตรากำไรของนักธุรกิจตกลงไปตามต้นทุนที่สูงมากขึ้นและการลงทุนค่อยๆ ลดลงเป็นผลมาจากการคำนวณผลตอบแทนในปัจจุบันกับอดีต

สำหรับขั้นของการหดตัวหรือการตกต่ำของวงจรธุรกิจจะเป็นไปในด้านตรงกันข้ามกับด้านของการขยายตัวที่อธิบายและวิเคราะห์มา

2.2.2 สรุปข้อสังเกตจากทฤษฎี

การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินสามารถส่งผลกระทบต่อมนุษย์ในรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีข้อสังเกตว่าสามารถแบ่งพฤติกรรมเหล่านี้ออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. พฤติกรรมตอบสนองที่รักษาผลประโยชน์หรืออรรถประโยชน์ส่วนตนในปัจจุบัน การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในปริมาณเงินนี้โดยหลักแล้วคือการตอบสนองที่เป็นไปตามกฎหรือทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ มิติด้านเวลาของความรู้สึกในการรักษาผลประโยชน์คือความเป็นปัจจุบัน (ซึ่งเกิดจากการนำข้อมูลของอดีตมาเปรียบเทียบ) พฤติกรรมที่ตอบสนองความหมายของเงินในแง่ก็คือ เงินในฐานะของการเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน
2. พฤติกรรมตอบสนองที่รักษาผลประโยชน์หรืออรรถประโยชน์ส่วนตนในอนาคต พฤติกรรมนี้มีการแสดงออกเป็นการเก็งราคาหรือเก็งกำไรในอนาคตเป็นพฤติกรรมที่

* ในตลาดการแข่งขันเสรี เมื่อเกิดภาวะเงินเฟ้อ ธุรกิจจะมีกำไรและขยายการลงทุน ทำให้เกิดการขยายการว่าจ้างงาน ซึ่งเมื่อความต้องการแรงงานเพิ่มมากขึ้น จะทำให้ค่าแรงเพิ่มสูงขึ้น

** ในตลาดที่มีเศรษฐกิจแบบผสม เมื่อเกิดภาวะเงินเฟ้อ สินค้ามีราคาสูงขึ้น ขณะที่ค่าแรงมีอัตราคงที่ จะกดดันให้สภาพแรงงานเรียกร้องค่าแรงให้มีอัตราเพิ่มสูงขึ้น

ตอบสนองต่อความหมายของเงินในฐานะเป็นตัวสะสมค่า ซึ่งอาจจะเป็นไปได้เพื่อหวังความมั่งคั่งของตัวสะสมค่าหรือเพื่อบำรุงค่าของความเป็นตัวสะสมค่าไม่ให้ตกต่ำ เช่น การเก็บรักษาของผู้ออมเพื่อรักษาผลประโยชน์ด้านผลตอบแทนที่จะได้รับในอนาคต หรือ การเก็บรักษาของแรงงานเพื่อรักษาอำนาจซื้อของตนในอนาคต เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นได้คือพฤติกรรมเก็บกำไรนี้แยกออกมาต่างหากจากพฤติกรรมที่เป็นผลจากการรักษาประโยชน์ในปัจจุบันซึ่งมีเหตุผลของกฎทางเศรษฐศาสตร์รองรับ คือเป็นการตอบสนองจากความต้องการการเก็บกำไรเพื่อเพิ่มหรือรักษาอำนาจซื้อ ดังนั้น ถ้าเงินมีความหมายในฐานะเป็นตัวสะสมค่า พฤติกรรมที่ตอบสนองคือการเก็บกำไรหรือเก็บราคา

ฉะนั้นถ้าความหมายของเงินที่แตกต่างกันมีผลกระทบต่อมนุษย์ในด้านพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแล้ว แสดงว่าการกำหนดบทบาทของเงินหรือเครื่องมือทางการเงินในบางด้านย่อมสามารถที่จะมีอิทธิพลถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อเงินหรือเครื่องมือทางการเงินและกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เช่นกัน แม้เงินที่มนุษย์ใช้ในปัจจุบันจะมีความหมายที่รวมๆกันไปของการเป็นสื่อกลางและตัวสะสมค่าก็ตาม การทราบพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อเงินแต่ละความหมายจึงทำให้เป็นไปได้ที่จะจำกัดบทบาทของเงินและเครื่องมือทางการเงินให้อยู่ในเจตนารมณ์ของศาสนา เช่น การลดบทบาทของเครื่องมือทางการเงินเพื่อให้เกิดกิเลสลดลง เป็นต้น

2.3 ความหมายของเงินด้านที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

2.3.1 เงินกับธรรมชาติ

ถ้าการผลิตคือการใช้แรงงานและเทคโนโลยีหรือความรู้ในการแปรทรัพยากรให้เป็นผลผลิต ซึ่งเป็นไปเพื่อการสนองความต้องการอยู่รอดและความสะดวกสบายของมนุษย์แล้ว การใช้จ่ายเงินก็มีความหมายส่วนหนึ่งว่าเป็นการใช้ทรัพยากรด้วยนั่นเอง แม้การสะสมของเงินในระบบเศรษฐกิจจะไม่ใช้เพื่อการผลิตทั้งหมด เช่น การซื้อขายสินค้าต่อกันไปเป็นทอดๆ การซื้อขายบริการ ฯลฯ ซึ่งไม่เกี่ยวเนื่องกับการแปรรูปทรัพยากรเพื่อการผลิตแต่อัตราการหมุนเวียนของเงินก็จะมีเงินส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายสินค้าที่ผลิตใหม่ การลงทุนผลิตสินค้า ฯลฯ ด้วย กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เงินทำหน้าที่ได้ก็เพราะการมีผลผลิตเป็นสิ่งที่หนุนหลัง และโดยหลักการทางเศรษฐศาสตร์แล้วปริมาณเงินในระบบควรมีจำนวนที่สมดุลกับปริมาณผลผลิต มิฉะนั้นจะเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นในระบบเศรษฐกิจ

เงินสามารถดำรงอยู่และทำหน้าที่ได้เพราะความเชื่อและความยอมรับของมนุษย์ วิวัฒนาการของเงินเริ่มจากลักษณะทางกายภาพที่ใช้สิ่งที่เป็นผลผลิตที่มีค่าโดยตรง เช่น เกลือ ไบยาสูบ ฯลฯ มาเป็นการใช้สัญลักษณ์ที่ถือกันว่ามีค่า เช่น เหรียญทอง เหรียญเงิน

ฯลฯ และไปสู่งเงินที่เป็นเพียงสัญลักษณ์แต่มีความเชื่อว่ามีสิ่งที่มีค่าซ่อนอยู่ เช่น เงินกระดาษที่มีทองคำหรือทุนสำรองระหว่างประเทศซ่อนอยู่ เป็นต้น วิวัฒนาการของเงินจึงแปรจากสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์โดยตรงคือผลผลิตซึ่งเป็นจริง มาเป็นลักษณะของสัญลักษณ์หรือสิ่งสมมติและความเชื่อเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนมีเงินบางสกุลเช่น ดอลลาร์สหรัฐที่เป็นสัญลักษณ์หรือสิ่งสมมติที่อาศัยความเชื่อถือโดยสมบูรณ์ เพราะเป็นเงินที่พิมพ์ขึ้นมาใช้โดยไม่มีอะไรซ่อนอยู่ นอกจากความเชื่อในความเป็นประเทศมหาอำนาจ และพิมพ์ออกมาในปริมาณที่ไม่จำกัดจนเชื่อได้ว่าน่าจะมีมูลค่ามากกว่ามูลค่าของทรัพยากรที่ทั้งประเทศนี้มีอยู่ แต่ นอกจากความเชื่อถือในความเป็นมหาอำนาจแล้ว การที่ดอลลาร์สหรัฐเป็นสกุลเงินหลักของเงินทุนสำรองระหว่างประเทศของประเทศต่างๆ ก็เป็นเหตุหนึ่งที่หนุนความยอมรับขึ้นไปอีก เพราะถ้าไม่ยอมรับ เงินทุนสำรองของประเทศต่างๆ ที่เก็บไว้ในรูปของเงินดอลลาร์สหรัฐก็จะไร้ค่าไปโดยปริยาย

อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความเชื่อนั้นมิใช่จะไม่มีข้อจำกัด แม้ในเหตุการณ์ปกติมนุษย์จะเชื่อถือสิ่งที่สมมติกันขึ้นมาแต่ถ้าเมื่อใดก็ตามที่เกิดภาวะที่เป็นวิกฤตการณ์ ความเชื่อถือในสมมติของมนุษย์ก็จะน้อยลงๆ และหันไปหาสิ่งที่เป็นจริงมากขึ้น เช่น เมื่อเกิดภาวะสงครามหรือเงินเฟ้อ คนจะเกิดความขาดความเชื่อมั่นในเงินและหันไปหาสิ่งที่เป็นจริงหรือไม่ใช้สมมติมากขึ้น เช่น อาหาร ยา ทองคำ ฯลฯ นั่นคือสมมติและความเชื่ออาจจะทำงานได้ดีในภาวะปกติแต่ถ้าเป็นภาวะวิกฤตแล้ว มนุษย์จะหันกลับไปสู่รากฐานเดิมคือสิ่งที่เป็นจริง นั่นคือผลผลิตทั้งที่เป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ตนเองโดยแท้จริง เช่น บั๊จจี้ หรือสิ่งที่เป็นความเชื่ออย่างฝังรากลึกว่ามีค่า เช่น ทองคำ เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเมื่อเกิดภาวะที่ผิดปกติหรือวิกฤตที่ต้องการความอยู่รอด ความเชื่อถือในสิ่งที่เป็นสมมติจะน้อยลง มนุษย์ก็จะหันกลับไปหาความจริงและอยู่กับความเป็นจริงมากขึ้น ซึ่งคือชีวิตและสิ่งที่เป็นจริงหรือธรรมชาติ

อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า มนุษย์มีความตระหนักถึงสิ่งที่เป็นจริงคือสิ่งที่มีความสำคัญต่อตนเองอยู่ เพียงแต่สมมติต่างๆ เช่น เงิน มีส่วนหันเหมนุษย์ออกจากความเป็นจริงหรือธรรมชาติมากจนกระทั่งทำให้ลืมธรรมชาติไปได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อเงินได้กลายเป็นตัวที่วัดคุณค่าของสิ่งต่างๆ ด้วยราคา ก็เท่ากับเป็นการบดบังสภาพความเป็นจริงไปในตัวโดยส่วนหนึ่ง คนมักจะประหยัดหรือลดการใช้น้ำมันลงเนื่องจากน้ำมันมี 'ราคา' สูงขึ้น ราคาคือตัวแทนค่าที่ไม่ได้ให้ความหมายของความจริงที่ชัดเจนและทำให้มองไม่เห็นสภาพความเป็นจริงที่ว่า ทรัพยากรน้ำมันเป็นสิ่งที่ปริมาณจำกัดและกำลังจะหมดไป การประหยัดการใช้จึงไม่ควรมีเหตุจากด้าน 'ราคา' โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่น้ำมันมีราคาสูง แต่ควรเป็นความตระหนักว่าน้ำมันเป็นทรัพยากรที่มีค่า เป็นทุนของโลกที่มีจำกัดและต้องประหยัดการใช้ตลอดเวลาไม่ว่าจะมีราคาเท่า

ใด เป็นต้น เงินจึงเป็นสมมติที่มีส่วนในการหันเหมนุษย์ให้ออกจากความเป็นจริง และทำให้มนุษย์กระทำตามเหตุผลของสมมติแห่งเงินจนห่างออกจากสิ่งที่เป็นจริงและสัจธรรมได้

2.3.2 มนุษย์กับการสะสม

กำเนิดของเงินมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันกับการสะสม ทุนและความอยู่รอดกับความสบายของมนุษย์ ถ้าพิจารณากำเนิดของเงินในแง่เศรษฐศาสตร์ ก็จะต้องมองไปที่จุดเริ่มต้นของกิจกรรมมนุษย์ในการผลิตสินค้าหรือกิจกรรมการผลิต ที่ก่อให้เกิดเป็นผลผลิตเพื่อความอยู่รอดและความอยู่สบายของมนุษย์ที่รวมเรียกว่ามาตรฐานการครองชีพ

การประกอบกันของปัจจัยการผลิตในทางเศรษฐศาสตร์ต้องอาศัยแรงงานมนุษย์ ที่ดิน วัตถุดิบและทุนซึ่งคือสิ่งก่อสร้างและเครื่องมือ ถ้าแบ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นประเภทใหญ่ๆก็จะแบ่งได้เป็นมนุษย์และธรรมชาติ เพราะไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้างหรือเครื่องมือใดๆล้วนก็ต้องมาจากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาดัดแปลง ตัวอย่างต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นโดยชัดเจนยิ่งขึ้นถึงการผลิตที่มีแค่มนุษย์และธรรมชาติ

ลองสมมติถึงการทำการเกษตรของมนุษย์ในยุคแรกๆที่ไม่ใช้เครื่องมืออะไรเลย เช่นการปลูกข้าวโดยการเก็บเมล็ดข้าวเปลือกตามธรรมชาติจากที่หนึ่ง และนำไปโปรยหว่านในพื้นที่ที่เหมาะสมในอีกแห่งหนึ่งแล้วรอเวลาเก็บเกี่ยว(ด้วยมือเปล่า) กระบวนการทั้งหมดนี้ดูเหมือนจะอาศัยเพียงธรรมชาติคือ ดิน เมล็ดข้าวเปลือก น้ำฝนกับแรงงานมนุษย์ แต่เบื้องหลังของปัจจัยการผลิตที่ทำให้การปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวเป็นไปได้คือ ทุน

เมื่อพิจารณาในแง่ธรรมชาติ ปัจจัยที่ทำให้การผลิตเป็นไปได้อาจเรียกได้ว่าเป็นทุนทั้งสิ้น เช่นมนุษย์* ที่ดิน** วัตถุดิบ ฯลฯ แต่ทุนที่แอบแฝงอยู่เบื้องหลังทั้งมนุษย์และธรรมชาติได้มาจากการสะสม ถ้าสิ่งที่ขับเคลื่อนให้มนุษย์สามารถทำงานได้คืออาหารที่รับประทาน การทำงานของมนุษย์จึงเป็นผลมาจากการสะสมพลังงานจนมากเพียงพอ ส่วนด้านธรรมชาติ นั้น ปัจจัยทางธรรมชาติต่างๆล้วนก็ได้มาจากการสะสมเช่นเดียวกัน

ตามตัวอย่างข้างต้น อาหารที่มนุษย์รับประทานเข้าไปเพื่อให้ตนเองสามารถมีแรงทำงานได้ในแต่ละขั้นตั้งแต่การหว่าน รอคอยและเก็บเกี่ยว และถ้าเว้นการพิจารณาถึงการสะสม

* ในทางเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม ทุน (Capital) คือ ปัจจัยการผลิตเช่น เงินทุน เครื่องจักร เครื่องมือ ฯลฯ ทุนมนุษย์ หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ ไม่ใช่ตัวมนุษย์โดยตรง เช่น ทักษะ ความรู้ สุขภาพ ฯลฯ ในทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ทุนมนุษย์ หมายถึง แรงงานหรือพลังงานที่มนุษย์ผลิตออกมาใช้ทำงาน ไม่ใช่ตัวมนุษย์โดยตรง

** ในทางเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม ที่ดินคือปัจจัยการผลิต ไม่ใช่ทุน แต่ทรัพยากรจากที่ดินสามารถแปรเป็นทุนได้

อาหารภายนอกร่างกายซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกสบายขึ้น โดยพิจารณาเพียงแต่การรับประทานอาหารมือต่อมือแล้ว จะพบว่าแม้อาหารเพียง 1 มื้อที่หาได้จากธรรมชาติก็หมายถึงความมีกำลังเพียงพอที่จะทำงานได้นั้นมาจากพลังงานอาหารส่วนเกินจากปริมาณปกติที่พอทำให้ร่างกายมีชีวิตอยู่ได้ ปริมาณอาหารจำนวนปกติคืออาหารในปริมาณและคุณค่าต่ำสุดที่พอจะทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้โดยไม่มีกำลังพอที่จะทำงาน คือไม่ได้ก่อให้เกิดพลังงานส่วนเกินหรือพลังงานสะสมในตัวมนุษย์เลย แม้การเลือกที่จะทำกิจกรรมทำงานของมนุษย์นั้นสามารถทำไปพร้อมกันกับกิจกรรมที่ใช้พลังงานในการดำรงชีวิตอยู่ เช่นการหายใจ และอาจเป็นการเข้าใจได้ยากกว่าการทำงานเป็นการใช้พลังงานส่วนเกินของร่างกายจากการหายใจก็ตาม แต่ถ้าลองนึกถึงมนุษย์ผู้หนึ่งที่ขาดแคลนอาหารและได้รับอาหารเพียงแค่ว่าพอที่จะทำกิจกรรมจำเป็นของชีวิต เช่น หายใจ เคี้ยวอาหาร และขับถ่ายเท่านั้น โดยไม่มีกำลังเหลือมากพอที่จะขยับเขยื้อนขาหรือขยับได้อย่างยากลำบากแล้ว ก็คงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากิจกรรมการทำงานเป็นการใช้ประโยชน์จากพลังงานที่สร้างจากอาหารและพลังงานส่วนเกินที่สะสมไว้ในร่างกายจริง

ส่วนทรัพยากรธรรมชาตินั้นก็คือทรัพย์สินของโลกที่ได้เก็บสะสมเอาไว้ผ่านกาลเวลาจนกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์หาประโยชน์ได้ เช่น ผืนดินเพาะปลูก เกิดจากหินที่กัดกร่อนแปรสภาพและซากอินทรีย์ที่ทับถมสะสมกันเป็นเวลานาน น้ำฝนเกิดจากการสะสมของไอน้ำในระยะเวลาหนึ่งจนควบแน่น ปีโตรเลียมเกิดจากการทับถมสะสมของซากพืชซากสัตว์ ฯลฯ ทรัพย์สินของโลกและความเป็นปัจจัยการผลิตโดยธรรมชาติจึงอาศัย'การสะสม' ด้วยเช่นกัน

จากตัวอย่างการปลูกข้าวนั้น ถ้ามนุษย์หว่านและเก็บเกี่ยวข้าวในปริมาณที่มากกว่าที่ตนเองต้องการบริโภค จำนวนส่วนเกินนั้นก็สมารถนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งต่างๆที่ตนเองต้องการเพื่อสร้างความพอใจหรือความสะดวกสบายได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การสะสมจึงทำให้เกิดทุนในการผลิตและทำให้เกิดผลผลิตซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีทั้งความอยู่รอดและความอยู่สบาย การสะสมจึงเป็นปัจจัยของทั้งความอยู่รอดและอยู่สบาย ต่อมาเมื่อเงินถูกนำมาใช้เป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนแทนการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ากับสินค้า เงินจึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์ของทั้งความอยู่รอดและอยู่สบายแทนเพราะเงินสามารถสะสมได้และมีความสามารถอย่างสมบูรณ์ในการแลกเปลี่ยน

ขณะที่การสะสมเป็นเหตุของทั้งความอยู่รอดและความสะดวกสบาย ในพุทธศาสนา(อัครคัมภีร์)แสดงให้เห็นว่าการสะสมซึ่งเป็นเหตุของความสบาย เป็นสิ่งที่ชักนำกิเลสและก่อให้เกิดอกุศลธรรมต่างๆขึ้นในสังคม อันเป็นผลมาจากการที่มนุษย์ยึดติดในความสบายกิเลสต่างๆจึงเกิดขึ้นตามมา เงินที่สะสมมากจนนำไปให้มนุษย์ผ่านพ้นความอยู่รอดและก้าวเข้าสู่

⁹ ที่.ป.า. 11/51/71

ความสะดวกรสบายนั้น จึงมีส่วนเป็นเหตุนำมาซึ่งกิเลส ความยึดติดและอกุศลธรรมต่างๆ เช่นกัน ดังนั้นเงินที่ทำหน้าที่แลกความอยู่สบายจึงควรมีข้อจำกัดเพื่อการจำกัดการเกิดกิเลสด้วย

2.4 เงินในแง่มุมมองของพุทธศาสนา

2.4.1 เจตนารมณ์ของการมีชีวิต

เจตนารมณ์ของพุทธศาสนาในการมีชีวิตอยู่ในโลกโลเกียะคือความอยู่รอดของชีวิต ตามที่พระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญว่าสัตว์ทั้งหมดตั้งอยู่ได้เพราะอาหาร¹⁰ ทางด้านความสะดวกรสบายของชีวิตที่พึงมี ถ้าต้องการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์โดยตรงก็สามารถพิจารณาจากชีวิตของสงฆ์ที่ได้รับอนุญาตให้มีอัฐบริวารเพื่อชีวิตอย่างจำกัด จึงกล่าวได้ว่าสำหรับระดับของการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์นั้น ความอยู่รอดของชีวิตคือเจตนารมณ์อย่างเดียวของพุทธศาสนา ความสะดวกรสบายของชีวิตจะถูกปฏิเสธ อย่างไรก็ตาม ในโลกของโลเกียะ การมีชีวิตอย่างมีความสุขของฆราวาสคือสุขเวทนาจากความสะดวกรสบาย ความเพลิดเพลิน ความบันเทิง ความสวยงาม ความประหยัดเวลา ฯลฯ นอกเหนือไปจากชีวิตที่มีความอยู่รอดซึ่งเป็นสิ่งที่ดูเหมือนจะขาดได้ยาก ดังนั้น จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า เงินในทัศนะของพุทธศาสนาควรจะแลกกับความสบายของชีวิตได้ในระดับใด สามารถหาเกณฑ์ในการพิจารณาได้อย่างไรหรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการบริโภคอย่างพุทธซึ่งจะเป็นแนวทางของธนาการในกรให้กัฎฐิมและจัดสรรเงินทุนในสังคมต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ในบทนี้จะพิจารณาเกณฑ์สูงสุดของพุทธศาสนาที่มีเจตนารมณ์ของการใช้ชีวิตทางโลกคือเพื่อความอยู่รอดในระดับของการมุ่งปฏิบัติเพื่อบรรลุเพียงประการเดียวก่อน

2.4.2 เงิน: วิธีทางเพื่อความอยู่รอด

ทรัพย์ในพุทธศาสนาถูกกล่าวถึงทั้งในด้านของรูปธรรมและนามธรรม ในด้านของรูปธรรมนั้นทรัพย์มีหลายประการดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ เช่น โคผู้ ไคนม ยานพาหนะ ภรรยา¹¹ ข้าวเปลือก เงินหรือทอง¹² แมโค ที่นอน ผ้า เหล่านารีที่ประดับดีแล้ว รถเทียมด้วยม้าอาชาไนยที่สร้างและตกแต่งอย่างดี ธัญชาติ¹³ ทรัพย์จึงหมายถึงทั้งคนหรือสิ่งของที่มีค่าที่ทำให้ชีวิตมีความ

¹⁰ ที.ปา.11/ 226/189

¹¹ ชุ. ขา. 28/301/99

¹² อง. สตุตค. 15/140/246

¹³ ชุ. ชุ. 25/323/349

อยู่รอดและอยู่สบาย ทรัพย์ที่ทำให้อยู่รอดได้แก่ โคผู้ โคนม ข้าวเปลือก ผ้า ธัญชาติ ส่วนทรัพย์ที่ทำให้อยู่สบายได้แก่ ยานพาหนะ ภรรยา เงินหรือทอง ที่นอน เหล่านารีที่ประดับดีแล้ว (ถือเป็นทรัพย์มีค่าสำหรับบรรลูลोकียสุขในสมัยนั้น) รถเทียมด้วยม้าอาชาไนยที่สร้างและตกแต่งอย่างดี

ในทางนามธรรม พุทธศาสนากล่าวถึงทรัพย์ของอริยบุคคลว่าคืออริยทรัพย์ ซึ่งในอริยทรัพย์มีชุดของธรรมอยู่ 7 ประการ (ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา)¹⁴ ซึ่งอาจเห็นได้ว่าอริยทรัพย์ไม่มีความใกล้เคียงกันกับทรัพย์ในทางโลกซึ่งเป็นวัตถุ อย่างไรก็ตาม ทรัพย์ทั้งสองประการมีความคล้ายคลึงที่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ในประเด็นของความ เป็นวิถีทางที่นำไปสู่จุดมุ่งหมาย

ทั้งอริยทรัพย์และทรัพย์ทางโลกหรือโลกียทรัพย์เป็นเครื่องมือหรือวิถีทางที่นำไปสู่ ความพ้นไปจากทุกข์ ชุดธรรมของอริยทรัพย์นำไปสู่เป้าหมายคือการดับทุกข์ทางใจ ส่วนทรัพย์ทางโลกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับความดับทุกข์ทางกาย ซึ่งตามเจตนารมณ์ของพุทธที่มุ่งปฏิบัติ เพื่อความดับทุกข์โดยตรงนั้น การดับทุกข์ทางกายคือการทำให้มีชีวิตอยู่รอด ดังนั้น ในแง่ของ การเป็นเครื่องมือหรือวิถีทาง ทรัพย์ทั้งสองอย่างทำหน้าที่เหมือนกันคือการนำไปสู่ความดับทุกข์ จึงอาจสรุปว่า ในระดับที่มุ่งปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์นั้น พุทธศาสนาเห็นโลกียทรัพย์เป็นวิถีทาง หรือเครื่องมือแห่งความดับทุกข์ทางกายเพื่อความอยู่รอดของชีวิต

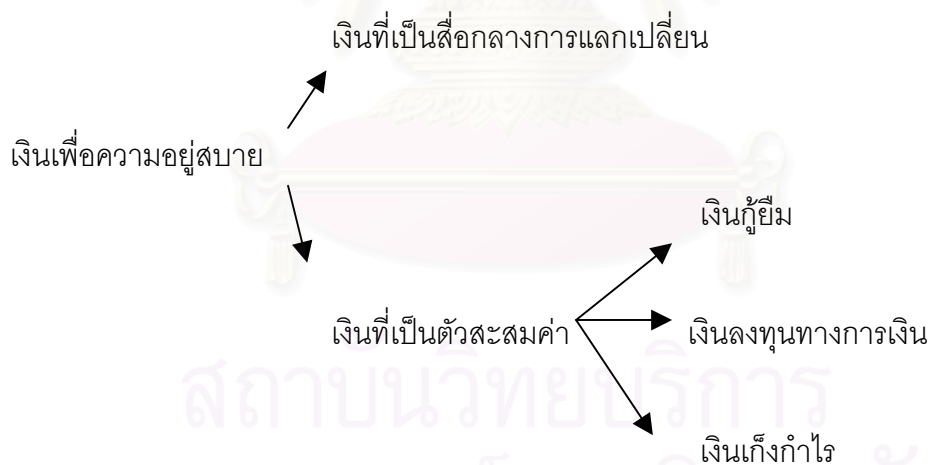
ในระดับนี้ การใช้เงินเป็นเครื่องมือดับทุกข์ทางกายทำได้โดยการจับจ่ายเพื่อสิ่ง จำเป็นในการดำรงชีวิต เงินในแง่ก็คือเงินในความหมายของการเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน ดังนั้นเงินที่เป็นวิถีทางสู่ความดับทุกข์ทางกายของพุทธศาสนาจึงใช้เงินในความหมายของการ เป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนที่ใช้จับจ่ายเพื่อความอยู่รอด ขณะที่เงินในความหมายการเป็นตัว สะสมค่าเพื่อความอยู่รอดนั้น ซึ่งมีความหมายรวมถึงเงินกู้ เงินลงทุน เงินสะสมและเงินเก็งกำไร นั้นจะต้องพิจารณาเรื่องการเงินหนี้และการเก็งกำไรควบคู่กันไป ซึ่งจะทำการอภิปรายต่อไปใน บทหลัง

¹⁴ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต),พุทธธรรม.(กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543)หน้า 402.

2.4.3 เงิน: วิธีทางเพื่อความสบาย

เงินที่เป็นวิธีทางเพื่อความอยู่สบายจะดำรงฐานะเป็นวิธีทางได้ไม่นาน เพราะความสบายย่อมก่อให้เกิดกิเลส และเมื่อมนุษย์ยึดติดในกิเลสแล้ว ก็จะต้องการหาความสบายที่มากขึ้นเป็นเป้าประสงค์ต่อไป และโดยที่เงินเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนที่สมบูรณ์และสามารถแลกกับความสบายได้ จึงยอมเท่ากับว่าเงินที่ใช้เพื่อความสบายนั้นกลายเป็นเป้าประสงค์ของมนุษย์ไปด้วย นอกจากนี้ เนื่องจากเงินเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงตัวด้วยปริมาณหรือตัวเลขซึ่งมีขอบเขตไม่จำกัด เงินจึงเป็นสิ่งที่ลงตัวเหมาะสมกับตัณหาของมนุษย์ที่มีความไม่จำกัดเช่นเดียวกัน การแสวงหา(ปริเยสนา)ที่ไม่สิ้นสุดจึงเป็นผลตามมา อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นจากการแสวงหาจึงมีมากมายเกิดเป็นทุกข์ในสังคัม เช่น ความตระหนี่ การป้องกัน การวิวาท การแก่งแย่ง เป็นต้น¹⁵

ถ้าแยกแยะเงินตามจุดมุ่งหมายคือเพื่อความอยู่สบายตามความหมายของเงินแล้ว เงินเพื่อความอยู่สบายนี้จะประกอบด้วยเงินทั้งในฐานะที่เป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและเงินสะสมค่า แต่ในระดับของการปฏิบัติเพื่อมุ่งความดับทุกข์นั้น ความสบายถูกปฏิเสธ ดังนั้นทั้งเงินสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและเงินสะสมค่าที่ใช้เพื่อความสบายนั้นจึงไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนา โดยพอจะสรุปเป็นผังได้ดังนี้

ภาพประกอบ 2.1 เงินประเภทที่ไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธ
(ระดับมุ่งปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์)

¹⁵ ที.ม. 10/59/63

บทที่ 3

เศรษฐกิจและการเงินสมัยพุทธกาล

สภาพเศรษฐกิจและสังคมสมัยพุทธกาลแม้จะเป็นลักษณะสังคมและเศรษฐกิจสมัยโบราณ แต่ก็ยังเป็นระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินอย่างเต็มรูปแบบแล้วในบางส่วนของสังคม ชีวิตทางเศรษฐกิจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางสังคมและอุดมการณ์ของชีวิต เป็นยุคสมัยที่ผู้คนมีความเชื่อถืออุดมการณ์ที่จะแสวงหาความหลุดพ้น การดำรงอยู่และการใช้ชีวิตทางเศรษฐกิจจึงมีส่วนที่เป็นผลของการมีอุดมการณ์เช่นนั้น ในบทนี้ จะยังอภิปรายถึงทัศนะทางการเงินบางประการของพุทธศาสนา ข้อสังเกตของรูปแบบของเงินในสมัยพุทธกาลรวมทั้งทัศนะของพุทธศาสนาต่อเงินในรูปแบบนั้น

3.1 เศรษฐกิจและการหมุนเวียนของเงิน

3.1.1 ปัจจัยทางสังคม

สังคมอินเดียสมัยโบราณมีลักษณะเฉพาะตัวคือ การที่แนวความคิดทางปรัชญาความเชื่อของทุกระบบมีสาระอยู่ที่การสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปสู่อุดมการณ์ที่ตั้งไว้เป็นอย่างดีที่สุด ดังนั้น ความเชื่อจึงมีอิทธิพลสูงต่อรูปแบบการใช้ชีวิต โดยความเชื่อของทุกระบบในสมัยนั้น มีทัศนะเหมือนกันในเรื่องที่ว่า การติดข้องอยู่ในโลกและการท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารทำให้ต้องได้รับความทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด ปรัชญาอินเดียจึงมุ่งการบรรลุโมกษะหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นจุดหมายปลายทาง ดังนั้น การปฏิบัติตนที่ดี รูปแบบการใช้ชีวิตที่ดี จึงเป็นไปโดยมีจุดหมายของชีวิต คือ โมกษะ หรือความหลุดพ้น จากวัฏจักรชีวิตเป็นที่ตั้ง

คำสอนเรื่องจุดหมายหมายของชีวิตมนุษย์ 4 ประการคือ¹⁶

1. ธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์ต้องประพฤติปฏิบัติทั้งทางศาสนา สังคม และศีลธรรม

¹⁶ สุนทร ฌ รัชชี, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พีธีรวิทยา, 2521) หน้า 107.

2. อรรถะ คือ ความมั่งคั่งสมบูรณ์ทางวัตถุ เป็นภารกิจของชนชั้นปกครองที่จะต้องปฏิบัติ คือภารกิจในการบริหารประเทศ ต้องสร้างความรุ่งเรืองทางวัตถุ ไปพร้อมกันกับกฎทางศีลธรรม โดยความทุกข์ความสุขของสังคมนั้น เป็นความรับผิดชอบของผู้ปกครอง
3. กาม คือ ความสุขและความรัก ถือเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องปฏิบัติให้ชีวิตไปไม่ให้ขาดสาย
4. โภกษะ คือ ความหลุดพ้นจากวัฏจักรของชีวิต โภกษะเป็นคำสอนชั้นมูลฐานที่สำคัญของปรัชญาและศาสนาในอินเดีย เป็นที่ยอมรับปฏิบัติอยู่ทั้งในคัมภีร์อุปนิษัท ศาสนาเชน และพุทธศาสนา

ในเรื่องแบบแผนของชีวิตก็เป็นไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการหลุดพ้น แบบแผนของชีวิตที่เป็นคำสอนหลักและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตปรากฏอยู่ในธรรมสูตร ซึ่งเป็นสูตรที่เขียนขึ้นราวปี 600 ถึงปี 200 ก่อนคริสตกาล ว่าด้วยกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับความประพฤติและข้อวัตรปฏิบัติของทุกวรรณะตามวัยของบุคคล เรียกว่า อาศรมธรรม 4

อาศรมธรรม 4 จัดแบ่งชีวิตของปัจเจกชนออกเป็น 4 ชั้น ซึ่งทำให้บุคคลเข้าใจถึงประโยชน์ของแต่ละขั้นตอนของชีวิต โดยจัดแบ่งเป็นชั้นละ 25 ปีเป็นวัตรปฏิบัติสำหรับคนในทุกวรรณะยกเว้นศูทร ดังนี้¹⁷

1. พรหมจารี เป็นนักเรียน นักศึกษา
2. คฤหัสถ์ เป็นผู้ครองเรือน
3. วานปรสถ์ เป็นนักบวช
4. สันยาสี เป็นฤาษีหรือปรีพาชก

วานปรสถ์และสันยาสีมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน โดยวานปรสถ์มีการเรียกหลากหลายกว่าตามลักษณะและสภาพการปฏิบัติ เป็นต้นว่า ฤาษี (ผู้แสวงหาโมกษะ) โยคี (ผู้บำเพ็ญโยคะเพื่อให้ธาตุมันได้รวมอยู่ในปรมาตมัน) ดาบส (ผู้บำเพ็ญตบะ หรือทรมานร่างกายเพื่อหวังผลเป็นผู้วิเศษ) มุนี (ผู้สงบ หรือผู้บำเพ็ญตบะที่นุ่งห่มสีเหลือง) สิทธา (ผู้บวชและถือพรตพรหมจรรย์ตาม

¹⁷ ดนัย ไชยโยธา, ประวัติเอเชียใต้ยุคโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2527) หน้า 102.

ลัทธิพราหมณ์) ชฎิล (ฤาษีผู้มุ่นมวยผมเป็นชฎา)¹⁸ ส่วนสันยาสี เรียกว่าเป็นนักบวชก็ได้ ไม่ทำพิธีกรรม ปฏิเสธชีวิตทางสังคมและการตกอยู่ใต้อำนาจกิเลส บางครั้งอยู่ในรูปลักษณะเปลือย มีชีวิตอยู่ด้วยอาหารตามแต่ที่จะได้รับโดยไม่ร้องขอ¹⁹

นอกจากอุดมการณ์ของชีวิตและรูปแบบการใช้ชีวิตแล้ว ระบบวรรณะของคัมภีร์พระเวท ยังเป็นสิ่งที่มียุติพลสูงในระบบสังคมของอินเดีย แม้ว่าในช่วงพุทธกาล การดำเนินอาชีพยังไม่ตายตัวเคร่งครัดตามบทบัญญัติวรรณะเท่ากับในสมัยต่อมา คนในวรรณะพราหมณ์หรือกษัตริย์อาจเป็นผู้ทำการเกษตรหรือเลี้ยงสัตว์ ดังที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก แต่สำหรับผู้ประกอบพาณิชยกรรมนั้น มักเป็นคนในวรรณะแพศย์เสมอ

วรรณะเป็นบัญญัติที่ให้ฐานันดรแก่คนพร้อมทั้งกำหนดหน้าที่ให้ การกำหนดหน้าที่คือการกำหนดอาชีพ ซึ่งหมายถึงการหมุนเวียนของเศรษฐกิจ การโอนถ่ายอำนาจการบริโภค จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเป็นวรรณะ หน้าที่และอาชีพในคัมภีร์พระเวทบัญญัติไว้ดังนี้²⁰

1. วรรณะกษัตริย์ เป็นวรรณะนักรบ ทำหน้าที่ปกครองและทำศึกสงครามขยายหรือป้องกันเขตแดน
2. วรรณะพราหมณ์ เป็นพวกทำหน้าที่ศึกษาทรงจำและสืบต่อคัมภีร์พระเวท เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสำหรับวรรณะอื่นๆทุกวรรณะ
3. วรรณะแพศย์หรือไวยศยะ เป็นวรรณะของคนส่วนใหญ่ในสังคมประกอบพาณิชยกรรม เกษตรกรรม หรือศิลปหัตถกรรมต่างๆ
4. วรรณะศูทร เป็นวรรณะของกรรมกรผู้รับจ้างที่ต้องใช้แรงงานแบกหามหรือให้บริการแก่วรรณะอื่นๆ

3.1.2 สภาพทั่วไป : การหมุนเวียนของเงินและอำนาจการบริโภค

สังคมอินเดียสมัยพุทธกาลมีระบบเศรษฐกิจแบบที่ใช้เงินตราแล้ว เหยียดกาษาปณ์อาจเริ่มนำเข้ามาในอินเดียในตอนปลายศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตกาล โดยอิทธิพลของ

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106

¹⁹ John Garrett, *Classical Dictionary of India*, (Delhi: Oriental Publishers, 1959) p. 555.

²⁰ สุนทร ฅ รัชชี, *ปรัชญาอินเดีย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิพิธวิทยา, 2521) หน้า 10.

เปอร์เซีย²¹ แต่การใช้เงินไม่ได้มีอยู่แค่เงินเหรียญเพียงสกุลเดียวเท่านั้น ในหลายๆส่วนที่ยังยากจนอยู่ของอินเดียสมัยนั้น ก็ยังใช้เปลือกหอยในการแลกเปลี่ยน นั่นคือ ไม่มีสกุลเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้อย่างตายตัว นอกจากเปลือกหอยแล้ว เงินเหรียญต่างๆจากหลายแหล่งสามารถข้ามแต่ละเขตแดนของต้นกำเนิด หมุนเวียนไปมาได้อย่างอิสระ²² และเศรษฐกิจอาจจะเป็นผู้ทำการผลิตเหรียญขึ้นมาใช้เองก็ได้ แสดงว่าพื้นฐานของเรื่องเกี่ยวกับเงินตราสมัยนั้นขึ้นอยู่กับความยอมรับเป็นส่วนใหญ่ กฎเกณฑ์ของเงินตราเพื่อใช้บังคับยังไม่ค่อยมีปรากฏชัดเจน ดังเช่นการยอมรับเงินหลายประเภทจากแหล่งอื่นๆข้ามเขตเข้ามาใช้ได้อย่างเสรีแสดงว่ายังไม่มีกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนนบวิวรรตเงินตราอย่างเป็นทางการแต่อาจมีการซื้อขายแบบการใช้หลายราคาสำหรับเงินแต่ละประเภท

จากปัจจัยทางสังคมต่างๆที่กล่าวมา ทำให้สามารถอธิบายชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในสมัยนั้น ซึ่งก็คือแบบแผนการใช้ชีวิตที่สัมพันธ์กับความเป็นวรรณะ ซึ่งถ้าแบ่งการพิจารณาออกเป็นแง่ของภาคการผลิตและภาคบริการก็จะอธิบายได้ดังนี้

3.1.2.1 ภาคการผลิต

แพศย์และศูทรเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการผลิต โดยแพศย์เป็นผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินหรือปัจจัยการผลิต และศูทรเป็นผู้ช่วยเหลือด้านแรงงาน แต่ไม่สามารถมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เป็นเสมือนผู้แลกแรงงานกับโคททรัพย์เพื่อการบริโภคเท่านั้น

ในการผลิต แพศย์เป็นผู้ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์และหัตถกรรม จึงเท่ากับเป็นผู้แปรรูปทรัพยากรธรรมชาติให้กลายเป็นเงินและอำนาจในการบริโภค แล้วเงินนั้นจึงกระจายไปสู่คนในวรรณะอื่นๆ คือ เลี้ยงดูศูทรที่เป็นผู้ช่วยด้านแรงงาน จ่ายภาษีผลผลิตให้แก่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ และจ่ายค่าพิธีกรรมต่างๆแก่พราหมณ์ แพศย์เปรียบเหมือนหัวรถจักรทางเศรษฐกิจ คือสร้างผลผลิตหรือสร้างทรัพย์แล้วกระจายสู่ส่วนอื่นๆของสังคม เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ผลิตที่แท้จริงของสังคมก็คือแพศย์เฉพาะที่เป็นคฤหัสถ์ และศูทรเท่านั้น แม้ว่าแพศย์และศูทรจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสังคม²³ แต่ด้วยความจำกัดด้านการศึกษา ที่มีให้แต่เฉพาะพวกกษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์ การปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตจึงขึ้นอยู่กับแพศย์วรรณะเดียว เนื่องจากกษัตริย์และพราหมณ์ไม่ได้เกี่ยวข้องและมีหน้าที่ในด้านการผลิต การผลิตจึงไม่ได้รับการปรับ

²¹ ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ, ภารตวรรณะ, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2533) หน้า 45.

²² A.L. Basham, The Wonder That Was India. (London: Sidgwick and Jackson, 1967) p. 223.

²³ Ram Sharan Sharma, Some Economic Aspects of the Caste System in Ancient India, (Patna: Mrs. Malima Sharma, 1952) p.24.

ปลูกประสิทธิภาพเท่าที่ควร การพัฒนาจึงล่าช้าและชะงักงัน²⁴ มีผลเชื่อมโยงไปถึงกระแสหมุนเวียนของเศรษฐกิจในรัฐที่การแปรรูปทรัพยากรอาจไม่ทันกันกับอัตราการเติบโตของประชากร อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่เป็นที่มาของความยากจน ถ้าการเติบโตของผลผลิตหรือรายได้ช้ากว่าอัตราการเติบโตของประชากร

3.1.2.2 ภาคบริการ

กษัตริย์ แพศย์ พราหมณ์ ศูทร ต่างก็เป็นตัวจักรทางเศรษฐกิจหรือมีบทบาทในภาคบริการ พระเจ้าแผ่นดินหรือกษัตริย์ทำหน้าที่ป้องกันประเทศ มีรายได้จากภาษีอากรและทรัพย์สินที่ได้มาจากการขนส่งครมกับต่างแดน แต่กษัตริย์มีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูข้าราชการและกองทัพ จ่ายค่าทำพิธีกรรมแก่พราหมณ์ ขณะเดียวกันยังต้องสร้างและทำนุบำรุงสาธารณูปโภคและช่วยเหลือหรือให้กู้แก่ประชาชนยามเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ ส่วนพราหมณ์มีรายได้จากการสั่งสอนและค่าทำพิธีกรรมให้คนในวรรณะกษัตริย์และแพศย์ แต่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียภาษี เงินที่หมุนเวียนมาสู่พราหมณ์จึงไม่ย้อนกลับเข้าสู่รัฐอีก การกระจายเงินสู่ระบบจึงผ่านการอุปโภคบริโภคของพราหมณ์เอง

แพศย์เป็นผู้ทำงานด้านพาณิชยกรรมนอกเหนือไปจากด้านการผลิต แพศย์กระจายเงินให้แก่ผู้ผลิตโดยการซื้อสินค้าจากผู้ผลิต ได้รับกำไรจากการค้าทั้งภายในและต่างแดน และจ่ายกลับคืนสู่สังคมในรูปของภาษี จ่ายค่าพิธีกรรมให้พราหมณ์ ส่วนศูทรซึ่งเป็นผู้รับใช้ด้านแรงงานในทุกๆส่วน ไม่ได้รับอนุญาตให้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน จึงเป็นเพียงผู้ใช้แรงงานแลกกับการดำรงชีพ

ถ้ามองภาพการหมุนเวียนของเศรษฐกิจแยกประเภทออกเป็นภาคคือ ครั้วเรือนธุรกิจ รัฐ และภาคการติดต่อกับต่างประเทศ (ต่างแดน) เพื่อดูบทบาทของแต่ละภาคที่ทำให้กระแสเงินเคลื่อนไหวในระบบ ก็จะได้เห็นว่าผู้มีบทบาทในการทำให้เกิดการหมุนเวียนสำคัญในระบบเศรษฐกิจคือภาคธุรกิจและภาครัฐ โดยการหมุนเวียนของเงินจะเป็นดังนี้

1. ภาคครั้วเรือนเป็นทั้งผู้ผลิตรายย่อยและเป็นผู้บริโภค ลักษณะการผลิตและการบริโภคเป็นแบบพอเพียงในตนเอง²⁵ มีการจำหน่ายผลผลิตเฉพาะที่เหลือจากการบริโภคเงินจึงไม่ได้เป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีพ ดังนั้นการกระจายทรัพย์สินโดยการใช้เงินโดยภาคครั้วเรือนจึงไม่มากและภาคนี้มิได้เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการทำให้เงินหมุนเวียนในระบบ เพราะ

²⁴ Ibid., p.26.

²⁵ S.C. Raychoudhry, *Social, Cultural and Economic History of India*, (Delhi: Surject, 1978) p.92.

สามารถผลิตได้เอง เรื่องการออมทรัพย์และการซื้อสินค้าจากต่างประเทศของภาคครัวเรือน ซึ่งจะทำให้เงินออกนอกกระแสการหมุนเวียน จึงไม่น่าจะมีปริมาณมากเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ

2. ภาคธุรกิจเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินในระบบ โดยการรวบรวมผลผลิตและกระจายสินค้าภายในรัฐ และการกระจายสินค้าสู่ต่างแดน การค้าต่างแดนนั้น เป็นแหล่งเงินทุนไหลเข้าออกจากรัฐ ซึ่งถ้าการค้าขายของภาคธุรกิจมีการเกินดุล ภาคธุรกิจก็เปรียบเสมือนผู้นำเงินทุนหรือความมั่งคั่งเข้าสู่ระบบ ส่วนการได้ดุลหรือขาดดุลในด้านการค้าต่างแดนจึงขึ้นอยู่กับการใช้สินค้าต่างแดนของผู้มีอำนาจซื้อในสังคมซึ่งในสมัยพุทธกาลนี้คือพระราชาและเศรษฐี ส่วนปัจจัยการออมที่จะทำให้เงินออกจากระบบนั้น ผู้ทำธุรกิจที่ร่ำรวยหรือเศรษฐีมีศักยภาพในการออมมากกว่าผู้อื่นยกเว้นพระราชา จำนวนทรัพย์ที่ออมหรือการใช้จ่ายของเศรษฐีจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญของการหมุนเวียนเงินในระบบ

3. ภาครัฐหรือพระราชา เป็นผู้ที่มีบทบาทในเรื่องการหมุนเวียนของเงินโดยการเปลี่ยนรายได้จากภาษีอากร ทรัพย์สิ้นจากการชนะสงคราม เป็นการใช้จ่ายเลี้ยงดูข้าราชการและกองทัพ การสร้างและดูแลสาธารณูปโภค และการบรรเทาทุกข์ พระราชามีบทบาทในการใช้จ่ายเพื่อความสงบสุขของบ้านเมืองตามหลักอรรถะ บางครั้งก็ต้องทำการเชื้อเชิญให้เศรษฐีต่างเมืองย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน²⁶ เปรียบเสมือนการเชิญชวนให้นำเงินลงทุนจากต่างประเทศ เพราะปริมาณเงินที่หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจย่อมมีการหดหาย เนื่องมาจากการออมและเงินส่วนที่ไหลออกนอกรัฐจากการค้าขาย

4. ภาคการติดต่อกับต่างประเทศหรือต่างแดน อาจเป็นแหล่งได้มาหรือใช้ไปของเงินในระบบโดยผ่านทางระบบการค้าและการโยกย้ายเงินลงทุนโดยการย้ายหลักแหล่งของเศรษฐีหรือการชนะสงคราม แหล่งเงินทุนจากต่างแดนนั้นมีความสำคัญเป็นพิเศษในเศรษฐกิจที่ยังไม่มีการธนาคารที่เป็นระบบ เนื่องจากปริมาณเงินในระบบที่หมุนเวียนจะลดลงเรื่อยๆจากการขาดตัวกลางที่จะระดมเงินออมส่วนตัวให้แปรเปลี่ยนเป็นการลงทุนใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระบบการผลิตที่ยังไม่มีการพัฒนาเช่นสมัยพุทธกาลนี้ การขยายตัวทางการผลิตจึงอาจน้อยกว่าการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้รายได้เฉลี่ยต่อประชากรลดลง ส่งผลเป็นความยากจน ปริมาณเงินใหม่ที่ได้จากต่างแดนมาหมุนวนในระบบจึงมีความสำคัญมากในระบบเศรษฐกิจลักษณะนี้

จากการพิจารณากระแสการหมุนเวียนของเงินสมัยพุทธกาล มีข้อสังเกตว่า มีโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจคล้ายกันกับสมัยปัจจุบัน คือ มีภาคครัวเรือน ภาคธุรกิจ ภาครัฐ และภาคการติดต่อกับต่างประเทศ แต่ไม่มีระบบธนาคารที่เป็นระบบ การใช้จ่ายเงินก็ขึ้นอยู่กับ

²⁶ พงศ์พันธ์ จันทรวราทิพย์, “บทบาทของเศรษฐีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 25.

ความเชื่อถือและการยอมรับ จึงมีเงินหลากหลายหมุนเวียนภายในระบบ โดยที่ไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการปริวรรตเงินตราหรือกฎเกณฑ์ทางการเงิน รัฐจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกระจายทรัพย์สินให้ทั่วถึงในสังคม เพราะยังไม่มีระบบการหมุนเวียนของเงินผ่านการใช้จ่าย การออม และการลงทุนใหม่เช่นเดียวกันกับระบบเศรษฐกิจที่มีการธนาคาร

การหมุนเวียนของเงินในระบบจึงมีส่วนอย่างมากที่เกี่ยวข้องและขึ้นอยู่กับผู้มีทุนในสังคม ซึ่งได้แก่ภาคธุรกิจและภาครัฐ ส่วนภาคครัวเรือนนั้น เนื่องจากการดำรงชีพแบบพอเพียง การจับจ่ายซื้อขายจึงไม่มากและไม่มีความสำคัญเท่ากับการใช้จ่ายของผู้มีทุน จึงเป็นที่น่าสนใจว่าผู้มีทุนมีบทบาทอย่างไรในการกระจายทรัพย์สินกลับสู่สังคมและระบบเศรษฐกิจ

3.2 ผู้มีทุนและบทบาทในสังคม

การที่เงินในระบบหมุนเวียนไปสะสมอยู่ที่ผู้ใดมาก ทำให้ผู้นั้นเรียกได้ว่าเป็นผู้มีทุน ซึ่งจากระบบเศรษฐกิจสมัยพุทธกาลนี้ผู้มีทุนก็คือรัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าซึ่งเป็นผู้มีโอกาสได้เกี่ยวข้องกับทางการเงินกับคนหมู่มาก ซึ่งพอจะแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ รัฐหรือพระเจ้าแผ่นดิน เศรษฐี และสมาคมพ่อค้า

3.2.1 พระราชา

พระราชาหรือพระเจ้าแผ่นดินมีรายได้จากการเก็บภาษีต่างๆ เช่น ภาษีค่าผ่านด่าน ภาษีที่ดิน (ซึ่งเก็บเป็นผลผลิต) ค่าปรับใหม่ ของกำนัลที่ประชาชนมอบถวาย และทรัพย์สินจากศัตรูแพ้สงคราม

แนวความคิดในการเก็บภาษีของพระราชาเทียบได้กับพระอาทิตย์ดึงดูดน้ำจากทะเลและคือน้ำนั้นกลับมากในลักษณะน้ำฝนฉันใด พระราชาเก็บภาษีแล้วทรงนำเงินภาษีเหล่านั้นไปใช้เพื่อสวัสดิการของประชาชนฉันนั้น²⁷ การใช้จ่ายของกษัตริย์ก็เป็นไปตามความคิดดังกล่าวคือ การสนับสนุนเลี้ยงดูกองทัพเพื่อป้องกันอาณาจักร การช่วยเหลือประชาชนเมื่อยามประสบภัยธรรมชาติในรูปแบบของทานและการให้กู้ยืม²⁸ นอกจากนั้นยังมีค่าใช้จ่ายอื่นๆ คือการทำพิธีกรรมต่างๆ ทั้งยามปกติและก่อนออกรบ

ในด้านการจัดการทรัพย์สินของพระราชา มีข้อความในคัมภีร์ที่ได้แสดงถึงข้อควร

²⁷ ดนัย ไชยโยธา, ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ยุคโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2527) หน้า 91.

²⁸ A.L. Basham, *The Wonder That Was India*, (London: Sidgwick and Jackson, 1967) p. 224.

ปฏิบัติในการดูแลพระราชนิพนธ์ของพระราชา ที่ให้พระราชาผู้จักเลือกใช้ผู้ที่ไว้ใจได้ในการช่วยดูแลพระราชนิพนธ์ และพระราชาต้องตรวจตราพระนิพนธ์ด้วยพระองค์เองด้วย ไม่ควรจัดการพระนิพนธ์และการกัณฑ์โดยไว้วางพระทัยในคนอื่น ควรทรงทราบรายได้รายจ่ายด้วยพระองค์เอง²⁹ จากข้อความนั้นนอกจากแสดงความสำคัญของการจัดการดูแลพระนิพนธ์ของพระราชาแล้ว ยังแสดงว่าพระราชาเองก็อาจมีความจำเป็นในการกัณฑ์จากผู้อื่นด้วย คือสภาวะทางการเงินของผู้ปกครองก็อาจฝืดเคืองได้เช่นเดียวกันกับบุคคลธรรมดา

3.2.2 สมาคมพ่อค้า

ลักษณะสภาพเศรษฐกิจของอินเดียในสมัยพุทธกาลมีหมู่บ้านเป็นฐานของหน่วยเศรษฐกิจ แต่ละครอบครัวทำการเกษตรและเลี้ยงปศุสัตว์กันภายในครอบครัว โดยใช้ทุ่งหญ้าซึ่งเป็นที่ดินส่วนรวม แต่ละหมู่บ้านจึงมีลักษณะของการผลิตและเลี้ยงตนเองแบบพอเพียง³⁰ ทางด้านอุตสาหกรรมก็เช่นเดียวกัน ช่างฝีมือทำงานแบบเดี่ยวๆโดยมีสมาชิกครอบครัวช่วยงาน ผลผลิตหรือสินค้าโดยส่วนมากก็ขายตรงแก่ผู้ซื้อ ณ ที่บ้านของช่างนั่นเอง ซึ่งอาจอยู่บนถนนที่เป็นย่านการค้าหรือตลาด³¹

ในพุทธชาดก มีการกล่าวถึงการทำงานระดับที่ใหญ่กว่าการทำงานเพียงลำพัง โดยมีการรวมกลุ่มช่างเป็นกลุ่มใหญ่ ทำให้สามารถทำงานระดับที่ใหญ่ได้ เช่นการสร้างบ้าน วัด ฯลฯ ซึ่งแสดงว่ามีการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญแล้วในสมัยนั้น และมีการลงโทษสมาชิกที่ทำผิดกฎด้วย ภายหลังจากการที่ช่างรวมกลุ่มกันได้เป็นสหกรณ์ จึงเกิดมีสมาคมการค้าขึ้นตามเมืองสำคัญของอินเดีย ครอบคลุมการค้าและอาชีพอย่างกว้างขวาง โดยสมาคมเป็นผู้รวบรวม สหกรณ์ย่อยต่างๆเข้าเป็นองค์กรเดียว ทำให้สามารถควบคุมราคาและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ได้³²

การมีสมาคมทำให้พ่อค้าสามารถรวบรวมสินค้าและทำการกระจายสินค้าที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน จึงทำการค้าต่างแดนได้ โดยสมาคมอำนวยความสะดวกเรื่องการค้าต่างเมืองด้วยการจัดเป็นกองคาราวานสินค้า มีผู้นำทางและผู้คุ้มกันภัยที่อาจเกิดจากสัตว์ป่าและโจรเป็นกลไกที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินการทางการค้าต่างเมืองและการค้าระหว่างประเทศ

²⁹ พุ.ชา. 27/2442/439

³⁰ S.C. Raychoudhry, *Social, Cultural and Economic History of India*, (Delhi: Surject Publications, 1978) p.92.

³¹ A.L. Basham, *The Wonder That Was India*, (London: Sidgwick and Jackson, 1967) p. 218.

³² Ibid., p.219.

และสมาคมได้กลายเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่สามารถสะสมเงินทุนไปด้วย เพราะมีรายได้เป็นค่าธรรมเนียมนิยมและค่าสมาชิกจากสมาชิกของสมาคมซึ่งเป็นพ่อค้า ทำให้สมาคมกลายเป็นองค์กรที่มั่งคั่งและมีเงินทุน

สมาคมยังทำหน้าที่อื่นอีกหลายอย่างที่เป็นการช่วยเหลือสมาชิกและครอบครัว เช่นการให้กู้ยืมโดยการคิดดอกเบี้ย การพัฒนาทักษะในอาชีพ การช่วยเหลือเลี้ยงดูภรรยาและญาติของสมาชิกที่เสียชีวิตและมีอิทธิพลต่อชีวิตของสมาชิกด้วย เช่น จากคัมภีร์พุทธศาสนาเองที่กำหนดไว้ว่าหญิงที่แต่งงานแล้วไม่สามารถบวชเป็นภิกษุณีได้ ถ้าไม่ได้รับความยินยอมจากสามีและสมาคมที่สามีสังกัดอยู่³³ หรือการเข้ามาใกล้เคียงการทะเลาะกันของสมาชิกและภรรยา เป็นตัวอย่างที่แสดงว่า สมาคมมีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อสมาชิกด้านความมั่นคงของชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

ในชาดกกล่าวว่ามีสมาคมการค้าลักษณะนี้อยู่ 18 สมาคมด้วยกัน³⁴ ทางผู้ปกครองหรือกษัตริย์มีความยอมรับในบทบาทของสมาคมและไม่ก้าวก่าย วันเพียงกรณีที่ส่วนรวมจะเสียเปรียบหรือมีการทะเลาะพิพาทกันระหว่างสมาคม รัฐจึงจะยื่นมือเข้ามายุ่งเกี่ยวเพื่อจัดการให้การดำเนินงานราบรื่นได้ดังเดิม สมาคมจึงนับเป็นสถาบันของเอกชนที่ช่วยสร้างหลักประกันของชีวิตและความมั่นใจในอนาคตแก่สมาชิก ความเป็นที่พึ่งพาได้จึงมีส่วนลดบทบาทการพึ่งพาการสะสมเงินสำหรับอนาคตของคนจำนวนหนึ่งได้

3.2.3 เศรษฐี

เศรษฐีโดยทั่วไปคือหัวหน้ากลุ่มอาชีพในชุมชน เป็นพ่อค้าที่ร่ำรวยซึ่งส่วนใหญ่ก็คือคหบดีหรือคือผู้ที่อยู่ในวรรณะแพศย์และเป็นผู้ที่มีสมบัติมากหรือสะสมเงินทุนไว้มาก แต่ยังมีเศรษฐีอีกประเภทหนึ่งที่มีฐานะพิเศษแตกต่างไปจากเศรษฐีธรรมดาทั่วไป ได้แก่ เศรษฐีที่ได้รับการแต่งตั้งจากราชธานีให้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีประจำแคว้น ผู้ได้รับพระราชทานให้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีต้องเข้าเฝ้าพระราชทานทุกวัน การกระทำที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่กระทบต่อคนในสังคม จะต้องได้รับพระบรมราชานุญาตจากราชธานีก่อน เช่น ถ้าต้องการบริจาคทรัพย์สินจำนวนมากหรือต้องการเลิกกิจการของตน³⁵ แสดงว่าผู้ปกครองยอมทราบความสำคัญของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือเศรษฐกิจโดยรวม การให้เศรษฐีมาอยู่ใกล้ชิดโดยการมอบตำแหน่งและ

³³ Ibid., p.219.

³⁴ B.G. Gokhale, *Ancient India : History and Culture*. (Bombay: Asia Publishing House, 1962) p.135.

³⁵ พงศ์พันธ์ จันทรวราทิพย์, "บทบาทของเศรษฐีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 28.

เกียรติยศให้เท่ากับการที่พระราชาก็มีโอกาสกุมอำนาจทางเศรษฐกิจไว้ด้วยส่วนหนึ่ง นอกไปจากนั้น จากการศึกษาที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าพระราชาก็อาจมีสถานะเป็นผู้กุมอำนาจนี้ได้ ตามนัยนี้ เศรษฐีเป็นผู้มีทรัพย์สินที่มีความใกล้ชิดพระราชาก็อาจจะดำรงสถานะเป็นผู้ให้กู้ยืมด้วยก็เป็นได้

เศรษฐีเปรียบเสมือนจักรกลทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองเพราะมีบทบาทในการกระจายทรัพย์สินและการหมุนเวียนของเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่า การค้า การลงทุน โดยการให้เงินช่วยเหลือในการผลิตต่างๆทั้งในรูปของการค้าและหุ้นส่วน โดยให้เพื่อสินค้าเพื่อให้นำสินค้าไปขายและแบ่งผลกำไร ระบบการค้าในระยะนี้นิยมวิธีซื้อสินค้าเงินเชื่อแล้วไปแสวงหาผลกำไรกันมาก³⁶ บทบาทของเศรษฐีในการให้กู้ยืม ส่วนใหญ่ยังเป็นการให้กู้ยืมเพื่อส่งเสริมการผลิตและการค้า โดยที่ไม่ได้กระทำเป็นอาชีพหลัก

นอกจากการกระจายทรัพย์สินในทางเศรษฐกิจแล้ว เศรษฐียังมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมในฐานะผู้ให้ เช่น ปรากฏว่าเศรษฐีหลายคนในยุคพุทธกาลเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา บริจาคทานและช่วยเหลือคนยากจนเป็นประจำ เศรษฐีผู้มีใจบุญเหล่านี้ที่มีบันทึกไว้ในพุทธศาสนามี อนาคตปิณฑกเศรษฐี โสมกะเศรษฐี โชติกเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี เป็นต้น

เศรษฐีมีบทบาทสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม บางแคว้นที่ไม่มีเศรษฐีประจำ รัฐนั้นก็พยายามชวนชวนให้เศรษฐีจากแคว้นอื่นให้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในแคว้นของตน เช่น พระเจ้าปเสนทิเสด็จไปขอมหาเศรษฐีจากพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งทรงมีมหาเศรษฐีอยู่ในแคว้นแล้ว ๕ ท่าน พระเจ้าพิมพิสารจึงส่งนัถุชยเศรษฐี บุตรของเมณฑกเศรษฐีให้ไปอยู่แคว้นโกศล³⁷ การย้ายหลักแหล่งที่พำนักของเศรษฐีมีความหมายถึงการเคลื่อนย้ายของเงินทุนด้วย แคว้นแคว้นหรือเมืองที่เศรษฐีไปพำนัก ได้รับประโยชน์จากการมาตั้งหลักแหล่งของเศรษฐีเทียบเท่ากับการได้รับเงินลงทุนไหลเข้าจากต่างประเทศในสมัยปัจจุบัน แสดงว่าระบบการเงินของอินเดียสมัยนั้น มีความเจริญก้าวหน้าแล้วไม่น้อยเพราะการหมุนเวียนของเงินและเงินทุนไหลเข้ามีความหมายต่อทั้งระบบเศรษฐกิจ

3.3 ทิศทางการเงินบางประการของพุทธศาสนา

3.3.1 ทิศนเรื่องการกระจายทรัพย์สิน

สังคมที่ดีในทัศนะของพุทธศาสนา พระเจ้าจักรพรรดิหรือรัฐจะต้องสมบูรณ์ไปด้วยแก้ว ๗ ประการคือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คหบดีแก้ว และ

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

ปริมาณมากแล้ว³⁸ จะเห็นได้ว่าสองในเจ็ดปัจจัยที่ทำให้บ้านเมืองอยู่ดีมีสุขคือปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ แก้วมณีและคหบดีแก้ว ซึ่งเป็นทรัพย์สินของรัฐและผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผู้มีทุน คือเป็นคนที่สามารถจะช่วยกระจายทรัพย์สินในสังคมตามช่องทางของการปกครองและระบบเศรษฐกิจ

สังคมหรือเมืองที่ดีในแง่เศรษฐกิจตามความหมายนี้ก็คือนี่คือประเทศหรือรัฐต้องมีทรัพย์สิน และเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะผันกลับคืนไปสู่ประชาชน จักกวัตติสูตรกล่าวถึงการให้ผู้ปกครองใช้ธรรมในการปกครอง ด้วยการปันทรัพย์สินเฉลี่ยแก่ผู้ยากไร้ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน ถ้าไม่ทำเช่นนั้นจะเกิดความเสื่อมทางจิตใจของประชาชนและจะเป็นความเสื่อมและความเดือดร้อนของรัฐในที่สุด³⁹ ในการกำจัดความยากจน รัฐเป็นผู้ให้ทรัพย์สินและอุดหนุนทุนรอนในการประกอบกิจการ โดยมีเงื่อนไขคือ ผู้นั้นจะต้องเป็นผู้มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพและทำหน้าที่

การกระจายทรัพย์สินในคดีของพุทธนอกจากจะแสดงถึงหน้าที่อันควรกระทำของผู้ปกครองแล้ว ยังแสดงถึงความสำคัญของเงินทุนต่อการประกอบอาชีพ และยังแสดงว่าการสะสมทุนในสมัยนั้นมีไม่เรื่องง่าย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ได้อภิปรายแล้วว่าผู้ที่สะสมทุนได้มีเฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้น เช่น พระราชา เศรษฐี สมาคมพ่อค้า เป็นต้น การถ่ายโอนเงินทุนจากรัฐสู่ประชาชนเป็นการให้เปล่าแก่ผู้ที่สมควรคือ ผู้ที่ขยันในการประกอบอาชีพและการทำงานและคนยากจน ซึ่งก็คือผู้ที่ไม่มีความสามารถหรือด้อยโอกาสในการประกอบอาชีพ จากสภาพการที่เศรษฐกิจสมัยพุทธกาลโดยทั่วไปมีระบบการผลิตเป็นหน่วยย่อยแบบพอเพียงในตนเอง ผู้ยากจนจึงยอมเป็นผู้ที่ขาดแคลน ที่ไม่สามารถผลิตหรือทำให้เกิดความพอเพียงในตนเองได้ ซึ่งการให้เปล่านี้อาจเป็นรูปแบบหนึ่งของการโอนเงินสู่ประชาชน โดยการเลือกกระจายให้เฉพาะเจาะจงแก่กลุ่มที่สามารถจะสร้างเสริมเศรษฐกิจให้เติบโต ขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือกลุ่มที่ด้อยโอกาสในสังคมพร้อมกันไป

รัฐจึงเป็นผู้กระจายทรัพย์สินซึ่งเปรียบเหมือนเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ที่ส่งน้ำไปทั่วสังคม ถ้าภาคของเศรษฐกิจการค้าและผู้ประกอบอาชีพเป็นส่วนที่ทำให้เกิดความหมุนวนทางเศรษฐกิจอยู่เสมอแล้ว รัฐก็คือผู้สมควรกระจายทรัพย์สินไปสู่ส่วนที่อยู่นอกระบบของการได้รับน้ำคืออยู่นอกระบบเศรษฐกิจซึ่งคือผู้ด้อยโอกาส ให้ได้มีโอกาสเข้ามาอยู่ในระบบเศรษฐกิจด้วยทุนรอนที่จะสามารถทำให้พึ่งตนเองได้

ในการนี้ เงื่อนไขหนึ่งของผู้ที่สมควรได้รับทุนความช่วยเหลือตามทัศนะของพุทธศาสนานี้ก็คือ ความเป็นผู้มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพและหน้าที่

³⁸ ที.ม. 10/28/15

³⁹ ที.ปา. 11/39/57

- “1. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ ชะมักเขม้นในกสิกรรม และโครักขกรรม ขอพระองค์จงเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่พลเมืองเหล่านั้นโอกาสอันสมควร.
2. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ ชะมักเขม้นในพาณิชยกรรม ขอพระองค์จงเพิ่มทุนให้แก่พลเมืองเหล่านั้น ในโอกาสอันสมควร.
3. ข้าราชการเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ขยัน ขอพระองค์จงพระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ข้าราชการเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร.”⁴⁰

การกระจายทรัพย์สินในทัศนะพุทธซึ่งครอบคลุมการใช้เงินเป็นเครื่องมือในการจัดความยากจนในระบบเศรษฐกิจมีข้อสังเกตดังนี้คือ

1) เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจสมัยพุทธกาลโดยทั่วไปมีระบบการผลิตเป็นหน่วยย่อยแบบพอเพียงในตนเอง ฉะนั้นถ้าพิจารณาเกณฑ์ของความยากจนแล้ว คนที่ยากจนจึงย่อมเป็นผู้ขาดแคลนที่ไม่สามารถผลิตหรือทำให้เกิดความเพียงพอในตนเองได้แม้จะมีความขยันขันแข็งก็ตาม นั่นคือการขาดแคลนเงินทุน การให้ทุนของรัฐจึงเสมือนเป็นการให้ทุนภายนอกแก่ผู้มีทุนภายใน (ความขยัน) เพื่อจัดความยากจนของตนเอง

2) เมื่อพิจารณาในแง่การลงทุน การที่รัฐมอบทุนให้แก่ผู้ขยันก็เปรียบเสมือนการส่งเสริมให้มีการลงทุนใหม่ในระบบเศรษฐกิจแก่ผู้ที่มีศักยภาพในการประกอบการ ซึ่งถ้าการประกอบการนั้นๆเป็นผลสำเร็จ ก็หมายความว่า จะมีการผลิตเพิ่มขึ้นในระบบเศรษฐกิจ นั่นคือปริมาณเงินจะเพิ่มขึ้นและความสะพัดของเงินในระบบเศรษฐกิจจะดีขึ้น เป็นการจัดความยากจนโดยรวม ในแง่นี้ รัฐจึงทำหน้าที่เหมือนธนาคารส่งเสริมการลงทุน แต่เป็นทุนแบบให้เปล่า

3) เมื่อพิจารณาถึงการให้ทุน เงินที่รัฐหยิบยื่นให้เป็นทานนี้นับเป็นการให้โอกาสแก่ผู้ที่สมควรโดยวิธีที่จะให้เป็นทุกขน้อยที่สุด เนื่องจากคนทั่วไปนั้น ไม่ว่าจะขยันในการประกอบการงานหรือไม่ก็ตาม ถ้าได้เงินทุนจากการเป็นหนี้ ก็จะต้องประสบความทุกข์ของการเป็นหนี้แล้วส่วนหนึ่ง แต่การประสบความสำเร็จจากการประกอบการนั้น มีปัจจัยอื่นที่อยู่ นอกเหนือความขยันขันแข็งด้วย ดังนั้นแม้คนขยันจะมีโอกาสในการประสบความสำเร็จในการประกอบการงานสูงกว่า แต่ถ้ากิจการที่ทำนั้นไม่ประสบผล ทุกข์จากความเปิ่นหนี้ของผู้นั้นก็จะทับถมเพิ่มเติมขึ้นไปอีก การให้ทุนในลักษณะที่เป็นทานนี้จึงเปรียบเสมือนการใช้เงินเป็นเครื่องมือที่ประกอบด้วยธรรม ที่ไม่ทำให้คนยากจนต้องมีความทุกข์เพิ่มเติมจากการกู้หนี้ยืมสินตนเอง

⁴⁰ ที.ส. 9/206/175

ส่วนคนไม่ดีแก้วหรือผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ในสมัยพุทธกาลคือเศรษฐี เพราะในคัมภีร์มีการกล่าวเรียกเศรษฐีว่าคนไม่ดีด้วย คนไม่ดีแก้วคือผู้ที่นอกจากจะมีบทบาทในการกระจายทรัพย์ในสังคมเพราะการประกอบอาชีพคือการเลี้ยงดูผู้อยู่ในอุปการะ ผู้ได้บังคับบัญชาแล้ว ยังเป็นผู้กระจายทรัพย์แก่สังคมในลักษณะของท่าน

พระพุทธเจ้าทรงสอนการกระจายทรัพย์ในระดับบุคคลคือการใช้จ่ายเพื่อตนเองและผู้อื่น การใช้จ่ายเพื่อตนเองก็ให้มีความเหมาะสมกับชีวิตหรือใช้จ่ายโดยไม่ให้รายจ่ายเกินรายรับคือไม่เป็นหนี้ ไม่ให้ดำรงชีวิตด้วยความฟุ่มเฟือยหรือผิดเคืองไป⁴¹ ขณะที่การใช้จ่ายเพื่อผู้อื่นก็เป็นไปเพื่อความสุขและความบรรเทาทุกข์ของผู้อื่น การกระจายทรัพย์แบบพุทธนี่ก็คือการทำให้เศรษฐกิจสะพัดโดยความเมตตากรุณา ซึ่งถ้าทุกคนในสังคมที่มีกำลังและความสามารถเลี้ยงดูหรือกระจายทรัพย์ปฏิบัติเช่นเดียวกันนี้ต่อผู้ใกล้ชิดของตน คนในสังคมก็จะได้รับการเลี้ยงดูไม่ให้ได้รับความอดอยากโดยทั่วถึงกัน โดยการกระจายทรัพย์ระดับบุคคลก็เป็นหลักการเดียวกันกับที่รัฐกระจายทรัพย์สู่ผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาสหรือผู้อยู่ภายนอกระบบเศรษฐกิจ จึงอาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาสนับสนุนการกระจายทรัพย์ไม่ว่าจะโดยรัฐหรือประชาชนที่มีความสามารถแก่ผู้ที่อยู่ทั้งในและนอกระบบเศรษฐกิจเพื่อไม่ให้มีความทุกข์จากความอดอยากยากจน คืออย่างน้อยให้มีความอยู่รอดของชีวิต

3.3.2 ทศนะเรื่องการกัณฐิม

พุทธศาสนาแสดงทศนะเรื่องการกัณฐิมเงินหรือทรัพย์สินว่าไม่เพียงแต่จะเป็นพันธะทางวัตถุเท่านั้นแต่ยังเป็นพันธะทางจิตใจอีกด้วย โดยเปรียบเทียบความเป็นคนจนและการกัณฐิมว่าเป็นทุกข์ในโลก อย่างไรก็ตาม แม้การกัณฐิมเป็นเรื่องที่ควรหลีกเลี่ยงเพราะทำให้เกิดความทุกข์แต่ก็ไม่ได้เป็นเรื่องที่ต้องห้าม เช่น ถ้ากัณฐิมเพื่อไปประกอบการงาน พอการงานสำเร็จผล ผู้นั้นก็ต้องชำระหนี้สินคืนให้หมด จึงได้รับอิสระใจและความยินดีจากความไม่มีหนี้⁴² ดังนั้นเรื่องการเป็นหนี้นี้ เงื่อนไขที่สำคัญคือเมื่อถ้าเป็นหนี้แล้ว ก็จะต้องชำระคืนหนี้สินให้หมด

ทศนะเกี่ยวกับการกัณฐิมเงินในคัมภีร์มีหลายแง่ ตามสถานการณ์และความจำเป็นซึ่งพอจะสรุปประเด็นได้ดังนี้

⁴¹ อง สตุตทก. 23/144/257

⁴² ม.มู. 12/470/353

1. การกู้ของผู้ยากไร้

“ความเป็นคนจน และการกู้ยืม เรียกว่าเป็นทุกข์ในโลก
คนจนกู้ยืมเลี้ยงชีวิตย่อมเดือดร้อน เจ้าหนี้ทั้งหลายย่อมติด
ตามเขา เพราะไม่ใช่หนี้นั้น เขายอมเข้าถึงแม้การจงจำ
ก็การจงจำนั้น เป็นทุกข์ของชนทั้งหลายผู้ปรารถนาการได้งาม”⁴³

พุทธพจน์นี้แสดงว่า ผู้ที่เป็นคนจนและกู้หนี้มาเพื่อยังชีพจะหนีความทุกข์ทั้งทาง
กายและทางใจไปไม่พ้น มีนัยที่แสดงว่าความเป็นคนจนนั้นทำให้มีความสามารถในการชำระคืน
ต่ำ ซึ่งอาจจะเป็นด้วยความด้อยโอกาสทางความสามารถ ทางอาชีพ เงินทุน ฯลฯ ดังนั้น คน
จนจึงมีโอกาสน้อยในการที่จะออกจากความทุกข์ที่เกิดจากการเป็นหนี้

วิธีการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ตามคัมภีร์พุทธศาสนา จึงให้กระจายทรัพย์โดยการให้
ทาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการลดทุกข์ของการดำรงชีวิตโดยที่จะไม่เพิ่มทุกข์ที่เกิดจากการเป็นหนี้
ซึ่งจะสลดหลุดได้ยากสำหรับคนยากจน การกระจายทรัพย์หรือกระจายอำนาจการบริโภคแบบ
ทานจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมกว่าการให้กู้ยืมในการสงเคราะห์ผู้ยากไร้เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ เหตุ
ผลนี้สอดคล้องกับคำสอนอื่นเช่นในจักกวัตติสูตรที่ให้พระราชากระจายทรัพย์โดยการแบ่งปันสู่คน
ยากจน

2. การกู้ทั่วไปและการกู้ของผู้ประกอบการ

คำสอนเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์ของพระพุทธเจ้านอกจากจะให้
กระจายทรัพย์โดยเลี้ยงดูผู้อื่นแล้วยังให้เก็บออมสะสมทุนด้วยตนเอง

“คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นสะสมโภคสมบัติได้
อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคสมบัติออกเป็นสี่ส่วน
เขายอมสมานมิตรไว้ได้ พึงใช้สอยโภคสมบัติด้วยส่วนหนึ่ง
พึงประกอบการงานด้วยสองส่วน
พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ด้วย หมายความว่าจักมีไว้ในยามอันตราย ดังนี้”⁴⁴

⁴³ อภ. ปญจก. 22/316/364

⁴⁴ ที. ปา. 11/197/169

จากพระสูตรนี้ แสดงว่าโดยพื้นฐานทั่วไปแล้ว พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสนับสนุนการกู้ยืม แม้ว่าในสมัยนั้นจะมีการกู้ยืมกันอยู่แล้วก็ตาม กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือให้เลี่ยงการกู้ยืมหรือให้ทำการสะสมทุนด้วยตนเอง เพราะการเป็นหนี้จะทำให้เกิดทุกข์ให้แก่ผู้กู้ อย่างไรก็ตามการกู้ยืมมิใช่ว่าจะทำไม่ได้เลย ดังในพุทธปายณิกสูตรที่กล่าวถึงปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้พ่อค้าร่ำรวยได้ก็คือการที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนทางการเงิน

“พ่อค้าชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคนซึ่งจะเป็นที่พึ่งได้อย่างไร
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าในโลกนี้ อันคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี
 ผู้มั่งคั่ง ผู้มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ทราบได้เช่นนี้ว่าท่านพ่อค้า
 ผู้นี้แล เป็นคนมีตาดี มีฐานะดี สามารถที่จะเลี่ยงบุตรภรรยา และ
 ใช้สินให้แก่เราตามเวลาได้ เขาต่างก็เชื่อเชิญพ่อค่านั้นด้วยโภคะว่า
 ณะท่านพ่อค้าผู้สหาย แต่นี้ไปท่านจงนำเอาโภคะไปเลี้ยงบุตรภรรยา
 และใช้สินให้แก่เราตามเวลา ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าชื่อว่าเป็นผู้ถึง
 พร้อมด้วยบุคคลซึ่งเป็นที่พึ่งได้ด้วยอาการอย่างนี้แล”⁴⁵

ความช่วยเหลือทางการเงินนี้จะเป็นการให้กู้ที่คิดดอกเบี้ยหรือไม่ก็ตาม แต่การที่พ่อค้าจะได้รับข้อเสนอความช่วยเหลือนี้ ย่อมต้องเป็นผู้ที่แสดงให้ผู้ให้กู้ได้เห็นแล้วถึงความสามารถในการชำระหนี้คืน ดังนั้น เงื่อนไขสำคัญของการกู้ของพ่อค้าหรือผู้ประกอบการก็คือ ความสามารถในการชำระคืน (เครดิต) เงื่อนไขนี้ยังสอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนาในเรื่องการกู้ที่อภิปรายมาแล้วคือ เมื่อเป็นหนี้แล้ว จะต้องชำระคืน ดังนั้น ผู้ประกอบธุรกิจที่มีศักยภาพในการกู้ คือมีความสามารถในการชำระคืน ก็สามารถทำการกู้หนี้ได้และเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ในทัศนะพุทธ

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁵ อ.จ. ติก. 20/459/133

3.4 ความจำกัดของเงินในสมัยพุทธกาล

จากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยพุทธกาลได้แสดงให้เห็นถึงข้อสังเกตที่สำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับเงินคือ มีความจำกัดของเงินในด้านความสำคัญและการสะสมทั้งที่การใช้เงินมีความแพร่หลายแล้วในสังคม ส่วนที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อจำกัดของความสำคัญของเงินคืออุดมคติของสังคม ความสามารถในการผลิต และระบบการโอนอำนาจในการบริโภคอื่นๆ

3.4.1 อุดมคติของสังคม

จุดมุ่งหมายร่วมของสังคมอินเดียในสมัยนั้นคือความหลุดพ้นหรือโมกษะ ดังนั้นรูปแบบการใช้ชีวิตจึงเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นด้วย เช่น การดำเนินชีวิตตามหลักอหimsaธรรม4 เป็นต้น ในสังคมที่มีรูปแบบความเชื่อเช่นนี้ เงินจึงมีสถานะเป็นเพียงแค่เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ช่วยในการดำรงชีวิตเท่านั้น เพราะรูปแบบการใช้ชีวิตมีลักษณะของการสละทุกสิ่งออกนอกระยะที่ปล่อยอยู่แล้ว การสะสมหรือความสำคัญของเงินจึงไม่มีอิทธิพลเหนือจุดหมายของการใช้ชีวิต

3.4.2 ความสามารถในการผลิต

วิวัฒนาการของการผลิตเพื่อการบริโภคสู่การผลิตเพื่อการสะสมเงินทุน แสดงถึงความสำคัญของความสามารถในการผลิตที่สัมพันธ์กับเป้าประสงค์ของการสะสมเงิน

“ การผลิตในสมัยก่อนที่จะมีการใช้เงิน เป็นไปเพื่อประโยชน์การใช้สอยที่แท้จริง ของของนั้นไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันหรือเก็บสะสมเพื่อใช้ในวันข้างหน้า ดังนั้นข้อจำกัดในการสะสมก็คือความสามารถในการบริโภค ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้การผลิตจำกัดด้วยเช่นกัน เพราะยังไม่มีวิธีการที่จะผลิตเพื่อการจำหน่ายความต้องการของคนจึงอยู่ที่การใช้คุณค่าของประโยชน์นั้นอย่างแท้จริง ต่อเมื่อมีการแลกเปลี่ยนและค้าขายเกิดขึ้น การผลิตจึงเริ่มขยายตัวเพื่อผลิตสิ่งทีตนบริโภคไม่หมดเพื่อแลกกับสิ่งอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น ในจำนวนนี้ก็คือของฟุ่มเฟือยหรือของหายากจากต่างแดน การผลิตในระยะนี้คือการผลิตเพื่อเป็นสินค้าสำหรับค้าขาย

ต่อมาเมื่อมีการใช้เงินแพร่หลายมากยิ่งขึ้น และเนื่องจากเงินเป็นสิ่งที่มีความสมบัติพิเศษที่สะสมมูลค่าส่วนเกินไว้ได้ คนจึงต้องการการสะสมเงินทุน แทนเพียงการใช้ประโยชน์จากของที่ผลิตได้ และเมื่อได้มีการโยงเงินทุนเข้ากันกับการผลิต ทำให้การผลิตไม่ได้มีความจำกัดอยู่เพียงแค่การผลิตเพื่อการบริโภคอีกต่อไป โดยเริ่มจากการที่เงินทุนทำให้สามารถรวบรวมปัจจัย

การผลิตและส่งผลให้กำลังการผลิตเพิ่ม และทำให้เกิดความต้องการการสะสมเงินทุนจากการผลิตเพิ่มด้วย จึงเปลี่ยนเป็นการแปรรูปทรัพยากรเพื่อจุดหมายของการสะสมเงินทุน หรือการผลิตเพื่อเงิน ซึ่งคือวิธีการของทุนนิยมในปัจจุบัน”⁴⁶

การผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้าได้พัฒนาจากการแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้ามาเป็นการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้ากับเงิน การผลิต การค้าขายและการสะสมเงินจึงเกิดขึ้น แต่หากจะเทียบกับในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่แล้ว การผลิต การค้าและการสะสมเงินในขณะที่ยังไม่มีประสิทธิภาพมากจนสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมากและมีการโฆษณาเพื่อให้คนบริโภคหรือสะสมจนเกินความต้องการพื้นฐานนั้นทำให้การสะสมเงินกำไรจากการผลิตยังเป็นไปโดยจำกัดอยู่และมีความเป็นเป้าประสงค์ได้ยากลำบากกว่ายุคที่การผลิตมีประสิทธิภาพเช่นในปัจจุบันที่เป็นยุคของการผลิตเพื่อการสะสมเงินทุน จึงกล่าวได้ว่าประสิทธิภาพในการผลิตที่ก้าวหน้ามีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของการสะสมเงิน ความจำกัดของความสามารถในการผลิตจึงทำให้ความสามารถในการสะสมเงินจำกัดลงไปด้วย เป้าหมายของการสะสมเงินของผู้ทำการผลิตและการค้าในสังคมจึงมีข้อจำกัด

3.4.3 ระบบการโอนอำนาจการบริโภคอื่นๆ

สมัยพุทธกาล นอกจากการใช้เงินตราแล้วยังมีสิ่งอื่นที่สามารถทำให้เกิดการโอนถ่ายอำนาจการบริโภคได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงิน เช่น ทาน การจ่ายภาษีโดยการใช้แรงงาน เป็นต้น ทานเป็นสิ่งที่ให้แก่กันทั้งระหว่างรัฐสู่ประชาชน เช่น รัฐมอบทุนให้แก่ผู้ประกอบการที่ขยัน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เช่น ผู้เป็นวานปรวิสต์และสันยาสิ ดำรงชีวิตด้วยทาน ส่วนการจ่ายภาษีด้วยแรงงานนั้น เป็นวิธีสำหรับผู้ไม่มีเงินใช้เป็นทางเลือกได้ มีผลทำให้เงินไม่ได้มีความสำคัญสูงสุดในฐานะสิ่งที่ใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจการบริโภค และสามารถลดความทุกข์ลงหลายประการแก่คนในสังคม ตัวอย่างเช่น ถ้าต้องจ่ายภาษีด้วยเงินเท่านั้น ก็อาจจะทำให้ผู้เสียภาษีที่ไม่มีเงินต้องนำสิ่งของของตนออกจำหน่ายในตลาด หรือแม้กระทั่งหางานทำในตลาดแรงงาน เพื่อที่จะหาเงินมาจ่ายเป็นค่าภาษี คือต้องหาช่องทางแลกเปลี่ยนบางสิ่งผ่านระบบตลาดเพื่อแลกกับเงินให้ได้ ซึ่งถ้าไม่ประสบความสำเร็จ คนผู้นั้นก็ย่อมต้องเกิดความทุกข์ตามมา หรือการแสวงหาโมกษะในช่วงของวานปรวิสต์และสันยาสิ สามารถทำได้เพราะมีระบบทานคอยเกื้อหนุนอยู่ แสดงว่าระบบการโอนถ่ายอำนาจการบริโภคอื่นๆสามารถลดทอนความสำคัญ

⁴⁶ Ernest Mandel, *Marxist Economic Theory*, (London: Merlin Press, 1977) pp. 98 – 100.

ของเงินลงได้ จึงเป็นทางออกที่สามารถลดความทุกข์ให้คนในสังคม และทำให้การแสวงหาอุดมคติของสังคมเป็นไปได้มากขึ้น

3.5 ทักษะของพุทธศาสนาต่อความจำกัดของเงิน

พุทธศาสนาสอนเรื่องทุกข์และการดับทุกข์ของจิตใจ โดยมีจุดหมายของการดับทุกข์ที่จิต หรืออาจกล่าวได้ว่า จุดหมายของศาสนาพุทธอยู่ที่ความจำกัด ความสิ้นสุด และความดับของกิเลสในโลกภายในร่างกาย คือจิตใจ

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอกหรือนอกร่างกายนั้น ความปรุ้งแต่งหรือสมมติของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมหรือนอกร่างกายนั้นเป็นไปได้โดยไม่สิ้นสุดตามความโลภ โกรธ หลงของจิตใจ โดยโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือปรุ้งแต่งก็ตาม ย่อมจะมีผลกระทบย้อนกลับมาสู่จิตใจมนุษย์อีก เพราะจิตที่ยังไม่ได้บรรลุนิพพานคือสภาพที่รู้อารมณ์ที่ตามมาด้วยการปรุ้งแต่งและยึดติดเสมอ อิทธิพลจากภายนอกเหล่านี้มีปรากฏในคัมภีร์ เช่น พัฒนาการของความปรุ้งแต่งของจิตใจมนุษย์จากสภาพแวดล้อมในอัครคัมภีร์⁴⁷ อิทธิพลของสังคมแวดล้อมในคำสอนที่ให้หลีกเลี่ยงการคบคนพาลในมงคลสูตร⁴⁸

คำสอนของพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อสังคมและโลกภายนอกนั้น มองอีกด้านหนึ่งย่อมแสดงถึงการตั้งเกณฑ์ 'ข้อจำกัด' แก่ใจของมนุษย์ในอันที่จะประพฤติปฏิบัติต่อสังคมและโลกภายนอก ซึ่งเมื่อกิเลสที่สร้างสรรคโลกภายนอกถูกจำกัด โลกที่มนุษย์สร้างขึ้นก็จะอยู่ที่ขีดจำกัดหนึ่งด้วยเช่นกัน ซึ่งเมื่อเป็นสภาพแวดล้อมและสังคมที่มีเกณฑ์หรือขีดจำกัดนั้นส่งผลกลับมาสู่จิตใจอีกทอดหนึ่งนั้น ก็จะเป็นสิ่งแวดล้อมในรูปแบบที่ทำให้ความทะยานของกิเลสมีข้อจำกัดด้วย ตัวอย่างเช่น คำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะ ในมรรค๘ คือการให้มีอาชีพที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อปฏิบัติตามนี้แล้ว โลกภายนอกและสังคมไม่ถูกเบียดเบียน ก็จะเป็นสภาพแวดล้อมและสังคมที่มีความสงบและมีความสุขระดับหนึ่ง สภาพแวดล้อมและสังคมที่ดีก็จะส่งผลกลับมาสู่จิตใจของผู้มีสัมมาอาชีวะให้มีความสุขและสงบอีกทอดหนึ่ง เช่นเดียวกันกับคำสอนเรื่องศีลหรืออื่นๆ ก็เป็นหนทางการปฏิบัติแบบที่กำหนด'ข้อจำกัด'ที่จิตใจก่อน โลกภายนอกหรือสภาพแวดล้อมก็จะถูกจำกัดให้เป็นไปในทางที่ดีงาม ซึ่งจะมีผลกลับมาสู่จิตใจอีกในที่สุด ทำให้เป็นทั้งภาวะแวดล้อมและภาวะทางจิตใจที่เอื้อต่อการปฏิบัติเพื่อการดับกิเลสต่อไปได้

⁴⁷ ที.ปา. 11/51/71

⁴⁸ พุ.พ. 25/6/3

ในเรื่องที่เกี่ยวกับเงินซึ่งเป็นสมมติบัญญัติของโลกภายนอกนั้น คำสอนของพุทธศาสนาเป็นการปฏิบัติต่อดังเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ถูกครอบครองไว้เพื่อเลี้ยงดูตนเองและกระทำ ความดีคือ ให้ทานหรือการเลี้ยงดูผู้อื่น กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นเครื่องมือที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเฉลี่ยใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน แต่เนื่องจากลักษณะของเงินที่มีความสามารถในการแลกเปลี่ยนสูง ซึ่งทำให้ผูกโยงกันกับการตอบสนองของความต้องการของคนหรือ กิเลสได้อย่างเต็มที่ การครอบครองเงินจึงหมายถึงการมีความสามารถตอบสนองต่อกิเลส อีกทั้งเงินเป็นสิ่งที่ไม่มีขีดจำกัดในเรื่องของปริมาณเนื่องจากมีค่าโยงกับตัวเลข การที่มนุษย์มีจิตผูกพันหรือครุ่นคิดในความไม่จำกัด ก็ย่อมนำมาพิจารณาไปสู่ความไม่จำกัดไปด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในภิกขุสูตรที่ 1

“ดูกรภิกษุ บุคคลย่อมครุ่นคิดถึงสิ่งใด ย่อมถึงการนับเพราะสิ่งนั้น
บุคคลย่อมไม่ครุ่นคิดถึงสิ่งใด ย่อมไม่ถึงการนับเพราะสิ่งนั้น”⁴⁹

เงินจึงเป็นสิ่งสมมติที่มีผลต่อกิเลสในใจโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการครุ่นคิดถึงบ่อยๆ ในลักษณะของการเน้นคุณค่าของเงินไปในทางการเป็นเป้าหมาย ก็ย่อมนำมาให้จิตเฝ้าทะยานไปสู่ความไม่จำกัดไปด้วย ดังนั้นการทำให้เกิดความจำกัดของเงินหรือเครื่องมือทางการเงิน ย่อมส่งผลเป็นการกำกับกิเลสในใจคนได้ส่วนหนึ่ง แม้การจำกัดหรือการควบคุมที่ด้านจิตใจจะเป็นข้อปฏิบัติของพุทธศาสนา แต่การสร้างสภาพแวดล้อมหรือโลกภายนอกที่เอื้อต่อการจำกัดกิเลสในจิตใจก็ย่อมเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับทัศนคติทางพุทธเช่นกัน ดังนั้น การสร้างเงื่อนไขให้เงินหรือเครื่องมือทางการเงินให้มีความจำกัด ที่จะทำให้เกิดผลต่อการควบคุมกิเลสหรือจิตใจมนุษย์ จึงเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับพุทธศาสนาด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁹ ส.ช. 17/75/48

บทที่ 4

การเงินการธนาคารยุคปัจจุบัน

เนื้อหาในบทนี้จะเกี่ยวข้องกับระบบการเงินการธนาคารในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งที่จะศึกษาเฉพาะในประเด็นของหลักและทฤษฎีการดำเนินธุรกิจการธนาคารในด้านที่เกี่ยวกับการทำกำไร และประเภทกิจกรรมการหารายได้ที่เกี่ยวข้องกับสังคมและพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้ศึกษาต่อไปในบทที่ 5 ว่าหลักการดำเนินธุรกิจดังกล่าวมีความสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพุทธศาสนาหรือไม่

การศึกษาจะเริ่มที่ประเด็นการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจและจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของตัวกลางทางการเงิน การหารายได้ของธนาคารพาณิชย์ แนวคิดของทฤษฎีการธนาคารที่สำคัญ บทบาทของธนาคารกลางกับแนวคิดของนโยบายทางการเงินที่ใช้ควบคุมระบบเศรษฐกิจให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย และลักษณะของเครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่คืออนุพันธ์ทางการเงินที่สำคัญๆ พร้อมทั้งการวิเคราะห์การหาเกณฑ์ของการใช้เครื่องมือเพื่อการเก็งกำไรหรือการป้องกันความเสี่ยง

4.1 ระบบการเงิน

4.1.1 จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ

ความมุ่งหมายของเศรษฐกิจในสังคมใดๆก็ตาม กล่าวโดยกว้างก็เพื่อควมมีเสถียรภาพของสังคมในด้านการครองชีพของประชาชนและการพ้นจากความยากจน ซึ่งแม้เป้าหมายเหล่านี้จะไม่ใช่ว่าจุดหมายขั้นสุดท้ายของสังคม แต่การบรรลุจุดหมายทางสังคมนั้น ความไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจคือบันไดก้าวสำคัญที่จะนำไปสู่จุดหมายประการอื่นๆได้สำเร็จ

ในทางเศรษฐศาสตร์มหภาค จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจที่สำคัญๆของทุกประเทศคือ⁵⁰

1. การมีเสถียรภาพในระดับราคาสินค้า คือการที่ระดับราคาสินค้าไม่ขยับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจนก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ หรือลดลงอย่างต่อเนื่องจนก่อให้เกิดภาวะเงินฝืด การรักษาเสถียรภาพของราคาไว้ได้ หมายความว่า

⁵⁰ ชมเพลิน จันทรเรืองเพ็ญ, เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 191.

- ปริมาณเงินจะต้องขยายตัวในอัตราที่ใกล้เคียงกันกับอัตราการขยายตัวของความต้องการเงินของระบบ
2. การมีการจ้างงานเต็มที่ หมายถึงการมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและปัจจัยการผลิตทุกชนิดสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ระดับการว่าจ้างงานเต็มที่จึงหมายถึงระดับการจ้างงานเมื่อบุคคลที่มีความสามารถและมีความเต็มใจที่จะหางานทำ มีงานทำกันหมด
 3. การมีความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ หมายถึง การที่ประเทศสามารถผลิตสินค้าและบริการออกมาสนองความต้องการของประชาชนได้เรื่อยๆและตลอดเวลา ทุกประเทศย่อมต้องการที่จะให้ประเทศของตนมีอัตราการผลิตทางเศรษฐกิจสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้เพื่อประชาชนจะได้มีบริการและสินค้าใช้อย่างเพียงพอ
 4. การมีความสมดุลในดุลการชำระเงิน หมายถึง การที่ประเทศไม่ประสบกับปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงิน ซึ่งจะทำให้ค่าเงินของประเทศนั้นมีความสมดุลและมีเสถียรภาพ โดยจะอยู่ในความสมดุลหรือมีเสถียรภาพก็ต่อเมื่อ ประชาชนของประเทศนั้นปรารถนาที่จะใช้จ่ายหรือให้กู้ยืมแก่ต่างประเทศเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกับที่ชาวต่างประเทศปรารถนาที่จะใช้จ่ายและให้กู้ยืมแก่ประเทศนั้น

ถ้าแบ่งภาคเศรษฐกิจของประเทศเป็นสองภาคคือภาคแท้จริง ซึ่งคือภาคการผลิตสินค้าและบริการกับภาคการเงิน ก็จะได้เห็นว่า จุดหมายทางเศรษฐกิจของประเทศจะได้รับผลมาจากการทำงานของภาคแท้จริงเป็นส่วนสำคัญ เช่น ในเรื่องการสร้างความสำเร็จทางเศรษฐกิจการว่าจ้างงานและการมีสมดุลในดุลชำระเงิน

ในด้านการสร้างความจำเป็นทางเศรษฐกิจ หมายความว่า มีการขยายตัวในศักยภาพของการผลิตสินค้าและบริการ ซึ่งก็คือมีการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและมีการนำประสิทธิภาพที่เพิ่มขึ้นออกใช้ประโยชน์ ส่วนในเรื่องความสมดุลของดุลการชำระเงินนั้น จะเกี่ยวข้องกับการผลิตและการใช้จ่ายของคนในประเทศ เพราะดุลการชำระเงินนั้นเป็นเสมือนบัญชีหรือมาตรวัดผลของสองสิ่งนี้เมื่อเทียบกับต่างประเทศ

ส่วนเป้าหมายทางเศรษฐกิจอีกสองข้อคือการมีเสถียรภาพของระดับราคาสินค้าและการว่าจ้างงานนั้นมีความเห็นที่ขัดแย้งกันอยู่สองแนวคิดว่า เงินเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเป้าหมายเหล่านี้หรือไม่ สองแนวคิดที่ว่านี้คือ แนวความคิดของนักทฤษฎีปริมาณเงิน (The

Quantity Theory of Money) และ แนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญคือ จอห์น เมนาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes)

นักทฤษฎีปริมาณเงินเห็นว่า รายได้และผลผลิตที่แท้จริงของประเทศถูกกำหนดโดยปัจจัยที่แท้จริง เช่น จำนวนพลเมือง ทรัพยากรของประเทศ เทคโนโลยี ธรรมเนียมผู้บริโภค ฯลฯ โดยที่ปริมาณเงินมีบทบาทน้อยมากต่อการกำหนดรายได้หรือผลผลิตที่แท้จริงเหล่านี้ ปริมาณเงินมีบทบาทเพียงแค่การเปลี่ยนแปลงในระดับราคาสินค้าเท่านั้น

ส่วนเคนส์มีความเห็นตรงข้ามว่า ปริมาณของเงินมีผลต่ออัตราดอกเบี้ยซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการลงทุนอีกต่อหนึ่ง เช่นเมื่อปริมาณเงินมีการเปลี่ยนแปลง อัตราดอกเบี้ยก็เปลี่ยนแปลงด้วย ซึ่งในที่สุดก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการใช้จ่ายในการลงทุน เช่น ถ้าเศรษฐกิจเผชิญปัญหาการว่างงานที่รุนแรง การดำเนินนโยบายการเงินในลักษณะการเพิ่มปริมาณเงิน จะทำให้ดอกเบี้ยลดลง และทำให้มีการขยายตัวในการผลิตสินค้าและบริการได้ ทศนะของเคนส์จึงเป็นทศนะว่าอัตราดอกเบี้ยเป็นตัวเชื่อมระหว่างปริมาณเงินกับปริมาณผลผลิตที่แท้จริง เป็นแนวคิดที่ว่า เจ้าหน้าที่ทางการเงินสามารถใช้นโยบายการเงินกระตุ้นกิจกรรมที่แท้จริงในระบบเศรษฐกิจ

จะเห็นได้ว่าแนวความคิดทั้งสองต่างกันอย่างสำคัญคือ นักทฤษฎีปริมาณเงินเชื่อว่าเงินมีบทบาทจำกัด เพราะในระยะสั้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคที่แท้จริงสามารถดำเนินไปได้โดยอิสระ ผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีการตัดสินใจโดยไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของเงิน ส่วนแนวความคิดของเคนส์นั้น เชื่อว่าปริมาณเงินมีผลต่อราคาของมัน (อัตราดอกเบี้ย) และการตัดสินใจทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะขึ้นอยู่กับราคาของเงินด้วย แนวคิดนี้จึงเชื่อว่าราคาของเงินมีอิทธิพลต่อคนโดยทันที

4.1.2 กระแสการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจ

ในระบบเศรษฐกิจหนึ่งๆจะต้องมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการโดยมีเงินตราทำหน้าที่เป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน มูลค่าการหมุนเวียนของเงินหรือกระแสการหมุนเวียนของเงินในระบบเศรษฐกิจจะเป็นเครื่องวัดคำนวณรายได้และมูลค่าผลผลิตรวมของประเทศได้ ที่เรียกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product หรือ GNP) การทราบถึงรายได้หรือการใช้จ่ายรวมของทั้งระบบเศรษฐกิจจะทำให้ทราบถึงภาวะการผลิต การบริโภค การลงทุนในประเทศ และมูลค่าสุทธิการค้ากับต่างประเทศ ซึ่งเป็นข้อมูลของรัฐบาลในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

โดยทั่วไปโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจประกอบด้วยหน่วยเศรษฐกิจ 4 ภาคคือ

ภาคครัวเรือน ภาคธุรกิจ ภาครัฐบาล และภาคต่างประเทศ ซึ่งทั้งหมดคือผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดกระแสหมุนเวียนภายในระบบ

ภาคครัวเรือน

จัดว่าเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตคือแรงงาน ที่ดิน ทุน และผู้ประกอบการ ภาคครัวเรือนเป็นผู้ขายปัจจัยการผลิตให้แก่ภาคธุรกิจและภาครัฐบาล โดยได้รับค่าตอบแทนในรูปของค่าจ้าง ค่าเช่า ดอกเบี้ย และกำไร และนำรายได้ไปซื้อสินค้าและบริการจากภาคธุรกิจ

ภาคธุรกิจ

ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตโดยการซื้อปัจจัยการผลิตจากภาคครัวเรือนเพื่อผลิตสินค้าและบริการ จากนั้นก็ขายสินค้าและบริการให้แก่ภาคครัวเรือนและภาครัฐบาล

ภาครัฐบาล

รัฐมีรายได้จากภาษี ค่าธรรมเนียมจากภาคครัวเรือนและธุรกิจ นอกจากนี้ก็ยังมียาได้จากรัฐวิสาหกิจและการกู้ยืม ขณะเดียวกันก็ใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการจากภาคธุรกิจและปัจจัยการผลิตจากภาคครัวเรือน เป็นการจ่ายเงินโอนคืนแก่ภาคครัวเรือนและภาคธุรกิจ

ภาคติดต่อกับต่างประเทศ

การติดต่อกับต่างประเทศเกิดขึ้นเนื่องจากแต่ละประเทศมีความได้เปรียบเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ในการผลิตสินค้าและบริการแต่ละชนิดไม่เหมือนกัน จึงต้องซื้อสินค้าและบริการที่ผลิตไม่ได้หรือผลิตได้เองแต่ในราคาแพงกว่า ขณะเดียวกันก็ขายสินค้าและบริการที่เกินความต้องการไปยังต่างประเทศ และยังมี การเคลื่อนย้ายทุน และปัจจัยการผลิตอื่นๆ ีระหว่างประเทศ

ในกระแสการหมุนเวียนของเศรษฐกิจยังมีส่วนที่รั่วไหลออกนอกกระแสการหมุนเวียนและส่วนอัดฉีดเพิ่มเติมเข้าไปในระบบ โดยส่วนรั่วไหล ก็คือการออมของภาคครัวเรือนและภาคธุรกิจ รวมทั้งการไหลออกของเงินทุนไปยังต่างประเทศ ส่วนอัดฉีดก็คือรายได้ส่วนเพิ่มเติมเข้ามาเช่น การลงทุนของภาคธุรกิจและภาครัฐบาล รวมทั้งการไหลเข้าของเงินทุนจากต่างประเทศ ถ้าสมมติให้กระแสการหมุนเวียนเข้าและออกจากประเทศมีมูลค่าเท่ากันและระบบเศรษฐกิจไม่มีการออม (การลงทุนเท่ากับการออม) คือทั้งส่วนรั่วไหลและส่วนอัดฉีดเข้ามีมูลค่าเท่ากัน จะสามารถสรุปได้ว่ากระแสการหมุนเวียนภายในประเทศคือมูลค่าของสินค้าและบริการทั้งหมด จะเท่ากับรายได้รวมของระบบและเท่ากับรายจ่ายรวมในการซื้อสินค้าและบริการ

การหามูลค่าของรายได้ประชาชาติจึงสามารถหาได้ทั้งทางด้านการคำนวณผลผลิตของสินค้าและบริการและทางด้านรายจ่าย ในที่นี้จะแสดงส่วนประกอบของการคำนวณทางด้าน

รายจ่าย เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกับลักษณะรายจ่ายตามแนวความคิดของพุทธศาสนาซึ่งจะอภิปรายในบทต่อไป ดังนี้

$$\text{ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP)} = C + I + G + (X - M)$$

C = รายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคของเอกชน

I = รายจ่ายเพื่อการลงทุนภาคเอกชนและรัฐบาล

G = รายจ่ายเพื่อสินค้าและบริการภาครัฐบาล

$(X-M)$ = ดุลการค้า

มูลค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเมื่อเฉลี่ยด้วยจำนวนประชากร ก็จะได้จำนวนเฉลี่ยของรายได้ต่อบุคคลของประเทศนั้น มีประโยชน์ในการใช้เปรียบเทียบฐานะเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

4.1.3 ความจำเป็นของสินเชื่อและตัวกลางทางการเงิน

สินเชื่อหรือหนี้สินเป็นพันธะที่จะต้องจ่ายเงินคงที่จำนวนหนึ่งในอนาคต ซึ่งถ้าพิจารณาในแง่ของผู้ที่จะได้รับการชำระหนี้ พันธะนั้นคือสินเชื่อ แต่ถ้าหากพิจารณาในแง่ของผู้มีพันธะที่จะต้องจ่ายเงินในอนาคต พันธะนั้นก็คือหนี้สิน เป็นการช่วยจัดสรรทรัพยากรหรืออำนาจในการใช้ทรัพยากรหรือเงินในระบบเศรษฐกิจให้เป็นอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการโอนเงินจากผู้มีเงินเหลือใช้ไปยังผู้มีความต้องการใช้จ่าย

ทางเศรษฐศาสตร์ หนี้สินมีหน้าที่ในระบบเศรษฐกิจในการเป็นเครื่องมือที่มีส่วนทำให้ความจำเป็นทางเศรษฐกิจสูงขึ้น ถ้าพิจารณาการใช้จ่ายของหน่วยเศรษฐกิจกับการออมก็เห็นข้อนี้ได้ชัดเจนขึ้น โดยเมื่อลองพิจารณาระบบเศรษฐกิจแบบง่าย ซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยเศรษฐกิจซึ่งเป็นผู้ใช้จ่ายหรือครัวเรือน ถ้าให้ Y แสดงถึงรายได้ที่ครัวเรือนได้รับในรอบระยะเวลาหนึ่ง ให้ C แทนค่าใช้จ่ายในการบริโภค ให้ I แทนค่าใช้จ่ายในการลงทุน และให้ S แทนการออม ในระบบหนึ่งๆ จะพบว่าครัวเรือนมีลักษณะการใช้จ่ายแบ่งออกเป็นสามประเภทคือ⁵¹

1. ครัวเรือนที่มีการออมเท่ากับศูนย์ คือครัวเรือนที่ใช้จ่ายในการบริโภคปัจจุบัน เท่ากับรายได้ปัจจุบันที่ได้รับพอดี ($S = 0$ หรือ $C + I = Y$)

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

2. ครัวเรือนที่มีการออมเป็นบวก หรือเรียกสั้นๆว่า ผู้ออม หรือผู้ที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่าย คือครัวเรือนที่ใช้จ่ายในการบริโภคในปัจจุบันน้อยกว่ารายได้ปัจจุบันที่ได้รับ ($S > 0$ คือมี $C + I < Y$)
3. ครัวเรือนที่มีการออมเป็นลบ หรือผู้ที่มีรายจ่ายสูงกว่ารายได้ คือครัวเรือนที่ใช้จ่ายในการบริโภคในปัจจุบันมากกว่ารายได้ปัจจุบันที่ได้รับ ($S < 0$ คือมี $C + I > Y$)

เมื่อพิจารณาการใช้จ่ายแบบแรกคือการใช้จ่ายและลงทุนเท่ากับรายได้ ถ้าทุกหน่วยเศรษฐกิจทำการใช้จ่ายบริโภคและลงทุนในลักษณะนี้ กระแสเงินหมุนเวียนในระบบก็จะไม่มีส่วนรั่วไหลออก นั่นคือระดับของผลผลิตและรายได้จะหมุนเวียนอยู่ในระดับเดิม คือรายได้ที่ได้รับทั้งหมดจากมูลค่าของผลผลิตจะหมุนเวียนกลับไปสู่ตลาดในรูปของรายจ่ายเพื่อผลผลิต

แต่ในความเป็นจริง สภาพการณ์ในกรณีแรกมักได้ไม่เกิดขึ้นเช่นนี้โดยเฉพาะ เพราะหน่วยเศรษฐกิจบางหน่วยอาจใช้จ่ายต่ำกว่ารายได้หรือสูงกว่ารายได้ คือเหลือเงินออมหรือเป็นหนี้ ถ้าพิจารณาในแง่ที่ใช้จ่ายแบบเหลือเงินออม ก็หมายถึงเงินออมจะเป็นส่วนที่รั่วไหลออกจากการหมุนเวียนของเงินในระบบ ถ้าไม่มีสิ่งอื่นมาชดเชยการรั่วไหลแล้วก็จะทำให้จำนวนเงินหมุนเวียนในระบบนั้นลดลงเรื่อยๆ กระแสการใช้จ่ายเพื่อซื้อผลผลิตจะลดลงตาม หมายถึงระดับรายได้ต่อบุคคลของคนทั้งระบบก็จะลดลงด้วย ผลผลิตที่แท้จริงและการจ้างงานจะลดลง เกิดเป็นภาวะเงินฝืด แต่ถ้าหากมีหน่วยเศรษฐกิจอื่นๆในระบบที่มีการออมเป็นลบหรือมีรายจ่ายสูงกว่ารายได้ปัจจุบัน ก็หมายความว่า การใช้จ่ายของหน่วยเศรษฐกิจประเภทที่สามนี้ จะไปซื้อผลผลิตที่หน่วยเศรษฐกิจประเภทที่สองไม่ได้ซื้อเพราะมีการออมเงิน ถ้าการซื้อนั้นหักล้างกับการออมได้ ก็จะทำให้ระดับกระแสเงินในระบบไม่ลดลง ระดับรายได้ก็ไม่ลดลงไปด้วย

ความสามารถใช้จ่ายสูงกว่ารายได้ในระบบเศรษฐกิจที่สมมติว่ามีกระแสเงินหมุนเวียนคงที่อยู่ปริมาณหนึ่ง ก็ต้องได้มาจากการถ่ายโอนเงินจากหน่วยเศรษฐกิจที่เกินดุล (มีเงินออม) ไปสู่หน่วยเศรษฐกิจที่ขาดดุล (ขาดเงินออม) ด้วยวิธีอย่างหนึ่งอย่างใดในสองประการคือการสร้างและขายสิทธิเรียกร้องต่อส่วนของผู้เป็นเจ้าของของหน่วยเศรษฐกิจขาดดุลและการสร้างสินเชื่อใหม่ให้เกิดขึ้น

วิธีการทั้งสองประการเปรียบเสมือนการสร้างสินค้านำขึ้นมาในระบบเพื่อการโอนเงินระหว่างหน่วยเศรษฐกิจที่ขาดดุลและเกินดุล สินค้านั้นคือความเชื่อถือ เช่นเชื่อว่าสิทธิความเป็นเจ้าของจะให้ประโยชน์ต่อไปในภายภาคหน้า จึงเข้าไปซื้อหุ้น หรือเชื่อในความสามารถที่จะตอบแทนเงินต้นและดอกเบี้ยกลับคืนมาได้ จึงให้สินเชื่อ ความเชื่อถือจึงมีค่าในการทำให้เกิดการโอนเงินภายในระบบ การถ่ายโอนเงินแบบการซื้อสิทธิในความเป็นเจ้าของคือการระดมทุน

ผ่านตลาดทุน การถ่ายโอนเงินแบบการให้สินเชื่อคือการกู้ยืมในตลาดสินเชื่อ วิธีการสร้างความเชื่อขึ้นมาจึงเท่ากับเป็นการช่วยจัดสรรเงินที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจให้มีความสมดุลและสร้างอัตราความเติบโตทางเศรษฐกิจให้เพิ่มขึ้น

ในการกู้ยืมเงินกันระหว่างหน่วยขาดดุลและหน่วยเกินดุลมีอยู่สองแบบคือ การให้กู้ยืมโดยตรงและการให้กู้ยืมกันโดยทางอ้อมผ่านตัวกลางทางการเงิน การให้กู้ยืมกันโดยตรงมีข้อจำกัดหลายประการเช่น ความต้องการของทั้งสองฝ่ายจะต้องสอดคล้องกันทั้งในแง่เวลา จำนวนเงิน และการยอมรับในความเสี่ยงของการได้รับชำระคืน อีกแบบหนึ่งคือการกู้ยืมโดยผ่านตัวกลางทางการเงินที่จะรับภาระต่างๆในเรื่องการหาความสอดคล้องเหมาะสมและยอมรับความเสี่ยงแทนหน่วยเกินดุลเอง โดยการรับฝากเงินและนำไปปล่อยกู้ต่อ การกระทำเช่นนี้สามารถทำให้เกิดประโยชน์ต่อหน่วยเกินดุล หน่วยขาดดุลและตัวกลางคือสถาบันการเงินเอง

เนื่องจากการสะสมเงินออมก็คือการสร้างทุนเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ หรือเป็นการสร้างเงินให้มีปริมาณเพิ่มขึ้นเพื่อพัฒนาการครองชีพและรองรับการเติบโตของประชากรของสังคม ตัวกลางทางการเงินจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในแง่การระดมทุน ทำให้บรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจของประเทศได้

4.2 การธนาคาร : ธนาคารพาณิชย์

4.2.1 รายได้ของธนาคารพาณิชย์

รายได้ของธนาคารพาณิชย์แบ่งได้เป็นรายได้จากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชน โดยตรงและรายได้ที่ได้มาจากการลงทุนทางการเงินของธนาคารพาณิชย์เอง ในที่นี้จะพิจารณาถึงรายได้ที่มาจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเพราะมีผลกระทบต่อสังคมโดยตรง รายได้เหล่านี้สามารถจำแนกตามประเภทของที่มาออกเป็นประเภทใหญ่ๆได้คือ การให้สินเชื่อ บริการเกี่ยวกับต่างประเทศ และบริการอื่นๆ

4.2.1.1 การให้สินเชื่อ

บทบาทหลักของธนาคารพาณิชย์ที่มีต่อสังคมคือ การรับฝากและให้กู้เงิน ซึ่งเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการที่ธนาคารกลางจะควบคุมเศรษฐกิจผ่านทางนโยบายการเงิน นอกจากนี้การรับฝากและจัดสรรเงินทุนยังเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมหรือชี้นำกิจกรรมการผลิต การบริโภค การใช้จ่ายในสังคมด้วย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การจะให้สินเชื่อได้ก็คือการที่ผู้ให้ยืมเกิด'ความเชื่อ'ต่อผู้ขอ ยืมในระยะเวลาหนึ่ง นั่นคือเชื่อว่าบุคคลนั้นจะใช้หนี้คืนในอนาคต หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าให้ เครดิต (Credit) แปลว่า ให้ความเชื่อ ดังนั้นถ้ากล่าวถึงความหมายของคำว่าเครดิต ก็ย่อม ประกอบไปด้วยความเชื่อและเวลาในอนาคตเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งระยะเวลาหรือความ เป็นไปในอนาคตเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกันกับความไม่แน่นอนหรือความเสี่ยงเสมอ

ส่วนเงินทุน ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญของการให้สินเชื่อหรือเครดิตนั้น เป็นผลของ การสะสมทรัพย์ในระยะเวลาหนึ่ง นั่นคือ เงินทุนคือผลของเหตุการณ์(การสะสม)ที่ผ่านไป แล้ว ถ้ายกตัวอย่างของการให้สินเชื่อแก่ผู้ประกอบการ สินเชื่อหรือเครดิตนั้นก็คือสิ่งที่เชื่อมต่อการ ออมในเวลาที่ผ่านมาแล้วเข้ากับความสามารถในการประกอบการ ในแง่นี้ เครดิตจึงทำให้ จังหวะของการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจหมุนเร็วขึ้น เพราะผู้ประกอบการไม่ต้องเสียเวลาสะสม ทุนที่ต้องการด้วยตนเอง การใช้ทุนของผู้อื่นจึงเท่ากับการประหยัดเวลา

จากการที่ในระบบเศรษฐกิจแบ่งได้เป็นหน่วยเศรษฐกิจที่เกินดุลและหน่วย เศรษฐกิจที่ขาดดุล เมื่อพิจารณาธนาคารพาณิชย์ซึ่งเป็นตัวกลางที่อยู่ระหว่างหน่วยเกินดุลและ หน่วยขาดดุลโดยการรับฝากและจัดสรรเงินทุนนั้น เท่ากับว่าธนาคารพาณิชย์ได้ใช้เครดิตคือ ความเชื่อถือของผู้อื่นต่อตน เพื่อดึงดูดให้มีผู้นำเงินมาฝากกับตน แล้วก็ให้เครดิต (ความเชื่อ)แก่ผู้ ขอกู้โดยนำเงินฝากนั้นมาให้กู้ยืม การดำเนินการเช่นนี้จึงมีการได้ประโยชน์ทั้งสามฝ่าย

การให้สินเชื่อหรือเครดิตมีประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมโดยช่วยรักษากระแสการหมุน เวียนของรายได้ในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งถ้าผู้ออมไม่โอนเงินออมไปให้ผู้อื่นใช้แทน ก็จะทำให้ กระแสหมุนเวียนของรายได้ในระบบลดลง แต่เมื่อโอนเงินให้ผู้ต้องการใช้จ่าย การใช้จ่ายนั้นก็ จะช่วยปลี่ยนผลการหดตัวของระบบเศรษฐกิจได้

4.2.1.1.1 สินเชื่อเพื่อการบริโภค

สินเชื่อเพื่อการบริโภครองรับความแตกต่างของความต้องการบริโภคในปัจจุบันและ ในอนาคต เป็นการสร้างความพอใจให้เพิ่มขึ้น ตัวอย่างเช่น คนที่ให้ความสำคัญในการบริโภคใน ปัจจุบันน้อยกว่าในอนาคตก็จะเป็นฝ่ายที่โอนการออมในปัจจุบันของเขาไปให้แก่คนที่ให้ความ สำคัญแก่การบริโภคในปัจจุบันมากกว่า เรียกว่าเป็นผู้ให้ยืม ส่วนผู้ยืมจะขอใช้อำนาจในการ บริโภคคืนให้แก่ผู้ที่ให้ยืมในภายหลัง ด้วยวิธีนี้ ผู้ให้ยืมหรือผู้มีเงินออมก็จะได้รับความพอใจใน ผลตอบแทนจากการออมด้วย

อย่างไรก็ตาม สินเชื่อหรือเครดิตเพื่อการบริโภคมีความเสี่ยงต่อทั้งผู้ให้ยืมและผู้ยืม เนื่องจากการอุปโภคหรือบริโภคเป็นลักษณะการทำให้สิ่งที่บริโภคหมดไปและไม่ก่อให้เกิดสิน

ทรัพย์อย่างใดขึ้นมาใหม่ ความหวังที่จะได้ทรัพย์สินที่บริโภคไปแล้ว(หรือเงิน)คืน จึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าสินเชื่อประเภทนี้มีความเสี่ยงเพราะเป็นลักษณะของการใช้รายได้ไปก่อนที่จะรายได้จะเกิดขึ้น

4.2.1.1.2 สินเชื่อเพื่อการลงทุน

การลงทุนในที่นี้ หมายถึงการใช้จ่ายที่ใช้ไปในการซื้อสินค้าทุนหรืออุปกรณ์ทุน สำหรับผลิตสินค้าต่อไป เช่น เครื่องจักร เครื่องมือ การก่อสร้างโรงงาน เรียกว่าเป็นการลงทุนที่แท้จริง (Real Investment) ซึ่งต่างกับการลงทุนทางการเงิน (Financial Investment) ที่หมายถึงการลงทุนซื้อหลักทรัพย์ที่เป็นสิทธิเรียกร้องต่อทรัพย์สินของบริษัท ซึ่งไม่ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในปริมาณทรัพย์สินในระบบเศรษฐกิจ เพียงแต่เป็นการโอนความเป็นเจ้าของเกี่ยวกับทรัพย์สินจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งเป็นความหมายของการลงทุนในตลาดทุน

ความเสี่ยงของการให้สินเชื่อประเภทนี้มีน้อยกว่าสินเชื่อเพื่อการบริโภค เนื่องจากเงินทุนที่ให้กู้จะถูกนำไปใช้เพื่อผลิตหรือสรรค์สร้างสินค้าขึ้นใหม่หรือเทียบได้กับการทำให้เกิดการออกดอกออกผลได้ และเป็นการแปลงสภาพทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการเพิ่มขึ้นของปริมาณรายได้ในระบบเศรษฐกิจด้วย

4.2.1.1.3 สินเชื่อเพื่อการพาณิชย์

สินเชื่อเพื่อการพาณิชย์ คือสินเชื่อที่ใช้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการผลิตสินค้าและบริการและการจำหน่ายสินค้า ซึ่งโดยทั่วไปจะมีระยะสั้น เช่น ซื้อวัตถุดิบเพื่อผลิตสินค้า จ่ายค่าแรงคนงาน ซื้อสินค้ามาจำหน่าย ฯลฯ การที่เป็นสินเชื่อระยะสั้นจึงทำให้มีความเสี่ยงน้อยลง อีกทั้งตัวสินค้ายังเป็นสิ่งที่ชำระทดแทนหนี้ได้ในตัวของมันเอง

4.2.1.2 บริการเกี่ยวกับด้านต่างประเทศ

บริการเกี่ยวกับด้านต่างประเทศที่สำคัญคือการซื้อขายเงินตราต่างประเทศทั้งแบบการซื้อขายทันทีและการซื้อขยล่วงหน้าซึ่งเกี่ยวข้องกับเครื่องมือการเงินรุ่นใหม่หรืออนุพันธ์ทางการเงินซึ่งเป็นธุรกรรมที่ใช้เพื่อป้องกันความเสี่ยงทางการเงินหรือการเก็งกำไรซึ่งจะอภิปรายต่อไปในบทนี้

4.2.1.3 บริการอื่นๆ

บริการอื่นๆของธนาคารพาณิชย์ เช่น การค้าประกัน การรับรองตัวเงิน การโอนเงิน การเรียกเก็บเงิน การให้เช่าตู้নিরব্যหรือรับฝากของ ฯลฯ จัดว่าเป็นการหารายได้จากลักษณะเฉพาะหรือคุณสมบัติของธนาคารพาณิชย์เอง เช่น ความน่าเชื่อถือในธนาคาร เครือข่ายการติดต่อ และความมั่นคงปลอดภัยของสถานที่ เป็นต้น รายได้จากบริการเหล่านี้จึงไม่เกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือเป็นมีผลกระทบต่อสังคม

4.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างภาคแท้จริงและภาคการเงิน : อัตราดอกเบี้ย

เมื่อจำแนกความแตกต่างของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น จะแบ่งระบบเศรษฐกิจออกได้เป็นสองภาคคือภาคแท้จริง (Real Sector) และภาคการเงิน (Financial Sector) ภาคแท้จริง คือภาคของการผลิตที่ก่อให้เกิดกระแสหมุนเวียนของสินค้า บริการและปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดกระแสหมุนเวียนของรายได้และรายจ่ายในการผลิตและซื้อสินค้าและบริการเหล่านั้น ส่วนภาคการเงินคือภาคที่เกี่ยวข้องกับกระแสหมุนเวียนทางการเงินในรูปของสินทรัพย์และหนี้สิน การจัดการการกู้ยืมและการให้กู้ระหว่างหน่วยเงินดุลและหน่วยขาดดุล

กิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคแท้จริงคือการผลิตและการให้บริการซึ่งทำให้เกิดรายได้ การใช้จ่าย การออม และการลงทุน ดังนั้นการตัดสินใจในการออมหรือลงทุนในภาคแท้จริงย่อมเกี่ยวข้องกันกับการให้กู้และการกู้ยืมในภาคการเงิน และกระแสของเงินทุนให้กู้และเงินทุนที่กู้ยืมจะเป็นตัวกำหนดอัตราดอกเบี้ยตามหลักของอุปสงค์และอุปทาน อัตราดอกเบี้ยจึงถือว่าถูกกำหนดขึ้นมาในภาคการเงิน แต่ภาคแท้จริงก็มีอิทธิพลต่ออัตราดอกเบี้ยด้วย เนื่องจากการตัดสินใจทางการออม การลงทุนมีอิทธิพลต่อกระแสของเงินทุนในภาคการเงิน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสองภาคเศรษฐกิจนี้จึงเป็นไปในลักษณะสัมพันธ์แบบย้อนกลับไปมา หรือมีผลต่อกันและกันโดยมีจุดเชื่อมต่อของการตัดสินใจคืออัตราดอกเบี้ย โดยแนวคิดหลักที่สำคัญเกี่ยวกับความหมายของอัตราดอกเบี้ยมีอยู่สามแนวคิดจากทฤษฎีต่างๆเกี่ยวกับดอกเบี้ยคือ แนวคิดเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยตามทฤษฎีคลาสสิก (Classical Theory) แนวคิดเกี่ยวกับเงินทุนสำหรับกู้ยืม (Loanable Fund Theory) และแนวคิดเกี่ยวกับความพอใจในสภาพคล่อง (Liquidity Preference Theory)⁵² สรุปแนวคิดโดยสังเขปคือ

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

4.2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยตามทฤษฎีคลาสสิก

ผู้วางรากฐานแนวคิดนี้คือ เออร์วิง ฟิชเชอร์ (Irving Fisher) ได้ให้ความเห็นว่า อัตราดอกเบี้ยคือค่าตอบแทนแห่งการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าในปัจจุบันกับสินค้าในอนาคต หรืออีกนัยหนึ่งเกิดจากสิ่งที่เรียกว่า ความพึงพอใจด้านเวลาหรือความไม่อดทนของมนุษย์

ตามแนวคิดนี้ แต่ละบุคคลมีความพึงพอใจเกี่ยวกับเวลาต่างกัน คือให้คุณค่าการใช้สินค้าและบริการในปัจจุบันและอนาคตต่างกัน ทำให้เกิดการกู้ยืมกันและตอบแทนกันในรูป ดอกเบี้ย

4.2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเงินทุนสำหรับการกู้ยืม

ตามแนวคิดนี้ อัตราดอกเบี้ยคือราคาที่จ่ายสำหรับสิทธิ์ในการกู้ยืมและใช้ประโยชน์จากเงินทุน โดยระบบการเงินก็คือที่ที่เงินทุนสำหรับการกู้ยืมถูกนำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกันในตลาด ดังนั้นอัตราดอกเบี้ยก็คือราคาของเงินทุนที่ทำให้อุปทานของเงินทุนสำหรับการกู้ยืมเท่ากับ อุปสงค์ต่อเงินทุนสำหรับการกู้ยืม

4.2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความพอใจในสภาพคล่อง

แนวคิดนี้เป็นของเคนส์ (Keynes) ซึ่งได้อธิบายว่า อัตราดอกเบี้ยก็คือผลตอบแทนของการยอมเสียสละสภาพคล่องหรือการไม่ถือเงิน การถือสินทรัพย์อื่นๆ ให้ผลตอบแทนขณะที่การถือเงินนั้นไม่มีผลตอบแทน ฉะนั้นการถือเงินไว้จึงนับได้ว่ามีต้นทุนเกิดขึ้นเมื่อเทียบกับการถือสินทรัพย์ทางการเงินอื่นๆ ตามเหตุผลนี้ ผู้ที่ยอมเสียสละสภาพคล่องโดยไม่ถือเงินก็ควรได้รับผลตอบแทนเป็นดอกเบี้ย ความต้องการถือเงินรวมตามแนวคิดนี้แบ่งเป็นสามอย่างคือ ความต้องการถือเงินเพื่อจับจ่ายใช้สอย ไว้ใช้ในยามฉุกเฉินและเพื่อเก็งกำไร อัตราดอกเบี้ยในตลาดจึงถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการเงินรวมกับอุปทานของเงิน

4.2.3 เกณฑ์การจัดสรรเงินทุน : ประสิทธิภาพในการทำกำไร

ตามทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ประสิทธิภาพในการผลิตหรือการทำกำไรเป็นเกณฑ์ของการได้รับเงินทุนกู้ยืม หน่วยการผลิตจะผลิตเพิ่มขึ้นหรือไม่นั้นจะขึ้นอยู่กับเปรียบเทียบระหว่างอัตราผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับเพิ่มขึ้นจากการลงทุนเพิ่มขึ้น 1 หน่วย (ประสิทธิภาพการผลิต) กับอัตราดอกเบี้ยในตลาด หรือคือการพิจารณาประสิทธิภาพส่วนเพิ่มของการลงทุน

หรือ MEI (Marginal Efficiency of Investment) กล่าวคือ ถ้าตราบไคที่ MEI ยังสูงกว่าอัตราดอกเบี้ย หน่วยผลิตย่อมยินดีที่จะขยายการลงทุนจนกระทั่ง MEI เท่ากับอัตราดอกเบี้ย⁵³

จากหลักการข้างต้นจึงแสดงว่า ธุรกิจที่มีประสิทธิภาพการผลิตสูงย่อมสามารถรับภาระดอกเบี้ยได้สูง คือสามารถได้เงินทุนจากการกู้มาลงทุนได้มากกว่าหน่วยการผลิตที่มีประสิทธิภาพต่ำหรือความสามารถในการรับภาระดอกเบี้ยต่ำกว่า ดังนั้นประสิทธิภาพในการผลิตหรือการทำการกำไรจึงเป็นเกณฑ์ของการได้รับเงินทุนกู้ยืม หน่วยการผลิตที่ทำการกำไรได้ดี ย่อมมีโอกาสได้รับเงินทุนกู้ยืมมากกว่าหน่วยการผลิตที่ทำการกำไรได้ต่ำกว่า เกณฑ์การจัดสรรเงินทุนจึงเป็นเกณฑ์ทางด้านปริมาณ

4.2.4 การบริหารการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์

วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการดำเนินงานธนาคารพาณิชย์คือ การแสวงหากำไรสูงสุดและการรักษาส่วนแบ่งตลาด เนื่องจากธนาคารพาณิชย์ต้องดำเนินการอยู่ภายใต้สภาวะที่มีความเสี่ยงและความไม่แน่นอนทั้งทางด้านต้นทุนและอัตราผลตอบแทน การบริหารสินทรัพย์และเงินสดจึงต้องให้มีความปลอดภัยและความสามารถที่จะชำระหนี้สิน(ความสามารถที่จะให้ถอนเงินฝาก)ได้ตรงตามเวลา หรือที่เรียกว่า การบริหารสภาพคล่อง ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้จะมีผลทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดหรือเป้าหมายส่วนแบ่งการตลาด⁵⁴ เนื่องจากแหล่งที่มาของเงินทุนสำหรับธนาคารพาณิชย์คือเงินฝาก เงินกู้ยืม และทุน ส่วนทางใช้เงินทุนของธนาคารพาณิชย์คือเงินสดสำรอง การให้สินเชื่อ การลงทุนทางการเงินและสินทรัพย์อื่นๆ ดังนั้น แหล่งที่มาของเงินทุนก็คือส่วนของหนี้สินและทุน ขณะที่ทางใช้เงินทุนคือด้านสินทรัพย์

ลักษณะของเงินฝากซึ่งเป็นหนี้สินและแหล่งที่มาของเงินทุนที่สำคัญของธนาคารพาณิชย์นั้น ทำให้ธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ในระดับที่เหมาะสม ให้เพียงพอกับการเบิกถอนของผู้ฝาก จึงจะเรียกว่าธนาคารมีสภาพคล่องและมีความปลอดภัย แต่เงินสดสำรองเป็นสินทรัพย์ที่ไม่ทำให้เกิดรายได้แก่ธนาคารพาณิชย์เหมือนสินทรัพย์ประเภทอื่นๆ ดังนั้นก็หมายความว่า การที่ธนาคารพาณิชย์มีสภาพคล่องมาก จะทำให้รายได้และกำไรของธนาคารน้อยลง หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า การมีสภาพคล่องหรือความมั่นคงของธนาคารพาณิชย์เป็น

⁵³ วเรศ อุปปาดิก, เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 114.

⁵⁴ ชมเพลิน จันทรเรืองเพ็ญ, เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 131.

ส่วนที่ผูกผันกันกับการทำกำไร แนวทางในการบริหารสภาพคล่องของธนาคารพาณิชย์ มีอยู่สองแนวทาง แนวทางแรกเป็นแนวทางดั้งเดิมคือ การจัดการสินทรัพย์ (Asset Management) แนวทางที่สอง เป็นแนวทางที่ใหม่กว่าคือ การจัดการหนี้สิน (Liability Management)

การจัดการสินทรัพย์มีแนวคิดคือ การพยายามรักษาระดับสภาพคล่องให้มีความสอดคล้องกับลักษณะของเงินฝาก โดยถือว่าแหล่งที่มาของเงินทุนถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอก เป็นต้นว่า องค์ประกอบของเงินฝากประเภทต่างๆ อัตราการหมุนเวียนของเงินฝาก และถือว่าปัจจัยต่างๆ เหล่านี้คงที่และธนาคารไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านี้ได้ แนวทางนี้ เทียบได้กับการจัดการเชิงรับ โดยธนาคารพยายามปรับทางใช้เงินทุนให้สอดคล้องกับปริมาณและองค์ประกอบของแหล่งที่มาของเงินทุน

ส่วนการจัดการหนี้สินมีแนวคิดว่า ธนาคารสามารถจัดการกับแหล่งที่มาของเงินทุนได้ เช่น การแข่งขันการระดมเงินฝาก การกู้ยืมจากธนาคารกลาง และการกู้ยืมจากต่างประเทศ เป็นต้น เพื่อให้มีความสามารถในการกู้ยืมให้แก่ลูกค้าได้มากขึ้น หรือเพื่อเผชิญกับการสูญเสียเงินสำรอง การจัดการหนี้สินถือเป็นการจัดการแนวรุก มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มกำไรให้แก่ธนาคาร แต่ถือว่าเป็นการลดสภาพคล่องของตนเองอย่างจงใจและอาจทำให้เกิดปัญหาสภาพคล่องได้ง่าย

4.2.5 แนวคิดของทฤษฎีการธนาคารโดยสังเขป

ทฤษฎีการธนาคารที่สำคัญที่แสดงถึงพัฒนาการของความคิดในเรื่องการจัดการธนาคารทางด้านการหาทำกำไรและการบริหารสภาพคล่องมีอยู่ 5 ทฤษฎี⁵⁵

4.2.5.1 ทฤษฎีการให้กู้เพื่อการพาณิชย์ (The Commercial Loan Theory)

4.2.5.2 ทฤษฎีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงการถือครองสินทรัพย์
(The Shiftability Theory)

4.2.5.3 ทฤษฎีการคาดคะเนในรายได้ล่วงหน้า
(Anticipated Income Theory)

4.2.5.4 ทฤษฎีการจัดการด้านหนี้สิน
(The Liability Management Theory)

4.2.5.5 ทฤษฎีการจัดการทุนที่สร้างขึ้นมาภายใต้อำนาจการควบคุมระยะสั้นของ
ธนาคาร (The Discretionary Fund Management Theory)

⁵⁵ วเรศ อุปปาดิก, เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 121 – 125.

4.2.5.1 ทฤษฎีการให้กู้เพื่อการพาณิชย์

ทฤษฎีนี้กล่าวว่า การให้กู้ของธนาคารพาณิชย์ควรให้กู้ในระยะสั้นและการให้กู้ยืม นั้นจะต้องมีคุณสมบัติที่จะชำระหนี้ในตัวของมันเอง การให้กู้ระยะสั้นหมายถึงการชำระหนี้คืนไม่เกินหนึ่งปี เป็นการให้กู้เพื่อตอบสนองความต้องการตามฤดูกาลของธุรกิจ ส่วนคุณสมบัติที่จะชำระหนี้ในตัวเองนั้นหมายถึงการกู้เงินจะต้องเป็นไปเพื่อการค้าสินค้าที่จับต้องได้ ตัวอย่างเช่น ธุรกิจกู้เงินจากธนาคารเพื่อซื้อของเด็กเล่นในเดือนตุลาคม พอหลังจากเดือนธันวาคมและเทศกาลปีใหม่ผ่านไป ธุรกิจจึงนำเงินจากการขายของเล่นไปชำระหนี้เงินกู้แก่ธนาคาร การให้กู้ลักษณะนี้มีความหมายว่า เงินกู้นั้นสามารถชำระหนี้ได้ในตัวของมันเอง ทฤษฎีนี้ไม่สนับสนุนการให้กู้ระยะยาวเพราะจะทำให้ขาดสภาพคล่อง

ทฤษฎีนี้มีจุดหมายสำคัญเพื่อที่จะให้ระบบธนาคารมีเสถียรภาพโดยปราศจากความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ คือบริหารสภาพคล่อง ให้มีทั้งความมั่นคงและกำไรได้ด้วยตนเอง แต่จุดอ่อนของทฤษฎีนี้คือมีข้อแย้งว่าการให้กู้ของธนาคารพาณิชย์ที่จริงเป็นการให้กู้ในมูลค่าของสินค้ามีใช้ตัวสินค้า เพราะถ้ากรณีที่ดินค้ามีราคาตกลง ธนาคารพาณิชย์อาจจะไม่สามารถเรียกหนี้คืนก็เป็นได้ อีกประการหนึ่ง เมื่อเศรษฐกิจมีความต้องการเงินทุนระยะยาว เช่น โครงการพัฒนาหรือก่อสร้างสาธารณูปโภค ธนาคารพาณิชย์ในทฤษฎีนี้จะไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ เพราะไม่สนับสนุนการให้กู้ระยะยาว เนื่องจากทฤษฎีนี้เน้นความปลอดภัยของการได้รับคืนเงินกู้ หลักประกันของเงินกู้ที่ให้ความมั่นใจแก่การปล่อยกู้ก็คือตัวสินค้า การดำเนินธุรกิจของธนาคารจึงมีความปลอดภัยแต่มีช่องทางการดำเนินธุรกิจอย่างจำกัด และตอบสนองความต้องการเงินทุนในระบบไม่ได้เต็มที่

4.2.5.2 ทฤษฎีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงการถือครองสินทรัพย์

ทฤษฎีนี้เกี่ยวกับการจัดการสินทรัพย์เพื่อบริหารสภาพคล่องและการทำกำไร โดยมีแนวคิดว่าธนาคารอาจหันมาถือสินทรัพย์ระยะสั้นแทนการให้กู้บ้างเพื่อจะได้มีรายได้เพิ่มเติมมากกว่าการถือครองเงินสดสำรอง และโดยที่หลักทรัพย์ระยะสั้นมีสภาพคล่องสูง การจะนำหลักทรัพย์ระยะสั้นออกจำหน่ายเป็นเงินสดเพื่อตอบสนองการถอนเงิน ก็สามารถทำได้

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงการถือครองสินทรัพย์นี้อาจไม่มีปัญหาสำหรับธนาคารพาณิชย์เมื่อต้องการจำหน่ายสินทรัพย์ระยะสั้นที่ถือครองอยู่ในภาวะการผิดปกติ แต่กรณีที่เกิดภาวะการผิดปกติหรือมีวิกฤตแล้ว ทฤษฎีนี้ก็ใช้ไม่ได้ผล เช่น เมื่อเกิดภาวะ

วิกฤต ธนาคารพาณิชย์ทุกแห่งต่างก็ต้องการเป็นผู้ขายสินทรัพย์ระยะสั้นของตนแต่จะไม่มีธนาคารพาณิชย์ผู้รับซื้อ เหตุการณ์เช่นนี้ปรากฏจริงในระหว่างปีพ.ศ. 2472 – 2476 ที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ผู้รับซื้อสินทรัพย์เหล่านี้จึงกลายเป็นธนาคารกลางที่ต้องเข้ามาแก้ปัญหาสภาพคล่องให้ แสดงว่าตามทฤษฎีนี้ ธนาคารก็ยังไม่สามารถแก้ไขสภาพคล่องโดยลำพังด้วยตนเอง ต้องอาศัยผู้ช่วยเหลือคือธนาคารกลางจึงจะแก้ปัญหาไปได้

4.2.5.3 ทฤษฎีการคาดคะเนในรายได้ล่วงหน้า

ทฤษฎีการคาดคะเนในรายได้ล่วงหน้าเป็นทฤษฎีที่คัดค้านทฤษฎีการให้ยืมเพื่อการพาณิชย์ โดยมีแนวคิดที่ไม่มี การให้กู้ในลักษณะใดที่สามารถชำระหนี้ในตัวของมันเองได้ ดังนั้นถ้ารายได้ที่คาดคะเนว่าจะได้รับในอนาคตเป็นแหล่งรายได้ที่จะสามารถชำระหนี้เงินกู้คืนที่แท้จริงแล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะจำกัดการให้กู้ยืมเพื่อการพาณิชย์เท่านั้น ดังนั้นจึงควรขยายการกู้ออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทฤษฎีนี้จึงเท่ากับการสนับสนุนการขยายขอบเขตของการหากำไรของธนาคารพาณิชย์ ทำให้ธนาคารเริ่มการให้กู้ระยะยาวแก่ธุรกิจและเพิ่มประเภทของเงินกู้ เช่น การให้กู้ยืมเพื่อการบริโภค เป็นต้น

4.2.5.4 ทฤษฎีการจัดการด้านหนี้สิน

ทฤษฎีนี้สนในการบริหารสภาพคล่องของธนาคารด้วยการจัดการหนี้สินโดยการกู้ยืมจากตลาดเงินมาทดแทนปัญหาที่อาจจะเกิดจากการถอนเงินฝากออกไปหรือจากการให้กู้แก่ลูกค้ารายใหม่ ซึ่งคือการแสวงหาสภาพคล่องโดยการก่อหนี้นั่นเอง

จุดอ่อนของการจัดการด้านหนี้สินก็คือ ทำให้ธนาคารอยู่ในฐานะที่มีหนี้มากขึ้น และถ้าการมีโครงสร้างหนี้สินทำให้ผู้ฝากเงินขาดความมั่นใจในเสถียรภาพแล้ว จะสร้างปัญหาการไหลออกของเงินฝากจากธนาคารที่ผู้ฝากไม่มั่นใจไปฝากยังธนาคารที่ผู้ฝากมีความมั่นใจกว่า ซึ่งจะสร้างความเสียหายให้แก่ธนาคารนั้นๆ ได้มาก

4.2.5.5 ทฤษฎีการจัดการทุนที่สร้างขึ้นภายใต้อำนาจการควบคุมระยะสั้นของธนาคาร

ทฤษฎีนี้บริหารเงินโดยให้ความสำคัญทั้งทางด้านสินทรัพย์และหนี้สินเป็นสัดส่วนควบคู่กันไป โดยมีการแบ่งสินทรัพย์และหนี้สินออกเป็นสองพวก คือพวกที่เป็นสินทรัพย์และหนี้สินระยะสั้น ส่วนอีกพวกหนึ่งนั้นจะเป็นสินทรัพย์และหนี้สินระยะยาวหรือที่มีพันธะที่จะต้อง

ดำรงตามสัญญา ทฤษฎีนี้จะเน้นการบริหารทั้งทางด้านสภาพคล่องและกำไร สำหรับสินทรัพย์ และหนี้สินพวกแรกซึ่งก็คือ ตัวเงินคงคลัง หลักทรัพย์ระยะสั้นอื่นๆ เงินกู้ยืมจากธนาคารกลาง เป็นต้น โดยจะขยายการกู้ตราใบที่ผลตอบแทนส่วนเพิ่มมีมากกว่าต้นทุนส่วนเพิ่ม การบริหารตามแนวนี้จึงเป็นการบริหารในเชิงรุกโดยพยายามจัดการทั้งด้านสินทรัพย์และหนี้สินภายใต้ความเสี่ยงที่ประเมินแล้วว่าไม่สูงจนเกินไป

4.2.5.6 ข้อสังเกตจากทฤษฎีการธนาคาร

ทฤษฎีทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นการพูดถึงการหากำไรและการจัดการสภาพคล่อง การหากำไรได้พัฒนาจากการดำเนินงานอย่างมีความเสี่ยงน้อยคือการให้กู้ระยะสั้นเพื่อการพาณิชย์ ไปสู่ความเสี่ยงที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับคือการให้กู้อย่างกว้างขวางหลากหลายประเภทขึ้น และการหากำไรจากกองสินทรัพย์และหนี้สินระยะสั้นของธนาคารพาณิชย์เอง ส่วนการจัดการสภาพคล่องนั้น ได้พัฒนาแนวคิดจากความเสี่ยงน้อยไปสู่ความเสี่ยงมากขึ้น คือเริ่มจากการบริหารสภาพคล่องทางด้านสินทรัพย์ไปสู่การบริหารสภาพคล่องทางด้านหนี้สิน โดยแนวคิดการบริหารอย่างเสี่ยงเพิ่มขึ้นก็มาจากความต้องการกำไรเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ดี การพยายามจัดการสภาพคล่องและการหากำไรให้ควบคู่กันไปได้ มีข้อแม้อย่างหนึ่งคือ ความเสี่ยงต่อความมั่นคงจะแปรผันทางเดียวกันกับการหากำไร ถ้าต้องการกำไรที่สูงขึ้นก็ต้องพบกับความเสี่ยงที่สูงขึ้นเสมอ นั่นคือการหากำไรให้มากขึ้นจะต้องถูกชดเชยลงโดยปัญหาเรื่องความมั่นคงปลอดภัย จึงอาจกล่าวได้ว่า โดยเนื้อแท้ธรรมชาติของธุรกิจการธนาคารแล้ว ธนาคารพาณิชย์ไม่สามารถที่จะหากำไรสูงสุดตามคติของทุนนิยมได้ ดังเช่นตัวอย่างการดำเนินงานตามทฤษฎีแรก (ทฤษฎีการให้กู้เพื่อการพาณิชย์) ที่เมื่อต้องการดำเนินนโยบายดำรงความมั่นคงปลอดภัยเอาไว้ ก็ไม่สามารถจะแสวงหากำไรสูงสุดได้โดยตนเองเพียงลำพัง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าต่อมาความพยายามที่จะหากำไรให้สูงขึ้นที่กระทำโดยการดำเนินธุรกิจแบบเสี่ยงมากขึ้น เช่นนโยบายเชิงรุกหรือการบริหารหนี้สินนั้นจะได้รับการแก้ไขโดยใช้วิธีการพึ่งพาสถาบันการเงินอื่นและธนาคารกลาง สิ่งนี้เท่ากับเป็นการชี้ให้เห็นว่าธนาคารพาณิชย์มีลักษณะการดำเนินงานเฉพาะตนประการหนึ่งก็คือ เป็นธุรกิจที่จะหากำไรสูงสุดได้ก็ต้องอาศัยการพึ่งพา ไม่ว่าจะในภาวะการณปกติหรือภาวะวิกฤต ปัจจัยภายนอกเช่นธนาคารกลาง มีบทบาทอย่างสูงต่อการดำรงอยู่และดำเนินธุรกิจของธนาคารพาณิชย์โดยเป็นผู้ให้ความพึ่งพา เช่นในยามปกติ โดยการสร้างความเชื่อถือให้ประชาชนด้วยการค้ำประกันเงินฝากแก่ผู้ฝากเงินหรือเข้าช่วยกอบกู้สถานการณ์และฟื้นฟูฐานะในยามวิกฤต

4.3 บทบาทของธนาคารกลางและธนาคารพาณิชย์ต่อจุดหมายทางเศรษฐกิจ

4.3.1 ธนาคารกลางและแนวความคิดของนโยบายการเงิน

ธนาคารกลางมีหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ทำให้เศรษฐกิจของประเทศบรรลุถึงจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจในเรื่องต่างๆคือการผลิต การจ้างงาน ระดับราคาสินค้า และดุลการชำระเงิน วิธีการที่ธนาคารกลางจะควบคุมให้เศรษฐกิจมีความเติบโตและเสถียรภาพก็โดยการดำเนินนโยบายทางการเงิน

นโยบายการเงินได้รับคำจำกัดความ เป็นต้นว่า

“นโยบายการเงิน คือ ความพยายามอย่างจริงจังของธนาคารกลางในการควบคุมสถานการณ์ด้านปริมาณเงินและสินเชื่อ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจที่กว้างขวางบางประการ”⁵⁶

“นโยบายการเงิน คือ การจัดการเกี่ยวกับการขยายตัวและหดตัวของปริมาณเงินที่หมุนเวียน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจที่เฉพาะเจาะจง”⁵⁷

นั่นคือในการจะบรรลุจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจของประเทศนั้น ธนาคารกลางจะต้องเป็นผู้คอยควบคุมปริมาณเงินและสินเชื่อในระบบ ในการดำเนินนโยบายทางการเงินของธนาคารกลาง กระทำได้โดยการควบคุมปริมาณเงินผ่านอัตราเงินสำรองตามกฎหมายต่อเงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรง และการกำหนดอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมายขั้นต่ำต่อเงินฝาก ซึ่งหมายถึงการกำหนดจำนวนเงินขั้นสูงสุดของเงินฝากที่จะสร้างขึ้นต่อเงินสดที่จะต้องดำรงตามกฎหมาย ตัวอย่างเช่น ถ้ากำหนดว่าธนาคารจะต้องมีเงินสดสำรองตามกฎหมายขั้นต่ำเป็นร้อยละ 10 ของเงินฝาก ก็เท่ากับว่าธนาคารจะสร้างเงินฝากได้ไม่เกิน 10 เท่าของเงินสดสำรองตามกฎหมายที่มีอยู่ จึงเท่ากับว่าธนาคารพาณิชย์เป็นช่องทางของการควบคุมปริมาณเงินของธนาคารกลาง เพราะสามารถจำกัดขนาดของการสร้างเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ได้ บทบาทของธนาคารพาณิชย์ในลักษณะนี้จึงเป็นบทบาทของการควบคุมการเงินในทางด้านปริมาณ

⁵⁶ Dwayne Wrightsman, An Introduction to Monetary Theory and Policy (New York: The Free Press, 1971), p.173.

⁵⁷ Raymond P. Kent, Money and Banking 6th ed. (New York: Holt: Rinehart and Winston, 1972), p.455.

การดำเนินนโยบายการเงินนั้น มีแนวคิดอยู่ 2 แนวทางด้วยกันคือ แนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักเคนส์ แนวความคิดนักเศรษฐศาสตร์สำนักการเงินนิยม

4.3.1.1 แนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักเคนส์ (The Keynesian Approach)

ตามแนวคิดนี้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในเครื่องมือในการดำเนินนโยบาย เช่น การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยโดยธนาคารกลาง จะมีผลทำให้อัตราดอกเบี้ย รวมทั้งความหายากหรือง่ายของสินเชื่อในตลาดการเงินเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผลกระทบต่อมาก็คือการเปลี่ยนแปลงในมูลค่าของสินทรัพย์ที่ประชาชนถือเอาไว้ เช่น หุ้น พันธบัตร ฯลฯ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการตัดสินใจบริโภคอีกต่อหนึ่ง ในขณะเดียวกัน การที่อัตราดอกเบี้ยเปลี่ยนแปลง ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการลงทุนด้วย เมื่อทั้งการบริโภคและการลงทุนเปลี่ยนแปลงไป กิจกรรมทางเศรษฐกิจก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ผลกระทบข้างต้นแสดงได้ตามผังอย่างย่อได้ดังนี้

ภาพประกอบ 4.1 กระบวนการเปลี่ยนแปลงในเครื่องมือดำเนินนโยบายการเงินที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักเคนส์

4.3.1.2 แนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักการเงินนิยม (The Monetarist Approach)

แนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักการเงินนิยมคือ ในระยะสั้นปริมาณเงินเป็นปัจจัยที่ก่อผลกระทบต่อราคาสินค้าก่อน เนื่องจากในตอนแรกผลผลิตยังไม่เพิ่มขึ้นแต่ปริมาณเงินเพิ่ม ก็จะมีผลทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้นขณะเดียวกันอัตราดอกเบี้ยก็จะลดลงด้วย เพราะขณะที่อุปทานของเงินเพิ่มขึ้นแต่อุปสงค์ยังไม่ได้เพิ่ม ก็จะทำให้อัตราดอกเบี้ยลดลงก่อนในระยะสั้น และจะยังไม่มีผลจนกว่าเมื่อประชาชนปรับตัวต่อการที่มีปริมาณเงินเพิ่มขึ้น โดยการออกไปจับจ่ายใช้สอยสินค้าและบริการด้วยเงินส่วนที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการผลิตรายได้สูงขึ้น ซึ่งก็คือการมีอุปสงค์ต่อเงินเพิ่มขึ้น ดังนั้นแนวโน้มของดอกเบี้ยจึงสูงขึ้นกว่าที่ได้ลดลงในขั้นแรกสรุปแล้วการเพิ่มขึ้นของปริมาณเงินตามแนวคิดนี้จะทำให้อัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นแทนที่จะลดลง นอกเหนือไปจากระดับราคาที่สูงขึ้น ซึ่งภาวะดอกเบี้ยและระดับราคาเปลี่ยนแปลงไปนี้จะมีผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่นการผลิต การว่าจ้างงาน ต่อไปอีกทอดหนึ่ง

อิทธิพลของเงินที่มีต่อการกำหนดระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักการเงินนิยม แสดงได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงในปริมาณเงิน → การเปลี่ยนแปลงในระดับราคาสินค้า →
และการเปลี่ยนแปลงในอัตราดอกเบี้ย
เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอุปทานเงิน

การเปลี่ยนแปลงในอัตราดอกเบี้ย → การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง
ในอุปสงค์ต่อเงินและระดับราคา
สินค้า

ภาพประกอบ 4.2 อิทธิพลของเงินต่อการกำหนดระดับของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
ตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักการเงินนิยม

4.3.1.3 ข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดการดำเนินนโยบายการเงิน

ทั้งสองแนวคิดมีจุดมุ่งหมายประการเดียวกันคือ การกระทำการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปในทิศทางที่ต้องการ แต่วิธีการของสำนักเคนส์คือการก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอัตราดอกเบี้ยก่อนเป็นตัวเริ่มต้น ขณะที่สำนักการเงินนิยมเริ่มที่การเปลี่ยนแปลงในปริมาณของเงิน

การก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอัตราดอกเบี้ยของสำนักเคนส์ทำได้โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือในการดำเนินนโยบาย ซึ่งคือการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยของธนาคารกลางทำให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินเปลี่ยนแปลงไปด้วย และส่งผลต่อถึงราคาของสินทรัพย์ทางการเงิน และเป็นเหตุที่ทำให้คนตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการบริโภคและการลงทุนนั้น ถ้าพิจารณาในแง่ผลของพฤติกรรมการตัดสินใจของมนุษย์ตามความคิดของสำนักเคนส์แล้ว ก็คือการที่พฤติกรรมของมนุษย์ด้านการบริโภคและลงทุนตกอยู่ใต้อำนาจของ"ราคา" นั่นเอง คืออัตราดอกเบี้ยและราคาของสินทรัพย์ทางการเงิน อัตราดอกเบี้ยคือราคาต้นทุนของเงินในความหมายหนึ่ง และราคาของสินทรัพย์ทางการเงินก็คือมูลค่าของสินทรัพย์นั้นที่ขึ้นลงภายใต้ราคาของเงินที่เปลี่ยนแปลงไป

ส่วนการก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามความคิดสำนักการเงินนิยมเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงในปริมาณเงิน ซึ่งกระทำได้หลายวิธีเช่นการซื้อขายหลักทรัพย์รัฐบาลในตลาด และการเปลี่ยนแปลงอัตราเงินสวดสำรองตามกฎหมายของธนาคารพาณิชย์ ในระยะสั้นปริมาณเงินที่เปลี่ยนแปลงจะส่งผลต่อทั้งราคาสินค้าและอัตราดอกเบี้ยเท่านั้น แต่ในระยะยาวจะส่งผลต่อการตัดสินใจในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนด้วย เมื่อพิจารณาในแง่พฤติกรรมของมนุษย์ กรณีนี้ก็เช่นเดียวกันกับแนวความคิดของสำนักเคนส์ที่พฤติกรรมมนุษย์สามารถบังคับหรือกำหนดทิศทางได้จาก"ราคา" ซึ่งในกรณีนี้คือราคาของสินค้าและราคาของเงิน

จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดในการดำเนินนโยบายการเงินนั้นอาศัยการตัดสินใจทางด้านการบริโภคหรือด้านเศรษฐกิจของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของการวัดค่าที่เรียกว่าราคา ไม่ว่าจะเป็นราคาของเงินหรือสิ่งของ และยังแสดงว่าชีวิตของมนุษย์ในระบบเศรษฐกิจนั้น ถูกชักจูงให้กระทำการหรือไม่กระทำการได้เพราะปริมาณเงิน ราคาของเงินและสิ่งของ ชีวิตมนุษย์ในระบบเศรษฐกิจที่อาศัยการตัดสินใจที่ราคาจึงนับได้ว่าไม่เป็นอิสระ และการควบคุมของธนาคารกลางเพื่อให้อัตราดอกเบี้ยหรือปริมาณเงินในกิจกรรมทางเศรษฐกิจในการดำเนินนโยบายการเงินนี้คือการควบคุมโดยด้าน

ปริมาณ(เงิน) ถ้าหากสังคมจะบรรลุจุดหมายใดของเศรษฐกิจ ก็จะเป็นจุดหมายเพียงทางด้านของปริมาณ

4.4 ตลาดการเงินระหว่างประเทศและเครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาเป็นเวลาที่มีการเงินระหว่างประเทศของโลกได้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากหลายๆสาเหตุนอกเหนือจากการขยายตัวทางการธนาคารระหว่างประเทศ เช่น การเปิดเสรีของการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ การผ่อนคลายกฎในตลาดเงิน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร และการสร้างเครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่

ตลาดโลกของการเงินประกอบไปด้วยการกู้ยืมกันระหว่างประเทศ การค้าสินทรัพย์ทางการเงิน เช่น เงินตราต่างประเทศ พันธบัตร หุ้นกู้ หลักทรัพย์ประเภทต่างๆ อนุพันธ์ทางการเงิน และการเคลื่อนย้ายของเงินระหว่างประเทศซึ่งเป็นไปเพื่อการค้า การลงทุนระหว่างประเทศ ฯลฯ สำหรับการลงทุนระหว่างประเทศนั้น มีทั้งการลงทุนโดยตรง(Foreign Direct Investment) และการลงทุนทางการเงิน (Portfolio Investment)

ตัวอย่างของตลาดการเงินระหว่างประเทศที่ทวีมูลค่าการซื้อขายอย่างมากมาในปัจจุบันคือตลาดการค้าเงินตราต่างประเทศ ซึ่งมีปริมาณการซื้อขายเพื่อการเก็งกำไรสูงกว่าการซื้อขายเพื่อรองรับการค้าและการลงทุน จากการสำรวจของ Bank for International Settlements ในเดือนเมษายนปี 2001 พบว่ามีปริมาณการเคลื่อนไหวของการซื้อขายเงินตราต่างประเทศในโลกต่อวันมีปริมาณ 1,200 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ⁵⁸ ผู้ร่วมซื้อขายในตลาดค้าเงินตราต่างประเทศประกอบด้วย ผู้นำเข้า ผู้ส่งออก ธนาคารกลาง ธนาคารพาณิชย์ นักลงทุน กองทุนเพื่อแสวงหาผลกำไรต่างๆ ฯลฯ โดยธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่เป็นผู้มีบทบาทมากที่สุดในตลาด⁵⁹ ซึ่งถ้าพิจารณาตามพฤติกรรมของการซื้อขาย อาจแบ่งผู้ซื้อขายออกได้เป็น 4 ประเภทคือ ผู้นำเข้าและผู้ส่งออก ผู้ลงทุนโดยตรง ผู้หากำไรจากส่วนต่างตอบแทน และผู้เก็งกำไร⁶⁰ การค้าเงินตราต่างประเทศเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้งหลายนี้ได้หลายลักษณะ เช่นการซื้อขายทันที หรือถ้ามีเรื่องของเงื่อนเวลาในอนาคตเข้ามาเกี่ยวพันด้วย ก็อาจอาศัยเครื่องมือทางการเงินใหม่ที่เรียกว่าอนุพันธ์ทางการเงิน

⁵⁸ Gabriele Galati, *Triennial Central Bank Survey of the Foreign Exchange and Derivatives Market Activity in 2001* [Computer file]. Basel:Bank for International Settlements (Producer), 2002, p.5.

⁵⁹ Richard Roberts, *Inside International Finance* (London: Orion Business, 1998) p.28.

⁶⁰ *Financial Volatility และ Currency Speculation* (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540), หน้า 18.

4.4.1 เครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่ : อนุพันธ์ทางการเงิน (Financial Derivatives)

อนุพันธ์ คือ ข้อตกลงหรือสัญญาทางการเงินล่วงหน้า ซึ่งค่าของมันขึ้นอยู่กับค่าของสินทรัพย์บางประเภทที่อยู่เบื้องหลัง เช่น อัตราแลกเปลี่ยน ราคาโภคภัณฑ์ ราคาตราสารหรือหลักทรัพย์ เป็นต้น หรืออาจขึ้นอยู่กับระดับของดัชนีบางอย่าง เช่น ดัชนีราคาหุ้น และอื่น ๆ⁶¹ อนุพันธ์ได้แตกตัวออกไปอย่างไม่หยุดในชื่อต่างๆโดยมีจำนวนและความหลากหลายมากมาย แต่ทั้งหมดก็มาจากอนุพันธ์หลักๆอันได้แก่ forward กับ futures, option และ swap

อนุพันธ์ทางการเงินเกิดขึ้นในปี 1972 เพราะการล่มสลายของข้อตกลง Bretton Woods ที่เป็นข้อตกลงของประเทศสำคัญของโลกที่กำหนดให้มีอัตราแลกเปลี่ยนตายตัว เนื่องจากสหรัฐอเมริกาปฏิเสธการรับแลกเปลี่ยนทองคำกับดอลลาร์ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยน และเนื่องจากอัตราดอกเบี้ยเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารอัตราแลกเปลี่ยน ความผันผวนของอัตราดอกเบี้ยจึงเกิดขึ้นตามมา อนุพันธ์ทางการเงินจึงเกิดขึ้นเพื่อกระจายความเสี่ยงจากความผันผวนที่เกิดขึ้น

อนุพันธ์เป็นสัญญาที่สามารถกระทำผ่านตลาด OTC (Over The Counter) หมายถึงตลาดที่ซื้อขายตกลงกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่าย ลักษณะสัญญาไม่มีมาตรฐานแน่นอน ข้อตกลงแปรไปตามความต้องการของลูกค้า แต่สำหรับบางอนุพันธ์ เช่น futures จะทำการซื้อขายกันในตลาดที่จัดตั้งเป็นทางการซึ่งอยู่ในรูปแบบเดียวกับตลาดหลักทรัพย์คือทำสัญญาผ่านคนกลางคือ ตลาด และเป็นสัญญามาตรฐานที่มีข้อกำหนดและรูปแบบแน่นอน ผู้ที่มีบทบาทสูงในฐานะผู้ประกอบการในวงการกรใช้อนุพันธ์นี้คือ ธนาคารพาณิชย์⁶² ปริมาณของธุรกรรมอนุพันธ์เฉพาะในตลาด OTC ของโลกที่มีการสำรวจในเดือนเมษายน ปี 2001 มีมูลค่าเฉลี่ย 1,387 พันล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน⁶³

คุณสมบัติของเครื่องมือชนิดนี้คือการแยกแยะ ส่งผ่านและกระจายความเสี่ยงที่มา กับราคาของสิ่งที่อนุพันธ์อิงด้วย พร้อมกับการกระจายความเสี่ยงนี้ก็ได้สร้างโอกาสของการเก็งกำไรเอาไว้ในตัว จนอาจกล่าวได้ว่าการใช้เครื่องมือนี้ ถ้าไม่ใช่เพื่อด้วยวัตถุประสงค์ทางการค้า และการลงทุนที่ก่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้ว ก็จะเป็นเครื่องมือของการเก็งกำไรได้อย่าง

⁶¹ พิพัฒน์ พิทยาอัจฉริยกุล, อนุพันธ์ทางการเงิน *Financial Derivatives* (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 1.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

⁶³ Gabriele Galati, *Triennial Central Bank Survey of the Foreign Exchange and Derivatives Market Activity in 2001* [Computer file]. Basel: Bank for International Settlements (Producer), 2002, p.15.

สมบูรณ์แบบ ไม่ว่าจะพิจารณาจากด้านของสิ่งที่อนุพันธ์อิงราคาด้วย เช่น การซื้อขายดัชนีหลัก ทรัพย์สิน หรือลักษณะของสัญญาอนุพันธ์บางชนิดเองที่เปิดโอกาสแก่การเก็งกำไรอย่างมากมาย เช่น option เป็นต้น ซึ่งถ้าหากการเก็งกำไรเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้ก่อประโยชน์สร้างสรรค์แล้ว เครื่องมือที่เปิดกว้างแก่การกระทำดังกล่าวก็ย่อมถือไม่ได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สร้างความสร้างสรรค์แก่สังคมเช่นกัน ในหัวข้อนี้ จะอภิปรายถึงลักษณะและการทำหน้าที่ของเครื่องมืออนุพันธ์ที่สำคัญ คือ Forward Futures Swap และ สัญญาสิทธิ (Options) เพื่อศึกษาถึงลักษณะทั่วไปในการหาประโยชน์ของเครื่องมือเหล่านี้

4.4.1.1 Forward และ Futures

Forward และ Futures หรือสัญญาซื้อขายล่วงหน้า เป็นข้อตกลงระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายที่จะรับมอบหรือส่งมอบบางสิ่งบางอย่างในราคาที่ระบุไว้ ราคาที่ตกลงจะใช้สำหรับธุรกรรมนี้ในอนาคตเรียกว่า ราคาซื้อขายล่วงหน้า และวันที่กำหนดให้ทั้งสองฝ่ายทำตามข้อตกลง เรียกว่า วันชำระราคาและส่งมอบ พัฒนาการของการซื้อขายล่วงหน้าเกิดขึ้นในตลาดโภคภัณฑ์ก่อน สำหรับการซื้อขายสินค้าเกษตรกรรม แร่ น้ำมัน ฯลฯ ต่อมาจึงมีการพัฒนาสัญญาล่วงหน้าจนครอบคลุมถึงตราสารทางการเงินหรือดัชนีทางการเงิน

สัญญาซื้อขายล่วงหน้า Forward และ Futures ต่างกันตรงที่สัญญา Futures เป็นสัญญาที่มีมาตรฐานแน่นอน มีเงื่อนไขชัดเจนและซื้อขายกันผ่านตลาดที่มีการจัดตั้งเป็นทางการอย่างตลาดหลักทรัพย์ แต่สัญญา Forward นั้นมีรูปแบบแล้วแต่ตกลงกันระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย และซื้อขายกันในตลาด OTC จึงจะมีความเสี่ยงเกี่ยวกับการปฏิบัติตามสัญญาหรือเครดิตของคู่สัญญาได้มากกว่าสัญญา Futures ซึ่งคู่สัญญาก็คือ Clearing House หรือตัวกลางที่เป็นผู้ดำเนินการตลาด Futures ความแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การซื้อขายในตลาด Futures ใช้ระบบเงินมาร์จิ้น (Margin Requirement) ซึ่งหมายถึงการทำสัญญาซื้อขายไม่จำเป็นต้องมีเงินเต็มจำนวนตามมูลค่า แต่จ่ายเพียงแค่มาร์จิ้นของจำนวนเต็ม เช่น สัญญาซื้อขายมูลค่า 100 บาท ถ้ามาร์จิ้นเท่ากับร้อยละ 10 ก็เท่ากับมีเงินเพียง 10 บาทก็สามารถซื้อขายสัญญาที่มูลค่ามากกว่าเป็นจำนวนสิบเท่าตัวได้ แต่จะมีการประเมินส่วนได้หรือส่วนเสียของราคาในสัญญาเมื่อเทียบกับภาวะการณ์ตลาด ซึ่งผู้ถือสัญญาจะต้องชดเชยเงินสดกรณีที่ขาดทุนเพื่อที่จะดำรงสถานะของสัญญาเอาไว้ ขณะที่สัญญา Forward เป็นสัญญาที่จะมีการหักล้างชำระกันครั้งเดียวในวันที่กำหนดในสัญญา ระบบมาร์จิ้นในตลาด Futures แตกต่างจากมาร์จิ้นของตลาดหุ้น เพราะมาร์จิ้นของตลาดหุ้นนั้น ความแตกต่างของราคาหุ้นกับมาร์จิ้นขั้นต่ำคือจำนวนที่ต้องกู้ยืมจากนายหน้าค้าหุ้น หมายความว่าผู้ซื้อหุ้นย่อมรับผิดชอบในมูลค่าเต็มของหุ้น ส่วนมาร์จิ้นในตลาด Futures นั้นคล้ายกับเงินค้ำประกันที่จ่ายตอนทำสัญญา ผู้ทำสัญญา

ไม่ต้องรับผิดชอบตามจำนวนเต็มของมูลค่าสัญญา นั้นคือ การซื้อขาย futures ไม่ได้ซื้อขายกันด้วยมูลค่าเต็มตามสัญญาจริง ๆ

ในด้านการส่งมอบ ส่วนใหญ่สัญญา Futures จะไม่มีการส่งมอบสิ่งที่สัญญาซื้อหรือขายกัน แต่จะใช้วิธีการเข้าไปทำสัญญาในทิศทางตรงกันข้ามอีกฉบับหนึ่งที่มีมูลค่าในสัญญาเท่ากัน ก็เท่ากับหมดภาระผูกพันที่จะส่งมอบ มีน้อยมากที่สัญญา Futures จะมีการส่งมอบกันจริงๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นเครื่องมือหรือตราสารทางการเงิน เช่น ตั๋วเงินคลัง พันธบัตรรัฐบาล นอกนั้นจะใช้วิธีทำสัญญาในทิศตรงข้ามเพื่อหักล้างกัน เช่น นาย ก เริ่มธุรกิจด้วยการเป็นผู้ขายของ A จำนวนหนึ่ง มีกำหนดส่งมอบในอีก 3 เดือนข้างหน้า เมื่อครบกำหนดส่งมอบ ราคาตลาดของ A ในขณะนั้นลดลง นาย ก จึงทำการทำสัญญาซื้อ A ในตลาดซึ่งมีราคาต่ำลงในขณะนั้นในจำนวนที่เท่ากัน จึงเท่ากับว่า นาย ก ไม่ต้องส่งมอบของ A เพราะเป็นผู้ขายและผู้ซื้อของชนิดเดียวกันในปริมาณเท่ากัน จึงหักล้างกันพอดี และจบพันธสัญญาทั้งหมดด้วยการรับเงินกำไร จากความแตกต่างของราคา A ที่ต่างกันระหว่าง 3 เดือนก่อนกับราคาปัจจุบัน คือนาย ก ขายล่วงหน้าที่ราคาแพง และซื้อกลับ ณ เวลาปัจจุบันที่ราคาถูกลงกว่า

4.4.1.1.1 อัตราแลกเปลี่ยน

สัญญาล่วงหน้าอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เป็นข้อตกลงระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายในการที่จะรับและส่งมอบเงินตราต่างประเทศที่ระบุไว้ ณ ราคาที่กำหนด (Forward Rate) ในวันที่ที่ระบุไว้ข้างหน้า ธุรกรรมแบบนี้ให้ประโยชน์แก่ผู้นำเข้าและผู้ส่งออกในการที่จะซื้อหรือขายเงินตราต่างประเทศที่คาดว่าจะต้องใช้หรือได้รับในอัตราที่แน่นอนล่วงหน้า ทำให้ไม่ต้องกังวลกับความผันผวนของค่าเงินในอนาคต เป็นการปกป้องความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

ในอีกรูปแบบหนึ่ง อาจทำธุรกรรมควบคู่กันไปในตลาดซื้อขายทันที ณ เวลาปัจจุบันที่เรียกว่า ตลาดซื้อขายทันที (Spot Market) กับตลาด Futures ไปในขณะเดียวกัน เนื่องจากตลาดซื้อขายทันทีกับตลาด Futures ไม่ได้เคลื่อนไหวในลักษณะที่สัมพันธ์กันเต็มที่ ธุรกรรมในตลาดซื้อขายทันทีอาจให้ผลขาดทุน แต่ผลในตลาด Futures อาจเป็นลักษณะตรงข้าม ทำให้ได้รับกำไรเพื่อมาชดเชยการขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนในตลาดซื้อขายทันทีได้

* ตลาดซื้อขายทันที เป็นตลาดที่ธุรกรรมการซื้อขายมีการส่งมอบสิ่งที่ซื้อขายในวันเดียวกันกับที่ทำสัญญาหรือภายหลังวันที่ทำสัญญาไม่นาน แล้วแต่การตกลง เช่น ส่งมอบภายใน 2 วันทำการ เป็นต้น

4.4.1.1.2 อัตราดอกเบี้ย

สัญญาซื้อขายอัตราดอกเบี้ยล่วงหน้าเป็นการค้าขายตราสารหนี้และสินทรัพย์ทั้งระยะยาวและระยะสั้น ซึ่งนับเป็นสัญญาหนึ่งในน้อยประเภทที่มีการส่งมอบกันจริง สัญญาส่วนใหญ่จะมีการสลายสถานภาพก่อนการส่งมอบด้วยการซื้อขายในทิศทางตรงข้ามไปเสียก่อนเพื่อหากำไรจากผลต่างของราคา ส่วนสัญญาชนิดนี้ ผู้ซื้อสัญญาจะต้องมีพันธะในการซื้อและรับมอบตราสารการเงินประเภทที่ให้รายได้จากดอกเบี้ย เช่น พันธบัตร ฌ วันครบกำหนดส่งมอบ จึงนับว่าเป็นการซื้อขายโดยมีการส่งมอบของเกิดขึ้นจริง

4.4.1.1.3 ดัชนีหุ้น

สัญญาซื้อขายดัชนีหุ้นล่วงหน้าถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์แก่ผู้ลงทุนในตลาดหลักทรัพย์เพื่อปกป้องมูลค่าของกลุ่มหุ้นในภาวะที่ตลาดถดถอย หรือใช้เพื่อทำกำไรในภาวะที่คาดว่าตลาดหุ้นจะปรับตัวสูงขึ้น เป็นการชดเชยการขาดทุนของการลงทุนซื้อขายหุ้นหรือขยายขอบเขตการทำกำไรให้เพิ่มมากขึ้นโดยการเก็งทิศทางของตลาดหุ้น

โดยวิธีการแล้วก็มีลักษณะเดียวกันกับการทำสัญญาประเภทอื่นๆ ในตลาด Futures คือมีการใช้เงินลงทุนเพียงส่วนเดียวคือเงินมาร์จิ้นในตลาด Futures ซึ่งนับว่าเป็นการใช้เงินเพียงจำนวนหนึ่ง เมื่อเทียบกับการลงทุนในหุ้นที่ผู้ซื้อต้องรับผิดชอบการจ่ายเต็มมูลค่าหุ้นและยังสามารถทำกำไรได้แม้ในทิศทางที่ตลาดซบเซา เช่นเมื่อสภาวะตลาดหุ้นไม่ดีและมีโอกาสที่จะปรับตัวลงได้มาก ผู้ที่ครอบครองหุ้นเป็นจำนวนมาก เช่น ผู้จัดการกองทุนก็ไม่จำเป็นต้องขายหุ้นที่ครอบครองอยู่ ซึ่งจะทำให้ยากเนื่องจากอาจมีปริมาณมากซึ่งจะเกิดผลกระทบต่อราคาและเสียดำจ่ายสูง ในกรณีนี้ ก็อาจขายสัญญา Futures ดัชนีราคาหุ้นและทำสัญญาซื้อกลับในภายหลัง เมื่อตลาดปรับตัวลงจริง ก็จะได้รับชดเชยค่าเสียหายในกลุ่มหุ้นที่ราคาตกด้วยกำไรที่ได้จากการขาย Futures ดัชนีราคาหุ้น หรือในทางกลับกัน ถ้าคาดว่าตลาดโดยรวมจะปรับตัวสูงขึ้น ก็อาจจะเก็งกำไรโดยการเข้าซื้อสัญญา Futures ดัชนีราคาหุ้น และขายสัญญาไปเมื่อดัชนีหุ้นเพิ่มขึ้น ก็จะเป็นการทำกำไรได้จากการเก็งทิศทางตลาด ข้อสังเกตของสัญญาการซื้อขายดัชนีราคาหุ้นล่วงหน้าคือ ไม่มีการส่งมอบแต่จะหักล้างสถานภาพของสัญญาด้วยการรับหรือจ่ายเงินเท่านั้น

4.4.1.2 Swap

การแลกเปลี่ยน (Swap) เริ่มขึ้นในทศวรรษ 1960 ด้วยการ swap เงินตราต่างประเทศ (Currency Swap) แต่เพิ่งเริ่มมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในช่วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากกระแสของการเคลื่อนไหวเงินทุนที่ทำให้ตลาดการเงินระหว่างประเทศมีบทบาทมากขึ้น และต่อมาก็มีการคิดเกี่ยวกับการ swap อัตราดอกเบี้ยขึ้น ทำให้เกิดประสิทธิภาพและความประหยัดต่อการจัดการหนี้สินและสินทรัพย์ขององค์กรต่างๆ มากขึ้น อนุพันธ์ประเภทนี้แบ่งเป็นการ swap เงินตราต่างประเทศและการ swap อัตราดอกเบี้ย แต่บางครั้งก็มีการทำสัญญาลักษณะผสมผสานทั้งสองรูปแบบ

4.4.1.2.1 อัตราแลกเปลี่ยน

การ swap เงินตราต่างประเทศ เป็นข้อตกลงในการที่จะแลกเปลี่ยนดอกเบี้ยและเงินต้นซึ่งระบุไว้เป็นเงินต่างสกุลกัน สัญญาจะระบุจำนวนเงินต้นที่จะแลกเปลี่ยน ดอกเบี้ยที่จะต้องจ่ายในเงินสกุลหนึ่ง และที่จะได้รับในอีกสกุลหนึ่ง หลังจากสัญญาครบกำหนดแล้ว ทั้ง 2 ฝ่ายจะต้องนำเงินต้นและดอกเบี้ยที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนกันในวันทำสัญญามาคืนฝ่ายตรงข้าม เพื่อให้ต่างฝ่ายต่างได้รับเงินต้นในสกุลเดิม ณ อัตราแลกเปลี่ยนที่ใช้ในวันทำสัญญาหรือตามอัตราอื่นที่ตกลงกัน

สัญญาประเภทนี้เกิดจากความต้องการการใช้เงินทุนสกุลหนึ่งของผู้ทำสัญญาไม่ได้มีความถนัดหรือไม่ได้คุ้นเคยกับการจัดหาทุนเงินสกุลนั้น แต่มีความสามารถในการหาเงินทุนอีกสกุลหนึ่งที่ตนเองไม่ได้ต้องการใช้มากกว่าหรือในต้นทุนที่ต่ำกว่า จึงทำการแลกเปลี่ยนเงินกู้ยืมดังกล่าวกับผู้สัญญาที่มีความต้องการเงินในสกุลตรงข้ามกันพอดี แต่ในระยะเวลาการจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ แต่ละฝ่ายที่แลกเปลี่ยนเงินได้ในสกุลที่ต้องการก็จะส่งดอกเบี้ยให้ผู้สัญญานำไปชดใช้แก่ผู้ให้กู้ของแต่ละฝ่าย พอครบกำหนดของสัญญา ผู้สัญญาก็ทำการแลกเปลี่ยนคืนกลับฝ่ายตรงข้ามในอัตราที่ได้ตกลงกันไว้แต่แรก วิธีการเช่นนี้ ทำให้ป้องกันความเสี่ยงทางด้านอัตราแลกเปลี่ยนเช่นเดียวกับการซื้อหรือขายต่างประเทศล่วงหน้าหรือสัญญา Forward หรือ Futures หลายๆ สัญญา เพราะ currency swap จะมีระยะเวลายาวนานกว่า แต่จะทราบอัตราแลกเปลี่ยนที่แน่นอนของวันทำสัญญาและวันสิ้นสุดสัญญาเหมือนกัน

อย่างไรก็ตามวิธีการ swap นี้มักจะหาผู้สัญญาที่มีความต้องการตรงกันพอดีได้ยาก ดังนั้น ผู้สัญญาจึงมักเป็นธนาคารที่ทำหน้าที่เป็นผู้สัญญาแก่ผู้ทำ currency swap โดยธนาคารจะเป็นผู้เก็บสัญญา swap นั้นๆ ไว้ในครอบครองก่อน และจะต้องรับความเสี่ยงที่เกิดจากทั้งอัตรา

แลกเปลี่ยนและอัตราดอกเบี้ยไปจนกว่าจะหาคู่สัญญาที่จะมาทำสัญญากับธนาคารเพื่อกระจายความเสี่ยงนั้นออกไป ธนาคารจึงยังมีความเสี่ยงอยู่จนกระทั่งหาคู่สัญญาตรงข้ามได้ และรายการ currency swaps เป็นรายการนอกบัญชีงบดุลเนื่องจากเป็นการนำเงินกู้ที่อยู่ในสกุลเงินหนึ่งมาเปลี่ยนให้อยู่ในอีกสกุลเงินหนึ่ง โดยฐานะของความเป็นลูกหนี้หรือเจ้าหนี้ยังคงเหมือนเดิม ดังนั้น ในงบดุลของธนาคารจึงไม่ได้แสดงถึงพันธะความเสี่ยงจาก currency swap ด้วย

4.4.1.2.2 อัตราดอกเบี้ย

การทำ swap อัตราดอกเบี้ย (Interest Rate Swap) คือ การที่บุคคล 2 ฝ่ายได้ตกลงที่จะแลกเปลี่ยนภาระการชำระดอกเบี้ยของกันและกันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ เงินที่ค่าดอกเบี้ยจะต้องชำระจะขึ้นอยู่กับเงินต้นที่ใช้อ้างอิงตกลงกันไว้จำนวนหนึ่ง ส่วนเงินที่จะมีการส่งผ่านกันระหว่างทั้งสองฝ่าย จะเป็นส่วนที่เกี่ยวกับภาระดอกเบี้ยเท่านั้น คือจะไม่มีการแลกเปลี่ยนเงินต้นกัน

Swap อัตราดอกเบี้ยถูกพัฒนามาใช้ครั้งแรกในปี 1981 โดยมีการค้นพบความจริงทางการเงินว่า หน่วยงานหรือธุรกิจที่มีสถานะทางเครดิต (Credit Rating) ต่างกันนั้นมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ต่างกันในตลาดการเงินต่างๆ คือองค์กรที่มีสถานะทางเครดิตต่ำกว่าจะมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในตลาดอัตราดอกเบี้ยลอยตัว ส่วนองค์กรที่มีสถานะทางเครดิตสูงกว่า จะได้เปรียบกว่าในตลาดอัตราดอกเบี้ยคงที่ ดังนั้น หากแต่ละฝ่ายทำการกู้ยืมเงินในตลาดการเงินที่ตัวเองมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ แล้วทำการ swap ภาระดอกเบี้ยระหว่างกันแล้ว ต้นทุนเงินกู้ของทั้งสองฝ่ายจะลดต่ำลงได้ การทำ swap อัตราดอกเบี้ยจึงช่วยให้องค์กรสามารถบริหารสินทรัพย์และหนี้สินได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

โดยทั่วไปแล้วกระบวนการทำ swap อัตราดอกเบี้ยจะผ่านตัวกลางที่เป็นสถาบันการเงินหรือธนาคาร ซึ่งธนาคารก็มีบทบาทการจับคู่ลูกค้าหรือเป็นคู่สัญญาเองในกรณีที่หาคู่สัญญาที่เหมาะสมให้ไม่ได้ และจะเก็บสัญญาเหล่านี้เป็นเสมือนสินค้าคงคลังของธนาคารเองก่อนที่จะหาโอกาสส่งผ่านความเสี่ยงโดยการเข้าจับคู่กับลูกค้ารายอื่นๆ ในอนาคต ทั้งนี้ รายการ swap อัตราดอกเบี้ยก็เป็นรายการนอกบัญชีงบดุล เนื่องจากไม่ได้มีการนำเงินต้นมาปล่อยกู้ต่อ แต่เป็นการจับคู่ระหว่างเงินต้น 2 จำนวน และในแง่ของสถาบันการเงิน ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจำกัดการขยายตัวของธุรกรรมประเภทนี้ให้อยู่ภายใต้ขอบเขตใดๆ เหมือนสินทรัพย์อื่นๆ ที่กฎหมายกำหนด เช่น ต้องมีกองทุนที่ต้องคงไว้เป็นสัดส่วนกับสินทรัพย์เสี่ยง เป็นต้น

การ swap อัตราดอกเบี้ยนอกจากจะกระทำเพื่อลดต้นทุนดอกเบี้ยแล้ว ยังเป็นเครื่องมือที่ใช้หากำไรจากความเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยได้ นอกไปจากการเป็นเครื่องมือ

ป้องกันความเสี่ยงได้เช่นเดียวกับสัญญา futures ของอัตราดอกเบี้ย เพียงแต่สัญญา futures จะมีรูปแบบตายตัวส่วนการ swap อัตราดอกเบี้ยนั้นสามารถจะกำหนดรายละเอียดในสัญญาให้ตรงตามความต้องการได้

4.4.1.3 สัญญาสิทธิ (Option)

สัญญาสิทธิ คือ สิทธิในการที่จะซื้อหรือขายทรัพย์สินที่ระบุไว้จำนวนหนึ่งในราคาที่ระบุเอาไว้ ก่อนหรือในวันที่ระบุไว้ในอนาคตหรือวันสิ้นสิทธิ์ สิทธิในการซื้อ เรียกว่า call ส่วนสิทธิในการขาย เรียกว่า put ผู้ที่ซื้อสัญญาสิทธิเรียกว่าผู้ถือสิทธิ์ ผู้ซื้อสัญญาสิทธิจะจ่ายเงินค่าธรรมเนียมแก่ผู้ขายสิทธิ์ การซื้อขายสัญญาสิทธிகะทำกันทั้งในตลาด OTC และในตลาดมาตรฐานเช่นเดียวกับตลาด futures แต่สัญญาสิทธิต่างกับสัญญา futures ตรงที่ผู้ถือสิทธิ์มีสิทธิโดยไม่มีภาระผูกพันที่จะใช้หรือไม่ใช้สิทธิ์ คือถ้าสถานการณ์(ราคาตลาด)เอื้ออำนวยและเป็นประโยชน์ต่อผู้ถือสิทธิ์ ผู้ถือสิทธิ์ก็จะใช้สิทธิ์นั้น แต่ถ้าสถานการณ์ไม่อำนวย ผู้ถือสิทธิ์ก็สามารถหลีกเลี่ยงการใช้สิทธิ์โดยการปล่อยให้สัญญาสิทธินั้นหมดอายุไปโดยปราศจากการใช้สิทธิ์ ผู้ซื้อสิทธิ์ก็จะเสียประโยชน์เท่ากับค่าธรรมเนียมการซื้อสัญญาสิทธิต่างนั้น

4.4.1.3.1 อัตราแลกเปลี่ยน

สัญญาสิทธิอัตราแลกเปลี่ยน (Currency Option) คือสิทธิที่จะซื้อหรือขายเงินตราต่างประเทศในราคาที่ไม่สูงหรือต่ำกว่าราคาที่ตกลงกันไว้ในสัญญา เป็นเครื่องมือการเงินที่ช่วยป้องกันความเสี่ยงทางด้านอัตราแลกเปลี่ยนให้แก่ลูกค้าหรือหน่วยงานที่มีหรือคาดว่าจะมีรายจ่ายหรือรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศในอนาคต เช่น ผู้นำเข้า ผู้ส่งออก ผู้กู้ยืมและผู้ประมวลโครงการ ซึ่งผู้ถือสิทธิ์อาจจะเลือกใช้หรือสิทธิ์หรือไม่ก็ได้ ถ้ายังไม่ได้เลือกใช้สิทธิ์และสัญญายังไม่หมดอายุ ผู้ถือสิทธิ์ก็สามารถขายสิทธินั้นให้แก่ผู้อื่นก็ได้ ทางด้านธนาคารพาณิชย์ ถ้าเป็นผู้ขายสิทธิ์ ก็ไม่จำเป็นต้องรายงานธุรกรรมประเภทนี้ในงบดุลเพราะเป็นเพียงสิทธิ์ และการซื้อขายที่แท้จริงยังไม่เกิดขึ้น รายการนอกบัญชีงบดุลนี้จึงไม่จำเป็นต้องมีเงินกองทุนหนุนหลังเช่นเดียวกับสินเชื่อหรือสินทรัพย์เสี่ยงตามปกติ⁶⁴

ตัวอย่างการใช้สัญญาสิทธิในการขายเงินตราต่างประเทศเช่น ผู้ส่งออกหรือผู้ต้องการคืนเงินกู้ต่างประเทศที่จำเป็นต้องชำระเงินตราต่างประเทศในอีกหนึ่งเดือนข้างหน้า อาจ

⁶⁴ ปกรณ์ วิชยานนท์, เครื่องมือการเงินรุ่นใหม่และผลกระทบต่อนโยบายเศรษฐกิจ (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2534), หน้า 7.

ซื้อสัญญาสิทธิในการขายเงินตราต่างประเทศหรือ put option จากธนาคารพาณิชย์ในอัตราที่ตกลงกันไว้ที่ 42.50 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐ หากค่าเงินดอลลาร์สหรัฐในตลาดซื้อขายทันทีต่ำกว่า 42.50 บาท ลูกค้ำก็มีสิทธิ์ที่จะขายดอลลาร์ในอัตราที่ตกลงกันในสัญญา แต่หากค่าดอลลาร์ในตลาดซื้อขายทันทีมีค่าสูงกว่าที่ตกลงกันไว้ในสัญญา เช่นเป็น 43.50 บาท ลูกค้ำก็อาจขายดอลลาร์ในตลาดซื้อขายทันทีและไม่ใช้สิทธิ์ตามสัญญา เพราะจะได้ประโยชน์จากการขายในตลาดซื้อขายทันทีมากกว่า ในกรณีหลังนี้ ลูกค้ำก็ยังคงต้องเสียค่าธรรมเนียมในการซื้อสัญญาสิทธิ แม้จะไม่ได้ใช้สิทธิ์ตามสัญญาก็ตาม

ลักษณะของสัญญาสิทธิในด้านหนึ่งจึงสามารถทำกำไรให้แก่ผู้ถือสิทธิ์อย่างไม่จำกัดภายในเวลาของสัญญา ถ้าราคาตลาดเป็นไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ โดยมีต้นทุนคือค่าธรรมเนียมของสัญญาสิทธิเท่านั้น จากตัวอย่างข้างต้น สมมติเวลาของสัญญาคือ 3 เดือน และเป็นกรณีที่ผู้ซื้อสัญญาไม่จำเป็นต้องขายเงินดอลลาร์โดยทันทีและมีเวลารอได้ในระยะเวลานั้น กรณีที่ราคาตลาดซื้อขายทันทีเป็นประโยชน์คือค่าของดอลลาร์สูงขึ้นเรื่อยๆ นั่นคือผู้ถือสัญญาสิทธิก็ได้ประโยชน์จากราคาตลาดอย่างไม่จำกัดในระยะเวลา 3 เดือนนั้น โดยมีต้นทุนเพียงค่าธรรมเนียมซึ่งอยู่ในระดับที่คงที่ แต่ในทางกลับกัน ถ้าราคาดอลลาร์สหรัฐมีค่าตกลงเรื่อยๆ ผู้ซื้อสัญญาสิทธิก็สามารถเลือกขายดอลลาร์ ณ ราคาตามสัญญาได้ นั่นคือ สัญญาสิทธิมีลักษณะที่สามารถป้องกันความเสี่ยงและให้โอกาสทำกำไรอย่างไม่จำกัดในขณะเดียวกัน คู่สัญญาซึ่งเป็นธนาคารพาณิชย์จึงมีโอกาสรับความเสี่ยงอย่างไม่จำกัดด้วย ซึ่งถ้าธนาคารพาณิชย์ก่อภาระผูกพันในรูปสัญญานี้เป็นจำนวนมาก ธนาคารก็อาจประสบภาวะขาดทุนได้มากหากอัตราแลกเปลี่ยนแปรผันไปในทางลบแก่ธนาคารพาณิชย์

4.4.1.3.2 อัตราดอกเบี้ย

สัญญาสิทธิอัตราดอกเบี้ย (Interest Rate Option) เป็นสัญญาสิทธิที่มีตราสารทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับนี้เป็นสินทรัพย์เบื้องหลังสัญญาสิทธินี้ ซึ่งอาจจะเป็นตัวตราสารหนี้โดยตรง เช่น พันธบัตรรัฐบาลหรืออาจเป็นสัญญา futures อัตราดอกเบี้ยก็ได้ ซึ่งสินทรัพย์เบื้องหลังที่เป็นสัญญา futures ได้รับความนิยมมากกว่าเพราะไม่ขาดแคลนสิ่งที่จะต้องส่งมอบซึ่งก็คือตัวสัญญา futures เอง เมื่อเทียบกับสินทรัพย์เบื้องหลังเป็นตัวตราสารโดยตรง เช่น พันธบัตรรัฐบาล การส่งมอบอาจมีปัญหาเพราะความขาดแคลนได้

สัญญาสิทธิอัตราดอกเบี้ยที่มีสัญญา futures เป็นสินทรัพย์เบื้องหลังนี้เรียกว่า futures option เป็นการให้สิทธิ์ผู้ซื้อหรือขายสัญญา futures ที่กำหนดในราคาที่จะระบุไว้ในเวลาที่กำหนด ถ้าเป็น futures option ประเภท call ผู้ซื้อสิทธิ์จะมีสิทธิ์ในการซื้อสัญญา futures

ที่ระบุไว้ในราคาใช้สิทธิ์ ในทางตรงข้ามถ้าเป็น futures option ประเภท put ผู้ซื้อสิทธิ์จะมีสิทธิ์ในการขายสัญญา futures ที่ระบุให้แก่ผู้ขายสัญญาสิทธิ์ในราคาใช้สิทธิ์ที่ตกลงกันได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สินค้าของสัญญาสิทธิ์ประเภทนี้ก็คือ สัญญา futures และสิ่งที่จะเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจของธุรกรรมก็คือ ราคาของสัญญา futures

ตัวอย่างเช่น ผู้ถือสัญญาสิทธิ์ประเภท call ของสัญญา futures ประเภทหนึ่งที่ตกลงราคาใช้สิทธิ์ที่ 85 สมมติว่าราคาตลาดของ futures ขณะนั้นอยู่ที่ 95 ผู้ถือสัญญาสิทธิ์จึงทำการใช้สิทธิ์นั้น ซึ่งหมายถึงเป็นการซื้อสัญญา futures นั้น ณ ราคา 85 พร้อมทั้งมีสถานะภาพเป็นผู้ซื้อในสัญญา futures และผู้ขายสัญญาสิทธิ์ให้ก็ต้องเข้าไปมีสถานะภาพเป็นผู้ขายในสัญญา futures เนื่องจากราคาตลาด futures ตอนนั้นเป็น 95 ตลาดผู้เป็นตัวกลางก็จะทำการหักบัญชีให้ผู้ซื้อสัญญาสิทธิ์ได้กำไรจากผู้ขายสัญญาสิทธิ์เป็นจำนวนเท่ากับ 10 ผู้ถือสัญญาสิทธิ์ซึ่ง ณ ตอนนี้มีสถานะภาพอยู่ในสัญญา futures ด้วย อาจตัดสินใจสลายสถานะภาพของตนในสัญญา futures ด้วยการขายที่ราคาตลาดที่ราคา 95 โดยไม่มีกำไรหรือขาดทุนจากการสลายสถานะภาพ futures ครั้งนี้ (แต่ก็ได้กำไรจากการใช้สัญญาสิทธิ์ไปแล้วเท่ากับ 10) หรืออาจจะตกลงถือสัญญา futures ต่อก็จะต้องเผชิญกับผลตอบแทนและความเสี่ยงตามสถานะภาพในสัญญา futures ต่อไป

ในความเป็นจริงแล้วบริการทางการเงินที่จัดว่าเป็นสัญญาสิทธิ์อัตราดอกเบี้ยนั้น มีอีกหลากหลายรูปแบบ เช่น cap หรือการกำหนดเพดานอัตราดอกเบี้ยลอยตัวที่ผู้ซื้อบริการสามารถซื้อบริการเพื่อกำจัดความเสี่ยง หรือ floor ซึ่งคือการกำหนดอัตราผลตอบแทนขั้นต่ำที่ลูกค้าเงินฝากประเภทอัตราลอยตัวสามารถซื้อบริการ เพื่อใช้ค้ำประกันผลตอบแทนขั้นต่ำที่จะได้รับจากเงินฝากของตน ฯลฯ แต่บริการเหล่านี้ต่างจาก futures option ที่กล่าวมาข้างต้นตรงที่สินค้าของ futures option ก็คือราคาของสัญญา futures เป็นสิ่งที่ใช้ทำการตัดสินใจซื้อขายกัน ส่วนบริการเหล่านี้เป็นการรับประกันอัตราดอกเบี้ยโดยตรง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการเข้าไปผูกพันกับสัญญาเหล่านี้ของธนาคารพาณิชย์ก็เป็นรายการที่อยู่นอกงบดุลเช่นเดียวกันและไม่ต้องมีเงินกองทุนหนุนหลัง และนับเป็นการเข้าผูกพันกับภาวะความเสี่ยงที่ปราศจากการควบคุม

4.4.2 ผลของการผูกพันกับสัญญาอนุพันธ์ในแง่ของธนาคารพาณิชย์

ปกรณ์ วิชานนท์ ได้กล่าวถึงอันตรายจากเครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่คืออนุพันธ์ทางการเงิน พอสรุปได้ดังนี้⁶⁵

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141 –146.

“ เครื่องมือการเงินอนุพันธ์ช่วยในการแยกความเสี่ยงและว่าจ้างให้ธนาคารหรือสถาบันการเงินรับความเสี่ยงแทนตนได้ เมื่อใดก็ตามที่มีการเกาะกลุ่มกันของความเสี่ยง ก็จะทำให้เกิดความเสี่ยงแก่ธนาคารด้วย ซึ่งความเสี่ยงดังกล่าวอาจทำให้ระบบการเงินล้มลงได้ถ้าธนาคารไม่สามารถแบกรับหรือบริหารความเสี่ยงได้ไม่ดีพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกรรมเกี่ยวกับเครื่องมืออนุพันธ์ส่วนใหญ่เป็นรายการที่อยู่นอกบัญชีงบดุล ธนาคารจึงไม่ต้องถือเงินกองทุนรองรับความเสี่ยงดังเช่นการปล่อยสินเชื่อ ฉะนั้นเสถียรภาพของธนาคารจึงอาจล้มลงได้เนื่องจากการขาดเงินกองทุนรองรับอย่างเพียงพอ

นอกจากนั้นแล้ว การที่ธนาคารเข้ามารับความเสี่ยงเกี่ยวกับเงินกู้ให้แก่ลูกค้าได้ เช่นการจัดเพดานสูงสุดของอัตราดอกเบี้ย ฯลฯ ทำให้เป็นการสนับสนุนการกู้ยืมหรือสินเชื่อไปในตัว ทำให้การพึ่งพาทุนสะสมลดลง และการกู้ยืมเพื่อเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการกู้ยืมจากต่างประเทศ ทำให้มีผลโดยตรงต่อดุลการชำระเงิน และปริมาณเงินและอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพการเงินของรัฐบาลได้ “

ทั้งหมดนี้คืออันตรายที่จะเกิดจากผลกระทบของการทำสัญญาอนุพันธ์ทางการเงินของธนาคารทั้งที่เกิดจากธนาคารพาณิชย์เป็นคู่สัญญาในสัญญาอนุพันธ์เองหรือการเป็นผู้ส่งผ่านความเสี่ยงต่อ ซึ่งแม้การส่งผ่านความเสี่ยงก็ยังเป็นความเสี่ยงอยู่ดี เพราะจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารเครื่องมือที่มีความซับซ้อนและการเสาะหาคู่สัญญาที่มีความต้องการที่เหมาะสมกับสัญญาที่มีอยู่ ซึ่งอาจเกิดปัญหาได้หากเกิดภาวะที่ไม่ปกติหรือภาวะวิกฤต การแบกรับสิ่งที่มีความเสี่ยงสูงซึ่งไม่มีข้อจำกัดในการก่อพันธะ อาจจะเกินขีดความสามารถของธนาคารพาณิชย์และส่งผลเสียหายร้ายแรงได้

4.4.3 ข้อสังเกตเกี่ยวกับอนุพันธ์ทางการเงิน: การเก็งกำไรและการป้องกันความเสี่ยง

จากที่ได้อภิปรายมาข้างต้น แนวคิดของเครื่องมืออนุพันธ์มีความแตกต่างกันแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ เครื่องมือที่มีแนวคิดด้านการป้องกันความเสี่ยงแบบสัญญาล่วงหน้า (forward, futures และ swap) กับเครื่องมือที่มีแนวคิดด้านสัญญาสิทธิ (option) ทั้งสองแนวคิดสามารถใช้ในการดำเนินธุรกรรมทั้งการป้องกันความเสี่ยงและการการเก็งกำไรได้ทั้งคู่ แต่เครื่องมือเกี่ยวกับสัญญาสิทธิมีความคล่องตัวกว่า และมีลักษณะที่ยอมให้ทำกำไรได้ไม่จำกัดภายใน

กำหนดเวลาของสัญญาถ้าถึงทิศทางของราคาตลาดได้ถูกต้อง ซึ่งถ้ากะเก็งไม่ถูกก็จะเสียเพียงค่าธรรมเนียมคงที่จำนวนหนึ่งเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้ประกอบกับลักษณะทั่วไปอื่นๆของเครื่องมืออนุพันธ์ เช่น การลงทุนเพียงบางส่วน การไม่ต้องมีการส่งมอบจริง การปิดสัญญาได้โดยคำนวณการได้หรือเสียเฉพาะส่วนต่างของราคา การอนุญาตให้ขายได้ก่อนแล้วซื้อภายหลัง ฯลฯ ทำให้อนุพันธ์ทางการเงินมีลักษณะใกล้เคียงกับเครื่องมือที่ใช้เก็งกำไรหรือเครื่องมือของการพนันอย่างยิ่ง การจะเข้าใจเครื่องมือชนิดนี้อย่างครบถ้วน จึงต้องพิจารณาถึงลักษณะเงื่อนไขการทำงานของเครื่องมืออนุพันธ์ทางการเงินด้วย

เพื่อให้เข้าใจลักษณะสมมติของเครื่องมืออนุพันธ์ซึ่งเป็นสมมติทางการเงินอย่างหนึ่งให้มากยิ่งขึ้น และเพื่อที่จะวิเคราะห์แยกแยะหาเกณฑ์ในการทำหน้าที่ของการป้องกันความเสี่ยงและการเก็งกำไรของเครื่องมือนี้ เราอาจลองแบ่งระดับการสมมติทางการเงินออกเป็น 3 ชั้น ดังต่อไปนี้

ขั้นแรก สมมติทางการเงินขั้นแรกนี้เป็นสมมติที่มีการกระทำของมนุษย์รองรับอยู่ ซึ่งวัตถุประสงค์แรกเริ่มของสมมตินี้ก็เพื่อการกระทำที่มีจุดหมายเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์หรือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การสมมติทางการเงินขึ้นมาจึงเปรียบเสมือนเครื่องมืออย่างหนึ่ง เพื่อจะทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นไปได้อย่างรวดเร็วขึ้น เช่นการสมมติเงินตรา เพื่อความสะดวกและรองรับการแลกเปลี่ยนสินค้า การสมมติพันธบัตร หุ้น หุ้นกู้ สินทรัพย์ทางการเงินต่างๆ ฯลฯ เพื่อความสะดวกในการระดมทุนเพื่อใช้ในการผลิตหรือการสร้างสรรค์โครงการต่างๆ

ขั้นที่สอง เป็นสมมติทางการเงินที่เกี่ยวข้องพันหรือรองรับสมมติในขั้นแรก จึงนับว่าเกี่ยวพันและรองรับสมมติที่สนับสนุนกิจกรรมเศรษฐกิจหรือการกระทำอันเป็นประโยชน์ของมนุษย์อยู่ด้วย เป็นสมมติที่เกิดตามสมมติขั้นแรกมาและช่วยอำนวยความสะดวกแก่การจัดการหรือความเป็นไปและการทำงานของสมมติขั้นแรก โดยเป็นสิ่งที่แสดงความเคลื่อนไหวของสมมติขั้นแรกอีกทีหนึ่งหรือเรียกว่าเป็น 'ราคา' เช่น อัตราดอกเบี้ย อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ราคาหุ้น ดัชนีตลาดหุ้น เป็นต้น

ขั้นที่สาม เป็นสมมติทางการเงินที่ตั้งอยู่บนสมมติขั้นที่สองหรือใช้สมมติขั้นที่สองรองรับ การใช้สมมติในขั้นนี้คือเพื่อสนับสนุนการจัดการสมมติในขั้นที่สอง คือการจัดการกับความผันผวนของสมมติขั้นที่สองหรือความผันผวนของราคา ที่เรียกว่า การป้องกันความเสี่ยง เช่น การป้องกันความเสี่ยงเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ย อัตราแลกเปลี่ยน ราคาของสินทรัพย์ทางการเงิน ราคาหุ้น ฯลฯ การจะป้องกันราคาในอนาคตไม่ให้ออกให้เกิดผลด้านลบได้ ก็ต้องเป็นการเข้าไปผูกพันอยู่กับความเป็นอนาคต เพื่อประกันขอบเขตของราคาที่ต้องการ หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ จะต้องเป็นเรื่องของสัญญาและความผูกพันในตลาดล่วงหน้าอันเกี่ยวเนื่องมาจาก 'ราคา' อนุพันธ์ทางการเงินคือสมมติทางการเงินในขั้นที่สามนี้

อนุพันธ์ทางการเงินดำรงอยู่ได้เพราะความเคลื่อนไหวของราคา หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าอนุพันธ์ทางการเงินอาศัยความแตกต่าง ความเคลื่อนไหว หรือความไม่อยู่คงที่ของราคา ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างของราคาระหว่างตลาดหรือระหว่างปัจจุบันกับอนาคต ถ้าไม่มีความผันผวนของราคาก็คงไม่จำเป็นต้องมีอนุพันธ์ทางการเงินเกิดขึ้น อนุพันธ์จึงเป็นผลของการประสานสิ่งต่างๆคือสมมติ(ราคา) เงื่อนไขปัจจุบันและอนาคต ความไม่อยู่คงที่ จนเป็นปัจจัยของข้อตกลงที่จะโอนถ่ายอำนาจในการใช้ทรัพยากร(เงิน)ระหว่างกัน ความสามารถในการประเมินค่าหรือการกะเก็งไปในอนาคตจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จของการประกอบธุรกรรมประเภทนี้ ลักษณะองค์ประกอบของอนุพันธ์และคุณสมบัติของการประสบความสำเร็จในการดำเนินการจึงแทบไม่ต่างกับคุณลักษณะของการเก็งกำไรเลย

การใช้อนุพันธ์ทางการเงินมีเพื่อวัตถุประสงค์ของทั้งการปกป้องความเสี่ยงและการเก็งกำไร แต่ในความเป็นจริง การป้องกันความเสี่ยงและการเก็งกำไรคือลักษณะของกิจกรรมเดียวกันและใช้วิธีการเดียวกันคือการหากำไร เพียงแต่จุดมุ่งหมายและภาวะที่ต้องการนั้นต่างกัน โดยการป้องกันความเสี่ยงทางการเงินคือการส่งผ่านความเสี่ยงให้ผู้อื่น หรือการสร้างกำไรในธุรกรรมอื่นๆเพื่อป้องกันหรือชดเชยการขาดทุน ถ้ากล่าวถึงความไม่เสี่ยงหรือเสี่ยงน้อย ภาวะที่ต้องการก็คือภาวะที่ราคาไม่เคลื่อนไหวมากหรือไม่ผันผวน ก็จะเป็นภาวะที่มีความเสี่ยงด้านราคาน้อย ส่วนการเก็งกำไรนั้นคือการหากำไรหรือหาประโยชน์ ภาวะที่ต้องการคือภาวะที่ราคามีความเคลื่อนไหว มีความแตกต่าง เมื่อราคาไม่อยู่กับที่ก็จะเป็นประโยชน์แก่การหากำไร

เงื่อนไขข้อตกลงของเครื่องมืออนุพันธ์นั้นมีลักษณะที่เหมาะสมแก่การหากำไรอยู่แล้วดังที่ได้อภิปรายมาแล้วข้างต้น จึงเป็นการยากที่จะแยกแยะธุรกรรมการป้องกันความเสี่ยงและการเก็งกำไรออกจากกัน อย่างไรก็ตามก็มีข้อพิจารณาบางประการของการใช้เครื่องมืออนุพันธ์เพื่อการเก็งกำไร กล่าวคือ เนื่องจากการป้องกันความเสี่ยงจากราคาจะต้องมีกิจกรรมหลักรองรับ เช่น เมื่อธุรกรรมหลักที่ทำมีทิศทางของราคาไปในด้านหนึ่ง ก็จะมีการป้องกันความเสี่ยงไปในทิศทางตรงข้าม เป็นการเผื่อว่าราคาตลาดจะผันผวนไปในทิศทางที่ปกป้องความเสี่ยงอยู่ ก็จะได้กำไรไปในทิศทางนั้น เพื่อชดเชยการขาดทุนในธุรกรรมหลัก หรือถ้าราคาเคลื่อนไหวไปในทิศทางของธุรกรรมหลัก การขาดทุนในทิศทางของการป้องกันความเสี่ยงก็จะถูกจำกัดอยู่ ดังนั้นหลักการที่จะถือว่าการใช้อนุพันธ์ทางการเงินเป็นการใช้เพื่อปกป้องความเสี่ยงนั้น น่าจะถือได้ว่าจะต้องมีกิจกรรมหลักบางอย่างรองรับอยู่ เช่น การค้าระหว่างประเทศ การลงทุนโดยตรง การลงทุนทางการเงิน ฯลฯ ถ้าไม่มีกิจกรรมหลัก การใช้อนุพันธ์นั้นก็จะเป็นการหาประโยชน์จากความแตกต่างของราคาเท่านั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่าการแยกแยะการใช้อนุพันธ์เพื่อการเก็งกำไรทำได้โดยการอ้างอิงไปถึงกิจกรรมหลักของการทำสัญญาอนุพันธ์ การที่ไม่มีกิจกรรมหลักใดๆรองรับอยู่เลยก็จะนับได้ว่าเป็นการทำสัญญาเพื่อประโยชน์ของการเก็งกำไรแต่เพียงอย่างเดียว

การเก็งกำไรในทางการเงินนั้นนอกจากจะเป็นเรื่องที่ไม่ชอบธรรมในระบบเศรษฐกิจและการเงินที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมแล้ว ยังเป็นส่วนที่ทำให้ส่วนรวมเสียหายในวงกว้างอีกด้วย ซึ่งต่างจากการเล่นเก็งกำไรในบ่อนการพนันที่นอกจากการที่ส่วนรวมจะได้รับผลกระทบจากการใช้เงินไปแบบไม่ก่อให้เกิดผลผลิตทางเศรษฐกิจแล้ว ผลเสียทางการเงินและเศรษฐกิจโดยตรงจะจำกัดวงตกอยู่กับผู้พนันและผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้นั้นเท่านั้น ส่วนการเก็งกำไรในตลาดการเงินจะส่งผลเสียหายถึงส่วนรวมอย่างรุนแรงและกว้างขวางมากกว่า

ธุรกรรมในตลาดการเงินของโลกที่เกิดจากการใช้อุปกรณ์ทางการเงินมีผลทำให้ราคาของสิ่งที่มีอุปพันธ์นั้นอิงอยู่เกิดความเคลื่อนไหวมากขึ้น ซึ่งถ้าเป็นธุรกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกิจกรรมหลักที่ไม่ใช่การเก็งกำไร ราคาของตลาดที่เคลื่อนไหวนั้นก็เกิดจากความต้องการที่แท้จริงที่เกี่ยวข้องถึงประโยชน์ส่วนรวมคือเพื่อป้องกันความเสี่ยงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ถ้าเป็นธุรกรรมที่เกิดโดยใช้อุปกรณ์ทางการเงินในการเก็งกำไรแล้ว ราคาที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวที่เกิดจากความต้องการเก็งกำไรนั้น ก็จะเป็นส่วนของความผันผวนของราคาที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความจริงหรืออิงอยู่บนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำประโยชน์ ความเคลื่อนไหวของราคาที่เกิดจากการเก็งกำไรจึงถือว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงของราคาที่เป็นส่วนเกิน ทำให้ตลาดมีความผันผวนของราคาที่สูงขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น ในทางกลับกัน ความเคลื่อนไหวหรือความแตกต่างของราคาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการเก็งกำไร เนื่องจากราคาที่ไม่เคลื่อนไหวหรือเคลื่อนไหวน้อยย่อมไม่เอื้อต่อการเก็งกำไร ฉะนั้น การเก็งกำไรนำมาซึ่งความเคลื่อนไหวของราคาตลาด ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์ต่อการเก็งกำไรต่อไปอีกต่อหนึ่ง แต่ความผันผวนของราคาเป็นสิ่งที่ผู้สรรคสร้างกิจกรรมหลักที่เป็นประโยชน์ไม่ต้องการ

ตัวอย่างของอุปกรณ์ทางการเงินของอัตราแลกเปลี่ยนจะช่วยให้เห็นภาพการหาประโยชน์ของนักเก็งกำไรได้ดีขึ้น ถ้าเปรียบตลาดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศซึ่งเป็นสินทรัพย์อย่างหนึ่งที่อุปพันธ์อ้างอิงถึงเสมือนคลองสายหนึ่งที่ปกติมีพื้นผิวน้ำสงบ จะมีคลื่นบ้างก็เกิดจากฝายของเรือพ่อค้าแม่ค้าขายเรือที่บรรทุกสินค้าสัญจรค้าขายไปมา เมื่อเกิดการสัญจรในตลาดเพิ่มมากขึ้น คลื่นที่เกิดจากฝายก็เกิดเพิ่มมากขึ้นตามด้วย จนเรือค้าขายบางลำไม่แน่ใจว่าคลื่นน้ำที่เกิดมากขึ้นๆจะทำให้ตนเองเสียหายจากการที่เรือกระทบกระแทกกับคลื่นจนทำให้สินค้าตกลงลงน้ำหรือจะทำให้เรือล่มลงหรือไม่ จึงยอมเสียเงินเพื่อจ้างเรือที่ใช้เครื่องยนต์ลากจูงเรือของตนเองไปให้ถึงจุดหมายโดยตลอดรอดฝั่ง เรือยนต์รับจ้างซึ่งเป็นเรือใหญ่แล่นไปในคลองก็ทำให้เกิดคลื่นเช่นกัน แต่ผู้สัญจรต่างก็เข้าใจดีว่าเป็นวิถีทางหนึ่งของการทำประโยชน์ให้เรือค้าขายบางลำที่ต้องการบริการเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม ในลำคลองนั้นยังมีคนอยู่จำนวนหนึ่งที่สังเกตเห็นว่าการเกิดคลื่นเป็นประโยชน์แก่พวกตน เช่น บางคราวเกิดคลื่นใหญ่กระทบเรือที่ไม่มีเครื่องยนต์ลากจูง ก็ทำให้เรือบางลำเสียการทรงตัวและสินค้าตกลงหายไปในน้ำ

บ้าง ก็เป็นโอกาสของพวกเขาเหล่านี้ที่จะมเก็บสินค้าหรือของมีค่าที่ตกหล่นในน้ำมาเป็นของๆ ตน เมื่อรู้ถึงประโยชน์ของคลื่นดังนี้แล้ว คนพวกนี้จึงคิดนำเครื่องยนต์มาติดไว้กับเรือของตนเอง เพื่อทำให้เกิดคลื่นโดยเฉพาะ โดยเรือพวกนี้ไม่ได้ทำการค้าขายอะไรเพียงแต่สัญจรไปในลำคลอง และทำคลื่นให้เกิดมากๆ เพียงอย่างเดียว ต่อมาเมื่อเกิดเรือสร้างคลื่นมากๆ จึงทำให้การสัญจรในลำคลองลำบากมากขึ้น จากเดิมพ่อค้าที่ไม่เคยจ้างเรือยนต์ลากจูงก็จำเป็นต้องจ้าง ทำให้ต้องมีต้นทุนในการค้าขายเพิ่มเติมซึ่งพ่อค้าก็ทำการชดเชยเข้าไปในราคาของสินค้าที่ขายให้แก่ผู้ซื้อ คนในเรือที่สร้างคลื่นก็ยังหาประโยชน์จากการนี้ไปเรื่อยๆ นักสร้างคลื่นบางคนก็มีความสามารถในการรวบรวมทุนได้มาก จึงต่อเรือสร้างคลื่นขนาดใหญ่ขึ้นมาและหาประโยชน์โดยการประเมินหรือเฟ่งเล็งเรือที่บรรทุกสินค้าหรือทรัพย์สินทีละมากๆแต่มีคนขับเรือที่ไม่ชำนาญการหรือไม่ก็มองเห็นจุดอ่อนที่ตัวเรือลำนั้น ซึ่งการจมเรือใหญ่ได้ก็หมายถึงจะได้สมบัติมากขึ้นนั่นเอง

ตัวอย่างข้างต้นเปรียบเทียบแสดงตลาดการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ กับคลองสายหนึ่ง การพายเรือสัญจรไปมาคือการทำธุรกรรมระหว่างประเทศซึ่งอาจจะเป็นการค้า การลงทุน ฯลฯ ที่ต้องการเงินตราต่างประเทศ คลื่นหรือการกระเพื่อมของน้ำที่เกิดจากการพายเรือสัญจรจึงเปรียบเหมือนราคาตลาดของเงินตราต่างประเทศซึ่งจะขึ้นหรือลงมากน้อยแล้วแต่ความต้องการของธุรกรรม ความเสี่ยงของการทำธุรกรรมในตลาดก็คือ ราคาของเงินตราที่เคลื่อนไหวขึ้นลงไม่แน่นอนซึ่งอาจส่งผลเสียหายแก่ธุรกรรม คือคลื่นที่อาจทำให้เรือเอียงและสินค้าตกหล่นเสียหาย เรือยนต์ที่รับจ้างลากจูงคือธนาคารพาณิชย์หรือสถาบันการเงินที่รับประกันความเสี่ยงแก่ผู้ดำเนินธุรกรรมที่จะไม่ให้เกิดความเสียหาย โดยเครื่องยนต์ที่ติดเรือลากเปรียบเหมือนเครื่องมืออนุพันธ์ทางการเงินที่ทำให้การป้องกันความเสี่ยงเป็นไปได้ ส่วนเรือยนต์ที่เป็นนักสร้างคลื่นคือนักเก็งกำไรที่ได้ประโยชน์จากคลื่นหรือความผันผวนของราคา และเป็นผู้สร้างคลื่นในตลาดขึ้นมาโดยการซื้อขายเงินตราที่ใช้เครื่องมืออนุพันธ์และไม่มีธุรกรรมหลักที่ทำประโยชน์สนับสนุนอยู่ เปรียบเสมือนการสัญจรเพื่อสร้างคลื่นโดยไม่มีจุดมุ่งหมายการเดินทางที่แน่นอนจริงๆนอกจากการเคลื่อนไหวของตัวเองไปเรื่อยๆอยู่ในตลาด และผู้สร้างคลื่นที่มีเรือใหญ่ก็คือนักเก็งกำไรที่เป็นกองทุนขนาดใหญ่

จากตัวอย่างข้างต้นจะช่วยทำให้เห็นบทบาทของการเก็งกำไรและการป้องกันความเสี่ยงว่าต่างกันอย่างไร เครื่องยนต์ที่ติดเครื่องให้เรือคือเครื่องมืออนุพันธ์ทางการเงินที่สามารถให้ประโยชน์ทั้งแก่การป้องกันความเสี่ยงและการเก็งกำไร อยู่ที่ว่านำมาใช้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมหลักที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือไม่ โดยที่ความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของราคามากๆหรือความไม่แน่นอนที่สูงขึ้นเป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ของตลาดการเงิน ดังนั้น การเก็งกำไรคือการหาประโยชน์โดยปราศจากธุรกรรมทางเศรษฐกิจรองรับ มีผลเท่ากับการสร้างความเดือดร้อนให้

ตลาดที่ตนเองอิงอยู่ คือการทำให้ราคามีความผันผวนเพิ่มขึ้นจากเดิมและการเอาประโยชน์จากความผันผวนนั้น

4.4.4 ข้อสังเกตเกี่ยวกับอนุพันธ์ทางการเงิน swap: กรณีวิกฤตค่าเงินบาทของไทยปี 2539 - 2540

ธุรกรรม swap อัตราแลกเปลี่ยนมีบทบาทสำคัญในวิกฤตค่าเงินบาทในปี 2539 – 2540 เพราะถูกใช้ควบคู่ไปกับการซื้อขายอัตราแลกเปลี่ยนในตลาดซื้อขายทันทีสำหรับทั้งการป้องกันและโจมตีค่าเงินบาท แม้การ swap จะถูกนำมาใช้โดยฝ่ายที่ป้องกันค่าเงินบาทคือ ธนาคารแห่งประเทศไทยด้วยเช่นเดียวกับฝ่ายที่โจมตีค่าเงินหรือนักเก็งกำไรก็ตาม แต่ผลของการกระทำเช่นนั้น ก็มีได้เป็นการพยุงค่าเงินบาทแต่ทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินบาทไหลกลับไปสู่ นักเก็งกำไร เอื้อให้ฝ่ายเก็งกำไรมีเงินบาทใช้กลับมาโจมตีค่าเงินบาทโดยต่อเนื่อง

กล่าวโดยสังเขปถึงการโจมตีค่าเงินบาทเริ่มจากการที่นักเก็งกำไรพร้อมใจกันขายเงินบาทแลกกับการซื้อเงินดอลลาร์เพราะคาดการณ์ว่าเงินบาทควรมีราคาต่ำลง ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงทำการปกป้องค่าเงินบาทไม่ให้มีราคาต่ำลงโดยการเข้ารับซื้อเงินบาทและขายเงินดอลลาร์ในตลาดซื้อขายทันที พร้อมกันนั้นก็ทำธุรกรรม swap ในด้านตรงข้ามไปด้วย คือ การขายบาทและซื้อดอลลาร์เพื่ออัดฉีดเงินบาทเข้าตลาดเพื่อลบล้างผลของการซื้อเงินบาทที่ได้ พยุงราคาในตลาดซื้อขายทันทีเอาไว้ เพื่อที่ว่าปริมาณเงินบาทในตลาดซื้อขายทันทีจะไม่ลดลง และอัตราดอกเบี้ยก็จะไม่แพงขึ้น แต่ผลของการทำเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าเป็นการถ่ายเทเงินบาทคืนให้แก่ นักเก็งกำไรให้มีเงินบาทกลับมาเทขายเก็งกำไรอีกครั้งหนึ่ง ทำให้การเก็งกำไรเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องเพราะเงินบาทในตลาดไม่ขาดแคลน เพราะสามารถนำมาขายเพื่อลดราคาให้ลดลงได้ในรอบใหม่ จนกระทั่งธนาคารแห่งประเทศไทยต้องเปลี่ยนวิธีการโดยการ

“ .. สั่งไปยังธนาคารพาณิชย์ไทยไม่ให้ปล่อยเงินบาทให้กับสถาบันการเงินต่างประเทศ ยกเว้นถ้ามีธุรกรรมที่แท้จริงอยู่ เช่น เป็นการจ่ายเงินเพื่อการนำเข้า มาตรการนี้ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนในตลาดทันทีในต่างประเทศลดลงอย่างรวดเร็ว ..”⁶⁶

⁶⁶ คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.), รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2541), หน้า 64.

การเปลี่ยนมาตรการการปกป้องค่าเงินบาทมาเป็นวิธีดังกล่าวของธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นการทำให้นักเก็งกำไรต้องขาดทุนสูงมากเพราะต้องแสวงหาเงินบาทในราคาที่สูงขึ้นเพื่อมาส่งมอบให้ธนาคารแห่งประเทศไทย⁶⁷ แต่แม้มาตรการดังกล่าวจะได้ผล แต่สถานะทุนสำรองเงินตราต่างประเทศของไทยได้ลดน้อยลงมากแล้วจากการปกป้องค่าเงินบาทโดยการซื้อขายในตลาดซื้อขายทันทีและการทำธุรกรรม swap มาอย่างมากมายก่อนหน้านี้ ทำให้ทางการไทยก็ต้องทำการลอยตัวค่าเงินบาทในที่สุด โดยนักเก็งกำไรเป็นฝ่ายได้กำไรจากเงินทุนสำรองของประเทศไทยไปอย่างมหาศาล

อนึ่ง ในช่วงการทำ swap ของธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น รายงานของสปร.ได้กล่าวถึงคู่ค้าของการทำ swap ว่า

“มักจะเป็นผู้แทนที่ธปท.เลือกให้เป็นตัวแทนในธุรกรรมแต่ละครั้ง ผู้แทนเหล่านี้มีธนาคารไทยขนาดใหญ่ 4 ธนาคาร (กรุงเทพฯ กรุงไทย กสิกรไทย และไทยพาณิชย์) ธนาคารต่างประเทศที่มีสาขาในไทย รวมไปถึงสถาบันการเงินต่างประเทศอีกด้วย ตามความเข้าใจของธปท. คู่ค้าจะทำสัญญากับธปท.ในฐานะเป็นตัวแทน (agent) ของธปท. ในตลาด กล่าวคือคู่ค้าจะไปทำสัญญาต่อกับผู้อื่น และคิดค่าปวดยการจากธปท.แต่ก็ไม่มีอะไรที่จะกีดกันไม่ให้คู่ค้าบางรายหันมาทำสัญญากับตนเองหรือกับบริษัทในเครือ หรือใช้ข้อมูลที่ได้จากธุรกรรมของธปท.ไปทำธุรกรรมกับคนอื่น ในหลายกรณีมีข่าวออกมาเป็นระลอกว่าคู่ค้าของธปท. คือผู้ที่อยู่ในหมู่นักเก็งกำไรที่เข้ามาโจมตีเงินบาทเสียเอง”⁶⁸

จากกรณีวิกฤตค่าเงินบาทของไทยครั้งนี้ มีข้อสังเกตที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของการมีธุรกรรมที่แท้จริงรองรับการทำธุรกรรมอนุพันธ์ทางการเงินดังนี้

1. ถ้ามีเกณฑ์ว่าการทำธุรกรรมอนุพันธ์ทางการเงิน (ในที่นี้คือ swap) จะกระทำได้จะต้องมีธุรกรรมที่แท้จริงรองรับอยู่แล้ว การโจมตีค่าเงินหรือการป้องกันค่าเงินบาทก็ตามโดยการใช้ swap คงทำไม่ได้เพราะไม่มีธุรกรรมที่แท้จริงหนุนอยู่ การโจมตีเพื่อการเก็งกำไรและการป้องกันค่าเงินก็ต้องเกิดขึ้นในตลาดการซื้อขายทันทีเท่านั้น

การค้าเงินตราต่างประเทศในตลาดการซื้อขายทันที ในความเป็นจริงก็สมควรมี

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

ธุรกรรมที่แท้จริงรองรับอยู่ทั้งหมดเพื่อที่จะแสดงถึงความมุ่งหมายที่แท้จริงของการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตาม การซื้อขายเงินตราต่างประเทศระหว่างสถาบันในตลาดซื้อขายทันที ไม่มีการระบุถึงธุรกรรมที่แท้จริงเพราะเป็นการซื้อขายในปริมาณมาก จึงทำให้การทำการซื้อขายเพื่อโจมตีค่าเงินและเก็งกำไรสามารถเกิดขึ้นได้ในตลาดการซื้อขายทันทีเช่นกัน

แต่หากแม้จะมีการโจมตีค่าเงินเพื่อการเก็งกำไรเกิดขึ้นในตลาดซื้อขายทันที การโจมตีค่าเงินจะมีข้อจำกัดอยู่ที่อุปทานของเงินสกุลที่ถูกโจมตีในตลาด ซึ่งย่อมต้องมีปริมาณจำกัดตามที่มีหมุนเวียนอยู่จริง นั่นคือ การโจมตีเพื่อเก็งกำไรก็จะพบกับภาวะความสิ้นสุดได้ขึ้นอยู่กับปริมาณเงินจริงที่มีอยู่ในตลาด แต่การใช้เครื่องมืออนุพันธ์ (swap) อำนวยให้เงินไหลกลับเข้าตลาดไปสู่ผู้มั่งคั่งเก็งกำไรอีกเพื่อการเก็งกำไรเกิดขึ้นต่อไปโดยไม่รู้จบ ผู้ที่ป้องกันค่าเงินจึงต้องจ่ายแพ็คเกจเพราะหมดเงินที่จะต่อสู้กับนักเก็งกำไรที่มีกำลังเงินมหาศาลกว่า ในกรณีดังกล่าวนี้ จึงแสดงว่าการ swap โดยที่ไม่มีธุรกรรมแท้จริงรองรับนั้น สามารถกลายเป็นเครื่องมือของการเก็งกำไรที่มีประสิทธิภาพและใช้เบียดเบียนผู้อื่นได้ตามเป้าประสงค์ของนักเก็งกำไรได้มากกว่าการโจมตีค่าเงินโดยไม่มีการใช้เครื่องมืออนุพันธ์ซึ่งจะมีข้อจำกัดที่อุปทานของเงินสกุลที่ถูกโจมตี

2. การทำ swap โดยไม่ต้องมีธุรกรรมแท้จริงรองรับและไม่ต้องรายงานต่อธนาคารกลางนั้น ทำให้เป็นเรื่องที่สืบค้นได้ยาก ในกรณีวิกฤตค่าเงินครั้งนี้ การทำ swap จึงกลายเป็นเครื่องมือเก็งกำไรที่ใช้ได้ผลดีท่ามกลางภาวะราคาที่ผันผวน การที่ธนาคารพาณิชย์ในประเทศจะเป็นผู้มีส่วนร่วมโจมตีและเก็งกำไรค่าเงินบาทเสียเองหรือไม่นั้นจึงเป็นเรื่องที่อาจเป็นไปได้ ซึ่งถ้าข้อสงสัยนี้มีส่วนที่เป็นความจริง การกระทำเช่นนี้จะเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกับจริยธรรมอย่างมาก ที่ธนาคารพาณิชย์ในประเทศจะกลายเป็นผู้ทำร้ายสังคมเสียเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ธุรกิจการเงินการธนาคารในทัศนะของพุทธศาสนา

5.1 จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ

ในการประกอบกิจการงานนั้น พุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธกิจกรรมหรือการงานที่ทางเศรษฐกิจในยุคนั้นกำหนดไว้ว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังในกฎพันตสูตรที่มีการส่งเสริมให้ทุนหรือรางวัลแก่ผู้ขยันในการผลิต การค้า และการให้บริการ⁶⁹ จากพระสูตรนี้ ยังนับว่าพุทธศาสนามีทัศนะส่งเสริมการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอีกด้วย นอกจากนี้ นอกจากหลักโดยทั่วไปของการประกอบกิจการงานว่าจะต้องเป็นการทำงานที่มีความชอบธรรมหรือสัมมาอาชีวะ ซึ่งคือการละมิจฉาอาชีวะอันเป็นการโกง หลอกหลวง การประจบสอพลอ การทำเล่ห์ การบีบบังคับขู่เข็ญ และการเอาลาภต่อลาภ⁷⁰แล้ว ในแง่เฉพาะเจาะจงก็คือการงานนั้นจะต้องประกอบด้วยการออกแรงกายด้วยความขยันหมั่นเพียร และที่สำคัญคือการทำงานนั้นจะต้องไม่เป็นโทษ⁷¹ การงานที่ไม่เป็นโทษนั้น อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการทำงานที่ไม่มีความเบียดเบียนและกระทำแล้วเกิดประโยชน์หรือมีคุณค่าเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม การทำกิจกรรมที่ไม่เบียดเบียนกับการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์นั้น อาจไม่ใช่กิจกรรมเดียวกัน ความไม่เบียดเบียนย่อมมาก่อนการทำให้เกิดประโยชน์ เช่น กิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์แต่จะต้องเบียดเบียนชีวิตสัตว์หรือสิ่งแวดล้อม ก็ย่อมไม่สอดคล้องกับทัศนะพุทธที่ถือการอยู่ร่วมกันอย่างไม้อาเปรียบกัน พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงการค้าขาย 5 ประการว่าเป็นการค้าขายที่อุบาทว์ไม่ควรประกอบ คือ การค้าขายอาวุธ สัตว์ เนื้อสัตว์ น้ำเมาหรือสิ่งเสพติดและยาพิษ⁷² เพราะการค้าสิ่งเหล่านี้คือการกระทำที่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนชีวิตหรือสติปัญญาผู้อื่นและทำให้การเบียดเบียนนั้นแพร่หลาย เนื้อสัตว์มีประโยชน์เพราะมีโปรตีนที่ทำให้ร่างกายมนุษย์เจริญแข็งแรงแต่ก็เป็นการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น จากคำสอนข้อนี้จึงแสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงถือเอาการไม่เบียดเบียนมาก่อนการได้รับประโยชน์ของมนุษย์ การไม่เบียดเบียนจึงเป็นข้อสำคัญกว่าการได้รับประโยชน์

จากที่กล่าวมาข้างต้นว่าพุทธศาสนามีทัศนะสนับสนุนการประกอบกิจการทางเศรษฐกิจนั้น ก็แสดงว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปในทัศนะของพุทธ คือกิจกรรมที่ไม่เบียดเบียน

⁶⁹ ที.สี. 9/206/175

⁷⁰ ม.อ. 14/275/163

⁷¹ อ.จตุกก. 21/62/80

⁷² อ.จ. ปญจก. 22/177/211

และก่อให้เกิดประโยชน์ เช่น การผลิต การค้าและการให้บริการก็จะต้องไม่เบียดเบียนใครและทำประโยชน์ให้เกิดขึ้น

ในเรื่องของจุดหมายทางเศรษฐกิจนั้น โดยความเป็นจริงไม่ใช่จุดหมายในลักษณะที่มีจุดสุดท้ายที่จะต้องไปให้ถึง แต่พุทธศาสนามีจุดหมายต้องการให้พ้นจากความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากความขาดแคลนมากกว่า อย่างที่กล่าวไว้ว่าถ้าท้องยังหิวก็ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ นอกจากนั้นความขาดแคลนจะนำมาซึ่งความไม่สงบและอาชญากรรมในสังคม โดยสภาพดังกล่าวนี้ก็ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมทั้งสมาธิหรือวัชรยาน อาจกล่าวได้ว่าจุดหมายทางเศรษฐกิจโดยรวมที่สุดของพุทธศาสนาก็คือการกำจัดความยากจน อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ความจนเป็นทุกข์ในโลก⁷³ ฉะนั้นการกำจัดความยากจนจึงเท่ากับเป็นการกำจัดทุกข์ออกไปได้ส่วนหนึ่ง

จุดหมายทางเศรษฐกิจนั้นเป็นเรื่องของทั้งสังคมไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะบรรลุให้ถึงโดยเกี่ยวข้องกับรัฐหรือผู้ปกครองโดยฝ่ายเดียว และเพราะการเป็นเรื่องของทั้งสังคมจึงต้องเกี่ยวข้องกับหลายๆฝ่าย เนื่องจากเศรษฐกิจเป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์และการจัดการทรัพย์ ดังนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับทรัพย์จึงกำหนดทำที่ที่ควรจะเป็นเกี่ยวกับทรัพย์ได้ไม่ว่าในระดับบุคคลหรือในระดับรัฐ

5.1.1 ระดับบุคคล

ในระดับบุคคลนั้น การเกี่ยวข้องกับทรัพย์พอสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

- 1) หาทรัพย์ด้วยการประกอบกิจการอันชอบธรรม มีประโยชน์ ไม่เบียดเบียนและด้วยการลงแรงอย่างขยันหมั่นเพียร
- 2) ใช้ทรัพย์เพื่อเลี้ยงตน คนรอบข้าง ป้องกันอันตราย ทำบุญ บำรุงราชการ⁷⁴ โดยไม่เป็นหนี้⁷⁵ และมีเก็บไว้ประกอบกิจการกับยามฉุกเฉิน⁷⁶
- 3) มีท่าทีต่อทรัพย์และการบริโภคด้วยความไม่หลง ไม่พัวพัน และมีปัญญา⁷⁷

ถ้านับว่าทรัพย์เป็นวัตถุที่มีปริมาณ ลักษณะของการเกี่ยวข้องกับทรัพย์โดยความประพฤติปฏิบัติดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการแปรเปลี่ยนวัตถุหรือสิ่งที่เป็นปริมาณให้กลายเป็นคุณค่าคือ

⁷³ อ.จ. ปญจก. 22/316/364

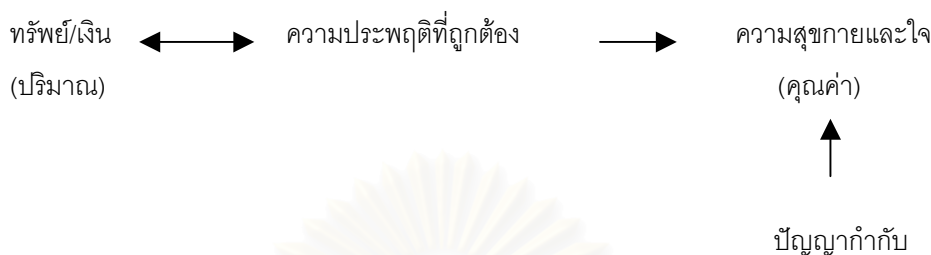
⁷⁴ อ.จ. ปญจก. 22/41/44

⁷⁵ อ.จ. จตุกก. 21/62/80 และ อ.จ. สตุตต. 23/144/257

⁷⁶ ที.ปา. 11/197/169

⁷⁷ อ.จ. ทสก. 24/92/176

ความสุขกายและความสุขใจ โดยมีปัญญากำกับเพื่อไม่ให้ติดหรือมัวเมาไปกับทรัพย์และความสุข การแปรเปลี่ยนและเชื่อมโยงวัตถุเป็นคุณค่าแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพประกอบ 5.1 การเกี่ยวข้องกับทรัพย์ตามแนวพุทธ

ในข้อปฏิบัติของความประพฤติที่ถูกต้องนั้นคือการหาอย่างไม่เบียดเบียน การใช้เพื่อตนเองและกระจายทรัพย์สู่คนอื่นและมีปัญญารู้เท่าทัน เป็นบทบาทของการปฏิบัติต่อทรัพย์ในระดับบุคคลซึ่งจะช่วยนำสังคมไปสู่เป้าหมายทางเศรษฐกิจคือการกำจัดความยากจนและเกิดความสงบสุขในสังคมได้

5.1.2 ระดับรัฐหรือผู้ปกครอง

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าความจนเป็นทุกข์ในโลก หน้าที่ของรัฐในเรื่องจุดหมายทางเศรษฐกิจคือ การทำให้ประชาชนพ้นจากความยากจน เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขราบรื่น ไม่มี ความวุ่นวายในสังคม ในจักกวัตติวัตถ์กล่าวถึงวิธีกำจัดความยากจนโดยการให้ทรัพย์⁷⁸ ในกฎทนต์ สุตตรกล่าวถึงการส่งเสริมผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ⁷⁹ ดังนั้นวิธีการกำจัดความยากจนตามคำสอนของพุทธศาสนาจึงกระทำได้ทั้งสองด้านคือ การกระจายทรัพย์จากรัฐสู่ผู้ยากจนโดยทานและการส่งเสริมความเติบโตทางเศรษฐกิจ

เมื่อเปรียบเทียบเป้าหมายทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมในเรื่องการกระจายทรัพย์กับวิธีการของทางพุทธศาสนา เป้าหมายทางเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมที่สำคัญประการหนึ่งคือการสร้างความจำเป็นทางเศรษฐกิจให้พอเพียงและการว่าจ้างงานเต็มที่ซึ่งก็เพื่อให้คนที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจมีงานทำ เป็นวิธีการของการกำจัดความยากจน พร้อมกันนั้นการที่เศรษฐกิจโตขึ้นมีผลทำ

⁷⁸ ที.ปา 11/43/60

⁷⁹ ที.สี 9/206/175

ให้ประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้นจากบริการและสินค้าที่พอเพียง การกระจายทรัพย์สินของทุนนิยมจึงอาศัยการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจเท่านั้น และเป็นการกระจายทรัพย์สินเฉพาะแก่ผู้ที่อยู่ในระบบการหมุนเวียนของเศรษฐกิจ วงจรการค้าและการหมุนเวียนของเงิน สินค้าจะเดินทางจากผู้ผลิตไปสู่ผู้ค้าและถึงมือผู้บริโภค ส่วนการไหลเวียนของเงินจะเป็นไปในทิศทางตรงข้าม คือจากผู้บริโภคไปสู่ผู้ค้าและผู้ผลิตและไหลวนกลับมาสู่ผู้บริโภคอีกครั้งในรูปของค่าจ้างแรงงาน ผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากการเติบโตของเศรษฐกิจและสามารถมีมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้นก็คือผู้ที่อยู่ในวงจรของระบบเศรษฐกิจเท่านั้น ซึ่งก็คือผู้ที่มีความสามารถเพียงพอหรือเรียกได้ว่าเป็นผู้แข็งแกร่งในสังคม ส่วนผู้ที่อยู่นอกวงจรของระบบเศรษฐกิจ คือผู้ที่ไม่มีความสามารถพอซึ่งเปรียบเสมือนผู้อ่อนแอ จะไม่ได้รับประโยชน์จากการกระจายทรัพย์สินของระบบเศรษฐกิจในลักษณะนี้ การกระจายทรัพย์สินเพื่อคนอ่อนแอในสังคมจึงไม่ได้อยู่ในเป้าหมายของเศรษฐกิจทุนนิยม

ส่วนเป้าหมายทางเศรษฐกิจของพุทธศาสนาที่มุ่งกำจัดความยากจนโดยการส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการช่วยเหลือโดยตรงแก่ผู้ยากจนในสังคม เป็นลักษณะการกระจายทรัพย์สินทั้งในวงจรของระบบเศรษฐกิจและการกระจายทรัพย์สินในแนวคิดคือจากรัฐสู่ผู้ยากจนที่อยู่นอกระบบเศรษฐกิจ ดังนั้น การที่รัฐแนวพุทธจะกระจายทรัพย์สินเพื่อขจัดความยากจนนั้นจึงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ เป็นต้นว่า รัฐจะต้องมีความมั่งคั่งพอและจะต้องมีการกำหนดความหมายของความเป็ผู้ยากจนในสังคมว่าเป็นประชาชนพวกใดบ้าง

ตามทัศนะของพุทธศาสนานั้น ความจำเป็นขั้นต้นที่สุดของชีวิตคือความอยู่รอด ดังเช่น การกำหนดให้พระภิกษุมีบริวารหรือเครื่องใช้สอยได้เพียงแปดอย่างคือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มืดโกน เข็ม ประคดเอว กระบอกกรองน้ำ เป็นนัยว่ามีสิ่งของจำเป็นเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น ดังนั้น เมื่อถือหลักเพื่อให้อยู่รอด โดยความหมายนี้ คนอ่อนแอหรือยากจนที่สุดในสังคมก็คือผู้ที่ถ้าไม่ได้รับการสงเคราะห์ก็จะไม่สามารถอยู่รอดได้ ความยากจนต่ำสุดย่อมหมายถึงการที่ไม่มีความสามารถหรือกำลังพอที่จะช่วยเหลือตนเองได้ คนที่ยากจนเช่นนี้คือ คนชรา คนป่วยหนัก คนพิการที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือผู้ช่วยเหลือตนเองไม่ได้โดยชั่วคราว เช่น เด็กที่ถูกทอดทิ้ง คนที่ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น

ความยากจนระดับถัดมาคือ ความยากจนเพราะไม่มีทุนประกอบอาชีพ จากคัมภีร์ที่กล่าวถึงการที่รัฐทำการแจกทุนให้แก่ผู้ขยันและผู้ยากจน เป็นสิ่งที่ทำได้เพราะประชากรยังคงมีน้อย การคัดเลือกคนขยันตั้งใจประกอบอาชีพที่สมควรได้รับทุนจึงอาจกระทำได้อย่างถูกต้องและโดยสุจริต แต่ในสมัยปัจจุบัน การแจกสิ่งของหรือเงินทองเพื่อบรรเทาความจนชั่วคราวชั่วคราวอาจเป็นสิ่งที่กระทำได้ แต่คงไม่ใช่ในความหมายของการให้ทุนเพื่อแก้ไขความจนอย่างถาวร เพราะเนื่องจากจำนวนประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้นมาก การคัดเลือกคนที่สมควรได้รับความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและโดยสุจริตจึงอาจจะกระทำไม่ได้ยาก อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาว่าทุนเฉพาะประเภทหนึ่งที่สามารถทำให้

พ้นจากความยากจนได้ก็คือ ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ เพราะคนที่ไม่มีความรู้หรือทักษะประกอบอาชีพก็คือผู้ยากจนอย่างแน่นอนเพราะหมายถึงการพึ่งพิงจากทุนเฉพาะที่เป็นแรงงานตนเท่านั้น ไม่มีทุนความรู้ที่จะยกระดับให้พ้นจากความยากจน ฉะนั้น รัฐแนวพุทธจึงควรให้ทุนประเภทช่วยเหลือการประกอบอาชีพแก่คนเหล่านี้ เพราะในการให้ความรู้ นั้น ผู้รับความรู้จำเป็นจะต้องมีความขยันและความตั้งใจจริงในการมาเรียนด้วยแล้วส่วนหนึ่งจึงสามารถนับเป็นการคัดเลือกบุคคลไปในตัว ซึ่งหลังจากเรียนสำเร็จแล้ว รัฐจะส่งเสริมการประกอบอาชีพแก่ผู้เรียนทั้งหมดหรือเฉพาะแก่ผู้ที่สมควรจะได้รับ เพราะจากการให้ความรู้และการฝึกอบรมก็จะสามารถทำให้ทราบได้ว่า ใครคือผู้ที่มีทุนทางความประพฤตินี้ก็คือ มีความขยัน ความสามารถ ฯลฯ คือสามารถสร้างความเชื่อได้ว่าจะเป็นผู้ตั้งใจประกอบอาชีพจริง รัฐก็อาจส่งเสริมโดยการให้ทุนประกอบการเริ่มต้นโดยปลอดดอกเบี้ยแก่บุคคลเหล่านั้น ซึ่งการส่งเสริมให้ทุนได้ในขอบเขตได้ก็คงแล้วแต่ความมั่งคั่งของรัฐ แต่ในขั้นแรก การให้ความรู้ในการประกอบอาชีพแก่ผู้ยากจนก็เท่ากับการให้ทุนแล้วนั่นเอง การช่วยเหลือหรือสงเคราะห์โดยการให้ทานในลักษณะนี้จึงยอมไม่ใช่เป็นการให้ทานแก่คนที่เกียจคร้านที่ไม่ยอมทำงาน ความยากจนไม่ว่าประเภทใด จะชั่วคราวหรือถาวร คือไม่ว่าจะสามารถสงเคราะห์ฟื้นฟูให้ช่วยตนเองต่อไปได้หรือไม่ก็ตาม ก็ควรได้รับการสงเคราะห์ให้มีความอยู่รอดก่อน ต่อเมื่อชีวิตอยู่รอดได้แล้ว จึงจะมีโอกาสปฏิบัติตนทำประโยชน์และความเพียรในทางโลกหรือทางธรรมต่อไป

จากการที่ทานคือความช่วยเหลือของผู้แข็งแรงสู่ผู้อ่อนแอกว่า ดังนั้นลักษณะที่เกี่ยวข้องอีกข้อหนึ่งของรัฐที่มีจุดหมายทางเศรษฐกิจตามแนวพุทธคือจะต้องมีความมั่งคั่งพอที่จะช่วยประชาชนที่ยากจนได้ ความมั่งคั่งนี้คือรายได้ของรัฐจากความเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นผลมาจากบุคคลที่ช่วยตนเองได้ในสังคม ความเติบโตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยปกติจึงจะต้องรองรับประชากรในประเทศที่เพิ่มขึ้นได้เพื่อมิให้รายได้ในประเทศตกต่ำลง ในอีกทางหนึ่ง เมื่อพูดถึงเศรษฐกิจของประเทศเมื่อสัมพันธ์กับภายนอกประเทศ ความมั่งคั่งของรัฐก็คือภาวะอย่างน้อยของประเทศชาติที่ไม่มีหนี้สิน ซึ่งความมีหนี้หรือไม่มีหนี้จะเป็นผลมาจากความสามารถในการผลิตและนิตยการใช้จ่ายของคนในประเทศเอง ที่ส่งผลปรากฏผ่านบัญชีดุลเดินสะพัดและบัญชีดุลการชำระเงินซึ่งจะนำไปสู่การวัดมูลค่าของเงินตราของประเทศ โดยค่าของเงินจะเป็นสิ่งที่ใช้วัดมูลค่าของสินทรัพย์และหนี้สินทุกอย่างในประเทศอีกทอดหนึ่ง ดังนั้นจะเห็นว่าการที่รัฐจะมีความมั่งคั่งเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายของการกระจายทรัพย์สินเพื่อขจัดความยากจนในประเทศได้นั้น จะขึ้นอยู่กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ลักษณะการใช้จ่ายของคนภายในประเทศนั่นเองรวมทั้งอัตราการเพิ่มของประชากร และหากแม้รัฐมีความมั่งคั่งเกินพอสำหรับการกำจัดความยากจนในประเทศแล้ว รัฐก็อาจให้ทานสู่ประเทศยากจนอื่นๆในโลกได้เช่นกัน เพราะทานตามทัศนะพุทธไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะหรือเชื้อชาติ และในอีกแง่หนึ่ง คือความหมายของการเฉลี่ยใช้ทรัพยากรของโลกอย่างทั่วถึง โอกาสของการอุปโภคบริโภคและการได้ใช้ทรัพยากรไม่ควรที่จะจำกัดอยู่เฉพาะแต่ผู้ที่แข็งแรงกว่าเท่านั้น ควรกระจายไปสู่มนุษย์ทุกคนโดยทั่วกัน

5.2 รูปแบบการใช้ทรัพย์สินแนวพุทธกับการหมุนเวียนของเงินในระบบเศรษฐกิจ

รูปแบบการใช้ทรัพย์สินของพุทธศาสนาที่สำคัญคือการใช้จ่ายส่วนของการบริโภคนั้น เป็นไปเพื่อตนเองเพียงแต่พอประมาณและกระจายทรัพย์สินให้ผู้อื่นรอบตัวและทำบุญ⁸⁰ โดยให้มีเหลือสำหรับการใช้จ่ายหรือลงทุนในส่วนของประกอบการงานและเงินเก็บสำรองเผื่อฉุกเฉิน ทั้งหมดนี้หมายถึงการใช้จ่ายในลักษณะอย่างไม่มีหนี้ (สมชีวิตา) ดังสังคาลกสูตรที่กล่าวว่า

“..เมื่อบุคคลออมโภคสมบัติอยู่ เหมือนแมลงผึ้งผนวกรัง โภคสมบัติย่อมถึงความสั่งสมดุจจอมปลวกอันตัวปลวกก่อขึ้น ฉะนั้นคฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นสะสมโภคสมบัติได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคสมบัติออกเป็นสี่ส่วน เขาย่อมสมานมิตรไว้ได้ พึงใช้สอยโภคสมบัติด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบการงานด้วยสองส่วน พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ด้วย หมายความว่าจักมีไว้ในยามอันตราย ดังนี้ ฯ ..”⁸¹

ถ้าลองสมมติการแบ่งการใช้จ่ายตามพระสูตรข้างต้นว่าเป็นการใช้จ่ายอยู่ในระบบเศรษฐกิจการเงินแบบปิด คือไม่มีความสัมพันธ์ค้าขายหรือลงทุนกับต่างประเทศและยังไม่มีระบบการธนาคาร อาจแทนการใช้จ่ายเป็นสมการได้ดังนี้

$$C + I + S = Y$$

เมื่อ C = ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภค

I = ค่าใช้จ่ายในการประกอบการงาน

S = เงินออม

Y = รายได้

จากรูปแบบการใช้ทรัพย์สินแนวพุทธนี้ จะพบข้อสังเกตหลายประการคือ

5.2.1 ระบบเศรษฐกิจ

การใช้จ่ายข้างต้นนี้เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจที่ยังไม่มีระบบการธนาคาร ดังนั้น การเกิดมีเงินออม(S)ขึ้น จึงหมายถึงการที่จะต้องการเงินจำนวนหนึ่งออกจากระบบการหมุนเวียนของ

⁸⁰ อญ. ปญจก. 22/41/44

⁸¹ ที.ปา. 11/197/169

เศรษฐกิจเพื่อเก็บออมไว้ในมือ ซึ่งจะทำให้ปริมาณการหมุนเวียนของเงินในระบบน้อยลงทุกทีจนเศรษฐกิจจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ถ้าไม่มีการเพิ่มเงินใหม่เข้าไปในระบบ การเพิ่มเงินเข้าไปชดเชยในระบบสามารถทำได้โดยอาศัยการผลิตในระบบที่มีประสิทธิภาพมากพอ คือมีอัตราอย่างน้อยที่เท่ากับการไหลออกของเงินออม หรือมีเช่นนั้นก็ต้องมีการไหลเข้าของเงินจากการค้าระหว่างประเทศ หรือระบบธนาคารที่จะนำเงินออมเวียนกลับมาเข้าสู่ระบบอีก แต่จากบริบทของสภาพการผลิตในสมัยพุทธกาลดังที่ได้มีการอธิบายมาแล้วว่าไม่มีการปรับปรุงประสิทธิภาพเท่าใดและยังไม่มีระบบธนาคาร กอปรกับสมัยพุทธกาลมีการประกอบการค้าระหว่างเมืองและระหว่างประเทศด้วย จึงทำให้พอจะสรุปได้ว่ารูปแบบการใช้ทรัพย์สินของพุทธนั้น เป็นการใช้ทรัพย์สินในระบบเศรษฐกิจแบบเปิด คือมีการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศและได้เงินหมุนเวียนในระบบจากช่องทางนี้

5.2.2 การกระจายทรัพย์สิน

ถ้าพิจารณาในด้านของการกระจายทรัพย์สินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ C และ I คือส่วนของทรัพย์สินที่กลับเข้าสู่การหมุนเวียนของเศรษฐกิจ 3 ส่วนหรือเท่ากับว่า 75% ของรายได้จะเป็นการกระจายทรัพย์สินกลับคืนสู่การหมุนเวียนของเงินโดยการใช้จ่าย อีก 1 ส่วนหรือ 25% เป็นส่วนที่เก็บออม และในส่วนรายละเอียดของค่าใช้จ่าย C ที่มี 1 ส่วนหรือ 25% ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคนั้น ก็รวมการอุปโภคบริโภคของตนเอง ญาติมิตร คนรอบข้าง ช่วยชาติ ทำบุญ ฯลฯ ไว้ด้วยทั้งหมด ซึ่งแสดงว่าในค่าใช้จ่ายส่วนนี้ จำนวนของการอุปโภคบริโภคในส่วนตัวเฉพาะตนเองแม้จะไม่มีภาระหนี้ก็ตามแต่เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายทั้งหมดแล้วมีแนวโน้มว่ามีสัดส่วนที่น้อยกว่าที่กระจายให้แก่ผู้อื่น

การใช้จ่ายลักษณะนี้จึงเป็นการกระจายทรัพย์สินสองรูปแบบในตัวเองคือ การกระจายเข้าระบบและการกระจายในแนวนอนสู่คนรอบข้างด้วย ตามหลักเศรษฐกิจทุนนิยม การกระจายทรัพย์สินจะเน้นการกระจายเข้าระบบโดยการใช้จ่ายอุปโภคบริโภคและการลงทุนเป็นหลักสำคัญ ผู้ที่ได้ประโยชน์จึงเป็นผู้อยู่ในวงจรเศรษฐกิจ ช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนที่อยู่ในระบบและนอกระบบจึงมีมาก แต่ลักษณะการใช้จ่ายแบบพุทธนั้น เป็นการกระจายทรัพย์สินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเช่นเดียวกันแต่เป็นในลักษณะที่มีการกระจายสู่คนอื่น ๆ ไปด้วยในคราวเดียว คือเท่ากับการที่ตนเองบริโภคน้อยและให้คนอื่น ๆ ได้มาบริโภคในส่วนที่ตนหามาได้ การกระจายทรัพย์สินลักษณะนี้จึงเท่ากับเป็นการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างบุคคลและช่วยลดทุกข์แก่คนอื่นในสังคมไปในตัว ดังในคัมภีร์ที่มีกล่าวไว้ว่า ผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข⁸²

⁸² พุ.ชา. 19/1674/316

5.2.3 ความไม่มีหนี้

การใช้จ่ายข้างต้นนั้นเป็นลักษณะการใช้จ่ายแบบไม่มีหนี้สิน คือใช้อุปโภคบริโภคและทำการทำงานอยู่ภายในรายได้และมีเหลือเก็บออมด้วย พระพุทธเจ้าไม่ทรงให้ใช้จ่ายอย่างมีหนี้เพราะหนี้จะทำให้เป็นทุกข์ หน่วยเศรษฐกิจและครัวเรือนตามรูปแบบการใช้จ่ายแบบพุทธนี้จึงไม่มีหน่วยใดที่เป็นหนี้ อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้อภิปรายมาแล้วในบทที่ 3 พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงเหตุหนึ่งที่ว่า ร่ำรวยได้ก็เพราะมีแหล่งความช่วยเหลือทางการเงินอยู่ซึ่งรวมถึงเงินกู้ยืม ดังนั้น การเป็นหนี้ในระบบเศรษฐกิจในทัศนะพุทธนั้น สามารถทำได้สำหรับนักธุรกิจที่มีความสามารถ มีความน่าเชื่อถือที่จะจ่ายชำระหนี้คืนได้ นักธุรกิจที่ได้เงินกู้ยืมก็มีโอกาสที่จะร่ำรวยได้ ถ้ามีระบบธนาคารขึ้นในเศรษฐกิจลักษณะนี้ ธนาคารก็จะเป็นผู้จัดการส่วนที่เกินดุลของทุกหน่วยในสังคมไปให้ผู้ต้องการใช้เงินทุน ซึ่งก็คือภาคธุรกิจ

5.2.4 การใช้จ่ายโดยไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของเงิน

จากนโยบายการเงินที่ควบคุมภาวะเศรษฐกิจได้โดยการควบคุมปริมาณเงินและอัตราดอกเบี้ยไปสู่การชักนำพฤติกรรมการใช้จ่ายของคน สิ่งนี้เป็นนัยบอกว่าคนเรามากอยู่ใต้อิทธิพลของปริมาณเงินและราคาของเงิน (อัตราดอกเบี้ย) เมื่อหันมาพิจารณาการใช้จ่ายแบบพุทธเพื่อดูว่าจะเป็นลักษณะการใช้จ่ายแบบที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินหรือไม่ ในเบื้องต้นจะพบว่าการใช้จ่ายแบบพุทธนี้เป็นสัดส่วนกับปริมาณรายได้ รายได้ที่เพิ่มขึ้นจะทำให้รายจ่ายเพิ่มขึ้นด้วย แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า การใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นก็เป็นรายจ่ายสำหรับทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่งการใช้จ่ายเพื่อตนเองเพิ่มขึ้นนี้ถือว่ายอมรับได้ ทั้งนี้เพราะค่าใช้จ่ายเพื่อผู้อื่นก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน รายจ่ายที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากรายได้เพิ่มขึ้นนี้จึงไม่ได้เป็นไปเพื่อตนเองฝ่ายเดียว ดังนั้นการจะกล่าวว่าเป็นการอยู่ภายใต้อิทธิพลของปริมาณเงินโดยสถานเดียวแบบเป็นไปเพื่อกิเลสตนเองก็ไม่น่าจะถูกต้อง และคงไม่สามารถเรียกได้ว่าอยู่ใต้อิทธิพลของเงินเพราะกิเลส เนื่องจากมีการกระจายทรัพย์ส่วนที่เพิ่มให้ผู้อื่นเช่นเดียวกับที่ให้ตนเอง

เมื่อพิจารณาอิทธิพลของเงินต่อมนุษย์ในด้านอัตราดอกเบี้ยบ้าง จะพบว่าการใช้จ่ายแนวพุทธไม่ได้รับอิทธิพลจากราคาของเงินหรืออัตราดอกเบี้ย เนื่องจากการใช้จ่ายแนวนี้เป็นลักษณะการดำรงชีวิตอย่างพอเหมาะพอควรหรือสมชีวิตา นั่นคือไม่จ่ายมากเกินไปกว่ากำลังที่หาได้ คือไม่เป็นหนี้และไม่ต้องการมากเกินไปกว่ากำลังความสามารถที่หาได้คือไม่ถึงกับไร้ ดังนั้นไม่ว่าอัตราดอกเบี้ยจะต่ำหรือ

สูงเพียงใดก็ยอมไม่สนใจให้เป็นหนี้หรือเก็งกำไรได้ แต่กระนั้นการใช้จ่ายลักษณะนี้ ก็ยังสามารถทำให้นโยบายการเงินควบคุมเศรษฐกิจได้อยู่เพราะเป็นการใช้จ่ายแบบเป็นส่วนกับรายได้

อนึ่ง มีภาวะทางเศรษฐกิจที่เรียกว่ากับดักสภาพคล่อง (Liquidity Trap) ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ดูเหมือนว่าคนจะไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงินคืออัตราดอกเบี้ยเช่นกัน กล่าวคืออัตราดอกเบี้ยต่ำก็ไม่สามารถชักจูงให้คนหันมาใช้จ่ายเพิ่มขึ้นได้ สถานการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อคนเกิดความไม่เชื่อมั่นในสภาวะเศรษฐกิจในอนาคตจึงไม่ต้องการใช้เงินและเก็บออมมากจนทำให้เศรษฐกิจโดยรวมฝืดเคือง สภาวะการณ์เช่นนี้เมื่อพิจารณาโดยผิวเผินคือการไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของราคาเงิน แต่เมื่อพิจารณาให้ละเอียดแล้วจะพบว่า การไม่ยอมใช้จ่ายเกิดขึ้นเพราะความต้องการความมั่นคงจากเงินออมและความต้องการที่จะออมมากๆ ซึ่งก็คือการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินนั่นเอง เป็นภาวะที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินสะสมค่ามากกว่าเงินแบบสื่อกลางการแลกเปลี่ยน จนทำให้มีการสะสมมากเกินไปและทำให้เศรษฐกิจส่วนรวมได้รับผลกระทบ

ส่วนภาวะการณ์เศรษฐกิจอีกแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายของคนที่อยู่ใต้อิทธิพลของเงินคือเศรษฐกิจฟองสบู่ ซึ่งเป็นภาวะการณ์ที่คนใช้จ่ายมากเกินไปเนื่องจากสภาวะสภาพคล่องในระบบมีมาก รายได้สูงขึ้นและอัตราดอกเบี้ยที่ดึงดูดให้เป็นที่ คนจึงตกอยู่ใต้อิทธิพลของทั้งปริมาณเงินและราคาเงินจนใช้จ่ายแบบเป็นหนี้ เก็งกำไรและปั่นราคา ซึ่งก็คือสภาวะการณ์ที่สร้างความเชื่อมั่นขึ้นจนเกินกว่าที่ความเป็นจริงจะรองรับได้ เมื่อมีการออกจากความเชื่อมั่นและหวนกลับมาสู่สภาพความเป็นจริงก็ทำให้คนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินเหล่านั้นประสบปัญหาไม่สามารถจ่ายหนี้ได้ ซึ่งปัญหาจะกระทบกันไปเป็นลูกโซ่ ระบบเศรษฐกิจจึงได้รับความเสียหายทั้งหมด ลักษณะนี้คือการตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงินจนตนเองและส่วนรวมเสียหายโดยการใช้จ่ายมากเกินไป ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้จ่ายแนวพุทธแล้ว การใช้จ่ายแนวพุทธนั้นเป็นการใช้จ่ายแบบสายกลาง คือไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงินจึงไม่ยอมหรือใช้จ่ายมากเกินไป

5.2.5 ระบบการธนาคาร

เมื่อพิจารณาความจำเป็นและเหตุผลของการมีระบบการธนาคารขึ้นในสังคม สามารถเทียบได้กับกระบวนการนำเอาการออมของผู้ที่มีความต้องการน้อยหรือมีศักยภาพในการแปรรูปทรัพยากรน้อยกว่าไปสู่ผู้ที่มีความต้องการมากกว่าหรือมีศักยภาพในการแปรรูปทรัพยากรสูงกว่า นอกจากนั้น มีเหตุผลซึ่งเป็นข้อสังเกตว่าการทำงานของระบบการธนาคารก็สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนา โดยประการแรกคือ เมื่อพิจารณาว่าถ้าลักษณะการใช้จ่ายแบบพุทธนี้เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจแบบปิดอย่างที่รายได้เฉลี่ยต่อประชากรไม่ลดลง ก็เป็นเรื่องที่สามารถเป็นไปได้โดยมีปัจจัยสองประการร่วมกันคือ การมีระบบธนาคารและการผลิตที่มีการปรับปรุง

ประสิทธิภาพพออยู่พอกิน กล่าวคือ ถ้าการผลิต(การเพิ่มขึ้นของเงินใหม่)มีประสิทธิภาพพอที่จะรองรับอัตราประชากรที่เกิดใหม่รวมทั้งมีระบบธนาคารอยู่ในระบบเศรษฐกิจ เพื่อที่ว่าเงินออมที่รั่วไหลออกจากระบบการหมุนเวียนจะได้รับการนำกลับเข้าสู่ระบบอีกครั้งผ่านระบบธนาคารและการให้กู้ เงินก็จะหมุนเวียนอยู่ได้โดยไม่มีปริมาณลดลงเรื่อยๆ

ประการถัดมา เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการหมุนเวียนของกระแสการเงิน การใช้จ่ายในลักษณะเพื่อการอุปโภคบริโภค (C) และการลงทุนหรือประกอบกิจการ (I) ของพุทธซึ่งกำหนดให้มีจำนวน 75%ของรายได้ ก็เทียบได้กับการนำเงินกลับเข้าสู่ระบบการหมุนเวียนอีกครั้ง เป็นการกระทำที่มีผลในลักษณะเช่นเดียวกับที่ธนาคารกระทำแต่ต่างกันตรงรูปแบบของเงิน คือธนาคารนำมาหมุนกลับในรูปของเงินกู้ ส่วนครัวเรือนหรือธุรกิจที่ไม่ได้กู้เงินกลับเข้าสู่ระบบในรูปของการใช้จ่ายและการลงทุน แต่ผลลัพธ์นั้นก็ถือว่าสอดคล้องกันเพราะเป็นการทำให้เศรษฐกิจไม่หดตัวลง

ประการสุดท้ายคือ การที่ธนาคารรับดูแลฝากเงินนั้นนับเป็นการช่วยผู้หาทรัพย์มาได้ให้เกิดความสุขในปัจจุบันประการหนึ่งคือ การรักษาคุ่มครองทรัพย์ให้พ้นจากโจรหรือภัยอันตรายต่างๆ (อารักขสัมปทา)⁸³ หน้าที่ของธนาคารในข้อนี้จึงนับว่าสอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนา

5.3 การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์

5.3.1 การดำเนินธุรกิจของธนาคารพาณิชย์กับจุดมุ่งหมายของรัฐ

จุดหมายของการดำเนินงานของธุรกิจธนาคารพาณิชย์แบบทุนนิยมคือการแสวงหากำไรสูงสุด ธนาคารพาณิชย์ทั่วไปจึงมีจุดหมายดังกล่าวนี้ นอกเหนือไปจากการดำเนินงานให้มีความมั่นคงสร้างความมั่นใจแก่ผู้ฝากเงินและมีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากที่ได้อภิปรายในบทที่แล้วมาในเรื่องของทฤษฎีการธนาคารว่าธุรกิจของการธนาคารพาณิชย์นั้นมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์อยู่บางประการคือ ผลของการดำเนินการหากำไรจะแปรผันกับความเสถียรต่อความมั่นคงเสมอ คือถ้าพยายามจะหากำไรมากย่อมต้องเสี่ยงต่อความมั่นคงสูง การที่ธนาคารพาณิชย์จะดำเนินธุรกิจโดยลำพังของตนเองเหมือนดังธุรกิจอื่นๆทั่วไปโดยไม่มีผู้ช่วยเหลือนั้น ก็จะทำให้สามารถหากำไรได้อย่างจำกัดและอาจไม่มากพอที่จะอยู่ในระบบของการแข่งขันหรือเผชิญกับภาวะวิกฤต เนื่องจากการดำเนินการหากำไรบางอย่างจะไม่สามารถกระทำได้ ดังนั้นบทบาทของการหากำไรจึงมีจำกัด แต่ถ้าธนาคารพาณิชย์ต้องการหากำไรมากขึ้นก็ต้องดำเนินธุรกิจแบบพึ่งพาภายนอกด้วยไม่ว่าใน

⁸³ อ.จ. สตุตท. 23/144/257

เวลาปกติหรือยามวิกฤต เช่น การพึ่งพารัฐที่ให้การค้ำประกันผู้ฝากเงินและเจ้าหนี้⁸⁴ ซึ่งช่วยในด้านความมั่นใจต่อธุรกิจการธนาคารพาณิชย์ ความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหาการขาดแคลนสภาพคล่อง การช่วยซื้อหุ้นเพิ่มทุนเมื่อประสบปัญหา ฯลฯ ธนาคารกลางเป็นผู้มีบทบาทให้ความช่วยเหลือเหล่านี้ต่อธนาคารพาณิชย์ ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์หนึ่งที่สำคัญของธนาคารกลางก็คือ การสร้างเสถียรภาพความมั่นคงของระบบการเงิน แต่การอาศัยพึ่งพิงธนาคารกลางของธนาคารพาณิชย์ย่อมหมายถึง ธนาคารพาณิชย์พึ่งพิงทั้งสังคมอยู่ด้วย เพราะธนาคารกลางคือตัวแทนของรัฐซึ่งทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประเทศ รัฐเป็นผู้ให้กำเนิดธนาคารกลางซึ่งก่อตั้งมาได้ด้วยภาษีจากประชาชน⁸⁵ และเงินของรัฐเพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูกิจการธนาคารพาณิชย์เมื่อประสบปัญหาก็ได้มาจากการระดมทุนจากประชาชนในรูปแบบของพันธบัตร⁸⁶

การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบันแม้ในด้านหนึ่งจะต้องพึ่งพาสังคมเมื่อเกิดปัญหา แต่ในด้านการดำเนินงานปกตินั้น ก็ยังต้องอาศัยการดูแล ตรวจสอบและกำกับจากธนาคารกลางอยู่อย่างใกล้ชิด เช่น การตรวจสอบการบริหารและระดับความเสี่ยง การจัดให้มีบรรษัทภิบาล (Corporate Governance) ในสถาบันการเงิน ความเพียงพอของเงินกองทุน และการดำรงสภาพคล่อง การปฏิบัติตามกฎหมาย ฯลฯ⁸⁷ กล่าวคือธนาคารพาณิชย์ยังคงดำเนินธุรกิจเพื่อกำไรสูงสุด โดยเป็นภาระของสังคมที่ต้องให้ธนาคารกลางให้เข้าไปมีบทบาทในการกำกับดูแลไม่ให้ธนาคารพาณิชย์ดำเนินงานไปในทางที่ล่อแหลมหรือพยายามทำกำไรมากเกินไปจนเสี่ยงต่อความมั่นคง ซึ่งจะส่งผลต่อเสถียรภาพของระบบการเงินทั้งระบบได้

⁸⁴ สันติธรา วิชาชาระยะ, ข้อบังคับกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงินว่าด้วยการประกันผู้ฝากเงินและเจ้าหนี้ของสถาบันการเงิน พ.ศ.๒๕๔๐(ฉบับที่๓)พ.ศ.๒๕๔๒[Online], 2000.แหล่งที่มา:

<http://www.bot.or.th/bothomepage/Special/FIDF/Laws&Regulations/gu405.htm>[2002, December 10]

⁸⁵ จิราวุฒนันท์ ธัญยะเจริญ,พระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485[Online], 2000.แหล่งที่มา:

http://www.bot.or.th/BOTHomepage/General/Laws_Notif_Forms/Legal/BOT/BOTact/BOTact.html[2002,December 10]

⁸⁶ สุนัน เขียววัฒนกุล,ประกาศกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงินเรื่อง การจำหน่ายพันธบัตรกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงิน ที่กระทรวงการคลังค้ำประกันต้นเงินและดอกเบี้ย พ.ศ.2544ครั้งที่5.[Online],2000.แหล่งที่มา

:<http://www.bot.or.th/bothomepage/BankAtWork/Bond/Announcement/FIDFAnnounce/FIDFBondAuction440420-2.htm>[2002, December 10]

⁸⁷ สืบศักดิ์ ทองศรีคำ, นโยบายกำกับตรวจสอบ สายกำกับสถาบันการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย มกราคม พ.ศ.2545.[Online],2000.แหล่งที่มา

:http://www.bot.or.th/bothomepage/BankAtWork/Financial_Supervision/Supervision/policy_thai.htm[2002, December 10]

จะเห็นได้ว่า จากกรณีที่ธนาคารพาณิชย์เป็นธุรกิจที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศจึงได้รับความช่วยเหลือทั้งจากรัฐและสังคมในหลายประการซึ่งมีความแตกต่างจากธุรกิจอื่นโดยทั่วไป แต่ธนาคารพาณิชย์ก็ยังคงแสวงหากำไรสูงสุดจากสังคมอยู่ตามกรอบของทุนนิยม ซึ่งถ้าพิจารณาตามทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว ผู้ที่อาศัยอยู่ในสังคมที่ได้รับความพึงพา ก็ควรมีสำนึกในความดีที่ตนได้รับและยอมดำเนินการตอบแทนการได้รับความพึงพานั้นด้วยความดี (กตัญญูตเวทิตา) มิเช่นนั้นก็จะถือได้ว่าเป็นการอยู่ในสังคมอย่างเป็นผู้ที่ไม่มีสำนึกในความดี เห็นแก่ตัวและเอาเปรียบผู้อื่น ในกรณีของการดำเนินธุรกิจของธนาคารพาณิชย์นั้นก็เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นผู้ได้รับจากรัฐและสังคมก็สมควรทราบและระลึกถึงอุปการคุณนั้นและตอบแทนคืนแก่รัฐและสังคมด้วย แม้ว่าความช่วยเหลือที่ได้รับจะมาจากเหตุผลของความจำเป็นคือ เป็นความสำคัญของเสถียรภาพของสถาบันการเงินต่อประเทศก็ตาม

เนื่องจากเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรเงินทุนในระบบเศรษฐกิจ ธนาคารพาณิชย์ในทัศนะของพุทธสามารถตอบแทนคืนแก่รัฐและสังคมได้โดยการดำเนินธุรกิจในลักษณะสอดคล้องและสนับสนุนเป้าหมายทางเศรษฐกิจของรัฐคือการกำจัดความยากจน ซึ่งในที่สุดผลประโยชน์จะตกอยู่แก่ทั้งสังคม คือการที่สังคมจะไม่มี ความทุกข์จากความยากจนและมีความสงบสุขยิ่งขึ้น การที่ธนาคารพาณิชย์จะสนับสนุนเป้าหมายของรัฐได้นั้น การดำเนินธุรกิจในลักษณะหากำไรสูงสุดจะต้องปรับเปลี่ยนเป็นการหากำไรโดยคำนึงถึงจุดหมายของประเทศหรือส่วนรวมด้วย ธนาคารแนวพุทธที่คำนึงถึงสังคมและดำเนินตามแนวทางนี้ก็จะได้รับเกียรติจากรัฐและความร่วมมือจากสังคมเป็นการตอบแทน ดังเช่น ในสมัยพุทธกาลที่ตำแหน่งเศรษฐีเป็นการได้รับเกียรติจากพระเจ้าแผ่นดินเพราะเศรษฐีร่วมมือกับพระเจ้าแผ่นดินในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ มีการบริจาคตานแก่สังคมซึ่งเป็นการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เศรษฐีจึงได้รับความนับถือจากสังคมด้วย ในทางการดำเนินธุรกิจธนาคารแนวพุทธ ถ้าธนาคารพาณิชย์มีการดำเนินธุรกิจไปในทางที่ช่วยเหลือเป้าหมายรวมของสังคมแล้ว ธนาคารก็ย่อมได้รับความนับถือและความร่วมมือจากประชาชนเป็นการตอบแทนเช่นเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้ธนาคารแนวพุทธดำเนินธุรกิจแข่งขันอยู่ได้ เพราะเมื่อธนาคารแนวพุทธไม่ทำธุรกิจหากำไรสูงสุด ก็อาจจะประสบความสำเร็จลำบากในการทำการแข่งขันด้านธุรกิจ ประชาชนที่เห็นในความดีก็จะร่วมกันฝากเงินที่ธนาคารแนวพุทธนี้แม้ว่าจะไม่ได้รับอัตราดอกเบี้ยสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับธนาคารอื่นๆ เป็นการสนับสนุนการทำความดีและช่วยเหลือซึ่งพากันในสังคม ธนาคารแนวพุทธก็จะสามารถมีต้นทุนที่ต่ำและแข่งขันในระบบได้แม้ไม่หากำไรสูงสุด ส่วนประชาชนเองก็ย่อมจะได้รับความสุขจากสภาพสังคมที่ดีขึ้น และการไม่เลือกอัตราดอกเบี้ยสูงสุดถือเป็นการไม่เก็งกำไรราคาซึ่งเป็นข้อปฏิบัติของการใช้จ่ายแนวพุทธ ด้วยความช่วยเหลือซึ่งพากันของทุกฝ่ายคือรัฐ ธนาคารพาณิชย์และประชาชน การดำเนินธุรกิจของธนาคารแนวพุทธก็ย่อมจะมีความเป็นไปได้

5.3.2 การจัดสรรทุนของธนาคารพาณิชย์ : การแปรจากปริมาณเป็นคุณค่า

ธนาคารพาณิชย์ดำเนินธุรกิจในการรวบรวมและจัดสรรเงินทุนของระบบเศรษฐกิจ การจัดสรรทุนนับเป็นหน้าที่และที่มาของรายได้หลักในการดำเนินธุรกิจ หน้าที่นี้นับว่ามีความสำคัญเพราะเท่ากับเป็นการจัดแบ่งหรือให้น้ำหนักความสำคัญแก่ประเภทของการทำกิจกรรมเศรษฐกิจซึ่งจะมีผลต่อชีวิตทางด้านวัตถุและสามารถชี้แนะลักษณะนิสัยการอุปโภคบริโภคของคนในสังคมได้ การจัดสรรที่ไม่เหมาะสม เช่นการส่งเสริมการผลิตหรือการนำเข้าค่าสินค้าฟุ่มเฟือยหรือสินค้าที่ทำให้มัวเมา ก็ย่อมทำให้ประชาชนผู้บริโภคมีนิสัยมัวเมาการบริโภคของฟุ่มเฟือย ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศเป็นหนี้และสังคมก็จะยากจนลงโดยรวมเพราะค่าของเงินตราของประเทศที่ใช้วัดมูลค่าของทรัพย์สินและหนี้สินของประเทศมีค่าจะต้องมีค่าลดลง นั่นคือ การที่อำนาจซื้อของประเทศมีค่าลดลง ดังนั้นการจัดสรรทุนของธนาคารพาณิชย์มีส่วนส่งผลถึงความมั่งมีหรือยากจนของประเทศด้วย

หลักการของการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของพุทธศาสนา คือ การแปรเปลี่ยนความเป็นวัตถุหรือปริมาณของทรัพย์สินให้เป็นคุณค่าคือความสุขกายและใจโดยผ่านการกระทำที่ถูกต้อง ในระดับของบุคคลก็จะต้องมีปัญญากำกับเพื่อไม่ให้ยึดติดและหลงใหลความสุขนั้น ส่วนการนำมาใช้ปฏิบัติในระดับองค์กรอย่างธนาคารพาณิชย์นั้น การพยายามทำให้การใช้ทรัพย์สินเป็นไปในลักษณะที่ทำให้มีสภาพที่เอื้อต่อการเกิดของปัญญานั้นก็เป็นสิ่งที่สามารถจะกระทำได้เช่นเดียวกัน

ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเงินจะมีเฉพาะแต่การวัดกันที่ปริมาณกับราคา เช่นเดียวกันกับการควบคุมดูแลเศรษฐกิจของธนาคารกลางโดยการใช้นโยบายการเงินก็พิจารณาควบคุมกันที่ปริมาณเงินและอัตราดอกเบี้ยซึ่งก็คือราคาเงิน ไม่ว่าจะ เป็นแนวคิดแบบสำนักเคนส์ที่ควบคุมอัตราดอกเบี้ยและปริมาณสินเชื่อ หรือแนวคิดของสำนักการเงินนิยมที่ควบคุมปริมาณเงิน ล้วนเป็นตัวอย่างของภาพรวมซึ่งบอกวามนุษย์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของปริมาณและราคาเงินเพียงใด แม้ว่าบางครั้งธนาคารกลางอาจมีการออกมาตรการเพื่อให้ธนาคารพาณิชย์มีการปฏิบัติในด้านคุณค่าบ้าง เช่น กำหนดให้งดหรือระมัดระวังการให้สินเชื่อแก่ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในบางภาวะที่มีการเก็งกำไรสูง แต่การกำหนดมาตรการชั่วคราวชั่วคราวไม่ได้ถือเป็นนโยบายปฏิบัติที่จะก่อให้เกิดคุณค่าได้ตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อกำหนดต่าง ๆ นั้นเป็นลักษณะของการบังคับให้ทำตาม

ธนาคารพาณิชย์ซึ่งก็คือผู้ถือหุ้นในสังคม ถ้าได้ดำเนินตามแนวทางที่จะจัดการกับเงินโดยเน้นการเกิดคุณค่าผ่านการกระทำที่ถูกต้องแล้ว จะเป็นผู้นำที่ทำให้สังคมหันมาให้ความสำคัญแก่คุณค่านอกเหนือไปจากเพียงด้านปริมาณหรือราคา โดยที่เรื่องทางด้านคุณค่าและ

ความดีทางจิตใจไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องศีลธรรมจรรยาซึ่งอยู่ต่างหากจากการดำเนินธุรกิจ แต่สามารถปฏิบัติควบคู่ไปกับการทำธุรกิจได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดการกับทรัพย์สิน

5.3.3 ดอกเบี้ยในทัศนะของพุทธและการร่วมลงทุนของธนาคาร

ทฤษฎีเกี่ยวกับดอกเบี้ยของคลาสสิกกล่าวถึงดอกเบี้ยโดยมีความเกี่ยวข้องกับเวลาคือปัจจุบันและอนาคต โดยกล่าวว่า ดอกเบี้ยเป็นค่าตอบแทนของการแลกเปลี่ยนความพึงพอใจในต่างเวลากับความไม่อดทนของมนุษย์ นั่นคือคนที่พอใจที่จะบริโภคหรือใช้เงินในภายหลังจะได้รับค่าตอบแทนจากผู้ที่ต้องการบริโภคหรือใช้เงินก่อน การแลกเปลี่ยนของเวลาในการบริโภคหรือใช้เงินนี้เท่ากับเป็นการเพิ่มความพึงพอใจให้กับทั้งสองฝ่าย

แนวคิดที่สองเกี่ยวกับดอกเบี้ยที่เป็นแนวคิดในเรื่องเงินทุนสำหรับการกู้ยืมนั้น กล่าวว่ายัตราดอกเบี้ยเป็นราคาที่จ่ายสำหรับสิทธิในการกู้ยืมและใช้ประโยชน์จากเงินทุน หรือคือราคาของเงินทุนที่ทำให้อุปทานของเงินทุนสำหรับการกู้ยืมเท่ากับอุปสงค์ของเงินทุนสำหรับกู้ยืม แนวคิดนี้ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องเวลาแต่กล่าวถึงการใช้ประโยชน์ของเงินทุนโดยตรง ซึ่งเทียบได้กับค่าเช่าเงิน ซึ่งสามารถกำหนดได้จากความต้องการของตลาดกับปริมาณเงินที่มี ส่วนแนวคิดที่สาม ซึ่งเป็นแนวคิดของเคนส์บอกว่าดอกเบี้ยเป็นค่าตอบแทนของความเสียสละสภาพคล่องของการที่ไม่ถือเงินสดเอาไว้

ความหมายของดอกเบี้ยของทั้งสามแนวคิดนี้มีความหมายสอดคล้องและเข้ากันได้กับการเป็นผลตอบแทนของการให้เช่า ไม่ว่าจะปฏิบัติตามแนวคิดแรกที่เป็นค่าตอบแทนที่ได้จากการให้ผู้อื่นได้ใช้ ในสิ่งที่เขาต้องการจะใช้ก่อนหรือตามแนวคิดที่สองซึ่งบอกอย่างชัดเจนว่าเป็นราคาของการยืมและแนวคิดที่สามซึ่งเห็นว่าดอกเบี้ยเป็นค่าตอบแทนของการไม่ได้ถือเงินสด ดังนั้นจึงมองได้ว่า เงินเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้เช่า ให้ยืมหรือเปลี่ยนการถือครองได้ ซึ่งจะทำให้เกิดความพึงพอใจแก่ทั้งฝ่ายผู้เช่าและผู้ให้เช่าโดยมีผลตอบแทนจากข้อตกลงจากการเช่าเงินนั้นเป็นดอกเบี้ย ส่วนทางพุทธศาสนานั้นเห็นว่าเงินเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง และในเรื่องของรายได้จากค่าเช่านั้นก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกปฏิเสธในศาสนาพุทธ ดังนั้นเรื่องของการคิดดอกเบี้ยในทัศนะของพุทธจึงอาจเทียบว่าเท่ากับการคิดค่าเช่าของเครื่องมืออย่างหนึ่งได้เช่นเดียวกัน

กระนั้นก็มีบางทัศนะเกี่ยวกับดอกเบี้ยที่มองการคิดดอกเบี้ยว่าเป็นการเอาเปรียบขูดรีดผู้อื่นเพราะเป็นรายได้ที่ได้มาอย่างไม่ต้องลงแรงเพราะสามารถเก็บเกี่ยวผลได้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ถ้าพิจารณาการคิดดอกเบี้ยเทียบเท่ากับผลตอบแทนจากการให้เช่าแล้ว และการให้เช่าสิ่งของก็ไม่ได้ถือเป็นเรื่องที่ไม่ชอบธรรมเพราะเกิดประโยชน์ขึ้นแก่ทั้งสองฝ่าย แม้ฝ่ายให้เช่าจะ

ไม่ได้เป็นผู้ลงแรงเพื่อประกอบการด้วยก็ตาม ดังนั้น การเอาเปรียบขูดรีดจึงย่อมจะไม่ได้อยู่ที่เรื่องของ การคิดค่าเช่าหรือคิดดอกเบี้ย

ยกตัวอย่างในเรื่องของการทำนา การใช้ควายในการหว่านไถเพื่อปลูกข้าวจะทำให้การไถนาเป็นไปได้อย่างสะดวกและผลิตข้าวได้มากกว่าการใช้แรงงานมนุษย์ในเวลาเท่ากัน ถ้าเจ้าของควายให้เพื่อนบ้านขอยืมควายเพื่อไถนาโดยไม่คิดค่าตอบแทนอาจมองเห็นได้ง่ายว่าเป็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนบ้าน ถือเป็นความช่วยเหลือด้วยความเมตตากรุณา แต่ถ้าในเวลาเดียวกันนั้น เจ้าของควายจำเป็นจะต้องทำนาและใช้ควายไถนาด้วย และการให้เพื่อนบ้านขอยืมควายไป 1 วันหมายถึงการที่ผลผลิตข้าวของเจ้าของควายจะลดลงจนทำให้เขามีข้าวไม่เพียงพอที่จะเก็บไว้บริโภคไปตลอดปี แต่เพื่อนบ้านก็ไม่สามารถที่จะซื้อควายมาใช้เพื่อไถนาเองหรือหาจากแหล่งอื่นได้ จึงได้ขอร้องเจ้าของควายว่า เขาจะจ่ายค่าใช้ควายต่อวันเป็นข้าวเปลือก 2 ถังหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จ เพื่อชดเชยจำนวนผลผลิตข้าวของเจ้าของควายที่จะลดลงเนื่องจากการให้ยืมควาย โดยสมมติเป็นที่ทราบกันว่า อัตราเฉลี่ยผลผลิตของการใช้ควายแทนแรงงานมนุษย์ 1 วันเท่ากับข้าวเปลือก 2 ถัง ซึ่งเป็นอัตราที่เท่ากับผลผลิตของเจ้าของควายที่จะลดลงต่อวันจากการให้ยืมควาย เพื่อนบ้านจึงสามารถไถนาให้เสร็จทันในฤดูกาลทำนาทำให้มีผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นมากกว่าการไม่มีควายมาช่วยไถนาเลยแม้จะคิดหักต้นทุนค่าเช่าควายไปแล้วก็ตาม ส่วนเจ้าของควายไม่ได้ประโยชน์เพิ่มขึ้นจากการให้เช่าควายแต่อย่างใด ดังนั้น จะเห็นว่าถึงแม้จะมีการคิดค่ายืมหรือค่าเช่าควายจากเพื่อนบ้าน การให้ยืมควายและการคิดค่าเช่าดังกล่าวก็ถือเป็นความช่วยเหลือแก่เพื่อนบ้านด้วยความเมตตากรุณาและไม่ได้เป็นการขูดรีดแต่อย่างใด

แต่ถ้าสมมติว่าอัตราการคิดค่าเช่าควายไถนาเปลี่ยนเป็นข้าวเปลือก 5 ถังต่อการใช้ควาย 1 วัน ซึ่งเป็นอัตราค่าเช่าที่เกินจากอัตราตลาดปกติทั่วไปของการเช่าควายซึ่งเท่ากับข้าวเปลือก 3 ถังต่อการใช้ควายหนึ่งวัน นั่นคือ เจ้าของควายจะได้ผลประโยชน์หรือกำไรอย่างมากจากการให้เช่าควาย แต่ที่ให้เช่าในอัตราที่สูงกว่าอัตราของตลาดเพราะทราบว่าเพื่อนบ้านไม่มีเงินพอที่จะจ่ายค่ามัดจำควายถ้าจะเช่าควายจากผู้ให้เช่ารายอื่น อัตราค่าเช่าแบบนี้คือการขูดรีดเพราะคิดราคาสูงเกินจากราคาตลาด และฉวยโอกาสเอาเปรียบเนื่องจากทราบจุดอ่อนของผู้ที่มาขอเช่าว่า ไม่มีความสามารถจะไปหาเช่าควายได้จากผู้ให้เช่ารายอื่น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การให้เช่าควายโดยมีผลตอบแทนจะถือเป็นความช่วยเหลือหรือการขูดรีดก็ได้ขึ้นอยู่กับอัตราผลตอบแทนที่คิด ถ้าเปรียบควายและค่าเช่าเป็นเงินให้กู้ยืมและดอกเบี้ยแล้ว การคิดดอกเบี้ยจึงไม่ได้หมายถึงการขูดรีดเอากำไรและเบียดเบียนเสมอไป อัตราดอกเบี้ยหรือค่าเช่าตามราคาของตลาดที่ไม่มีการผูกขาดซึ่งวัดจากปริมาณของเงินหรือสินค้านั้นกับความต้องการแท้จริง จะเป็นราคาของความหายากหรือความห่างหายของเงินหรือสินค้านั้น และเป็นพาดานของดอกเบี้ยหรือค่าเช่าที่ยอมรับได้ การคิดอัตราดอกเบี้ยหรือค่าเช่าในอัตราที่สูง

กว่านั้นคือการค้ากำไรเกินควร ส่วนการคิดดอกเบี้ยหรือค่าเช่าในอัตราที่ต่ำกว่าก็อาจเป็นลักษณะของความช่วยเหลือแก่กันได้

อย่างไรก็ตาม สำหรับการให้กู้เป็นอาชีพนั้น จะเกิดปัญหาขึ้นได้เมื่อการประกอบ การของลูกหนี้ไม่ประสบความสำเร็จ กรณีที่ผู้กู้ประสบความล้มเหลวและอยู่ในภาวะลำบากจน ไม่สามารถจะจ่ายหนี้หรือดอกเบี้ยได้นั้น การบังคับเอาเงินหรือหลักประกันจากผู้กำลังเป็นทุกข์ เช่นนั้นย่อมเป็นการกระทำที่ขาดเมตตากรุณา การไม่ได้ร่วมทุกข์หรือร่วมมีความเสี่ยงด้วยของผู้ ให้กู้จึงมองได้ว่าเป็นการเอาเปรียบ

ทัศนะของพุทธศาสนาต่อกรณีนี้ คือการเข้าร่วมทุนกับผู้ประกอบการ เช่นเดียวกันกับในสมัยพุทธกาลที่เศรษฐีให้เงินช่วยเหลือแก่ผู้ประกอบการธุรกิจในเรื่องการผลิตและการค้าใน รูปของหุ้นส่วนและมีการแบ่งกำไรกันในภายหลัง กรณีที่ขาดทุนก็ร่วมเฉลี่ยรับผลการขาดทุนด้วย วิธีการเช่นนี้จึงเหมาะกับความต้องการเงินทุนระยะยาวและระยะปานกลางที่การดำเนินงานเป็นเรื่องที่คาดหมายได้ยากกว่าความต้องการเงินทุนระยะสั้น นั่นคือมีความเสี่ยงสูงกว่า หรือเป็น โครงการหรือผู้ประกอบการที่ควรจะได้รับโอกาส ฯลฯ ธนาคารแนวพุทธจึงอาจเป็นผู้ร่วมลงทุน และแบ่งปันผลกำไรหรือขาดทุนร่วมกับผู้ต้องการเงินทุนดังกล่าวได้ โดยมีการตกลงอัตราสัดส่วน ผลตอบแทนระหว่างกันอย่างเป็นธรรม

สำหรับผู้ต้องการเงินทุนระยะสั้น เช่น เพื่อการแก้ปัญหาสภาพคล่อง เพื่อการนำ เข้าหรือส่งออกสินค้า หรือเพื่อการดำเนินธุรกิจที่ดำเนินงานมานานแล้ว ฯลฯ เนื่องจากพุทธ ศาสนาไม่ได้ปฏิเสธเรื่องดอกเบี้ย และการให้กู้ระยะสั้นนั้นถือว่ามีความเสี่ยงน้อยกว่าซึ่งต่างจากการ ให้กู้ระยะยาวเพราะการพิจารณาให้สินเชื่อสามารถดูจากปัจจัยและภาวะการณ์ที่เหมาะสมในช่วง เวลานั้นๆได้และส่วนใหญ่คือการกู้เพื่อการดำเนินการตามปกติทางการค้า ความล้มเหลวภาย หลังการใช้เงินกู้จึงเกิดขึ้นได้ยาก ธนาคารแนวพุทธจึงสามารถให้กู้แก่ผู้ต้องการเงินทุนระยะสั้นได้ ด้วยเพื่อความคล่องตัวของประกอบธุรกิจได้อย่างกว้างขวางโดยใช้อัตราดอกเบี้ยที่เป็นธรรม คือไม่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยของตลาด รวมทั้งธนาคารควรมีความยืดหยุ่นให้แก่ลูกหนี้ในกรณีที่ อาจเกิดปัญหาไว้ด้วย การปฏิบัติเช่นนี้จึงจะเรียกได้ว่าเป็นการกู้แบบให้ความช่วยเหลือ และไม่ มีลักษณะของการเอาเปรียบหรือขูดรีด ส่วนการคัดเลือกผู้ที่ธนาคารแนวพุทธจะให้เงินกู้หรือร่วม ลงทุนด้วยนั้นควรจะต้องอาศัยหลักของความน่าเชื่อถือที่มาจากคุณสมบัติของผู้กู้เป็นสำคัญ การพิจารณาดังกล่าวสามารถกระทำได้โดยอาศัยฐานข้อมูลประวัติเครดิตของบุคคลจาก หน่วยงานประเภทสำนักเครดิต (Credit Bureau) เพื่อที่จะเป็นการสนับสนุนการให้ทุนกู้ยืมแก่ผู้ที่ สมควรจะได้รับ การส่งเสริมอย่างแท้จริง

5.4 สินเชื่อและการร่วมลงทุนของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธ

สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์เมื่อแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้จ่ายแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ สินเชื่อเพื่อการลงทุน สินเชื่อเพื่อการพาณิชย์ และสินเชื่อเพื่อการบริโภค ซึ่งในการอภิปรายนี้จะพิจารณารวมสินเชื่อเพื่อการลงทุนและการพาณิชย์เป็นประเภทเดียวกัน เพราะทั้งสองประเภทเป็นสินเชื่อเพื่อการประกอบธุรกิจซึ่งสามารถเรียกรวมได้ว่าเป็น สินเชื่อเพื่อธุรกิจ ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือสินเชื่อเพื่อการบริโภค ส่วนการพิจารณาร่วมลงทุนนั้นใช้หลักการเดียวกับเรื่องสินเชื่อจึงกล่าวควบคู่กันไปได้ ความแตกต่างของการจะพิจารณาว่าเรื่องใดเป็นการให้สินเชื่อและเรื่องใดเป็นการร่วมลงทุนนั้นจะขึ้นอยู่กับระยะเวลาของความต้องการใช้เงินทุน ความเสี่ยงในของการประกอบการ ฯลฯ ดังที่ได้อภิปรายมาแล้วข้างต้น

5.4.1 สินเชื่อเพื่อธุรกิจ

การกู้ยืมเป็นกระบวนการที่พระพุทธรูปเจ้าทรงชี้ว่าเป็นทุกข์ตลอดกระบวนการ ตั้งแต่การกู้ การจ่ายดอกเบี้ย การทวง การติดตามเก็บ และการต้องถูกจองจำ

“ แม้การกู้ยืมก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก
 แม้การรับใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคมในโลก
 แม้การทวงก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคมในโลก
 แม้การติดตามก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคมในโลก
 แม้การจองจำก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคมในโลก”⁸⁸

อย่างไรก็ดี ตามคัมภีร์แล้วผู้ที่ทำการกู้ยืมได้คือผู้ประกอบการธุรกิจ เพราะนักธุรกิจที่มีกิจการที่ดี ความสามารถดี และมีความน่าเชื่อถือว่าจะสามารถชำระหนี้ได้ จะเป็นผู้ที่ได้รับคำเสนอเงินกู้หรือความช่วยเหลือทางการเงิน ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ร่ำรวยได้

เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลว่าทำไมผู้ประกอบการธุรกิจจึงเป็นผู้ทำการกู้ได้ ก็ต้องพิจารณาความจริงพื้นฐานว่าการกู้ยืมนั้นเป็นทุกข์ ผู้ที่เกี่ยวข้องก็เป็นทุกข์ ดังนั้นในกระบวนการนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจึงยอมพยายามหาวิธีการเพื่อลดทุกข์ให้น้อยลงที่สุด พิจารณาแล้วจะพบว่าแต่ละฝ่ายจะมีวิธีการที่จะลดทุกข์จากหนี้ เป็นต้นว่า ผู้กู้นั้นถ้าจะลดทุกข์ให้น้อยลงก็ต้องรีบหา

⁸⁸ อญ. ปญจก. 22/316/364

ทางชำระหนี้และดอกเบี้ยโดยเร็วที่สุดจึงจะพ้นทุกข์ ส่วนผู้ให้กู้นั้น ก่อนการให้กู้ก็ต้องพิจารณาจากความสามารถในการชำระคืนของผู้กู้เป็นหลัก เพราะทุกข์ของเจ้าหนี้ก็คือความกลัวว่าจะไม่ได้ทรัพย์สินของตนคืน การดูความสามารถในการชำระคืนนั้นพิจารณาได้จากทั้งคุณสมบัติของตัวบุคคลและวัตถุ คุณสมบัติของตัวบุคคล คือ ความสามารถ ความประพฤติ ความขยัน ฯลฯ รวมแล้วเป็นลักษณะที่เรียกว่า ความน่าเชื่อถือ ส่วนวัตถุที่เป็นหลักประกันรองรับนั้นมีความสำคัญกรณีที่เกิดความไม่แน่นอนของตัวบุคคล ก็จะสามารถนำวัตถุนั้นไปขายเพื่อจะได้เงินคืน ดังนั้น ถ้าพิจารณาด้านความสามารถในการใช้คืนของผู้กู้แล้ว นักธุรกิจจะมีคุณสมบัติดังกล่าวคือมีความสามารถในการประกอบการซึ่งเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกแก่การคืนหนี้ และสำหรับสินเชื่อเพื่อการพาณิชย์หรือการลงทุนแล้วก็ย่อมจะมีสินทรัพย์หรือสินค้าเป็นวัตถุรองรับอยู่ซึ่งถือเป็นหลักประกันแก่เจ้าหนี้ด้วย ผู้ที่ให้กู้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจจึงอาจมีความทุกข์จากการได้คืนหนีน้อยกว่าการให้กู้แบบอื่น

ส่วนความเป็นหนี้ของธุรกิจกับประโยชน์ต่อโลกและสังคมนั้น พิจารณาได้ว่าการเป็นหนี้ของธุรกิจ ถ้าธุรกิจรวมจากหนี้ประสบความสำเร็จก็ย่อมจะมีผลออกเป็นกำไรหรือทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นแก่ผู้ประกอบการธุรกิจ เป็นทางแห่งความเพิ่มพูนและเป็นอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว ซึ่งความมั่งมีขึ้นของผู้ทำธุรกิจย่อมหมายความว่าผู้คนรอบข้างย่อมได้รับประโยชน์ไปด้วย

“ .. เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงกู้หนี้ไปประกอบการงาน การงานของเขาจะพึงสำเร็จผล เขาจะพึงใช้หนี้ที่เป็น ต้นทุนเดิมให้หมดสิ้น และทรัพย์สินที่เป็นกำไรของเขาจะ พึ่งมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภริยา .. ”⁸⁹

ในระดับฆราวาส พุทธศาสนาไม่ได้คัดค้านการทำให้ทรัพย์สินเพิ่มพูน เช่น มีการเปรียบบุคคลที่รู้วิถีทางการหาและเพิ่มทรัพย์สินว่าเป็นบุคคลที่มีตาดีหนึ่งตา การกู้เพื่อประกอบการหาเลี้ยงชีพนี้จึงมีเหตุผลสมควร ต่างกับการกู้ประเภทอื่นที่กู้เพื่อซื้อหาความพอใจแก่ผู้กู้โดยไม่ใช่เพื่อหนทางในอาชีพ

5.4.2 หลักการพิจารณาเรื่องสินเชื่อเพื่อธุรกิจและการร่วมทุนทางธุรกิจ

ธนาคารพาณิชย์เป็นองค์กรที่จัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินโดยตรง ดังนั้น หลักการปฏิบัติต่อทรัพย์สินของพระพุทธเจ้าที่ได้อภิปรายมาเกี่ยวกับความประพฤติที่ถูกต้องเกี่ยวกับทรัพย์สินก็

⁸⁹ ที่.ส. 9/126/81

สามารถนำมาใช้โดยธนาคารพาณิชย์ได้เช่นกัน คุณค่าของความสุขกายและสุขใจที่เกิดจากการปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อทรัพย์ในระดับของบุคคล เมื่อเป็นการปฏิบัติต่อทรัพย์ในระดับสังคม ก็จะเป็นคุณค่าของคุณภาพชีวิตและความสุขของสังคมโดยรวม ธนาคารพาณิชย์แนวพุทธควรมีหลักพิจารณาในเรื่องคุณค่าในด้านต่างๆ เหล่านี้คือ

5.4.2.1 ความไม่เบียดเบียนและเป็นประโยชน์

เนื่องจากการจัดสรรทุนเป็นที่มาหลักของรายได้ของธนาคารพาณิชย์ ดังนั้นในเรื่องความประพฤติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการหาทรัพย์จึงต้องพิจารณากิจกรรมเศรษฐกิจที่น่าสินเชื่อหรือเงินจากการร่วมลงทุนไปใช้ คือจะต้องเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียนและมีประโยชน์ เพราะถ้าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เบียดเบียนหรือเป็นโทษ ก็เท่ากับว่าธนาคารพาณิชย์ทำการส่งเสริมกิจกรรมที่มีลักษณะไม่ชอบธรรม รายได้ดอกเบียจากการให้กู้หรือเงินปันผลซึ่งได้มาจากกิจการที่ไม่ชอบธรรมก็ย่อมจะไม่ใช่มoney that is earned with a clear conscience การให้สินเชื่อหรือการร่วมลงทุนของธนาคารพาณิชย์จึงควรคำนึงถึงความชอบธรรมคือการไม่เบียดเบียนและควรมีประโยชน์ รายได้ที่ได้รับจึงจะนับว่ามีความชอบธรรม

ความไม่เบียดเบียนย่อมเป็นขอบเขตขั้นต่ำของการกระทำที่ถูกต้องตามทัศนะของพุทธศาสนา ซึ่งความไม่เบียดเบียนที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นลำดับต้นคือความไม่เบียดเบียนต่อชีวิตและทรัพย์สินผู้อื่นหรือเบียดเบียนด้านสติปัญญาดังที่ปรากฏอยู่ในเจตนารมณ์เรื่องศีล ทางด้านการค้าขายก็เช่นเดียวกัน พุทธศาสนาก็มีมติขั้นต่ำในเรื่องการค้าขายที่ถือว่าเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย การค้าขาย 5 ประการนี้ อันอุบาทว์ไม่พึง

กระทำ 5 ประการเป็นไฉน คือ การค้าขายศตรา 1

การค้าขายสัตว์ 1 การค้าขายเนื้อสัตว์ 1 การค้าขายน้ำเมา 1

การค้าขายยาพิษ 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย การค้าขาย 5 ประการนี้แล

อันอุบาทว์ไม่พึงกระทำ ฯ”⁹⁰

การค้าขายทั้งห้าประการดังกล่าวถือเป็นการค้าขายสินค้าที่เบียดเบียนชีวิตและสติปัญญา จึงไม่ใช่อาชีพที่ถูกต้องตามทัศนะของพุทธ ดังนั้นถ้าธนาคารพาณิชย์สนับสนุนทางการเงินแก่กิจการผลิตหรือการค้าประเภทเหล่านี้ ก็ย่อมเป็นการสนับสนุนแก่อาชีพที่ไม่ถูกต้องคือ

⁹⁰ อจ. ปญจก. 22/177/211

อาชีพที่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นไปด้วย รายได้ที่ได้มาก็ไม่ชอบธรรม ฉะนั้นธนาคารพาณิชย์แนวพุทธจึงไม่สมควรที่จะสนับสนุนโดยให้สินเชื่อหรือร่วมทุนกับกิจการเหล่านี้

การไม่ส่งเสริมการค้าบางอย่างที่คนทั่วไปมีความคุ้นเคย ตัวอย่างเช่น การค้าเนื้อสัตว์ อาจถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับโลก เพราะคนส่วนใหญ่ก็ยอมเป็นผู้บริโภคเนื้อสัตว์อยู่ มนุษย์ย่อมมองถึงประโยชน์ของตนเป็นหลักในการพิจารณา อย่างไรก็ตาม ในแง่ของพุทธนั้น พิจารณาในแง่ความเสมอภาคของชีวิตว่าทุกชีวิตย่อมกลัวตายและรักชีวิตของตน การไม่ส่งเสริมการพรากชีวิตย่อมเป็นหลักการของศาสนาพุทธ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ผู้ใดจะปลงเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ เสียจากชีวิต ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงปลงคนอื่นผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ เสียจากชีวิต ข้อนั้นก็ไม่ใช่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของคนอื่น ธรรมข้อใด ไม่ใช่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่ใช่ที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่ใช่ที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นอย่างไร? อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนั้นแล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากปาณาติบาตด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่องดเว้นจากปาณาติบาตด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นปาณาติบาตด้วย ...”⁹¹

อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่มีการสนับสนุนทางการเงินแก่โรงฆ่าสัตว์และผู้ค้า ราคาของเนื้อสัตว์จะแพงขึ้นเพราะอาจมีโรงฆ่าสัตว์และผู้ค้าจำนวนน้อยลง ประชาชนก็จะต้องหันเหไปบริโภคโปรตีนจากพืชแทนบ้าง ซึ่งในความเป็นจริง ถ้ายกเว้นความคุ้นเคยและความติดในรสชาติแล้ว มนุษย์ก็ยังสามารถมีชีวิตอยู่รอดได้อย่างดีโดยไม่อาศัยการบริโภคเนื้อสัตว์ การมีชีวิตอยู่รอดของมนุษย์โดยไม่อาศัยการเบียดเบียนสัตว์เป็นอาหารจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

5.4.2.2 การนำรายได้เข้าประเทศ

ธนาคารพาณิชย์แนวพุทธดำเนินธุรกิจไปในแนวทางที่สนับสนุนจุดหมายทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย นั่นคือการกำจัดความยากจน ในกรณีนี้ ประเทศควรจะมีหนี้สิน

⁹¹ ส. ม. 19/1459/403

ระหว่างประเทศด้วย คืออย่างน้อยไม่ควรที่จะมีปัญหาการขาดดุลชำระเงิน ซึ่งอาจพิจารณาได้จากสมการผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ดังนี้

$$Y = C+I+G+(X-M)$$

หรือ $(X-M) = Y - (C+I+G)$

โดย

Y = ผลผลิตรวม (หรือรายได้ประชาชาติ)

C = รายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคของเอกชน

I = รายจ่ายเพื่อการลงทุนภาคเอกชนและรัฐบาล

G = รายจ่ายเพื่อสินค้าและบริการภาครัฐบาล

(X-M) = ดุลการค้า

ถ้าผลผลิตรวม (Y) มีค่ามากกว่าการใช้จ่ายรวม (C+I+G) และสมมติว่าดุลเงินโอนมีค่าน้อยมาก ดุลการชำระเงินและดุลการค้าจะเกินดุล (X-M มีค่าเป็นบวก) ในทางตรงข้าม หากผลผลิตรวมมีค่าน้อยกว่าค่าใช้จ่ายรวม ดุลการชำระเงินและดุลการค้าจะขาดดุล นั่นคือ การใช้จ่ายรวมที่มีมากกว่าการผลิตที่ทำได้ ย่อมหมายถึงการมีหนี้สินคือประเทศชาติจะมีหนี้สินต่างประเทศ ดุลการชำระเงินหรือบัญชีแสดงความเป็นหนี้สินของประเทศจะขึ้นอยู่กับผลผลิตรวมและการใช้จ่ายรวมของประเทศ กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ในระดับประเทศก็จะมีหนี้ถ้าสังคมได้มีการใช้จ่ายอย่างสมชีวิตา คือมีรายจ่ายไม่เกินการผลิตหรือความสามารถของการหารายได้

ดังนั้น ธนาคารพาณิชย์สามารถมีบทบาทในการช่วยให้ประเทศมีหนี้หรือไม่ผ่านทางการจัดสรรเงินทุนเพื่อการผลิตและการใช้จ่ายของสังคม เป็นต้นว่า ถ้าธนาคารพาณิชย์จัดสรรเงินทุนให้กู้หรือร่วมทุนกับกิจการที่นำเข้าของฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศมาก ก็จะทำให้ประเทศเสียดุลการค้าและขาดดุลการชำระเงินได้ ในทางกลับกันถ้าธนาคารพาณิชย์มีการส่งเสริมกิจการที่มีการผลิตเพื่อการส่งออกหรือการผลิตที่ทดแทนการนำเข้า ประเทศก็จะได้ดุลการค้าและได้เปรียบดุลการชำระเงิน ความมั่งคั่งของประเทศจึงอยู่ที่ส่งเสริมการผลิตและนำการใช้จ่ายรวมไปในทางที่ประเทศจะได้เปรียบดุลการค้าและดุลการชำระเงิน

5.4.2.3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากที่ได้อภิปรายมาแล้วในบทที่ 4 ว่า จากทฤษฎีแห่งการลงทุน หน่วยการผลิตที่มีประสิทธิภาพในการลงทุนสูงคือสามารถรับภาระดอกเบี้ยได้มาก จะเป็นผู้สามารถระดมเงินทุนไปใช้ดำเนินการในการผลิต ส่วนหน่วยผลิตที่มีประสิทธิภาพต่ำย่อมไม่สามารถได้เงินทุนไป

หลักการจัดสรรเงินที่มีให้แก่ผู้ที่มีประสิทธิภาพในการทำกำไรได้สูง ทำให้ผลที่เกิดขึ้นคือ หน่วยการผลิตที่มีประสิทธิภาพในการผลิตและการหากำไรได้ต่ำกว่าจะไม่ได้รับการจัดสรรเงินทุนจากธนาคารพาณิชย์ จนบางครั้งเป็นเหตุให้รัฐต้องเข้ามาแทรกแซงเพื่อแก้ปัญหา ดังตัวอย่างจริงที่เกิดขึ้น เช่น การจัดสรรเงินกู้เพื่อการเกษตรที่ธนาคารกลางได้ตั้งเป้าการให้สินเชื่อแก่ภาคการเกษตรให้แก่ธนาคารพาณิชย์มักไม่ได้รับความร่วมมือจากธนาคารพาณิชย์ รัฐจึงต้องจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อให้สินเชื่อแก่ภาคเกษตรกรรมโดยเฉพาะ⁹² ถ้าปราศจากการแทรกแซงของรัฐในเรื่องนี้ ภาคเกษตรกรรมของประเทศคงไม่ได้รับการจัดสรรทุนอย่างเพียงพอเท่าการผลิตอื่นที่มีประสิทธิภาพในการทำกำไรได้สูงกว่า

การมองประสิทธิภาพในการทำกำไรเป็นหลักสำคัญในการพิจารณาจัดสรรเงินทุนให้กู้หรือร่วมทุนอาจนับว่ามีประโยชน์ต่อธนาคารพาณิชย์ในแง่ของโอกาสในการได้รับผลตอบแทนคืนได้เร็วกว่า แต่การใช้เกณฑ์นี้ซึ่งเป็นเกณฑ์ทางด้านปริมาณเพียงอย่างเดียว ก็จะเป็นสิ่งที่บดบังคุณค่าอื่น ๆ ได้ เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หน่วยการผลิตที่มีประสิทธิภาพสูงย่อมได้เปรียบหน่วยผลิตที่มีประสิทธิภาพต่ำกว่าแต่ผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า ตัวอย่างเช่น บริษัทผลิตหลอดดูดกาแฟพลาสติกอาจทำกำไรได้ดีกว่าและจ่ายหนี้คืนได้เร็วกว่าบริษัทที่ผลิตหลอดดูดกาแฟกระดาษ จึงจะได้รับเงินทุนจากธนาคารพาณิชย์ที่พิจารณาจากด้านกำไรเพียงอย่างเดียว แต่ในความเป็นจริงการผลิตหลอดดูดกาแฟพลาสติกเท่ากับเป็นการสร้างขยะพลาสติกที่สลายและทำลายยาก ซึ่งตรงข้ามกับผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกระดาษซึ่งสลายและทำลายง่าย เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า เป็นต้น ตามนัยนี้ ธนาคารพาณิชย์ในฐานะผู้จัดสรรเงินทุนของสังคมจะเป็นผู้มีส่วนสำคัญและบทบาทในการชี้้นำการเกิดขึ้นของคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ธนาคารพาณิชย์จึงควรใช้เกณฑ์คุณค่ามาพิจารณาจัดสรรเงินทุนในสังคมด้วย ไม่ใช่พิจารณาแต่ประโยชน์ที่จะได้รับจากการได้รับผลตอบแทนที่กลับมาเร็ว

พุทธศาสนาไม่ได้มีทัศนคติว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของโลก ทุกสิ่งในโลกมิได้มีอยู่เพื่อรับใช้มนุษย์ ความมีอยู่ของทุกสิ่งเป็นไปได้อีกโดยอิงอาศัยทุกสิ่ง ไม่มีสิ่งใดเลยที่มีอยู่โดยเป็น

⁹² ชมเพลิน จันทร์เรืองเพ็ญ, เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 181.

ศูนย์กลางให้สิ่งอื่นเข้ามารับใช้⁹³ ดังนั้นการอุปโภคบริโภคของมนุษย์ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและเหลือเป็นขยะและมลพิษกลับไปทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธเพราะนั่นคือการเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม โดยไม่คำนึงว่าสิ่งเหล่านี้จะกลับมาเป็นอันตรายต่อมนุษย์เองหรือไม่ เพราะการใช้เพียงประโยชน์โดยปราศจากความเอื้ออาทรต่อชีวิตอื่นหรือความสำนึกในบุญคุณของธรรมชาติผู้ให้มันย่อมไม่ใช่หลักการของพุทธ ธนาคารพาณิชย์แนวพุทธนั้นจึงจะไม่พิจารณาที่ผลกำไรที่จะได้รับอย่างเดียว แต่จะพิจารณาถึงคุณค่าของการอนุรักษ์และดำรงไว้ของสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนธุรกิจที่มีความคิดและการกระทำเช่นนี้ด้วย

5.4.3 สิ้นเชื่อเพื่อการบริโภค

ทัศนะของพุทธศาสนาในเรื่องสิ้นเชื่อเพื่อการบริโภคนั้นมีความแตกต่างจากแนวคิดตามเศรษฐกิจทุนนิยมที่ว่าสิ้นเชื่อเพื่อการบริโภคมีประโยชน์ในการสร้างความพอใจในการบริโภคให้เพิ่มมากขึ้น เพราะผู้บริโภคสามารถเฉลี่ยการบริโภคในช่วงเวลาที่ต่างกัน คือคนที่พอใจในการบริโภคในอนาคตก็โอนการออมของตนไปให้ผู้ที่ต้องการบริโภคในปัจจุบัน แต่การเพิ่มความพึงพอใจในการบริโภคเป็นทัศนะที่ไม่ได้สอดคล้องกับการบริโภคตามแนวพุทธศาสนา ซึ่งบริโภคเพื่อการดับทุกข์ทางกายและทางใจที่เนื่องมาจากทุกข์ทางกายนั้น

ลักษณะของหนี้เพื่อการบริโภค หมายถึงการขอยืมความสามารถในการหาทรัพย์สินของตนในอนาคต หรือการขอยืมมูลค่าจากสินทรัพย์ที่มีมาใช้บริโภคก่อน ไม่ได้เป็นหนี้เพื่อการสร้างสรรค์ทรัพย์สินหรือการทำกำไรให้เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกับหนี้เพื่อการประกอบธุรกิจการงาน ประโยชน์ที่ได้รับเป็นประโยชน์เฉพาะตนก็คือความพอใจจากการบริโภค ส่วนความทุกข์ใจคือความมีพันธะผูกพันจากหนี้สิน ในคัมภีร์ 'ไม่มีการกล่าวถึงการกู้ยืมเพื่อการบริโภคโดยตรง แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวถึงการกู้ยืมของคนจนว่า ในการดำรงชีวิต คนจนก็เป็นผู้กู้ยืมเช่นกัน แม้ว่าในทัศนะพุทธ ผู้ที่เป็นคนจนไม่ใช่ผู้ที่ควรกู้แต่เป็นผู้ที่ควรได้รับการสงเคราะห์ด้วยทาน

“คนจนเข็ญใจยากไว้ ย่อมกู้ยืม แม้การกู้ยืม
ก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก ฯ”⁹⁴

⁹³ เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 176.

⁹⁴ อจ. ปญจก. 22/316/364

การกู้ยืมของคนจนดังเช่นพุทธพจน์นี้ คือการกู้ที่อาจรวมความหมายของการกู้เพื่อการบริโภคและการประกอบกิจการทั้งสองอย่างกันหรือเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งถ้าเป็นการบริโภคแล้ว การกู้เพื่อการบริโภคของคนจนนั้นก็จะเป็นการบริโภคที่เป็นความจำเป็นหรือเพื่อความอยู่รอด ดังนั้น กรณีการกู้เพื่อบริโภคสำหรับความอยู่รอดจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่ แต่สำหรับการให้กู้เพื่อการบริโภคในขอบเขตของธนาคารพาณิชย์แล้วไม่ใช่การบริโภคเพื่อความจำเป็นที่จะมีชีวิตรอดแต่เป็นการกู้เพื่อการบริโภคที่เป็นไปเพื่อความสบาย ในที่นี้จะอภิปรายถึงสินเชื่อเพื่อการบริโภคที่แบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆที่สำคัญคือ สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยและสินเชื่อเพื่อการบริโภคอื่นๆ

แม้ว่าธนาคารพาณิชย์จะมีการให้สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยซึ่งจัดว่าเป็นปัจจัย4อย่างหนึ่ง แต่การกู้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัยของผู้ขอสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์นั้นเป็นไปเพราะความต้องการความพอใจ เช่น ความต้องการอยากมีบ้านที่มีชื่อของตนเองเป็นกรรมสิทธิ์ ไม่ใช่เพราะความไม่สามารถมีชีวิตอยู่รอดเพราะไม่มีที่อยู่อาศัยจริงๆ ดังนั้น สินเชื่อเพื่อการบริโภคของธนาคารพาณิชย์จึงไม่ใช่การให้กู้เพื่อการบริโภคที่เป็นความจำเป็น ส่วนสินเชื่อเพื่อการบริโภคอื่นๆก็สามารถเห็นได้ชัดเจนว่า ไม่ใช่การบริโภคเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่น สินเชื่อเพื่อการเดินทาง ซื้อรถยนต์ เครื่องแต่งบ้าน การใช้จ่ายแบบผ่อนส่งนี้ผ่านบัตรเครดิต ฯลฯ ฉะนั้น การกู้เพื่อการบริโภคในขอบเขตของธนาคารพาณิชย์คือการให้กู้เพื่อความสบาย ไม่ใช่เพื่อความจำเป็นอยู่รอด

5.4.3.1 สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย

การกู้จากธนาคารพาณิชย์เพื่อการซื้อที่อยู่อาศัยคือการซื้อที่อยู่อาศัยโดยการชำระเงินเพียงบางส่วนและจดจำนองอสังหาริมทรัพย์นั้นกับธนาคารพาณิชย์เพื่อกู้เงินไปจ่ายชำระผู้ขายบ้าน ผู้ซื้อจึงเป็นผู้กู้จากธนาคารพาณิชย์โดยมีอสังหาริมทรัพย์เป็นประกันและจ่ายคืนโดยการผ่อนชำระระยะยาว

ความมีหนี้หรือการมีพันธสัญญาอันเป็นทุกข์ทางใจเพราะทำให้เกิดความคับแค้นใจดังที่ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบทุกข์ของกามว่าเปรียบเหมือน'ของยืม' เพราะ'ของยืม'มีทุกข์และมีความคับแค้นมาก

“ .. กามทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เปรียบด้วยของยืม
มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ..”⁹⁵

⁹⁵ ม. ม. 13/52/42

ลักษณะของการกู้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัยจึงเปรียบได้กับการก่อกองหรือทำให้เกิดความทุกข์ใจ ส่วนเหตุผลของการกู้ยืมเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยโดยที่ยังไม่มีเงินเพียงพอที่จะจ่ายเต็มจำนวนนั้นอาจเนื่องมาจากเหตุผลหลายด้านที่นอกเหนือจากความจำเป็นด้านความอยู่รอด เป็นต้นว่า ความต้องการความอยู่สบายทางกาย เช่น มีความต้องการหาซื้อที่อยู่อาศัยที่กว้างขวางขึ้นหรือ ตกแต่งได้ตรงกับความต้องการ เหตุผลด้านราคา เช่น การคิดว่าการซื้ออสังหาริมทรัพย์ได้ ณ เวลาปัจจุบัน จะเป็นราคาที่ถูกลงกว่าการซื้อในภายหลัง ซึ่งจัดเป็นการเก็งกำไรหรือการเก็งราคาอย่างหนึ่ง หรือด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่น ความต้องการได้ซื้อว่ามีกรรมสิทธิ์ในสินทรัพย์นั้น เป็นต้น เหตุผลเหล่านี้ทำให้ผู้ซื้อที่อยู่อาศัยตัดสินใจที่จะเป็นหนี้หรือมีความทุกข์ใจเพื่อแลกกับความพึงพอใจของตน

ในความเป็นจริงนั้น ถ้าบุคคลไม่มีกำลังทรัพย์เพียงพอสำหรับการซื้อที่อยู่อาศัยใหม่โดยไม่เป็นหนี้ ก็ยังมีหนทางอื่นที่เป็นทางเลือกนอกเหนือจากการซื้อ เช่น การอาศัยรวมอยู่กับครอบครัวหรือญาติ การเช่า ฯลฯ จนกว่าจะสามารถสะสมทรัพย์ได้เพียงพอสำหรับซื้อที่อยู่เป็นของตนเอง ลักษณะนี้จึงจะเรียกได้ว่าดำรงชีวิตอย่างสมชีวิตา คือมีการดำรงชีวิตแบบไม่เป็นหนี้ มีรายจ่ายไม่เหนือไปกว่ารายได้ ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ชีวิตในปัจจุบันมีความสุข⁹⁶ และเป็นความสุขตามกาล คือความสุขอันเกิดจากความไม่เป็นหนี้ใครไม่ว่าน้อยหรือมาก⁹⁷ การอยู่อาศัยร่วมกับครอบครัวหรือการเช่าที่อยู่อาศัยนับว่าเป็นทางเลือกที่สามารถหลีกเลี่ยงความทุกข์ใจจากหนี้ได้ หรือในอีกความหมายหนึ่งคือการไม่ให้ความสำคัญแก่ความสุขทางกายเหนือความสุขทางใจ ซึ่งตรงกับทัศนะของพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญแก่ความสุขภายในมากกว่าความสุขที่เกิดจากภายนอก

การเช่าที่อยู่อาศัย เป็นทางเลือกนอกเหนือจากการซื้อบ้านที่ได้รับความอิสระของการแยกครัวเรือนเช่นกัน ถ้าเปรียบเทียบลักษณะของการซื้อและการเช่าที่อยู่อาศัย จะพบว่ามีความแตกต่างกันที่สำคัญตรงที่การปฏิบัติครบถ้วนตามสัญญาของการกู้และความทุกข์จากการมีหนี้ กรณีที่การกู้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัยมีการผ่อนชำระหนี้ได้ครบถ้วน เมื่อครบกำหนดก็จะสามารถปลดปล่อยภาระหนี้และอสังหาริมทรัพย์นั้นจะไม่มีพันธะผูกพันจากการค้ำประกันหนี้อีกในทางตรงข้าม ถ้าผู้กู้ไม่สามารถผ่อนชำระได้ตามสัญญา ก็จะประสบปัญหาการถูกฟ้องขับไล่และยึดที่อยู่อาศัยนั้น ไม่ให้ได้อยู่อาศัยอีกต่อไป โดยตลอดระยะเวลาทั้งกระบวนการของการกู้ นั้น ผู้กู้จะต้องมีพันธะและประสบความทุกข์หรือความไม่มีอิสระทางใจ

⁹⁶ อจ. สตุตทก. 23/173/296

⁹⁷ อจ. จตุกก. 21/62/80

ในขณะที่การเช่าที่อยู่อาศัยจะไม่มีพันธะของหนี้ จึงไม่มีเรื่องการปลดหนี้และเรื่องของกรรมสิทธิ์มาเกี่ยวข้อง เพียงแต่ปฏิบัติตามสัญญาเช่าให้ครบถ้วน ซึ่งถ้ามีการจ่ายไม่ถูกต้องตามสัญญาก็ต้องถูกขับไล่ไม่ให้อยู่อาศัยต่อได้อีก ซึ่งไม่ผิดกับกรณีการผิดสัญญาการผ่อนชำระการกู้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัย ดังนั้นการปฏิบัติตามสัญญาจึงเป็นข้อตัดสินของการที่จะมีที่อยู่อาศัยหรือไม่ของทั้งการกู้เพื่อซื้อและการเช่า แต่ข้อแตกต่างคือการเช่ามีมิติที่เป็นปัจจุบัน ไม่มีหนี้สินและไม่ผูกพันกับอนาคต ส่วนการกู้เพื่อซื้อมีมิติของทั้งปัจจุบันและอนาคต คือจะต้องปฏิบัติตามสัญญาเพื่อการมีที่อยู่อาศัยในปัจจุบันและเพื่อไถ่ถอนภาระหนี้สินที่มีกำหนดชำระในอนาคต ดังนั้นความแตกต่างกันก็คือ ความทุกข์ที่เพิ่มเติมจากความมีหนี้ของผู้กู้เพื่อซื้อ เพราะการนำความสามารถของการหาทรัพย์สินของตนเองไปผูกพันกับเวลาในอนาคตให้ประหนึ่งเป็นเรื่องที่แน่นอนว่าจะมีความสามารถเช่นนั้นเสมอ ซึ่งในความเป็นจริงนั้น มนุษย์ย่อมตระหนักดีว่าอนาคตเป็นสิ่งที่ปรวนแปรไม่แน่นอน ย่อมมีเหตุปัจจัยที่พ้นจากความควบคุมของตนเองเกิดขึ้นได้ การกระทำผูกพันดังกล่าวจึงเทียบได้กับการขัดกับกระแสของธรรมชาติ เกิดเป็นความทุกข์ เพราะต้องการกำหนดให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งคงตัวหรือคงที่ทำกลางกระแสและปัจจัยที่ปรวนแปร การกู้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัยจึงจะก่อให้เกิดความทุกข์หลายประการต่างกับการเช่าที่อยู่อาศัย ที่รับผิดชอบในการกระทำในมิติของปัจจุบันเท่านั้น ไม่ได้กำหนดสิ่งที่แน่นอนผูกพันตนเองไปในกระแสเหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ท่าทีของพุทธศาสนาต่ออนาคตเป็นท่าทีของความไม่ประมาทในภัยอันตรายหรือสิ่งที่อาจเกิดขึ้น โดยอนาคตประกอบด้วยทั้งภัยที่สามารถตระหนักรู้ได้ก่อนและสามารถจะกระทำการเพื่อหลีกเลี่ยงได้และที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เลย และภัยที่ไม่สามารถคาดเดาได้ก่อนที่เกิดขึ้นแบบฉุกฉิน ดังตัวอย่างพระสูตรที่กล่าวถึงภัยเหล่านี้

ภัยในอนาคตที่ตระหนักรู้แล้ว นอกเหนือการควบคุมป้องกันของบุคคล จึงไม่ควรประมาทโดยการเร่งกระทำกิจให้สำเร็จประโยชน์ในปัจจุบัน

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เห็นภัยในอนาคต ๕ ประการนี้ ก็ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลु เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง ภัย ๕ ประการเป็นไฉน คือ ความชรา (.. ความเจ็บไข้ ความขาดแคลน คราวบ้านเมืองไม่สงบ คราวสงฆ์แตกแยก)⁹⁸

⁹⁸ อจ. ปญจก. 22/78/102

ยังมีภัยในอนาคตที่ตระหนักรู้แล้ว อยู่ในวิสัยความควบคุมป้องกันของคุณคนได้ จึงควรพยายามกระทำการเพื่อป้องกันภัยเหล่านั้น

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภัยในอนาคต & ประการนี้ ซึ่งยังไม่บังเกิดในบัดนี้ แต่จักบังเกิดในกาลต่อไป ภัยเหล่านั้นอันเธอทั้งหลายพึงรู้ไว้เฉพาะ ครั้นแล้วพึงพยายามเพื่อละภัยเหล่านั้น ภัย & ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุทั้งหลายจะเป็นผู้หมกมุ่นติดในจิวรตีๆ แล้วทำการแสวงหาอย่าง ผิดวินัย (. ออาหารดี ๆ .. ที่อยู่อาศัยดี ๆ .. จะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณี สิกขามานา สามเณรและไม่ยินดีกับการประพติพรหมจรรย์ จะคลุกคลีกับคนวัด สามเณร และยินดีกับการบริโภคของที่สะสมไว้)”⁹⁹

ภัยในอนาคตหรือเหตุฉุกเฉินที่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าจะเป็นอะไร บุคคลจึงควรเก็บ ทรัพย์เพื่อนำมาใช้เมื่อมีเหตุขึ้น

“.. พึงใช้สอยโภคสมบัติด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบการทำงานด้วยสองส่วน พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ด้วย หมายความว่าจักมีไว้ในยามอันตราย ดังนี้ ฯ ..”¹⁰⁰

จะเห็นได้ว่าทัศนะของพุทธศาสนาต่ออนาคตคือความไม่ประมาทและความ เตรียมพร้อมที่จะรับมือกับภัยหรือสิ่งไม่แน่นอนที่จะเกิดในอนาคตด้วยการกระทำในปัจจุบัน ไม่ว่าจะด้วยการกระทำที่ควรสำเร็จประโยชน์ การกระทำเพื่อป้องกันภัย การเก็บทรัพย์ไว้เพื่อฉุกเฉิน เหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่กระทำในปัจจุบันเพราะความไม่ประมาทในอนาคต ซึ่งจะเห็นได้ว่าทัศนะนี้ตรงข้ามกับการกู้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัย ที่มีการกำหนดความแน่นอนลงไปในอนาคตว่า ผู้ กู้จะมีความสามารถในการหาทรัพย์เพื่อผ่อนชำระหนี้อย่างน้อยเทียบเท่ากับความสามารถในปัจจุบัน ทัศนะเช่นนี้สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำในปัจจุบันที่ประมาทในอนาคต

เมื่อพิจารณาทางด้านเศรษฐกิจถ้าไม่มีการให้สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยนั้น เศรษฐกิจ อาจหดตัวลงได้เพราะปริมาณสินเชื่อหรือการใช้จ่ายแบบเป็นหนี้ในระบบลดลงเนื่องจากคน สามารถซื้อที่อยู่อาศัยได้ยากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จำนวนที่อยู่อาศัยใหม่เพื่อการขายอาจน้อยลง แต่จำนวนที่อยู่อาศัยเพื่อการเช่าหรือการครอบครองที่ไม่ใช่โดยกรรมสิทธิ์ย่อมจะมากขึ้น เพื่อรองรับกับความต้องการแยกครัวเรือนหรือความต้องการที่อยู่อาศัยใหม่ ในลักษณะเช่นนี้ ธุรกิจที่อยู่

⁹⁹ อญ. ปญจก. 22/80/106

¹⁰⁰ ที.ปา. 11/197/169

อาศัยให้เช่าก็จะเกิดขึ้นมาแทนการซื้อขายอสังหาริมทรัพย์แบบเป็นหนี้ สินเชื่อหรือการเข้าร่วมทุนกับผู้สร้างที่อยู่อาศัยเพื่อการขายในแบบเดิมก็สามารถนำมาปล่อยกู้หรือทำการร่วมทุนกับผู้ที่ทำธุรกิจให้เช่าที่อยู่อาศัยแทน การสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ๆก็จะเป็นไปเพื่อการให้เช่า ปริมาณเงินหมุนเวียนในระบบจะมากขึ้นหรือน้อยลงกว่าเดิมก็จะขึ้นอยู่กับความต้องการที่อยู่อาศัยใหม่เป็นหลัก ถ้ามีความต้องการมาก การสร้างที่อยู่อาศัยเพื่อการให้เช่าก็จะมีมากขึ้น ซึ่งก็จะทดแทนกันกับการสร้างอสังหาริมทรัพย์เพื่อการขายที่จะลดลงไป รายได้ของธนาคารพาณิชย์จะลดลงหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับความต้องการที่อยู่อาศัยใหม่ สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยที่เดิมเคยให้กู้แก่บุคคลก็จะเปลี่ยนไปให้กู้หรือร่วมทุนกับธุรกิจการสร้างและให้เช่าที่อยู่อาศัยแทน ส่วนธุรกิจที่สร้างและขายอสังหาริมทรัพย์ก็ยังคงสามารถได้รับสินเชื่อหรือการร่วมลงทุนเพื่อการสร้างและจำหน่ายแก่ผู้ที่มีกำลังซื้อเพียงพอ ส่วนรัฐก็สามารถช่วยเหลือคนยากจนได้โดยการจัดหาที่อยู่อาศัยให้เช่าในราคาถูก ที่พร้อมจะขายให้เมื่อผู้เช่ามีกำลังทรัพย์พร้อมที่จะซื้อเป็นกรรมสิทธิ์

การเช่าที่อยู่อาศัยแทนการซื้อแบบผ่อนส่งจะช่วยลดทุกข์ในสังคมได้ เพราะบุคคลที่ไม่พร้อมจะมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยก็จะเป็นทุกข์เพราะการมีหนี้หรืออยู่อย่างมีความประมาทในอนาคต ภาวะความเป็นหนี้จะถูกเปลี่ยนไปให้แก่ธุรกิจการให้เช่าที่อยู่อาศัยแทน ซึ่งโดยปกติธุรกิจจะมีความสามารถในการชำระคืนได้ดีกว่าบุคคลเพราะวิถีทางธุรกิจซึ่งเป็นการรวบรวมและจัดการปัจจัยการผลิตต่างๆ จึงสามารถทำรายได้หรือกำไรได้มากกว่าแรงงานของบุคคลเดียว ตามแนวคิดนี้ บุคคลที่สะสมทรัพย์จนมีความพร้อมจึงจะเป็นผู้ซื้อและเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ในขณะที่ผู้ยังไม่พร้อมก็มีชีวิตในปัจจุบันได้อย่างมีทุกข์น้อย เพียงแต่บุคคลนั้นควรลดความต้องการในความพอใจของสุขทางกายลง ความทุกข์ทางใจจากหนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น การไม่ก่อหนี้ที่ไม่จำเป็นจึงนับว่าไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง

5.4.3.2 สินเชื่อเพื่อการบริโภคอื่นๆ

สินเชื่อเพื่อการบริโภคอื่นๆคือ การให้กู้แก่บุคคลเพื่อการบริโภคเพื่อเพิ่มความพอใจหรือเป็นการใช้จ่ายเพื่อความอยู่สบาย เป็นลักษณะของการใช้จ่ายรายได้ในอนาคตไปก่อน แล้วผ่อนชำระคืนภายหลังในลักษณะที่หมดเปลืองและไม่ได้สร้างความเพิ่มพูนขึ้นมาจากการใช้จ่ายนั้น ตัวอย่างการใช้จ่ายเหล่านี้ เช่น การกู้เพื่อการเดินทางท่องเที่ยว ซื้อรถยนต์ เครื่องแต่งบ้าน การเป็นหนี้แบบผ่อนส่งของบัตรเครดิต ฯลฯ

ในทางพุทธศาสนา การมีทัศนคติในการใช้จ่ายได้ล่วงหน้าของตนและผ่อนชำระคืนภายหลังจัดว่าเป็นการตั้งอยู่ในความประมาทและเป็นการเบียดเบียนตนทำให้ตนเองมีทุกข์ดังที่อภิปรายมาแล้ว นอกจากนี้ สินเชื่อเพื่อการบริโภคยังเป็นการส่งเสริมการบริโภคแบบเกินกำลัง

และทำให้ผู้บริโภครู้สึกถึงความลุ่มหลงของความต้องการการบริโภคที่เกินกำลังความสามารถ ซึ่งเป็นลักษณะของความมัวเมาและขาดปัญญา

ในแง่ของเศรษฐกิจ หนี้เพื่อการบริโภคทำให้การใช้จ่ายในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น โดยทำให้มีการกระตุ้นการผลิต การค้าและการหมุนเวียนของเงินในระบบมีความคล่องตัวขึ้น และระดับรายได้สูงขึ้น เป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเพราะการใช้จ่ายเท่ากับเป็นการกระจายทรัพย์สินให้ระบบ แต่หนี้สินเพื่อการบริโภคซึ่งเป็นไปเพื่อความอยู่สบายนี้มีจุดอ่อนอยู่หลายประการ เช่น ถ้าเป็นการบริโภคหรือการใช้จ่ายของฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศหรือคือการบริโภคที่ทำให้ประเทศขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงิน ก็จะเป็นการบริโภคที่ทำให้ประเทศยากจนลงโดยรวม หรือถ้าผู้บริโภคเป็นหนี้มากเกินไปจนไม่สามารถจ่ายหนี้ได้ ธนาคารพาณิชย์ผู้ให้กู้ก็จะประสบปัญหาขาดทุนตามไปเป็นลูกโซ่ด้วยและสร้างปัญหาในระบบเศรษฐกิจได้

เมื่อเปรียบเทียบประโยชน์ทางเศรษฐกิจของสินเชื่อในการบริโภคคือการกระตุ้นเศรษฐกิจและการกระจายทรัพย์สินในระบบกับทัศนะของพุทธแล้ว ในแนวทางของพุทธศาสนา การบริโภคอย่างไม่เกินรายได้โดยบริโภคในส่วนของตัวพอประมาณแต่จะกระจายการบริโภคให้คนรอบตัวโดยไม่คำนึงว่าบุคคลนั้นๆอยู่ในระบบเศรษฐกิจหรือไม่ นับว่าเป็นการใช้จ่ายกระตุ้นเศรษฐกิจเช่นกันแต่ในลักษณะที่ไม่ก่อหนี้ เงินสินเชื่อในส่วนสินเชื่อเพื่อการบริโภคเดิมนั้นก็สามารถโอนไปให้ธุรกิจได้ โดยเฉพาะถ้าเป็นธุรกิจที่ทำการผลิตและส่งออก ก็จะสามารถใช้สินเชื่อนั้นในกิจการเพื่อสร้างรายได้เข้าประเทศ และเมื่อธุรกิจนั้นนำรายได้มาลงทุนเข้าระบบอีกครั้ง ระดับรายได้ในประเทศก็จะไม่ตกลงและระบบเศรษฐกิจโดยรวมก็จะได้รับประโยชน์เช่นเดียวกัน ตามแนวคิดนี้ คือการรักษาหรือเพิ่มระดับการผลิตแต่โอนสินค้าให้คนภายนอกประเทศเป็นผู้บริโภคแทน นั่นคือเมื่อสินเชื่อเพื่อการบริโภคเดิมเปลี่ยนมาเป็นสินเชื่อเพื่อธุรกิจที่ทำรายได้เข้าประเทศ ระดับของรายได้ในประเทศก็จะไม่ลดลง คนในประเทศก็จะเป็นผู้บริโภครายพอประมาณและไม่มีหนี้เพื่อการบริโภคด้วย

การปราศจากเงินใช้จ่ายจากหนี้เพื่อการบริโภคคนนอกจากจะไม่ทำให้คนเกิดทุกข์ที่ไม่จำเป็นซึ่งเป็นการเบียดเบียนตนเองแล้ว ยังนับเป็นการกำจัดอาสวะในรูปแบบหนึ่งโดยวิธีการเว้นและหลีกเลี่ยงสิ่งที่ทำให้เกิดกิเลส

“.. ภิกษุทั้งหลาย จริงอยู่ อาสวะและความเจ้ารื้ออันกระทำ ความคับแค้นเหล่านี้ พึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ผู้ไม่เว้นสถานหรือบุคคลอันใดอันหนึ่ง อาสวะและความเจ้ารื้ออันกระทำ ความคับแค้นเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้เว้นรอบอยู่อย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้

เรากล่าวว่าจะพึงจะได้เพราะการเว้นรอบ ..”¹⁰¹

จากพุทธพจน์นี้พระพุทเจ้าทรงให้เว้นสถานที่และบุคคลที่จะทำให้เกิดกิเลสหรือคือการให้เว้นจากปัจจัยแวดล้อมที่จะทำให้กิเลสเกิดขึ้น การละเว้นได้จะทำให้กิเลสและความเร่าร้อนที่จะทำให้มีความคับแค้นใจไม่เกิดขึ้น เมื่อเปรียบเทียบการมีทรัพย์ในครอบครองกับความสามารถจับจ่ายสิ่งที่เป็นไปเพื่อความอยู่สบายนั้น การมีทรัพย์ก็เทียบเท่ากับการบรรลุความต้องการของการได้มาซึ่งความสบายหรือความสามารถของการตอบสนองต่อกิเลส การได้ครอบครองทรัพย์จึงคือการที่กิเลสสามารถมีโอกาสเกิดขึ้นและได้รับการตอบสนอง ความเว้นจากทรัพย์หรือไม่ได้ครอบครองทรัพย์(จากหนี้)สำหรับใช้จ่ายเพื่อความสบาย จึงย่อมมีส่วนทำให้ละเว้นจากกิเลสได้ เช่น นาย ก ผู้ซึ่งไม่มีบัตรเครดิตชนิดที่ผ่อนส่งหนี้ได้ เมื่อเขาต้องการของสิ่งของใดที่เกินกำลังทรัพย์ของตนเอง เขาก็จะทำการเก็บออมจนกว่าจะสามารถซื้อได้ หรือบางครั้งสินค้าราคาสูงเกินไปก็ทำให้ นาย ก หมดความอยากได้สินค้านั้นๆไป ส่วนนาย ข ผู้ซึ่งมีบัตรเครดิตชนิดผ่อนส่งได้นั้นมักใช้บัตรเครดิตของเขาซื้อสินค้าที่ตนเองมีความต้องการแม้จะมีราคาสูงเกินจากกำลังซื้อของตัวเอง บัตรเครดิตชนิดผ่อนส่งหนี้ได้ทำให้เขามีความต้องการอยากได้สินค้าต่างๆมากขึ้นเมื่อเห็นสิ่งของที่ถูกใจและทำการซื้อโดยการเป็นหนี้ผ่อนส่ง

จากตัวอย่างนี้ นาย ก เป็นผู้ที่อยู่ห่างไกลจากบัตรเครดิตชนิดผ่อนส่งหนี้ซึ่งเป็นที่สนองตอบต่อกิเลสได้หรือเป็นปัจจัยแวดล้อมอย่างหนึ่ง ทำให้ความต้องการอยากได้สินค้าบางอย่างของเขาต้องหยุดลงเพราะตระหนักว่าไม่มีกำลังซื้อเพียงพอหรือไม่ก็สามารถชลดความต้องการนั้นออกไปจนกระทั่งสามารถเก็บออมได้ นาย ก จึงถือได้ว่าจะสามารถที่จะควบคุมกิเลสของตนเองได้จากการที่ไม่มีปัจจัยแวดล้อมที่ตอบสนองกิเลส ส่วนนาย ข นั้น กิเลสหรือความอยากได้ของเขาไม่ได้รับความควบคุมจากปัจจัยแวดล้อมเหมือนนาย ก กิเลสของนาย ข จึงเกิดและเพิ่มขึ้นได้เรื่อยๆ เพราะเขามีสิ่งที่จะตอบสนองต่อกิเลสตนเองอย่างเต็มที่ นาย ข จึงจะต้องเป็นผู้มีหนี้และทุกข์จากหนี้ตามมา

แม้เรื่องของกิเลสจะมีขั้นสุดท้ายของการเกิดอยู่ที่ตัวบุคคลก็ตาม แต่สภาพแวดล้อมหรือสิ่งภายนอกก็ย่อมจะชักจูงหรือกระตุ้นให้เกิดกิเลสหรือทำให้ไม่สามารถควบคุมกิเลสได้ในที่นี้สินเชื่อเพื่อการบริโภคหรือการถือบัตรเครดิตที่ผ่อนส่งหนี้ได้เป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับการโน้มนำให้เกิดกิเลสและตอบสนองต่อกิเลส เพราะเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ทำให้เกิดความอยากในการใช้จ่ายและสามารถตอบสนองต่อการเกิดความต้องการในสินค้านั้น

¹⁰¹ ม. มู. 12/16/17

ความประพฤติที่ถูกต้องเกี่ยวกับเงินที่ธนาคารพาณิชย์ควรปฏิบัติเพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมชนิดที่กระตุ้นให้เกิดกิเลสหรือขาดปัญญาลดน้อยลง มีเหตุผลสนับสนุนในตลปุตตสูตร¹⁰²ที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงการใช้ผู้มีอาชีพเป็นนักเดินรำ เป็นผู้ที่ทำให้ผู้ชมซึ่งยังมีกิเลสอยู่ มีกิเลสเพิ่มพูนมากขึ้นนับเป็นสิ่งที่ เป็นโทษ ดังนั้น การที่ธนาคารพาณิชย์ชักนำให้เกิดสภาวะที่กระตุ้นการเกิดกิเลสขึ้นในสังคมจึงนับว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบธรรมเช่นกัน เสมือนการกระตุ้นให้ออยากแล้วหาประโยชน์จากความอยากของเขา ทั้งๆที่ทราบว่าเขาย่อมจะเกิดทุกข์จากนั้นตามมาเพราะการถูกกระตุ้นความอยากนี้ก็ตาม

5.5 การได้อำนาจในการใช้ทรัพยากร : การทำงาน การลงทุนทางการเงิน และการเก็งกำไร

5.5.1 การทำงาน

ทัศนะของพุทธศาสนาต่อการทำงานคือ การออกแรงกาย มีความขยันและความพยายามในการทำงานที่ชอบธรรมคือไม่เบียดเบียน ส่วนในทางเศรษฐกิจ กิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์จึงเป็นเหตุของความสมควรที่จะได้รับผลตอบแทนเป็นอำนาจในการบริโภคหรือการใช้ทรัพยากร พุทธศาสนาก็ไม่คัดค้านทัศนะดังกล่าวเพราะตรงกับกรรมนิยามคือกระทำอย่างไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ถ้าสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นก็สมควรได้รับผลที่ดีตอบแทน ดังนั้นลักษณะของการทำงานที่ชอบธรรมทางพุทธคือการสร้างสรรคให้มีประโยชน์เกิดขึ้นโดยไม่เบียดเบียน โดยการออกแรงกายด้วยความขยันหมั่นเพียร

อย่างไรก็ตามในทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว สังคมยังประกอบด้วยคนหลากหลายที่แตกต่างกันที่โอกาส สติปัญญา ความสามารถ ความแข็งแรง ฯลฯ ดังนั้นการได้รับโอนอำนาจในการใช้ทรัพยากรจึงไม่ได้จำกัดเฉพาะผู้ที่สามารถทำงานเท่านั้น แต่มีลักษณะของการแบ่งปันโดยการให้ทานเพื่อเพิ่มความสุขและเป็นการบรรเทาทุกข์ด้วยเมตตากรุณา ซึ่งประโยชน์ของการให้ทาน ไม่ใช่เฉพาะเพื่อความสุขทางกายของผู้รับ แต่การให้ทานเป็นบริวารของจิต¹⁰³ เป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจของทั้งผู้ให้และผู้รับอ่อนโยนลง ส่งเสริมคุณภาพของจิตและแต่งจิตให้ตั้งงาม เป็นการฝึกตนให้เป็นคนเสียสละมากขึ้นหรือเป็นการปลูกฝังเจริญเมตตากรุณาธรรม¹⁰⁴ ในแง่นี้

¹⁰² ส. ส. 18/591/337

¹⁰³ อญ. สตตค. 23/49/62

¹⁰⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543) หน้า 430.

นับได้ว่าผู้รับก็ได้ก่อประโยชน์ให้แก่ผู้ให้ในการทำให้เกิดการปฏิบัติที่นำมาซึ่งความอ่อนโยนลงของจิตใจหรือจิตใจที่พร้อมจะทำความดีได้มากขึ้น ทางด้านสังคม เมื่อจิตใจมนุษย์มีความอ่อนโยนลง ก็ย่อมทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นสุขยิ่งขึ้น ดังนั้น การให้ทานจึงเป็นการโอนอำนาจในการบริโภคอีกอย่างหนึ่งของพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขขึ้นในสังคม

5.5.2 การลงทุนทางการเงิน

การลงทุนทางการเงินเป็นการได้ผลตอบแทนหรืออำนาจในการใช้ทรัพยากรโดยที่ไม่ต้องออกกำลังทางกายหรือใช้ความขยันหมั่นเพียร แต่เป็นการหาประโยชน์จากเงินลงทุนในรูปแบบของดอกเบี้ยและเงินปันผล จากทัศนะของพุทธศาสนาต่อดอกเบี้ยที่เห็นว่าดอกเบี้ยคือราคาของการนำเครื่องมืออย่างหนึ่ง(เงิน)ไปใช้ประโยชน์ ผลได้จากการให้เช่าย่อมจึงไม่ใช่รายได้ที่ผิดทำนองคลองธรรม ถ้าอัตราของการให้เช่าไม่ได้เป็นการขูดรีดและเป็นที่ยอมรับโดยทั้งสองฝ่าย

จากกฎทนต์สูตรที่ส่งเสริมการให้ทุนแก่ผู้ขยันในการผลิต การค้าและการให้บริการ ในแง่หนึ่งคือพุทธศาสนามีทัศนะส่งเสริมการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้ที่ขยันและมีความสามารถในการทำงาน บุคคลที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคแท้จริงและผู้ประกอบการพาณิชย์ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวเหล่านี้ เป็นผู้สมควรได้รับทุนจากพระเจ้าแผ่นดินและจากทศิยาปาปณิกสูตรที่กล่าวว่าคนที่พอค้ำมีแหล่งเงินทุนซึ่งรวมถึงเงินกู้ยืมจะเป็นช่องทางหนึ่งของความร่ำรวย ดังนั้นจึงแสดงว่าพุทธศาสนาไม่ได้คัดค้านการที่ผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจทั้งผู้ผลิตในภาคแท้จริงและการพาณิชย์จะมีแหล่งทุน ดังนั้นการลงทุนทางการเงินเพื่อสนับสนุนแก่ผู้ผลิตหรือธุรกิจจึงเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ด้วย

ดังที่ได้อภิปรายมาแล้วว่าพุทธศาสนาเห็นว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นวิถีทางของอาชีพและการกู้เพื่อธุรกิจเป็นการกู้เพื่อสร้างประโยชน์ โดยที่วิถีทางของการค้ามีศักยภาพในการคืนชำระหนี้สูงกว่าการกู้ของบุคคลธรรมดา จึงมีโอกาสของการหลุดพ้นจากทุกข์ของการเป็นหนี้ได้มากกว่า และการลงทุนทางการเงินเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนแก่ธุรกิจเป็นที่ยอมรับได้ทางพุทธศาสนา ดังนั้นในแง่นี้ ดอกเบี้ยและเงินปันผลจึงเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ด้วย ทั้งนี้ก็เพราะเป็นผลของกิจกรรมที่สนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างประโยชน์

อย่างไรก็ตาม การลงทุนทางการเงินในสมัยปัจจุบันจะมีลักษณะของการหาประโยชน์ในรูปแบบที่มีการเก็งกำไรด้วย และถ้าพิจารณาถึงการลงทุนทางการเงินโดยฝากเงินไว้กับธนาคารพาณิชย์หรือเป็นการให้ธนาคารพาณิชย์กู้ยืมนั้น จะถือว่าเป็นการลงทุนทางการเงินที่ไม่มีการเก็งกำไรถ้าไม่มีการเปรียบเทียบดอกเบี้ยเงินฝากเพื่อต้องการอัตราดอกเบี้ยสูงสุด

ประชาชนที่สนับสนุนธนาคารแนวพุทธซึ่งยอมเป็นผู้ไม่สนับสนุนการเก็งกำไร จะเป็นผู้นำเงินมาฝากโดยไม่คำนึงถึงการได้รับอัตราดอกเบี้ยสูงสุด การลงทุนทางการเงินของประชาชนในแง่นี้จึงจะเป็นการลงทุนที่ปราศจากการเก็งกำไร นอกจากนั้น ผลดีก็คือธนาคารพาณิชย์แนวพุทธที่ไม่เน้นการหากำไรสูงสุดก็สามารถดำเนินธุรกิจอย่างอยู่รอดได้เพราะจะมีต้นทุนการดำเนินการต่ำลง การดำเนินธุรกิจที่มีเป้าหมายอำนวยความสะดวกให้สังคมร่วมไปด้วยจึงเป็นไปได้

การลงทุนทางการเงินที่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธเป็นการลงทุนที่ไม่มีเก็งกำไรร่วมอยู่ด้วย ซึ่งจะเป็นการลงทุนทางการเงินที่เอื้อประโยชน์เป็นแหล่งทุนแก่ภาคเศรษฐกิจที่แท้และการพาณิชย์ ที่ทำประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและไม่ใช่ธุรกิจที่ต้องห้ามหรือเบียดเบียนชีวิตและสภาพแวดล้อม ผลได้คือดอกเบี้ยจึงจะเป็นรายได้ที่หาอย่างถูกต้อง โดยการไม่มุ่งพิจารณาอัตราผลตอบแทนสูงสุดแต่จะพิจารณาคุณประโยชน์หรือคุณภาพของโครงการที่ลงทุน จึงจะเป็นการสนับสนุนให้ทุนแก่ผู้ทำประโยชน์อย่างชอบธรรม ถ้าเปรียบเทียบให้กู้เงินเป็นการให้เช่าอสังหาริมทรัพย์ รายได้จากค่าเช่าของผู้ทำอาชีพสุจริตย่อมมีความชอบธรรม และต่างจากรายได้จากค่าเช่าที่รับจากผู้ประกอบการผลิตยาเสพติดซึ่งเป็นรายได้ที่มาจากความไม่ชอบธรรม เป็นต้น การทราบที่มาของรายได้ดอกเบี้ยของตนเองว่ามีความชอบธรรมจะนำความสุขใจมาให้แก่ผู้รับ ในแง่นี้ ประชาชนผู้สนับสนุนธนาคารแนวพุทธก็จะได้รับความสุขใจจากการรับดอกเบี้ยที่ได้มาเช่นเดียวกัน

5.5.3 การเก็งกำไร

การเก็งกำไรเป็นการได้รับอำนาจการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ต้องทำงานออกแรงหรือใช้ความขยันหมั่นเพียรประกอบการทำงานคล้ายกับการลงทุนทางการเงิน แต่การเก็งกำไรเป็นการกระทำที่ไม่มีกิจกรรมของการทำประโยชน์รองรับ จึงไม่เป็นไปตามหลักของเหตุผลของการกระทำ เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะของการตอกอยู่ภายใต้อิทธิพลของราคาและก่อให้เกิดการเบียดเบียน

แนวทางของพุทธศาสนาที่สำคัญประการหนึ่งคือการที่มนุษย์ควรจะต้องดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ¹⁰⁵ การเก็งกำไรคือการแสวงหากำไรจากความแตกต่างของราคาโดยไม่ได้มีการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นเหมือนกับการลงทุนทางการเงินที่มีประโยชน์ต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การได้รับประโยชน์จากการเก็งกำไรจึงไม่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติที่ว่าทำเหตุอย่างไรรักยอมได้ผลเช่นนั้น ซึ่งเป็นเหตุผลของกรรมนิยามคือการกระทำที่ดียอมจะได้รับผล

¹⁰⁵ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) , สัจธรรมกับจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2532) หน้า 6.

ที่ดี การสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นย่อมมีความชอบธรรมที่จะได้รับผลตอบแทน แต่การเก็งกำไรไม่มีความเป็นเหตุเป็นผลทางสังขธรรม การจะได้หรือเสียประโยชน์ขึ้นอยู่กับภาวะเก็งราคาตามเหตุผลของการสมมติ เช่น ผู้เก็งกำไรคิดว่าเงินดอลลาร์สหรัฐจะมีราคาสูงขึ้นในอีกสองเดือนข้างหน้า เขาก็ซื้อสะสมเงินดอลลาร์สหรัฐเมื่อตอนราคาถูกเพื่อจะนำออกขายเมื่อราคาแพง ปรากฏว่าผู้เก็งกำไรคาดการณ์ได้ถูกต้องและได้รับผลกำไรจากการเก็งกำไรนี้ ตามหลักพุทธศาสนา การได้ประโยชน์จากกำไรนี้ ไม่ได้เกิดจากหลักของเหตุผลเพราะเขาไม่ได้ทำสิ่งที่ดีหรือมีคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้น ผลกำไรที่ได้ของเขาเกิดจากการคาดการณ์และวิธีการตามสมมติบัญญัติ(ซื้อและขาย) ซึ่งแม้จะทำให้เขาสามารถบรรลุประโยชน์เฉพาะตนในคราวที่เก็งถูกต้องก็ตาม แต่ก็ทำให้เขาห่างไกลจากความเป็นเหตุผลของสังขธรรมมากยิ่งขึ้น เพราะบุคคลย่อมไม่สามารถหาประโยชน์จากการไม่ทำประโยชน์ได้ตลอดไป แต่การเก็งกำไรแล้วประสบผลสำเร็จย่อมจะทำให้เขามีความรู้สึกเกิดขึ้นว่าสามารถหากำไรในลักษณะนี้ได้อีก ซึ่งความคิดนี้คือความลุ่มหลงและอวิชชา ในที่นี้ การกระทำที่ขัดกับกฎธรรมชาติหรือหลักสังขธรรมนี้จึงมีผลทำให้ลดทอนปัญญาของตนเองลง จนกว่าผู้เก็งกำไรจะตระหนักรู้ถึงความเป็นเหตุผลจึงจะมีปัญญาเกิดขึ้น

การเก็งกำไรยังนับได้ว่าเป็นการเบียดเบียนตลาดทางด้านความเปลี่ยนแปลงของราคา เพราะตามธรรมชาติของตลาด ราคาขยับขึ้นลงตามกระแสความต้องการและจำนวนของสินค้าที่มี การที่มีกลไกราคานี้จึงถือว่าเป็นดัชนีสมมติอย่างหนึ่งที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของตลาดที่เป็นธรรม และโดยธรรมชาติแล้วผู้ที่ประกอบการอาชีพโดยปกติย่อมจะไม่ต้องการความผันผวนของราคาเพราะความขึ้นลงของราคาขอย่นนำมาซึ่งความไม่แน่นอนที่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบธุรกิจ การเก็งกำไรซึ่งคือการทำผลกำไรจากความแตกต่างของราคาเป็นหลักโดยที่ไม่ได้มีความต้องการที่แท้จริงในสิ่งที่ซื้อขาย ย่อมทำให้ราคาตลาดเกิดการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากความต้องการเทียมเหล่านี้ การขึ้นหรือลงของราคาที่เกิดจากความต้องการที่ไม่แท้จริงย่อมเปรียบเสมือนระลอกคลื่นที่ไม่ได้เกิดจากเรือที่มีความต้องการจะสัญจรค้าขายจริง ราคาในตลาดที่มีการเก็งกำไรจึงย่อมไม่ใช่ดัชนีที่แท้จริงที่ชี้ความต้องการของตลาด จึงย่อมกระทบกระเทือนต่อการซื้อขายที่มาจากความต้องการที่แท้ ทำให้ต้องประกอบธุรกิจในราคาที่ไม่เป็นธรรมและต้องประสบกับความเสียหายต่อกำไรหรือขาดทุนที่คาดการณ์ได้ยากขึ้นกว่าเดิม ผู้ประกอบการบางรายอาจจำเป็นต้องทำการป้องกันความเสี่ยงและทำการเพื่อเพิ่มต้นทุนนั้นเข้าไปในต้นทุนขาย จึงอาจกล่าวได้ว่า การสร้างความต้องการเทียมจากการเก็งกำไรเท่ากับเป็นการเบียดเบียนตลาดโดยรวม ซึ่งนอกจากจะกระทบต่อผู้อยู่ในตลาดโดยตรงยังกระทบถึงสังคมในวงกว้างจากต้นทุนราคาของสิ่งที่เกี่ยวข้อง และถ้ามีความตั้งใจที่จะสร้างราคาในตลาดหรือการปั่นราคาเพื่อวัตถุประสงค์ของกำไร ก็นับเป็นการมิชอบอีกด้วยเพราะนับเป็นการใช้เล่ห์กลในการหารายได้

5.5.4 สรุปบทบาทของเงินที่สัมพันธ์กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในทัศนะของพุทธศาสนา

จากการอภิปรายเรื่องความหมายและบทบาทของเงินมาแล้วนั้น เมื่อนำมาโยงเข้ากับประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบันและทัศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านั้น ก็จะสามารถพบเกณฑ์การใช้เงินในกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆตามทัศนะของพุทธศาสนา ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางของการจัดสรรเงินทุนของธนาคารพาณิชย์ได้ การวิเคราะห์จะแยกแยะตามประเภทความหมายและบทบาทของเงินซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.5.4.1 เงินสื่อกลางการแลกเปลี่ยน

เงินสื่อกลางการแลกเปลี่ยนเกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายในปัจจุบันเพื่อความอยู่รอดและอยู่สบาย การใช้จ่ายเงินสื่อกลางการแลกเปลี่ยนในการอุปโภคบริโภคเพื่อความอยู่รอดในทัศนะของพุทธศาสนามีเกณฑ์คือ ใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงตนเองและผู้อื่นพร้อมกับทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ขณะที่การใช้จ่ายเงินอุปโภคบริโภคเพื่อความสบายมีเกณฑ์สูงสุดอยู่ที่ความไม่เป็นหนี้ คือไม่ควรกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายเพื่อความสบาย

5.5.4.2 เงินสะสมค่า

เงินสะสมค่ารวมเงินในความหมายของอนาคตไว้ ได้แก่ เงินกู้ เงินออม เงินลงทุน และเงินเก็งกำไร เมื่อวิเคราะห์ตามบทบาทของเงินคือเพื่อความอยู่รอดและความสบายแล้ว จะได้ผลดังนี้

5.5.4.2.1 เงินกู้

เงินกู้เพื่อความอยู่รอดนั้นเป็นการกู้ของคนยากจน ซึ่งควรสงเคราะห์ให้เป็นทานแทนการให้กู้ ทานนั้นอาจอยู่ในรูปของการประกันความอยู่รอดหรือการให้ความรู้เพื่อประกอบอาชีพ ส่วนเงินกู้เพื่อความอยู่สบายนั้น หมายถึงการกู้ของธุรกิจ เพราะธุรกิจเป็นผู้มีความสามารถในการกู้โดยที่มีศักยภาพในการใช้คืนและการกู้เพื่อประกอบธุรกิจเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจส่วนรวม ขณะที่การกู้เพื่อความอยู่สบายของบุคคลนั้น ไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนา เพราะเท่ากับเป็นการดำรงชีวิตอย่างไม่ใช้หลักสมชีวิตา คือต้องการอุปโภคบริโภคเกินกำลังความสามารถในปัจจุบัน

5.5.4.2.2 เงินออม

เงินออมเพื่ออยู่รอดนั้น คือเงินออมเพื่อเหตุฉุกเฉิน ทั้งนี้รวมเงินออมสำหรับความอยู่รอดอื่นๆด้วย เช่น เงินออมสำหรับชีวิตอนาคตยามชราและค่ารักษาพยาบาล (กรณีที่รัฐประกันความอยู่รอดได้ไม่ทั่วถึง) ส่วนเงินออมเพื่อความอยู่สบายนั้นเป็นเงินออมสำหรับความสบายในอนาคต เช่น เงินออมสำหรับชีวิตยามชรา (ที่ต้องการคุณภาพชีวิตระดับที่สูงกว่าความอยู่รอด) เงินออมเพื่อซื้อบ้าน เงินออมเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นต้น ข้อจำกัดบทบาทของเงินสะสมค่าคือ การไม่เก็งกำไรหรือเก็งราคา ดังนั้นเงินออมที่จะฝากในระบบธนาคาร จึงไม่ควรพิจารณาการเลือกฝากโดยใช้หลักอัตราผลตอบแทนสูงสุด แต่ควรพิจารณานโยบายของธนาคารพาณิชย์เป็นหลัก ธนาคารพาณิชย์ที่หารายได้โดยไม่ส่งเสริมธุรกิจที่เบียดเบียน ดอกเบี้ยรับของเงินออมที่ได้ก็จะมีค่าธรรมเนียมไปด้วย

5.5.4.2.3 เงินลงทุน

เงินลงทุนหรือเงินสะสมค่าเพื่อความอยู่รอดนั้น คล้ายคลึงกับการออมเพื่อความอยู่รอดในอนาคต ซึ่งถ้ารัฐบังคับพอที่จะประกันความอยู่รอดได้อย่างทั่วถึงแล้ว เงินประเภทสะสมค่าเพื่อความอยู่รอดนั้นอาจกลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นก็ได้ การแสวงหาเงินเพื่อความอยู่รอดในอนาคตจึงจะพบจุดสิ้นสุด ไม่ต้องแสวงหาความอยู่รอดจนตลอดชีวิต เช่นเดียวกับการอยู่รอดของผู้ออกบวชสมัยพุทธกาลที่การขอและการให้ประกันความอยู่รอดได้ และทำให้การปฏิบัติความเพียรทางธรรมสามารถที่จะเป็นไปได้อย่างกว้างขวางขึ้น

เงินลงทุนเพื่อความอยู่สบายนั้นเป็นประเภทของเงินสะสมค่าที่พบจุดสิ้นสุดในการแสวงหาได้ยากเนื่องจากเกี่ยวพันกับความสบายซึ่งมีความไม่จำกัด อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการลงทุนเป็นประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจส่วนรวม เกณฑ์ที่จะนำมาใช้กับการหารายได้จากการลงทุนจึงได้แก่การหารายได้มาอย่างถูกต้องชอบธรรมคือ ไม่เบียดเบียน (ชีวิต สติปัญญาและสิ่งแวดล้อม) การอำนวยความสะดวกนี้เกิดขึ้น และเป็นการลงทุนโดยปราศจากการเก็งกำไร เนื่องจากการเก็งกำไรไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนา เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ถ้าเป็นการลงทุนที่เก็งกำไร เช่น ลงทุนในโครงการที่ให้อัตราผลตอบแทนสูงสุด ย่อมจะเป็นการขัดกับหลักการหารายได้มาอย่างชอบธรรมได้เพราะจะทำให้มองข้ามการไม่เบียดเบียนและการก่อให้เกิดประโยชน์ของกิจกรรมเศรษฐกิจที่ต้องการเงินทุนนั้นไป เช่น ผู้ลงทุนที่เก็งกำไรและแสวงหาผลตอบแทนสูงสุดย่อมมีแนวโน้มที่จะลงทุนในโครง

การผลิตอาวุธที่ให้ผลตอบแทนสูงมากกว่าโครงการกำจัดขยะอย่างปลอดภัยซึ่งให้อัตราผลตอบแทนต่ำกว่า เป็นต้น โดยไม่พิจารณาถึงการเบียดเบียนหรือการทำประโยชน์

5.5.4.2.4 เงินเก็งกำไร

การเก็งกำไรไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนา เงินสะสมค่าของพุทธจึงไม่มีการเก็งราคาหรือเก็งกำไรร่วมอยู่ด้วย เพราะการเก็งกำไรคือการทำให้ผู้เก็งกำไรมีการหารายได้อย่างไม่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ และเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจและเบียดเบียนตนเองทางปัญญา ข้อจำกัดของเงินสะสมค่าตามทัศนะพุทธคือ การไม่เก็งกำไร

5.5.5 เครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่และการเก็งกำไร

การเก็งกำไรเป็นกิจกรรมที่มุ่งหากำไรจากความแตกต่างของราคาโดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์และเป็นการเบียดเบียนทางด้านราคา การเก็งกำไรนี้เป็นกิจกรรมที่ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ประกอบ อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาในเรื่องการกระทำที่เป็นอกุศลจากคัมภีร์ จะพบว่า นอกจากการพิจารณาที่เจตนาแล้ว ในพุทธศาสนาก็มีการไม่ส่งเสริมการค้า 'เครื่องมือ' ที่ช่วยส่งเสริมการค้าอกุศลกรรมด้วย เช่น การกล่าวถึงการค้าขายที่ไม่ควรประกอบคือ การค้าอาวุธ ยาพิษ ฯลฯ นั้น ย่อมแสดงว่าอาวุธและยาพิษเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมอกุศลกรรม จึงไม่ควรส่งเสริมเครื่องมือเหล่านี้ให้แพร่หลายด้วยการค้า แม้สุดท้ายสุดของการประกอบอกุศลกรรมจะอยู่ที่เจตนาก็ตาม

เครื่องมือบางอย่างแม้จะมีการทำงานได้หลายลักษณะเป็นต้นว่า จะนำมาใช้สร้างสรรค์หรือทำลายก็ได้ เช่น มีด สามารถจะนำมาใช้ทำครัวหรือทำร้ายผู้อื่นได้ แต่เครื่องมือแต่ละชนิดที่สร้างขึ้นมามีลักษณะของความคล่องตัวในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นการเฉพาะด้วย เช่น มีดต่างจากดาบที่ความยาว ความยาวของดาบจึงเป็นลักษณะเฉพาะที่สามารถทำให้ดาบทำงานได้ต่างจากมีด กล่าวคือสามารถแทงจระเข้และฟันได้ดีกว่ามีด ด้วยเหตุนี้ดาบจึงถูกจัดอยู่ในประเภทของอาวุธมากกว่ามีด ซึ่งมีดนั้นอาจจะอยู่ในประเภทอาวุธก็ได้หรือเครื่องมือทำครัวก็ได้ เพราะความสั้นของมีดย่อมทำให้มีดสามารถทำงานปอกเปลือกและหั่นสิ่งของได้ดีกว่าดาบ ดังนั้นมีดจึงเหมาะที่จะเป็นเครื่องมือทำครัวได้ดีกว่า การจับดาบจึงมีความหมายที่จะทำร้ายได้มากกว่าจะทำครัว ดังนั้นจะเห็นว่า นอกจากเจตนาของการใช้เครื่องมือแล้ว คุณสมบัติของเครื่องมือก็สามารถที่จะกำหนดและบ่งบอกถึงลักษณะของกิจกรรมได้อีก

ส่วนหนึ่ง และลักษณะบางประการของเครื่องมือเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดแยกแยะบทบาทบางอย่างออกจากกันได้และเป็นตัวประภาศกิจกรรมของเครื่องมือนั้นได้ด้วย เช่น ความยาวของคมมีดเป็นตัวกำหนดว่าดาบเป็นอาวุธ ความยาวของคมมีดจึงเป็นสาระสำคัญที่ประกอบกิจกรรมทำร้ายหรือเบียดเบียนชีวิตอย่างชัดเจน เป็นต้น

ความยาวของดาบจึงเป็นคุณสมบัติเฉพาะที่ทำให้ดาบเป็นอาวุธและไม่ใช่เครื่องมือทำครัว ส่วนความสั้นของคมมีดทำให้มีดนั้นสามารถเป็นได้ทั้งอาวุธและเครื่องมือทำครัว อาวุธถูกกำหนดให้เป็นสิ่งที่ไม่ควรค่าเพราะเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมอภุศลธรรมในใจที่ต้องการเบียดเบียนผู้อื่นให้สำเร็จประโยชน์ได้ แต่การค้ำมีดเพื่อการทำครัวไม่ได้เป็นอาชีพที่ไม่สมควรทำ เพราะการใช้มีดทำครัวเป็นเรื่องของการทำประโยชน์และไม่ได้เป็นเรื่องของการเบียดเบียน ดังนั้นการจะนำมีดไปใช้เป็นอาวุธจึงต้องพิจารณาที่เจตนา แต่เครื่องมือบางอย่างมีลักษณะที่เด่นชัดซึ่งทำให้สามารถบอกถึงเจตนาได้อย่างชัดเจน

เครื่องมือทางการเงินรุ่นใหม่หรืออนุพันธ์ทางการเงินมีลักษณะของการทำประโยชน์คือการป้องกันความเสี่ยงทางการเงินจากความผันผวนของราคาให้แก่กิจกรรมทางการเงินและการเป็นเครื่องมือของการเก็งกำไรทางการเงินที่สร้างความต้องการเพิ่มขึ้นมาในตลาดโดยไม่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์หนุนอยู่

อย่างไรก็ตามในทางการเงิน การป้องกันความเสี่ยงนั้นมีความหมายรวมว่า นอกจากจะครอบคลุมการป้องกันความเสี่ยงทางการเงินของธุรกรรมทางการเงินที่เกิดจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจแล้ว ยังหมายถึงการป้องกันความเสี่ยงหรือเพื่อชดเชยการขาดทุนของธุรกรรมการลงทุนเก็งกำไรด้วย ในการพิจารณา ณ ที่นี้จะถือว่าธุรกรรมประเภทหลังไม่ใช่การป้องกันความเสี่ยง เพราะเป็นธุรกรรมที่เกิดขึ้นและทำเพื่อการเก็งกำไร จึงนับเป็นการเก็งกำไรเช่นเดียวกัน จากที่ได้อภิปรายแล้วในบทที่ 4 การหาเกณฑ์การใช้เครื่องมืออนุพันธ์ว่าเป็นไปเพื่อการป้องกันความเสี่ยงหรือไม่นั้นสามารถพิจารณาได้จากเจตนาของการทำธุรกรรม คือการมีธุรกรรมซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหนุนอยู่ ในที่นี้ จะวิเคราะห์หาเกณฑ์การใช้เครื่องมือเพื่อการเก็งกำไรโดยดูจากคุณสมบัติของตัวเครื่องมือหรือตัวสัญญาเป็นสำคัญ ว่าลักษณะใดของเครื่องมือจะเป็นข้อตัดสินการเก็งกำไรได้

จากลักษณะวิธีการของการหากำไรโดยเครื่องมือการเงินอนุพันธ์ สามารถนำมาวิเคราะห์ลักษณะพิเศษของเครื่องมือการเงินอนุพันธ์ที่เอื้อต่อการเก็งกำไรได้ดังนี้

1) ความสามารถขายล่วงหน้าได้

การขายล่วงหน้าได้ทำให้เกิดประโยชน์ในการหากำไรทั้งสองด้าน ไม่ว่าจะราคาตลาดกำลังไปในทิศทางใดคือราคากำลังเพิ่มหรือลด เป็นต้นว่า ถ้าราคาตลาดกำลังลด เพื่อการทำกำไรก็จะทำสัญญาเพื่อขายก่อน แล้วค่อยทำสัญญาซื้อภายหลัง ส่วนถ้าเป็นช่วงราคาตลาด

กำลังเพิ่มขึ้น ก็ทำสัญญาซื้อแล้วค่อยขาย โดยจะได้กำไรจากส่วนต่างของราคา อย่างไรก็ตาม ความสามารถขายล่วงหน้าได้ ก็มีประโยชน์สำหรับผู้ผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ที่จะทำให้ประกันราคาผลผลิตล่วงหน้า

2) การไม่ต้องชำระจำนวนเต็มตามมูลค่าสัญญา

จากการที่การเข้าผูกพันทำสัญญาต้องการการชำระเงินเพียงบางส่วนของมูลค่าเต็มตามสัญญา ทำให้การเข้าผูกพันทำสัญญาอนุพันธ์ทางการเงินซื้อขายง่ายขึ้น โดยมีตัวคูณที่มากซึ่งเมื่อราคาต่อหน่วยเปลี่ยนแปลง ก็ทำให้กำไรหรือขาดทุนก็จะเป็นปริมาณที่สูงโดยไม่ต้องลงทุนจริงเต็มจำนวน

3) การไม่ต้องส่งมอบสินค้า

สัญญาอนุพันธ์ส่วนใหญ่ไม่มีการส่งมอบสินค้า เพราะสามารถจะทำการสลายพันธะทางสัญญาได้โดยการทำสัญญาในทิศทางตรงข้ามแล้วชำระหรือรับเพียงแค่ผลต่างของราคา มีส่วนน้อยที่มีการส่งมอบสินค้าจริง เช่น การซื้อขายพันธบัตร เป็นต้น

4) ปริมาณสินค้าไม่มีความจำกัด

เนื่องจากสิ่งพื้นฐานที่รองรับหรือสินค้าของเครื่องมืออนุพันธ์คือสมมติทางการเงินชั้นที่สอง เช่น อัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา อัตราดอกเบี้ย ดัชนีราคาหุ้น ฯลฯ ซึ่งถ้าเป็นกรณีที่ไม่มีการส่งมอบสินค้าที่อยู่เบื้องหลังจริง ก็เท่ากับว่าสินค้าของเครื่องมืออนุพันธ์ก็คือ 'ราคา' นั่นเอง ซึ่งการใช้เครื่องมืออนุพันธ์ส่วนมากจะไม่มีมีการส่งมอบสินค้าเพราะไม่มีสินค้าอยู่เบื้องหลัง เช่น ดัชนีหุ้น เส้นโค้งความพอใจ ฯลฯ การซื้อขายจึงเป็นเพียงการดูผลต่างของตัวเลขราคาที่เคลื่อนไหวไป ตราบใดที่ยังมีราคาและความเคลื่อนไหวของราคา ตราบนั้นก็จะยังมีการซื้อขายโดยใช้เครื่องมืออนุพันธ์ทางการเงินได้ สินค้าของอนุพันธ์จึงไม่มีความจำกัดในปริมาณ

5) การกำหนดราคาและเลือกใช้สิทธิ์ที่จะซื้อหรือขาย

คุณสมบัติข้อนี้เป็นของอนุพันธ์ที่เป็นสัญญาสิทธิ์ ซึ่งสามารถซื้อสิทธิ์แล้วเลือกราคาที่จะซื้อหรือขายในอนาคต ถ้าราคาตลาดอำนวยประโยชน์ หรือจะไม่เลือกที่จะใช้สิทธิ์ซื้อหรือขายก็ได้ ถ้าราคาตลาดเป็นในทิศทางที่ไม่เป็นประโยชน์ คุณสมบัติข้อนี้จึงเปิดกว้างแก่การเก็งราคาอย่างมาก

เมื่อพิจารณาคุณสมบัติของอนุพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า การไม่ต้องส่งมอบสินค้าเป็นลักษณะสำคัญที่สุดของการเก็งกำไร เพราะเป็นการดูแต่ผลต่างของราคาเป็นหลัก ความสามารถที่จะขายล่วงหน้าได้และการไม่ต้องจ่ายเต็มจำนวนมูลค่าของสัญญาก็เป็นลักษณะสำคัญที่เอื้อประโยชน์ให้แก่การเก็งกำไรมากเช่นกัน แต่ยังไม่ใช่ลักษณะที่ตัดสินว่าเครื่องมือของเครื่องมือของการเก็งกำไรหรือไม่ เพราะสัญญาที่กระทำโดยไม่ส่งมอบสินทรัพย์อมแสดงถึงเจตนาที่ชัดเจนของการเข้าทำธุรกรรมว่าเป็นเพียงเพราะผลต่างของราคา ส่วนการกำหนดราคาและ

เลือกใช้สิทธิ์ที่จะซื้อหรือขาย แม้เป็นการมองแต่ด้านราคาเช่นเดียวกันก็ตาม แต่เพราะก็มี สัญญาสิทธิ์บางชนิดที่มีการส่งมอบกันจริง เช่น ตราสารทางการเงิน คงมีแต่สัญญาสิทธิ์ชนิดที่ไม่ มีการส่งมอบ จึงจะแสดงถึงความเป็นเครื่องมือการเก็งกำไรอย่างชัดเจน ดังนั้นเครื่องมืออนุพันธ์ ทางการเงินที่ทำสัญญากันโดยไม่มีการส่งมอบสินค้าจึงเป็นข้อวินิจฉัยสำคัญที่บอกถึงการเป็น เครื่องมือการเก็งกำไร และคุณสมบัติที่ชัดเจนของเครื่องมือจะสามารถบอกเจตนาของการใช้ เครื่องมือได้

5.6 สรุปการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบันและทัศนะของพุทธศาสนา

การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ที่ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ พุทธศาสนาสามารถแบ่งได้เป็นหลักการหากำไรและวิธีการหารายได้

5.6.1 หลักการหากำไร

ลักษณะเฉพาะของธุรกิจการเงินการธนาคารเป็นธุรกิจที่ต้องอาศัยความเชื่อมั่น จากสังคมสูง การหากำไรต้องดำเนินการให้มีความสมดุลระหว่างการจัดการด้านสินทรัพย์และ ด้านหนี้สิน ทั้งนี้ความพยายามหากำไรให้มากขึ้นของธนาคารจะทำให้มีความเสี่ยงสูงขึ้นและจะ กระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชน ธนาคารพาณิชย์จึงเป็นธุรกิจที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ อย่างมากทั้งยามปกติและยามวิกฤตเพราะรัฐต้องการรักษาเสถียรภาพของระบบการเงินไว้ จึง นับว่าธนาคารพาณิชย์อยู่ในสถานะที่สามารถหากำไรได้สูงเพราะความช่วยเหลือของรัฐและ สังคมอันเนื่องมาจากความสำคัญของสถาบันการเงินที่มีต่อประเทศ

ดังนั้น การที่ธนาคารพาณิชย์จะยังคงดำเนินธุรกิจหากำไรสูงสุดจากสังคมที่ให้การ เกื้อหนุนตนเองจึงย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับหลักของพุทธศาสนา ที่ผู้ได้รับความช่วยเหลือย่อมจะต้องมีความสำนึกในอุปการคุณที่ตนเองได้รับและทำการตอบแทน การที่ยังคง ดำรงประโยชน์ส่วนตนสูงสุดตามหลักทุนนิยมนั้นถือได้ว่าเป็นการเอาเปรียบและเห็นแก่ตัว

5.7.2 วิธีการหารายได้

รายได้ของธนาคารพาณิชย์จากการให้สินเชื่อโดยใช้เกณฑ์การพิจารณาด้าน ปริมาณหรือประสิทธิภาพในการทำกำไรโดยประการเดียว โดยไม่มีเกณฑ์ทางด้านผลกระทบต่อ สังคมหรือเกณฑ์ด้านคุณค่าด้วย จะทำให้การจัดสรรสินเชื่อเป็นไปเพื่อการเบียดเบียนชีวิตและ สติปัญญาได้ และการใช้เครื่องมือเพื่อการเก็งกำไรหรือสนับสนุนการเก็งกำไร ทั้งหลายเหล่านี้

ถือว่าไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนาของการดำรงชีวิตโดยการไม่เบียดเบียนหรือไม่ส่งเสริมการเบียดเบียนผู้อื่น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

บทสรุป

6.1 บทบาทของผู้ควบคุมทุนในสมัยพุทธกาล

สมัยพุทธกาลเป็นยุคที่คนมีอุดมคติในชีวิตเด่นชัดคือต้องการแสวงหาความหลุดพ้น อุดมคติของสังคมในยุคนี้จึงไม่ใช่เป้าหมายทางเศรษฐกิจ ผู้มีทุนมากในสังคมแม้จะมีบทบาทโดยตรงในเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ แต่ก็ยังมีบทบาทที่ช่วยทำให้คนในสังคมสามารถบรรลุอุดมคติของชีวิตได้ง่ายขึ้นด้วย

ผู้มีอำนาจควบคุมทุนในยุคนั้นคือพระราชา เศรษฐี และสมาคมพ่อค้า ซึ่งมีบทบาทภายในระบบเศรษฐกิจในรูปแบบต่างกัน พระราชาทำนุบำรุงและช่วยเหลือประชาชน เศรษฐีช่วยเหลือประชาชนด้วยทาน ส่วนเศรษฐีที่ได้รับตำแหน่งเศรษฐีจากพระราชาที่ร่วมมือกับพระราชาอย่างใกล้ชิดในเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเงินด้วย ทางด้านสมาคมพ่อค้าซึ่งเป็นองค์กรที่ร่ำรวย ก็ให้ความดูแลสมาชิกและครอบครัวแม้ยามหัวหน้าครอบครัวสิ้นชีวิต เท่ากับเป็นการให้หลักประกันอนาคตความอยู่รอดของครอบครัว บทบาทของผู้มีทุนต่อสังคมในยุคนี้จึงเป็นการช่วยเหลือแก่ผู้ที่อ่อนแอกว่า ทั้งโดยการประสานความร่วมมือกันหรือการช่วยเหลือโดยอิสระ

บทบาทดังกล่าวนี้ว่าสอดคล้องกับอุดมคติของสังคมที่แสวงหาความหลุดพ้น เพราะนอกจากผู้รับจะได้รับการผ่อนคลายจากความทุกข์ ผู้ให้ยังได้ขจัดความตระหนี่ของตนเอง ผู้ที่มีความตระหนี่น้อยย่อมเป็นผู้ที่ได้รับการขัดเกลาทางจิตแล้วส่วนหนึ่ง โอกาสที่ผู้มีทุนจะเป็นผู้เอาเปรียบผู้อื่นหรือสังคมด้วยวิธีการต่างๆย่อมมีน้อย ทั้งผู้ให้และผู้รับจึงมีความพร้อมที่จะก้าวไปสู่อุดมคติของชีวิตได้ดีขึ้น นอกจากนั้น การที่เกิดทานในสังคมขึ้นมากก็เท่ากับเป็นระบบที่ทดแทนการโอนอำนาจบริโภคนิยมที่ใช้เงินเพียงอย่างเดียว คือเป็นการถ่ายโอนอำนาจบริโภคนิยมที่ต้องใช้เงินจึงเท่ากับว่าเป็นการลดความสำคัญของเงินในความรู้สึกของคนในสังคมลงส่วนหนึ่ง บทบาทของผู้มีทุนที่เกี่ยวข้องกับทานและการให้หลักประกันในชีวิตจึงนับว่าสนับสนุนอุดมคติของสังคมที่แสวงหาความหลุดพ้น

6.2 ทศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อธุรกิจการเงินการธนาคารในปัจจุบัน

การดำเนินธุรกิจการเงินการธนาคารที่ไม่สอดคล้องกับทศนะของพุทธศาสนานั้น อยู่ทีนโยบายการหากำไรและกิจกรรมการหารายได้คือการให้สินเชื่อและการใช้เครื่องมืออนุพันธ์ทางการเงิน กล่าวคือ

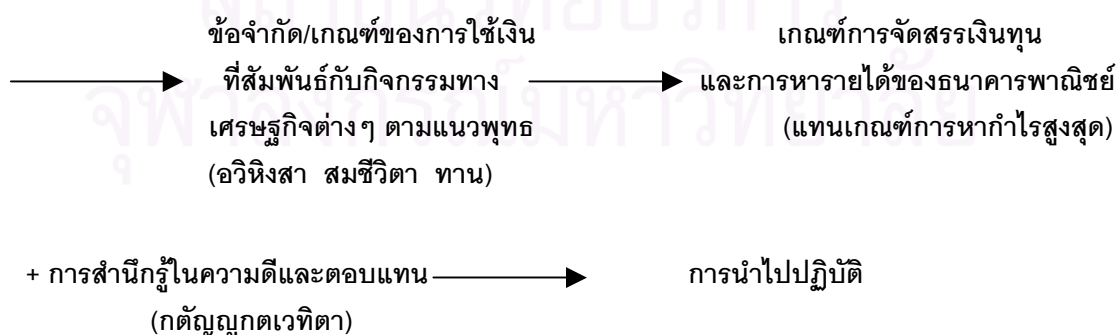
6.2.1 การดำเนินอาชีพเพื่อหารายได้ตามหลักพุทธศาสนาจะต้องไม่เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น การเบียดเบียนชีวิตและการหาประโยชน์โดยการทำให้ตนเองหรือผู้อื่นเป็นผู้ห่างไกลจากกฎธรรมชาติดังกล่าวคือการเบียดเบียนให้ห่างจากปัญญา ตัวอย่างกิจกรรมของธนาкарพาณิชยที่ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของศาสนา เช่น การให้สินเชื่อแก่การผลิตและการค้าขายสินค้าที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าไม่ควรค้า การให้กู้เพื่อการบริโภคที่เป็นไปเพื่อความสบาย เป็นต้น ธนาкарพาณิชยจึงไม่ควรมีรายได้จากการสนับสนุนให้ทุนจากช่องทางเหล่านี้เพราะถือได้ว่าเป็นการได้ประโยชน์จากความเบียดเบียนและการทำให้ผู้อื่นขาดปัญญาและมัวเมา

6.2.2 การหารายได้จากการใช้เงินทุนทางการเงินในการเก็งกำไรจัดเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักพุทธศาสนา เพราะการเก็งกำไรเป็นกิจกรรมที่ทำให้คนห่างจากสังขารมากขึ้นและเป็นการสร้างอุปสงค์เทียม ทำให้ราคาตลาดผิดไปจากความเป็นจริง จึงเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นที่ได้รับผลจากความผันแปรของราคาตลาด

6.2.3 การใช้นโยบายการหากำไรสูงสุดกับผู้ที่ให้ความช่วยเหลือนับว่าไม่สอดคล้องกับทัศนะของพุทธศาสนา ที่ผู้ได้รับการพึ่งพาควรตอบแทนผู้ที่ให้ความพึ่งพา(รัฐและสังคม) การกระทำที่หาประโยชน์มากที่สุดจากผู้ที่มีคุณและการดำเนินธุรกิจอย่างชนิดที่ต้องตรวจสอบกำกับอยู่ตลอดนั้น นอกจากจะถือได้ว่าเป็นการไม่ตอบแทนแล้วยังถือได้ว่าเป็นการเอาเปรียบผู้มีคุณ

6.3 หลักการดำเนินการทางการเงินและการธนาкарแบบพุทธ

เงินตามความหมายทางเศรษฐศาสตร์ + เจตนารมณ์ของการมีชีวิตของพุทธ + ทัศนะของพุทธ
(สื่อกลางและสะสมค่า) (ความอยู่รอดและอยู่สบาย) ต่อทรัพย์สินและกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ

ภาพประกอบ 6.1 ผังสรุปกระบวนการแนวคิดหลักการดำเนินการทางการเงินและการธนาкарแบบพุทธ

หลักการดำเนินการทางการเงินและการธนาคารแบบพุทธเชื่อมโยงกันทั้งฝ่ายประชาชน ธนาคารพาณิชย์และรัฐ โดยมีเป้าหมายทางเศรษฐกิจคือเป็นสังคมที่ไม่มีความยากจนโดยการใช้จ่ายเงินอย่างที่เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างคุณค่า

การแยกเงินตามความหมายของการเป็นเงินสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและเงินสะสมค่าตามความหมายของเงินสมัยใหม่กับเงินในความหมายของการใช้เพื่อความอยู่รอดและอยู่สบายแบบพุทธและจากทัศนะของพุทธต่อทรัพย์ เราจะพบข้อจำกัดหรือเพดานสูงสุดของการใช้จ่ายเงินตามทัศนะของพุทธศาสนาว่า เงินสื่อกลางการแลกเปลี่ยนคือเงินที่ใช้เพื่อความอยู่รอดและอยู่สบายมีข้อจำกัดอยู่ที่การไม่มีหนี้เพื่อความอยู่สบาย ส่วนเงินสะสมค่ามีข้อจำกัดอยู่ที่การไม่เก็งกำไร เรียกว่าเป็น การดำรงชีวิตแบบสมชีวิตา นั่นคือ ไม่ใช้จ่ายและไม่อยากได้เกินกำลังของตน ความไม่มีหนี้ของประเทศก็มาจากการดำเนินชีวิตอย่างสมชีวิตาของประชาชนทั้งประเทศ คือไม่ใช้จ่ายเสียเงินซื้อสินค้าหรือบริการจากต่างประเทศเกินกว่ากำลังที่ทั้งสังคมผลิตได้

ทัศนะของพุทธต่อทรัพย์คือจะต้องไม่หามาอย่างเบียดเบียน(อวิหิงสา)และกระจายทรัพย์แก่ผู้อื่น(ทาน) ซึ่งจุดเริ่มต้นของการกระจายทรัพย์ได้คือการบริโภคอย่างสมชีวิตา นั่นเอง จึงจะเหลือให้แก่คนรอบข้างและแก่คนยากจนอื่นๆในประเทศและในโลก ธนาคารพาณิชย์แนวพุทธในฐานะผู้จัดสรรทุนของสังคมสามารถชักนำไปสู่เป้าหมายทางเศรษฐกิจได้โดยการดำเนินการตามแนวพุทธ

สรุปย่อหลักการของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธ

หลักการทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเงิน :

1. ความประพฤติที่ถูกต้องเกี่ยวกับเงิน ทั้ง 3 ด้านคือ การหามา การใช้ไป การไม่มัวเมา (และไม่ทำให้ผู้อื่นมัวเมา)
2. ข้อจำกัดเกี่ยวกับเงิน คือ การไม่เป็นหนี้เพื่อการบริโภค และการไม่เก็งกำไร

หลักการและแนวทางการหารายได้ของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธ :

1. ธนาคารพาณิชย์แนวพุทธจัดสรรทุนโดยการให้สินเชื่อหรือการเข้าร่วมทุนขึ้นอยู่ด้วยความเสี่ยงของโครงการหรือการประกอบการ กล่าวคือ ถ้ามีความเสี่ยงสูงหรือเป็นโครงการระยะยาวก็จะเข้าทำการร่วมทุน และแบ่งปันกำไรหรือขาดทุนแล้วแต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการ แต่ถ้ามีความเสี่ยงต่ำกว่าหรือเป็นความต้องการเงินทุนระยะสั้น ก็จะทำให้ผู้

2. ไม่ให้สินเชื่อหรือร่วมทุนกับกิจการที่ประกอบกิจกรรมเบียดเบียนชีวิต สติปัญญา และสิ่งแวดล้อม (อวิหิงสา)
3. ไม่ให้สินเชื่อเพื่อการบริโภคหรือสนับสนุนการบริโภคเพื่อความสบายอย่างเป็นหนี้ นั่นคือ ไม่ส่งเสริมการดำรงชีวิตและการบริโภคอย่างเกินตัว (สมชีวิตา)
4. ไม่ส่งเสริมการแก่งกำไร โดยการใช้เครื่องมือทางการเงินที่มีลักษณะแก่งกำไร ทำธุรกรรมกับผู้ที่มีเจตนาแก่งกำไร หรือดำเนินการแก่งกำไรเอง (สมชีวิตาและอวิหิงสา)
5. ส่งเสริมสินเชื่อแก่ธุรกิจที่นำรายได้สู่ประเทศและหลีกเลี่ยงการให้สินเชื่อแก่การนำเข้าสินค้า ไม่จำเป็นและฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ เป็นการสนับสนุนเป้าหมายของรัฐเพื่อช่วยขจัดความยากจน (กตัญญูตเวทิตา)
6. โดยการหลีกเลี่ยงไม่ดำเนินธุรกรรมหรือดำเนินธุรกรรมบางอย่าง (ข้อ 1-5) คือการไม่ทำกำไรสูงสุด ถือเป็นทานที่ให้สังคมจากการประกอบกิจการ (กตัญญูตเวทิตา และ ทาน)
7. มีความรับผิดชอบต่อการหากำไรและควบคุมการดำเนินงานไม่ให้เกิดความเสี่ยงสูงเกินไปด้วยตนเอง ไม่ต้องให้ธนาคารกลางคอยตรวจสอบและกำกับ (กตัญญูตเวทิตา)
8. อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ไม่สูงกว่าอัตราของตลาด ขณะที่อัตราดอกเบี้ยเงินฝากเท่ากับอัตราของตลาดหรือต่ำกว่าได้ตามความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของธุรกิจ

ผลที่คาดหวังของการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธที่มีต่อสังคม :

1. จากการประกอบกิจการของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธ สังคมจะได้รับการชักนำในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา คือดำรงชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนกันและไม่เกิดทุกข์เพราะการใช้เงินแบบเป็นเป้าประสงค์หรือตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงิน แต่จะได้รับคุณค่าที่สมควรจากการเกี่ยวข้องกับเงินในลักษณะที่ใช้เงินเป็นเครื่องมือ
2. การมีข้อจำกัดหรือมีความแตกต่างในการปฏิบัติเกี่ยวกับเงินขึ้นในสังคม จะช่วยทำให้มีการหันมาตระหนักถึงเหตุผลและคิดคำนึงถึงด้านคุณค่ามากขึ้น ไม่ใช่การปฏิบัติต่อเงินในเชิงปริมาณสถานเดียว เช่น การตระหนักถึงการพึ่งพิงอาศัยกันและกันของแต่ละฝ่ายในสังคม การตอบแทนความดี การสนับสนุนกิจกรรมที่สร้างคุณภาพชีวิตและไม่เบียดเบียน ฯลฯ
3. การที่คนในสังคมไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงินคือการดำรงชีวิตอย่างมีทุกข์น้อยลงและเป็นจุดเริ่มต้นของความอิสระและการปฏิบัติความเพียรทางจิตใจให้มีประสิทธิผลขึ้น
4. ประเทศและรัฐมั่งคั่งขึ้นเพราะเกิดจากการบริโภคและใช้จ่ายที่พอเหมาะทั้งสังคม สามารถใช้ความมั่งคั่งนั้นบรรเทาความยากจนทั้งในประเทศและที่อื่นๆ ในโลกที่สมควรได้รับการบรรเทาทุกข์ การบริโภคและใช้จ่ายอย่างพอเหมาะสมควรและเกิดคุณค่าจึงเท่ากับเป็นการกระจาย

- อำนาจการใช้ทรัพยากรไปสู่คนอื่น ๆ ในสังคมและในโลกด้วย สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ พุทธศาสนาเรื่องความพอเหมาะในการใช้ การให้ทานและความเมตตากรุณา ธนาคาร พาณิชย์แนวพุทธที่สามารถโน้มนำให้เกิดการใช้จ่ายลักษณะดังกล่าวให้เกิดขึ้นได้ จึงเท่ากับได้นำเจตนารมณ์ของพุทธมาปฏิบัติใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางในสังคม
5. การสนับสนุนและยกย่องให้เกียรติต่อธนาคารพาณิชย์แนวพุทธที่ทำประโยชน์ให้สังคมและ ประเทศจะเป็นค่านิยมและตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของสังคมที่ยกย่องและสนับสนุนการกระทำ ความดีมากกว่าการมีฐานะร่ำรวย

6.4 ข้อเสนอแนะ

ควรจะได้มีการศึกษาต่อเชิงลึกในด้านที่เกี่ยวกับการปฏิบัติการและการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมของธนาคารพาณิชย์แนวพุทธเพื่อผลของความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

การศาสนา, กรม. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2514.

จิราณวัฒน์ ธัญยะเจริญ. พระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485[Online].2000.

แหล่งที่มา:[http://www.bot.or.th/BOTHomepage/General/Laws Notif Forms/Legal/BOT/BOTact/BOTact.html](http://www.bot.or.th/BOTHomepage/General/Laws%20Notif%20Forms/Legal/BOT/BOTact/BOTact.html)[2002,December10]

ชมเพลิน จันทรเรืองเพ็ญ. เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

ชมเพลิน จันทรเรืองเพ็ญ. ทฤษฎีและนโยบายการเงิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

दनัย ไชยโยธา. ประวัติเอเชียใต้ยุคโบราณ. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2527.

ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ. การวัดเงิน. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2533.

นโยบายเศรษฐกิจส่วนรวม, ฝ่าย. Financial Volatility และ Currency Speculation. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540.

เนื่องน้อย บุญยเนตร. จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

ปกรณ วิชยานนท์. เครื่องมือการเงินรุ่นใหม่และผลกระทบต่อนโยบายเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2534.

พงศ์พันธ์ จันทรวราทิตย์. บทบาทของเศรษฐกิจที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). สังฆธรรมกับจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2543.

พิพัฒน์ พิทยาอัจฉริยกุล. อนุพันธ์ทางการเงิน Financial Derivatives. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

เมธี ดุลยจินดา. เงินและบทบาทของเงิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520.

วเรศ อุปาดิก. เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2544.

ศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.), คณะกรรมการ. รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2541.

สันต์ธรา วิชากรยะ. ข้อบังคับกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบสถาบันการเงินว่าด้วยการประกันผู้ฝากเงินและเจ้าหน้าที่ของสถาบันการเงิน พ.ศ. ๒๕๔๐ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๒ [Online]. 2000. แหล่งที่มา: <http://www.bot.or.th/bothomepage/Special/FIDF/Laws&Regulations/gu405.htm> [2002, December 10]

สืบศักดิ์ ทองศรีคำ. นโยบายกำกับตรวจสอบ สายกำกับสถาบันการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ [Online]. 2000. แหล่งที่มา: http://www.bot.or.th/bothomepage/BankAtWork/Financial_Supervision/Supervision/Supervision/policy_thai.htm [2002, December 10]

สุนทร ณ รั้งสี. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิพิธวิทยา, 2521.

สุนัน เชี่ยววัฒนะกุล. ประกาศกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบสถาบันการเงิน เรื่อง การจำหน่ายพันธบัตรกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบสถาบันการเงิน ที่กระทรวงการคลังค้าประกันต้นเงินและดอกเบี้ย พ.ศ. 2544 ครั้งที่ 5 [Online]. 2000. แหล่งที่มา: <http://www.bot.or.th/BOTHomepage/BankAtWork/Bond/Announcement/FIDFAnnounce/FIDFBondAuction440420-2.htm> [2002, December 10]

ภาษาอังกฤษ

Basham, A. L. The Wonder That Was India. London: Sidgwick and Jackson, 1967.

Galati, G. Triennial Central Bank Survey of the Foreign Exchange and Derivatives Market Activity in 2001 [Computer file]. Basel: Bank for International Settlements (Producer), 2002.

Garrett, J. Classical Dictionary of India. Delhi: Oriental Publishers, 1959.

Gokhale, B.G. Ancient India : History and Culture. Bombay: Asia Publishing House, 1962.

Kent, R. P. Money and Banking. 6th ed. New York: Holt: Rinehart and Winston, 1972.

Mandel, E. Marxist Economic Theory. London: Merlin Press, 1977.

Raychoudhry, S. C. Social, Cultural and Economic History of India. Delhi : Surject, 1978.

Roberts, R. Inside International Finance. London: Orion Business, 1998.

Sharma, R. S. Some Economic Aspects of the Caste System in Ancient India. Patna:

Mrs. Malima Sharma, 1952.

Wrightsman, D. An Introduction to Monetary Theory and Policy. New York: The Free

Press, 1971.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว สมศิริ ปรมัตถ์วินัย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี บัญชีบัณฑิต สาขา
การเงินและการธนาคาร จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2526 ระดับปริญญาโท
Master of Business Administration จาก Central Missouri State University ในปี 2529
ปัจจุบันประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย